

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

C113314

27

ZBORNIK

ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO

ARCHIVES D'HISTOIRE DE L'ART

NOVA VRSTA

XXX

1994

LJUBLJANA

1994

72 11 197
C713334
Zbornik
za umetnostno
zgodovino

ZBORNIK
ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO

ARCHIVES D'HISTOIRE DE L'ART

NOVA VRSTA

XXX

1984

IZDAJALO / PUBLISHED BY

IZDAJALO / PUBLISHED BY

Ljubljana

1984

1111111111

+C 113314

C 113314

ZBORNIK

ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO

ARCHIVES D'HISTOIRE DE L'ART

NOVA VRSTA

XXX

1994

IZHAJA OD / PUBLIÉES DEPUIS

1921: s.a.: I-XX

LJUBLJANA

1994

888502117

VSEBINA CONTENTS

Razprave in članki Articles

Metoda Kemperl

- Štiri orlovske zaponke visokega srednjega veka
Four Eagle-shaped Buckles from the High Middle Ages 11
-

Tine Germ

- Simbolizem taroka. Renesančni neoplatonizem in ikonografija zgodnjih
italijanskih tarokov
Renaissance Neoplatonism and Iconography of Early Italian Tarocchi 27
-

Ksenija Rozman

- Slika *Obglavljenje sv. Janeza Krstnika* in stranska oltarja v cerkvi
Sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru
Painting of the *Beheading of St. John the Baptist* and Side Altars
in the Church of St. John on Bohinj Lake 43
-

Blaženka First

- Oltarne slike iz cerkve sv. Marjete v Spodnjem Doliču
Oil Paintings from the Church of St. Margaret at Spodnji Dolič 49
-

Gradivo Documents

Barbara Murovec

- Grafike po risbah Raymonda Lafagea kot predloge za tri Jelovškove
supraporte v gradu Jablje
Raymond Lafage's Drawings and Derivative Prints as Pictorial Models
for the Painted Sopraportas by Franc Jelovšek in the Castle of Jablje 65
-

Mirko Kambič

- Valentin Metzinger: *Nasičenje množice*
Valentin Metzinger: *The Feeding of Five Thousand* 73
-

Ocene in poročila Reports

Nataša Golob

- Miscellanea iz medievistične periodike za leto 1993 81
-

Radoslav Tomić

- Tri razstave evropskega slikarstva v ljubljanski Narodni galeriji 84
-

Tomaž Brejc

- Stephen F. Eisenman: Nineteenth Century Art 87
-

Maja Lozar Štamcar

- Studies in the Decorative Arts 91
-

Lev Menaše

- Umetnostnozgodovinske zgoščenke (CD-ROM)
Art History CD-ROMs 93
-

Marjana Lipoglavšek

- Poročilo o konferencah CIDOC in UMCN - 1994 96
-

Alenka Klemenc

Narodna galerija v letu 1993

National Gallery in 1993

98

Bibliografija

Bibliography

Jana Intihar Ferjan

Umetnostnozgodovinska bibliografija za leto 1989

Art History Bibliography for 1989

105

Slikovne priloge

Plates

ARTICLES

ŠTIRI ORLOVSKE ZAPONKE VISOKEGA SREDNJEGA VEKA*

Metoda Kemperl, Stahovica

Ob študiju okroglih emajliranih zaponk iz srednjega veka sem ugotovila, da se te teme z umetnostnozgodovinskega vidika pri nas ni lotil še nihče, medtem ko jih arheologi obravnavajo le v sklopu drugega arheološkega gradiva. K pisanju tega članka so me spodbudili močno različni pogledi naših arheologov v primerjavi z ugotovitvami nemških, avstrijskih in švicarskih arheologov, predvsem pa pisanje v razstavnem katalogu *Das Reich der Salier*, Speyer 1992. Gre za opozorila na nekatere primerjave, ki bi jih tukaj rada nakazala s formalno in ikonografsko analizo.

Izhodišče za članek so štiri zaponke, ki jih na kratko zaznamujejo naslednji podatki:

1. *Okrasna zaponka* (risba 1)

Kranj, župnijska cerkev, grob 237/1964

2. polovica 10. - začetek 11. stoletja

premer: 3,6 cm; debelina 0,2 cm

Gorenjski muzej Kranj, inv. št. K-237

Risba 1: Zaponka iz Kranja, 2. polovica 10. - začetek 11. stoletja, Kranj, Gorenjski muzej

Risba 2: Zaponka iz Ptuja, 2. polovica 10. - začetek 11. stoletja, Ptuj, Pokrajinski muzej

* Podlaga za članek je bila seminarska naloga, katere mentorica je bila dr. Nataša Golob, ki se ji iskreno zahvaljujem za trud in potrpežljivost, hkrati pa bi se rada zahvalila tudi mag. Ireni Sivec, dr. Timoteju Knificu, dr. Andreju Pleterskemu in asist. Ireni Mirnik-Prezelj.

Okrogla bronasta zaponka je vlita iz enega kosa. Na osrednjem, rahlo dvignjenem delu je upodobljen orol z razprostrtimi krili, obdan z modrim emajlom in po površini okrašen s kratkimi vrezi. Kolobar okrog osrednjega polja je razdeljen na osem segmentov, v katerih so pasovi iz modrozelenega emajla. Stanjša rob je okrašen s kratkimi vzporednimi vtisi.

2. Okrasna zaponka (risba 2)

Ptuj, ptujski grad, grob 100

2. polovica 10. - začetek 11. stoletja

premer: 3,8 cm; debelina: 0,15 cm

Pokrajinski muzej Ptuj, inv. št. S 289

Okrogla bronasta zaponka je vlita iz enega kosa. Ob robu teče plitev in zrnat niz (posnetek granulacije), enako je obrobljeno tudi osrednje polje, na katerem je upodobljen orol z razprostrtimi krili, na površini okrašen s kratkimi vrezi in obdan z zelenim emajlom. Kolobar okrog osrednjega polja je razdeljen v osem segmentov, zapolnjenih s pasovi iz zelenega emajla.

Zaponko so našli v ženskem grobu poleg bronaste tordirane ovratnice, treh belobrdskih uhanov, bronastega emajliranega uhana in devetih bronastih obsenčnih obročkov.

Risba 3: Zaponka iz "Hasenburga", 2. polovica 10. - začetek 11. stoletja, Bern, Archäologischer Dienst des Kantons Bern

Risba 4: Zaponka iz Slovenjega Gradca, 2. polovica 10. - začetek 11. stoletja, Graz, Landesmuseum Joanneum

3. Okrasna zaponka (risba 4)

Stari trg pri Slovenjem Gradcu. Gradivo ni objavljeno po grobnih celotah.

2. polovica 10. - začetek 11. stoletja

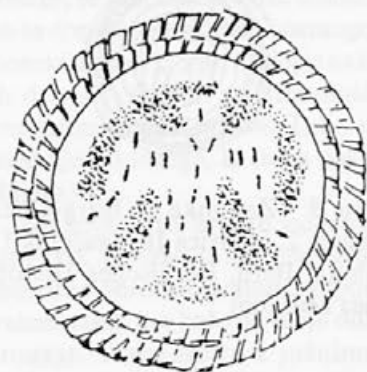
premer: 3,7 cm; debelina: 0,2 cm

Landesmuseum Joanneum Graz, inv.št. 11188

Okrogla bronasta zaponka je vlita iz enega kosa. Ob robu potekata plitev žleb in zrnat niz (posnetek granulacije), enako je obrobljeno tudi osrednje polje z orlom razprostrtih kril, po površini okrašenim s kratkimi vrezi in obdanim z

zelenim emajlom. Kolobar okrog osrednjega polja je razdeljen v osem segmentov, ki jih zapolnjujejo pasovi iz zelenega emajla.

Poleg so bili najdeni tudi trije obsenčniki, bronast luničast uhan in belobrdski lit bronast uhan z grozdastim priveskom.¹

Risba 5: Zaponka iz Judendorfa, 2. polovica 10. - začetek 11. stoletja, Graz, Landesmuseum Joanneum

Risba 6: Zaponka iz Žal pri Zasipu, 2. polovica 10. - začetek 11. stoletja

4. Okrasna zaponka (risba 6)

Žale pri Zasipu, grob 36

2. polovica 10. - začetek 11. stoletja

premer: 2,75 cm

Okrogla zaponka iz brona in steklene paste je bila najdena v ženskem grobu na levi ključnici. Na osrednjem delu je upodobljen orel z razprtimi krili in glavo, ki gleda v svojo desno stran, in na površini je okrašen z vrezji. Ptico obdajajo jamice, ki so bile zapolnjene s stekleno pasto. Ohranili so se drobci v modri in svetlo modri barvi. Dvignjeni osrednji del obkrožata dva žlebova, ki sta spojena s prečnimi vrezji. Rob zaponke je valovit.²

Te štiri zaponke lahko zaradi motiva orla uvrstimo v skupino orlovskih zaponk skupaj z zaponkami iz Judendorfa, Krungla, Burg Oberwangna, "Hasenburga", Mainza in Trierja. (risbe 3, 5, 7, 8, 9, 10) Žal za nobeno od teh zaponk ne moremo reči, kje, v kateri delavnici in kdaj točno je nastala. Viri o tem molčijo, kalupi niso bili najdeni. Josip Korošec piše o naših

¹ Paola Korošec: *Zgodnj srednjeveška arheološka slika Karantanskih Slovanov*, Dela 1. razreda SAZU, 22, 1979, pp. 90-96; Vinko Šribar, Vida Stare: *Karantansko-ketlaški kulturni krog*, Narodni muzej, Ljubljana 1974 (od tod citirano Šribar, Stare: *Karantansko-ketlaški kulturni krog*), p. 12 [r.k]; Timotej Knific, Milan Sagadin: *Pismo brez pisave*, Narodni muzej, Ljubljana 1991 (od tod citirano *Pismo brez pisave*), pp. 84, 89, 90 [r.k].

² Timotej Knific, Andrej Pleterski, *Staroslovanski grobišči v Spodnjih Gorjah in Zasipu*, AV, 44, 1993, pp. 246-247, tabela 8, grob 36.

Risba 7: Zaponka iz Krungla, 2. polovica 10. - začetek 11. stoletja, Graz, Landesmuseum Joanneum

Risba 8: Zaponka iz Burg-Oberwangna, 2. polovica 10. - začetek 11. stoletja, Bern, Bernisches Historisches Museum

Risba 9: Zaponka iz Mainza, 2. polovica 10. - začetek 11. stoletja, Mainz, Landesmuseum

Risba 10: Zaponka iz Trierja, 2. polovica 10. - začetek 11. stoletja, zasebna last

zaponkah s podobo orla (iz Kranja, Ptuja in Starega trga pri Slovenjem Gradcu), da imajo neposreden vzor v Renski pokrajini, od koder so bile uvožene na vzhodno alpsko področje ali pa, da so bili uvoženi posamezni vzorci in so jih nato domače delavnice v ketlaški kulturi izdelovale naprej.³ Jože Kastelic ugotavlja za podobo panterja, ki je v ketlaškem prostoru zelo pogost na luničastih uhanih in tudi na okroglih zaponkah, da je ta motiv v karolinškem prostoru zelo razširjen, saj je bila umetnost stilno zelo enotna na vsem obširnem območju karolinške države. Domneva, da gre pri zaponkah s podobo orla in podobo drevesa življenja za uvoz iz zahodnih središč ali pa so avtorji priseljenci od tam. Po njegovem lahko v orlovski zaponki iz Kranja vidimo motiv, ki kasneje preraste v mestni grb Kranja.⁴ V katalogu *Karantansko-ketlaško kulturni krog*⁵ Vinko Šribar in Vida Stare za zaponke z

³ Josip Korošec: *Uvod v materialno kulturo Slovanov zgodnjega srednjega veka*, Ljubljana 1952, p. 328.

⁴ Jože Kastelic, *Staroslovanski Kranj, 900 let Kranja, Spominski zbornik*, Kranj 1960, pp. 48, 49.

⁵ Šribar, Stare: *Karantansko-ketlaški kulturni krog*, pp. 10-14.

upodobitvijo orla dopuščata možnost, da gre za izdelke domače delavnice. V katalogu Salijske umetnosti⁶ je za zaponke s podobo orla malce nepremišljeno in prenagljeno rečeno, da so vse nastale v Mainzu, ker so eno našli tam.

Da bi si lažje predstavljali, kaj pomenijo te orlovske zaponke za tisti čas in prostor, se moramo približe seznaniti z izdelavo zaponk. Jasnejšo sliko o izvoru teh in drugih zaponk nam onemogoča pomanjkanje arheoloških najdb v osrednji otonski državi, kjer so pokop z nakitom opustili in se je ohranil samo na obrobjih države. Vseeno pa arheološko gradivo kaže razlike in povezave med posamičnimi deli države. Tako se na primer nakit s severa in zahoda zelo razlikuje od tistega, ki so ga našli na jugu in jugovzhodu države (južneje od Mainza).⁷

Na severu so ženske ponavadi nosile plašč ali ogrinjalo z eno veliko zaponko, prstane in ogrlico, v jugovzhodnih predelih pa luničaste uhane, obsenčne obročke, prstane, zaponke pa le redko. Za severne dele je značilen srebrn nakit, kar kaže na večjo odličnost nosilcev, v južnih delih pa prevladuje bronast. V nasprotju z južnimi deli gre na severu zlasti za abstraktno ornamentiko⁸, kar izpričuje višjo duhovno raven nosilcev, ki ne potrebujejo več zoomorfnih predstav za razumevanje krščanskega nauka, močnejša pa je tudi germanska tradicija fantastičnih prepletov. V jugovzhodnih delih, posebej na jugovzhodu Alp je število najdb veliko večje, saj so tam še v 10. in 11. stoletju rajne pokopavali z vsemi pridatki. Najiminenitnejši del so prav zaponke, med katerimi prevladujejo velike bronaste z jamičastim emajlom, ki vse nosijo krščanski simbol. Zelo pogoste so zaponke s križem⁹ in različnimi zoomorfnimi podobami. Poleg orla so najbolj pogosti: vodnjak življenja (*Fons vitae*), Jagnje Božje (*Agnus Dei*), drevo življenja (*Arbor vitae*) in Danijel v levnjaku.¹⁰

Zaponke, značilne za severne dele, najdemo tudi v južnih regijah in obratno.¹¹ Tako se na primer zaponke tipa *frauenhofen* (z motivom križa),¹² katerih najdbe so skoncentrirane na jugovzhodnem delu Alp - v ketlaški kulturi, pojavijo tudi na severu, čeprav je za nakit tega tipa značilna večja prefinjenost z natančnimi linijami.¹³ Če primerjamo zaponki iz Wustung Gardelhausna in Italije (natančnejše najdišče ni znano),¹⁴ ugotavljamo enako zasnovo pri oblikovanju roba z upodobitvijo živalskih mask, sorodne pa so si

⁶ *Das Reich der Salier*, Katalog zur Ausstellung des Landes Rheinland-Pfalz, Speyer 1992 (od tod citirano *Das Reich der Salier*), p. 120.

⁷ *Das Reich der Salier*, pp. 108, 109.

⁸ *Das Reich der Salier*, p. 110.

⁹ Jochen Giesler, Zu einer Gruppe Mittelalterlicher Emailscheibenfibeln, *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters*, 6, Köln 1978 (od tod citirano Giesler, Zu einer Gruppe), pp. 57-72.

¹⁰ *Pismo brez pisave*, pp. 44, 45.

¹¹ *Das Reich der Salier*, p. 109.

¹² Giesler, Zu einer Gruppe, pp. 57-72.

¹³ *Das Reich der Salier*, pp. 109, 114-116, repr. 1A 16, 17, 20, 21, 23.

¹⁴ *Das Reich der Salier*, p. 115, repr. 1A 20, p. 125, repr. 1B 27.

tudi zaponke iz Peraua, Wiesbadna, Pavie in Mainza.¹⁵ Kljub veliki oddaljenosti krajev in raznolikosti njihovih okolij najdemo pri vseh zelo podobno obliko leva ali panterja in smemo domnevati, da gre za isto predlogo. To na primer kaže primerjava zaponk iz Brunna in Georgenberga¹⁶, ki imata obe živali oblikovani z naprej iztegnjeno glavo (pes ali lev) ter cikcakasto graviran gladek rob, pri čemer ne more biti dvoma o isti predlogi ali delavnicah. Tema primeroma lahko pridružimo še zaponki iz Mengša in Bohinjske Srednje vasi, ki imata le drugače oblikovan rob.

Ob teh zaponkah se nam ponuja primerjava s kamnitimi igralnimi ploščicami, najdenimi pri Gammertingnu. Vse so okrogle, v premer merijo približno 2,8 cm, imajo zelo ozek rob, v medaljonu pa je izklesana podoba živali. Na eni ploščici je upodobljen pes (?) z odprtimi gobcem in dvignjenim repom, zato sklepamo, da so po delavnicah krožile predloge, ki so jih uporabljali mojstri različnih strok.¹⁷ V isto skupino lahko uvrstimo tudi zaponke iz Wiesbadna, Karlburga in Wormsa,¹⁸ kjer gre za zelo podobno oblikovanje živali z nazaj obrnjeno glavo (jagnje) in različno oblikovane robove, ki so najbrž nastale v eni delavnici, nemara v Wormsu. Zlahka sta primerljivi tudi zaponka iz Batuj in zaponka iz Hilterfingen-Hünibacha,¹⁹ kjer gre za enotno oblikovanje Jagnjeta Božjega in za zelo preprost rob.

Tudi v južnih delih se pojavljajo zaponke, značilne za severne dele, npr. zaponka z Bleda-Žal s podobo cesarja, ki jo lahko primerjamo z zaponkami iz "zakladnice Klein-Roscharden",²⁰ ter zaponka s podobo dveh svetnikov z blejskega gradu, ki ji moramo iskati vzporednice na kovančnih podobah. Zaponka iz Basla pa je izdelana tako natančno in podrobno, da je zagotovo nastala na severu cesarstva.²¹ Neverjetna podobnost (najbrž gre za isto delavnico) se kaže med zaponkami iz Sitten Siona in zaponko iz Žirovnice.²² Na osrednjem medaljonu je upodobljen lev z nazaj obrnjeno glavo, ki ga obroblja emajl. Površina je okrašena z vrezi, rob pa je razdeljen v obliki križa

¹⁵ Šribar, Stare: *Karantansko-ketlaški kulturni krog*, tabela N 6; *Das Reich der Salier*, p. 120, repr. 1B 11, 1B 16; Herbert Mitscha-Märheim, Einige frühmittelalterliche Schmuckstücke mit Tierdarstellungen, *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien*, XC, 1960 (od tod citirano Mitscha-Märheim, Einige frühmittelalterliche Schmuckstücke), p. 31, repr. 1.

¹⁶ *Das Reich der Salier*, p. 121, repr. 1B 13; Mitscha-Märheim, Einige frühmittelalterliche Schmuckstücke, p. 31, repr. 4.

¹⁷ Šribar, Stare: *Karantansko-ketlaški kulturni krog*, tabela N 15, 16; *Das Reich der Salier*, p. 63, repr. 6, 4.

¹⁸ *Das Reich der Salier*, p. 121, repr. 1B 12, 1B 17; Šribar, Stare: *Karantansko-ketlaški kulturni krog*, tabela N 5.

¹⁹ Karl Zimmermann, Eine mittelalterliche Emailscheibenfibel vom ehemaligen Bächigut in Hilterfingen - Hünibach BE, *Archäologie der Schweiz* I, 12, 1989 (od tod citirano Zimmermann, Eine mittelalterliche Emailscheibenfibel), pp. 25-28.

²⁰ Šribar, Stare: *Karantansko-ketlaški kulturni krog*, tabela P 5; *Das Reich der Salier*, p. 111, repr. 1A 10.

²¹ Šribar, Stare: *Karantansko-ketlaški kulturni krog*, tabela P 7; *Das Reich der Salier*, p. 118, repr. 1B 2.

²² *Das Reich der Salier*, p. 124, repr. 1B 24.

in okrašen s štirimi emajliranimi, v osi postavljenimi polpalmetami. Oblikovanje križnega roba lahko primerjamo z zaponko iz Komjatije²³ ali s še kakšno drugo. Podoba leva pa je identična podobi na eni od igralnih figuric iz Baden-Württemberga iz 11. stoletja, le da je obrnjena zrcalno, medtem ko sta postavitev v okrogel prostor in oblikovanje oči in nosu popolnoma enaka. To kaže na isto delavnico ali še verjetneje na isto predlogo, saj so bile posamične delavnice verjetno specializirane glede na uporabo vrste materiala (kovina, kamen).²⁴ Prav tako lahko motiv kentavra na blejski zaponki primerjamo z eno od igralnih ploščic za igro "tabula", najdeno v Gloucestru, ki ima isti motiv,²⁵ pri čemer lahko ponovno ugotavljamo predloge (vzorčne knjige), ki so potovale iz delavnice v delavnico. Tudi za zaponko s podobo Jagnjeta Božjega z blejskega gradu ne moremo reči, da je nastala v južnih regijah, sploh pa ne v okviru ketlaške kulture, saj je preveč fino izdelana. Biserni rob je enak tistim na zaponkah s severa,²⁶ plastičnost figure pa kaže na precej poznejši nastanek zaponke (12. stoletje).

Enako sklepamo tudi za skupino zaponk s podobo orla, v katero spadajo tudi naše zaponke iz Kranja, Ptuja, Slovenjega Gradca in Žal pri Zasipu, ki jih povezuje skoraj enotno oblikovanje na osrednjem medaljonu upodobljenega heraldičnega orla z razprostrtimi krili, obrnjenega v svojo desno, razen na zaponki iz Krunsla, kjer je obrnjen v levo, na zaponki iz Kranja pa se ne vidi dobro zaradi slabega odlitka. Podoba je nakazana z zelo skopimi atributi, le toliko, da je razpoznavna. Glava v izrazitem profilu je rahlo iztegnjena navzgor in na eni strani zašiljena, kar nakazuje kljun, nato se brez cezure nadaljuje ozek trup, ki se končuje z razcepljenim repom, iz zgornjega dela trupa pa raste par odprtih kril, ki se spušča vzporedno s trupom in je na koncih obrnjen rahlo navzven. Obrisna linija gladko poteka od enega konca krila prek vratu in glave na desno stran in se zaključi na koncu drugega krila. Površina bronaste orla je dokaj ravna in nima izboklin, ki bi figuro približevale realnejši podobi, le majhne senčne vdolbinice na trupu in krilih (in ena na glavi, ki najbrž ponazarja oko) površino rahlo razgibajo. Najlepše in najbolj simetrične so podobe na zaponkah iz Slovenjega Gradca, "Hasenburga" in Judendorfa, orel na zaponki iz Žal pa je oblikovan drugače: trup je širši, krila bolj razširjena in površina je okrašena z vrezi, ki izraziteje razgibavajo površino kot vdolbinice. Na zaponkah iz Krunsla, Mainza in Trierja pa je orel upodobljen na vložnem emajlu. Ohranjeni so samo drobeci emajla v jamicah, zato ne moremo ocenjevati estetske vrednosti. Linije so ostrejšje, obrisi niso zaobljeni, ampak se lomijo na zgornjem delu kril, pri vratu, na konici kljuna, pri čemer se linija zalomi ob vsaki spremembi smeri. Iz tega lahko sklepamo, da so tudi bronasti odlitki brez vložnega emajla služili za kalupe. Poleg negativne podobe orla to do-

²³ *Das Reich der Salier*, p. 125, repr. 1B 26.

²⁴ *Das Reich der Salier*, p. 64, repr. 11-14.

²⁵ Šribar, Stare: *Karantansko-ketlaški kulturni krog*, tabela P 6; *Das Reich der Salier*, p. 61.

²⁶ Šribar, Stare: *Karantansko-ketlaški kulturni krog*, tabela N 4; *Das Reich der Salier*, p. 112, repr. 1A 6, 7, 9, 10.

kazuje tudi dvojni biserni red, ki je na zaponki iz Mainza odtisnjen v pozitivu, na zaponki iz Burg Oberwangna pa v negativu. Zaponke se med seboj tako razlikujejo, da ne moremo govoriti o istem kalupu. Kar jih poznamo, so vsaka zase unikat, po podobi orla ali po oblikovanju roba pa bi jih lahko uvrstili v ožje skupine, ki bi se utegnile navezovati na isto delavnico. Zaponke iz Kranja, Slovenjega Gradca in "Hasenburga" povezuje zelo podobno oblikovanje orla in roba: bronastega orla obroblja moder, zelen ali moder in bel emajl; osrednji medaljon je nato obkrožen z bisernim robom; kolobar okrog osrednjega polja je razdeljen na osem pravokotnih metop, v katere je vložen modrozelen ali zelen in bel emajl, stanjšani rob pa je okrašen z drobnimi vzporednimi vtisi. Premer teh zaponk je od 3,6 do 3,8 cm. Orel je podobno oblikovan tudi na zaponkah iz Judendorfa in Burg Oberwangna, le da ima zaponka iz Judendorfa preprostejši rob, okrašen samo z dvema vrstama kratkih vzporednih vtisov, kar jo postavlja v bližino zaponke iz Žal, ki ima samo en tak rob in valovit stanjšani rob, medtem ko je podoba orla malce drugačna. Zaponka iz Burg Oberwangna se zaradi dvojnega bisernega niza povezuje z zaponko iz Mainza, ta pa zaradi podobe orla z zaponko iz Krungla. Zaponka iz Trierja je z ostrim cikcakastim robom glede tega osamljen primer. Tudi te zaponke je mogoče primerjati z igralnimi figuricami, le da ima na njih orel glavo iztegnjeno navzgor, ker ne gre za heraldično upodobitev.²⁷

Risba 11: Kamnita igralna figurica iz Burg Baldesteina, 11. stoletje, Worms, Museum der Stadt

Risba 12: Ostrogotski novček za 40 denarjev (hrbet)

Od orlovskih zaponk je šest najdenih na področju, kjer so živeli Slovani, dve v okolici Berna v Švici, dve pa v Porenju, Mainzu in Trierju. Našli so jih v krajih, ki so bila pomembnejša središča, zato so jih po vsej verjetnosti nosile ženske iz plemiških družin.²⁸ Razširjenost orlovskih in drugih zaponk (npr.

²⁷ *Das Reich der Salier*, p. 63, repr. 6, 4.

²⁸ Emilie Clauss, *Die Tragsitte von Bügelfibeln - Eine Untersuchung zur Frauentracht in Frühen Mittelalter*, *Jahrbuch des römisch-germanischen Zentralmuseums Mainz*, II, 34, 1987, p. 537.

tistih s podobo leva-panterja in Jagnjeta Božjega)²⁹ kaže, da te zaponke niso posebnost ali izrazit znak ketlaške kulture, ampak so proizvod nekega širšega okusa. Izdelovali so jih v delavnicah v Mainzu in v južnih krajih, saj delavnice v Mainzu niso mogle zalagati celotnega cesarstva in so bile delavnice lahko tudi na področju ketlaške kulture. Primerjave nam kažejo, da so enaki tipi zaponk razširjeni od severnih do južnih delov cesarstva, le da posamezni tipi v določenih delih prevladujejo. Vlité bronaste emajlirane okrogle zaponke so bile v drugi polovici 10. in začetku 11. stoletja v modi in so jih množično izdelovali in trgovali z njimi po vsem cesarstvu, seveda s pomočjo vzorčnih knjig, ki jih niso uporabljali samo zlatarji, ampak so bile splošnejši model, kar nam kažejo kamnite figurice za igranje "tabule" ali kakšne druge igre.

Upodobitve orlov na zaponkah visokega srednjega veka so ikonografsko in oblikovno prevzele izhodišče v rimski umetnosti. Tam je orel simbol moči in zmage Jupitra in se pojavlja zlasti na reliefih konzulov in na zastavah.³⁰ Predstavlja Jupitra in cesarja samega, njegovo neomajno in nepremagljivo moč in opozarja na uničenje vsakega upiranja sili, ki prihaja od bogov. Krščanstvo je orla povežalo s Kristusom - novim Jupitrom.³¹ Identifikacija Kristusa s Soncem in s tem z orlom je postala sestavni del patristične in kasnejše teološke literature.³² Vendar za zgodnje upodobitve ptičev (in drugih živali)³³ iz 4., 5. in 6. stoletja na kapitelih, mozaikih in sarkofagih ne moremo reči, da so zrasli iz zapisanih teoloških del,³⁴ čeprav so s samim obstojem vplivali na kasnejše upodobitve.³⁵ Na ustvarjanje na zahodu so poleg teh fantazijskih upodobitev vplivali tudi vzorci na tkaninah (plaščih, preprogah), ki so jih v zgodnjem krščanskem obdobju pogosto prinašali z vzhoda in jih uporabljali v cerkvah pri obredju. Zelo naturalistični prizori brez simbolične vrednosti kažejo na to, da so do nekako 6. stoletja združevali veselje do dekoriranja in poznavanje prispodob,³⁶ temeljijo pa na bizantinski

²⁹ Zimmermann, *Eine mittelalterliche Emailscheibenfibel*, pp. 25-28.

³⁰ Boetijev diptih iz leta 487, Lotarjev križ z rimsko kamejo iz sardoniksa s portretom Avgusta okrog leta 1000, Anastazijev diptih okrog leta 517 itd. Za podrobnejšo ikonografijo orla glej: Karl Künstle: *Ikonographie der christlichen Kunst*, I, Freiburg am Breisgau 1928, pp. 609-612; Liselotte Wehrhahn-Stauch, Adler, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, I, Freiburg am Breisgau 1968, pp. 69-76; Gertrud Schiller: *Ikonographie der christlichen Kunst*, III, Gütersloh 1980, p. 120, repr. 394-397, 399, 464, 592; Diether Kramer, *Imago Aquilae: Bemerkungen zu einer Emailscheibenfibel aus Krungl, Da Schau Her*, 4, Lienz 1983, pp. 11-14; Margaret Klein-Pfeuffer: *Merowingerzeitliche Fibeln und Anhänger aus Pressblech*, Marburg 1993 (od tod citirano Klein-Pfeuffer: *Merowingerzeitliche Fibeln*), pp. 146-151.

³¹ Rudolf Wittkower, *Eagle and serpent*, *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, II, 1938/39, London 1970 (od tod citirano Wittkower, *Eagle*), p. 310, repr. 51e.

³² Wittkower, *Eagle*, p. 312.

³³ Wittkower, *Eagle*, p. 317.

³⁴ Renate Pillinger, *Zur Interpretation der Symbolik des Bodenmosaiks vom Teurnia, Carinthia I*, 179, 1989 (od tod citirano Pillinger, *Zur Interpretation*), p. 93.

³⁵ Mozaiki iz Teurnie, škofovska katedra iz Ogleja.

³⁶ Pillinger, *Zur interpretation*, pp. 90, 91.

temi o rajskem vrtu, ki je s svojim vplivom zaznamovala čas do konca 11. stoletja.³⁷

Okrog leta 500 so Goti prevzeli oblast v Italiji, Španiji in velikem delu južne Francije. Ker so bili povsod v manjšini, so materialni simboli igrali vlogo vzdrževanja moči; predvsem so bile pomembne orlovske fibule, razširjene od Romunije do Španije. Te gotske fibule so sestavljene iz krožnega trupa, ki so mu dodani glava, krila in rep in so potratno okrašena z dragim kamenjem in emajlom. Največ so jih našli v grobovih aristokratskih žensk.³⁸ Omenjeni motiv so Goti prevzeli od Hunov, le da je pri njih orel predstavljen samo z glavo in kljunom ali preprosto samo s stiliziranim perjem. Na tako kričečo in pisano dekoracijo vplivajo plenitve Perzije in Sirije in uvoz predmetov iz Kitajske. Veselje do polihromacije, ki zaznamuje tudi najvišje sloje germanske družbe, se nadaljuje v karolinško umetnost. Drug velik vpliv na gotske orlovske fibule pa je motiv rimskega cesarskega orla močno razprostrtih kril, ki uteleša pojem kraljevskega dostojanstva.³⁹

V tem času se začnejo zahodno od Rena prebujati Franki. Za njihov vzpon in uspeh je odločilnega pomena, da so hitro sprejeli kulturne spodbude iz Rima: govorili so en latinski dialekt, sprejeli katoliško vero in zasnovali svoje pravo na rimskem.⁴⁰ Poznorimske delavnice v Porenju delujejo dalje, seveda pod vedno večjo kontrolo Frankov, ki združujejo germansko nagnjenje k abstraktnosti in prefinjeno tehniko v delavnicah rimskega cesarstva. Odločilni vzori so tudi gotski, zlasti njihovo nagnjenje k dekoraciji.⁴¹

Iz merovinškega časa je ohranjena cela vrsta okroglih ploščatih fibul s podobo orla iz tanke bronaste pločevine, prevlečene čez železno podlago (risbe 13-18). Podobo orla srečamo že v germanski umetnosti. Zlasti za živalski stil II je tipična orlovska glava, ki je imela nedvomno močan magičen pomen, zato ni čudno, da je bil ta motiv priljubljen tudi v sklopu krščanskih simbolov.⁴² Na merovinških ploščatih fibulah se pojavljajo orli nerazširjenih kril, z nazaj obrnjeno glavo in močnim kljunom. Predloge za te podobe so ostrogotski novci za 40 enot (risba 12)⁴³ - način, ki ga srečamo tudi kasneje pri tako imenovanih denarnih zaponkah.⁴⁴ Na novcih gre še za zelo realistično upo-

³⁷ Mozaiki v cerkvi sv. Evfemije v Gradežu iz 4. stoletja, mozaiki v Santa Constanza v Rimu iz 4. stoletja, plošče iz Pavie in Brescie, motiv vodnjak življenja v Evangeliju iz St. Medarda iz začetka 9. stoletja ali v *Godeskalkovem evangeliariju* iz leta 781, Pariz.

³⁸ Kevin Greene, *Gothic material culture, Archeology as long-term history*, Cambridge 1987 (od tod citirano Greene, *Gothic material culture*), pp. 117, 120.

³⁹ Greene, *Gothic material culture*, pp. 121, 123.

⁴⁰ Peter Lasco, *Franačko kraljestvo od Merovinga do Pipina, Rani srednji vek: Uobličevanje evropske kulture*, Beograd 1976 (od tod citirano Lasco, *Franačko kraljestvo*), p. 198.

⁴¹ Lasco, *Franačko kraljestvo*, pp. 212, 213.

⁴² Klein-Pfeuffer: *Merowingerzeitliche Fibeln*, pp. 145, 146.

⁴³ Klein-Pfeuffer: *Merowingerzeitliche Fibeln*, p. 147, repr. 42, p. 152, repr. 44, p. 162, repr. 48.

⁴⁴ Šribar, *Stare: Karantansko-ketlaški kulturni krog*, tabela P 6; *Das Reich der Salier*, p. 112, repr. 1A 11.

Risba 13: Podoba orla na zaponki iz Berghausna, 7. stoletje, Speyer, Historisches Museum

Risba 14: Podoba orla na zaponki iz Deidesheima, 7. stoletje, Speyer, Historisches Museum

Risba 15: Podoba orla na zaponki iz Berghausna, 7. stoletje, Karlsruhe, Badisches Landesmuseum

Risba 16: Podoba orla na zaponki iz Darmsheima, 7. stoletje, Stuttgart, Württembergisches Landesmuseum

dobitev, kar se nato na zaponkah shematizira in realizira z bolj tekočo linijo, ki se omejuje na obrise. Način upodobitve perja in repa se tu spremeni v geometrične oblike. Pomembne so tekoče, jasne konture brez ostrih zalomov in prekinitev. Nekateri orli imajo okrog vratu bulo kot simbol Kristusove zmage. Drugi so upodobljeni s križi ali s črkama alfa in omega, ki prispevata Boga Očeta in Kristusa hkrati in se nanašata na Janezovo Razodetje: "Jaz sem Alfa in Omega, govori Gospod Bog, ki je, ki je bil in ki pride, vladar veselja." (Razodetje 1,8) Orli, upodobljeni s svastiko, so povezani s pogansko miselnostjo. Nekateri imajo zraven še manjše ptiče in to se nanaša na 5. Mojzesovo knjigo 32,11. To naj bi bil Kristus, ki s svojim vstajenjem in vnebohodom rešuje duše.⁴⁵ Na fibuli iz Wormsa⁴⁶ ima orel čisto človeško fiziognomijo z

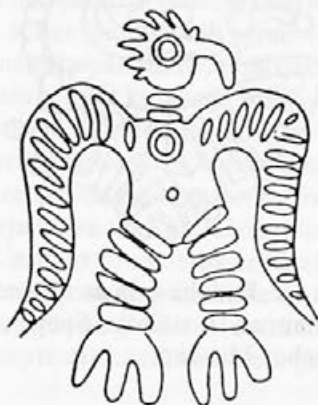
⁴⁵ Klein-Pfeuffer: *Merowingerzeitliche Fibeln*, pp. 151, 153.

⁴⁶ Klein-Pfeuffer: *Merowingerzeitliche Fibeln*, p. 162, repr. 48, 1.

bulo okrog vratu: to je Kristus-orel. Frontalna upodobitev orla z na stran obrnjeno glavo pa je zelo priljubljena tudi v pomerovinškem času.⁴⁷

Risba 17: Podoba orla na zaponki iz Lautenhofna, 7. stoletje, Regensburg, Museum

Risba 18: Podoba orla na zaponki iz Wormsa, 7. stoletje, Worms, Museum

Risba 19: Zaponka iz Kranja, 9. stoletje, Kranj, Gorenjski muzej

Kranjska zaponka iz 9. stoletja⁴⁸ (risba 19) je po tehniki podobna merovingim: železno jedro je prevlečeno z bronasto pločevino, na kateri je iztolčena podoba orla, ki pa je spet bolj realistična. Krila in noge ima močno razširjene, trup in glavo pa obrnjeno v svojo levo. Najbrž ima tudi še isti pomen.

Zaponke iz druge polovice 10. do začetka 11. stoletja (to so zaponke iz Kranja, Ptuja, Starega trga pri Slovenjem Gradcu, z Žal pri Zasipu, iz Judendorfa, Krunpla, Burg Oberwangna, "Hasenburga", Mainza in Trierja in so podrobneje opisane že zgoraj) pa so skrajno shematizirana varianta podobe orla, ki je določena samo z obrisno linijo: frontalna upodobitev, razširjena krila, zasuk glave na desno ali levo in razcepljen rep, ki pa je osnova, iz katere se v naslednjih stoletjih razvije način oblikovanja orla. Tudi pomen podobe orla se tu spremeni. Hohenštaufovci so v poznem 12. stoletju

⁴⁷ Klein-Pfeuffer: *Merowingerzeitliche Fibeln*, p. 161.

⁴⁸ *Pismo brez pisave*, p. 89, repr. 106.

povzdignili orla v državni simbol in podredili leva v svojem hišnem grbu. Na številnih štaufovskih gradovih po Nemčiji, južni Italiji in Siciliji naznanja kamniti orel moč in slavo njihovih kraljevskih graditeljev. Ko se je v 12. stoletju zrahljal odnos med kraljem, fevdalnimi gospodi in državnimi uradniki, so si le-ti uvedli grbe s kraljevim orlom, prav tako pa si začnejo v grbe postavljati orle tudi mesta, npr. mesto Rottweil.⁴⁹ Kot kažejo naše zaponke s podobo orla, se je to zgodilo že v 11. stoletju, saj to so podobe heraldičnega orla, ki so jih našli bolj na obrobju cesarstva in so jih nosile žene fevdalcev.

Nadaljnji razvoj orlovske zaponke nam kaže zaponka iz Mainza iz prve četrtine 11. stoletja (risba 21).⁵⁰ Tu se osrednji medaljon predre in ostane le podoba orla razširjenih kril in nog, ozkega trupa in velikega pahljačastega repa. Površina je okrašena z vrezji, krila in rep pa tudi z emajlom, ki ni več ohranjen. Na levo zasukana glava, ki štrli v ozek okvir, je zaznamovana s kljunom in velikim očesom. Na ozkem robu je prepoznaven diagonalni križ s trikotnimi celicami, zapolnjenimi z rdečim in zelenim emajlom. Med križevimi "ramami" so reliefi živali. Premer se poveča na 4,5 cm. Taka podoba orla nakazuje nadaljnji razvoj te sheme čez celoten srednji vek.

Risba 20: Zaponka iz zaklada kraljice Agnes iz Mainza, 2. tretjina 11. stoletja, Mainz, Landesmuseum

Risba 21: Zaponka iz Mainza, 1. četrtina 11. stoletja, Mainz, Landesmuseum

⁴⁹ Kurt Degen, Der Mainzer Adlerfürspan im Darmstadter Landesmuseum, *Mainzer Zeitschrift*, 52, 1957 (od tod citirano Degen, Der Mainzer Adlerfürspan), pp. 39-41.

⁵⁰ *Das Reich der Salier*, p. 127.

To dokazujeta že dve zaponki iz zakladnice kraljice Agnes iz Mainza, ki ju postavljajo v drugo tretjino 11. stoletja (risba 20).⁵¹ Premer se poveča (9,3 x 9,7 in 7,0 x 7,3 cm), materiali so bogatejši (zlato, safir, celični emajl, biserna žica, slonova kost, *niello*), orel se še bolj loči od podlage in popolnoma prevlada nad robom, ki se tu predre. Postavljen je frontalno, glavo z velikim očesom ima rahlo nagnjeno in obrnjeno na svojo desno, razširjena krila so okrašena z raznobarnim emajlom, ki nakazuje peresa, kremplje ima močno vsaksebi, repna peresa pa širi kot pav. Na glavi ima pavjo krono iz treh safirjev, skoraj krožno ga obdaja pavja kočija iz biserne žice, okrašena z emajliranimi cvetovi, ki raste iz emajliranih repnih peres. Nad glavo se mu pne lok iz biserne žice, ki povezuje konca kočije in ga lahko razumemo kot namig na nimb. Na drugi zaponki ima orel glavo obrnjeno na svojo levo, krona je iz treh biserov, krožna pavja kočija pa iz zlate pločevine, obdana z valovnim pasom in okrašena z rombastimi dragulji in krogci iz biserne žice. Najbrž je bila narejena kot nasprotje večje zaponke, ki jo je nosil cesar, manjšo pa cesarica; ptiča na obeh zaponkah sta se gledala.

Kontinuiteta traja še v 13. stoletje, o čemer priča zlata zaponka, ki so jo prav tako našli v Mainzu in kjer je najbrž tudi nastala (sl. 2).⁵² Tu pa gre že za popolnoma samostojno upodobitev orla brez roba. Sprednja stran izžareva v bogastvu pisanih kamnov, steklene paste, mnogovrstnem graviranju in perlستم žičnatem obšivu. Ukrivljene konture k letu odprtih kril obrobajo čokat, okrogel trup. V naglem okretu je glava heraldično iztegnjena levo v višino. Noge se s kremplji oklepajo dvojnega vitičja, ki zgoraj spaja obe konici kril, spodaj pa peresa repa, razširjenega v obliko palmete. Močne izbokline na plastičnem trupu in zgornjih delih kril nakazujejo peresa in skupaj s senčnimi vdolbinami ustvarjajo vtis utripajoče površine. Letalna peresa so sekundarno naznačena v tehniki graviranja. Iz tega časa je tudi orlovska zaponka iz essenske samostanske zakladnice, pripeta na otonsko Zlato madono (sl. 3),⁵³ ki jo z zaponko iz Mainza povezuje podobno oblikovanje vitičevja. Tu ima orel glavo iztegnjeno naravnost naprej, širok, čokat trup je na gosto posut z izboklinami, na zgornjih delih kril ima kratka peresa, dolga letalna peresa in lep pahljačast rep pa so nakazani z vrezi. S tema dvema orloma se zanimivo ujema orel, upodobljen na pečatu meščana iz Friedberga⁵⁴ (sl. 1), le da tu ni vitičevja, glavo ima obrnjeno na desno, zelo pa ima poudarjena zgornja dela kril, ki sta zaokrožena kot voluta.

Kljub pomanjkanju najdb v nekaterih stoletjih lahko od 7. stoletja naprej, ko se začne uporaba ene večje okrogle zaponke, dobro zasledujemo razvoj in osamosvajanje upodobitve orla na okroglih zaponkah. Veliko večino obravnavanih zaponk so našli v Mainzu, tako da Mainz res lahko štejemo za veliko središče, iz katerega so se nato širile ideje na vse strani.

⁵¹ *Das Reich der Salier*, pp. 262-267.

⁵² Degen, *Der Mainzer Adlerfürspan*, pp. 39-41.

⁵³ *ibid.*

⁵⁴ *ibid.*

S spreminjanjem oblike orla pa se spreminja tudi njegova simbolika. Orel na merovinških ploščatih fibulah pomeni resničen naslon na Biblijo in patristična besedila: simbolizira Kristusa, ki s svojim vstajenjem in vnebohodom daje verniku možnost posmrtnega življenja pri Bogu, hkrati pa tudi vernika samega, ki se kot orel dviga proti nebu. Ko se podoba v drugi polovici 10. stoletja shematizira in postane heraldična, tega ne moremo več zagotovo trditi. Prav orlovske zaponke iz Kranja, Ptuja, Slovenjega Gradca in druge iz te skupine začnejo poudarjati značaj nosilca - so njegov simbol moči glede na položaj v družbi. Mogoče to lahko povezujemo s tem, da v drugi polovici 10. stoletja začne kralj razdeljevati ogromne komplekse zemlje (tudi slovenske) svojim zvestim frankovskim in kasneje nemškim fevdalcem svetnega in cerkvenega stanu, ki so si prisvojili simbol orla kot predstavniki kralja na bolj oddaljenih območjih. Prav te orlovske zaponke vračajo podobi orla spet stari pomen simbola moči in nadrejenega položaja, le da so tokrat pojmovane veliko bolj osebno.

Orlovske zaponke iz Kranja, Ptuja, Slovenjega Gradca in Žal pri Zasipu so zelo pomemben del evropske zlatarske proizvodnje in s tem dobro kažejo na vključitev slovenskega prostora v zahodnoevropski prostor.

VIER ADLERFIBELN AUS DEM HOCHMITTELALTER

Gegenstand der Abhandlung sind vier Adlerfibeln aus dem Hochmittelalter, die als Grabbeigaben im Gebiet Sloweniens gefunden wurden, und zwar in Kranj, Ptuj, Slovenj Gradec und Žale bei Zasip. Dabei handelt es sich um runde gegossene Bronzefibeln mit eingesetztem Email, die wegen der Technologie selbst sowie wegen des Adlermotivs zusammen mit Fibeln aus Judendorf, Krungl, Burg Oberwangen, "Hasenburg", Mainz und Trier der Gruppe der Adlerfibeln zugeordnet werden können, ihr Entstehungsort kann jedoch aus Mangel an archäologischen Funden und Quellen nicht bestimmt werden. Dennoch kann man sich ein Bild davon machen, welche Bedeutung diese Adlerfibeln für jene Zeit hatten, wenn man die Herstellung der Fibeln im Zentrum des Ottonischen Kaiserreichs allgemein in Betracht zieht. Sie zeigt nämlich Unterschiede und Verbindungen zwischen den einzelnen Teilen des Reiches. Im Norden und Nordwesten wurde Silberschmuck mit abstrakter Ornamentik (eine große Fibel, Ringe und Halsband) getragen, im Süden und Südosten dagegen Bronzeschmuck (halbmondförmige Ohringe, Schläfenringe, seltener Fibeln), dessen eminentesten Teil gerade die Fibeln darstellen, die alle ein christliches Symbol zeigen (Kreuz, Lebensbrunnen, Agnus Dei, Lebensbaum, Daniel in der Löwengrube, Adler). Fibeln, die charakteristisch für nördliche Gegenden sind, kommen auch in südlichen Regionen und umgekehrt vor. Diese Feststellungen lassen sich auch auf die Fibelgruppe mit Adlerfigur übertragen, von denen sechs in einem von den Slawen besiedelten Gebiet aufgefunden wurden, zwei in der Umgebung von Bern in der Schweiz, zwei hingegen im Ruhrgebiet (Mainz, Trier). Sie wurden in Orten entdeckt, die bedeutende Zentren waren, und weisen deswegen darauf hin, daß sie von Frauen adliger Herkunft getragen wurden. Die Verbreitung dieser, aber auch anderer Fibeln, zeugt davon, daß diese Fibeln keine Besonderheit, kein besonderes Kennzeichen der Kottlacher Kultur darstellen, sondern Ausdruck eines allgemeineren Geschmacks sind. Sie wurden in den Werkstätten in Mainz und südlich davon hergestellt, denn die Mainzer Werkstätten konnten nicht das ganze Kaiserreich

damit beliefern; folglich befanden sich etliche Werkstätten auch im Gebiet der Kóttlacher Kultur.

Gegossene emaillierte runde Bronzefibeln waren in der zweiten Hälfte des 10. und am Anfang des 11. Jahrhunderts in Mode (in einer Zeit, in die auch die behandelten Fibeln datiert werden). Sie wurden massenweise hergestellt und in dem ganzen Kaiserreich verkauft, und zwar mit Hilfe von Musterbüchern, die nicht nur den Goldschmieden als Vorlage dienten, sondern auch breitere Verwendung fanden, wovon die kleinen Steinfiguren für das Tabula-Spiel und andere Spiele zeugen.

Die Darstellung der Adler auf hochmittelalterlichen Fibeln nimmt in ikonographischer und formaler Hinsicht ihren Ausgang in der römischen Kunst. Hier war der Adler das Symbol der Kraft und des Sieges des Jupiter und damit des Kaisers selbst. Auch auf gotischen Adlerfibeln symbolisiert der Adler die Macht. Das Christentum verband den Adler mit Christus. In einer solchen Verbindung begegnen wir der Adlerfigur auf merowingischen runden flachen Fibeln, wo es sich um betont realistische Darstellungen handelt. Hier gesellen sich dem Adler noch andere Symbole hinzu, die Christi Auferstehung, Himmelfahrt oder Sieg darstellen. Adlerfibeln aus der zweiten Hälfte des 10. und vom Anfang des 11. Jahrhunderts, zu denen auch unsere Fibeln aus Kranj, Ptuj, Slovenj Gradec und Žale bei Zasip gehören, weisen eine äußerst schematisierte Adlerfigur auf und auch die Bedeutung der Adlerfigur hat sich bereits verändert. Jetzt gewinnt der Charakter des Trägers an Bedeutung - sie wird zum Symbol seiner Macht, seiner Stellung in der Gesellschaft. Diese Fibeln stellen auch die Grundlage dar für die Gestaltungsart des Adlers in den folgenden Jahrhunderten. Das beweisen bereits zwei Fibeln aus dem Schatz der Königin Agnes aus Mainz aus dem zweiten Drittel des 11. Jahrhunderts und die Fibeln aus dem 13. Jahrhundert (die Fibel aus Mainz, die Fibel der Goldenen Madonna...), wo es sich bereits um eine ganz selbständige Darstellung des Adlers (ohne Unterlage) handelt.

Die Adlerfibeln aus Kranj, Ptuj, Slovenj Gradec und Žale bei Zasip stellen einen bedeutenden Teil der europäischen Goldschmiedekunst dar und weisen damit deutlich auf die Verbindungen des slowenischen Raumes mit dem westeuropäischen hin.

SIMBOLIZEM TAROKA

Renesančni neoplatonizem in ikonografija zgodnjih italijanskih tarokov

Tine Germ, Ljubljana

"V občestvo bogov pa ni dano priti nobeni duši, ako se ni ukvarjala s filozofijo in ne odide povsem čista s sveta: to je namenjeno samo ljubitelju modrosti."

Platon

Tarok ali *carte da trionfi*, kakor so v 15. stoletju imenovali te imenitne karte, je s svojo bogato ikonografijo še zmeraj izjemno privlačen predmet raziskav strokovnjakov z različnih področij. Že bežno poznavanje dvaindvajsetih adutov, značilnih za igro, upravičuje zanimanje, ki pa je na žalost pogosto enostransko in nekritično. Le temeljita ikonološka študija lahko v zadostni meri osvetli celotno širino problema ter odgovori na vprašanja o nastanku, vsebini in vlogi taroka. Pogled na rezultate dosedanjih raziskav kaže, da se mnenja strokovnjakov o vsebini zgodnjih italijanskih tarokov¹ precej razlikujejo,² vse bolj pa se uveljavlja prepričanje, da se je tarok izoblikoval v okviru idejnega sveta renesančnega neoplatonizma. Obširnejše študije v tej

¹ V prvi vrsti gre za taroke iz skupine Visconti-Sforza in še posebej za najpopolneje ohranjen, t. i. *Pierpont Morgan-Bergamo komplet*, ki je nastal okrog leta 1450 v Milanu. Za podatke o omenjenem kompletu cf. Stuart R. Kaplan: *The Encyclopedia of Tarot*, I, II, U.S. Games Systems, Inc., New York 1978 in 1986 (od tod citirano Kaplan: *The Encyclopedia*).

² Gertrude Moakley v svojem članku *The Tarot Trumps and Petrarch's Trionfi* (*Bulletin of the New York Public Library*, 60/2, 1960, p. 15) tarok povezuje s Petrarcovo pesnitvijo *Trionfi* in deset let kasneje v knjigi *The Tarot Cards Painted by Bonifacio Bembo* (New York 1966) postavlja nekoliko spremenjeno teorijo o taroku kot ilustraciji pustnega karnevalskega spreveda. John Shephard vidi v njem kozmografski sistem s poudarjenimi astrološkimi vsebinami in elementi klasične mitologije (John Shephard: *The Tarot Trumps: Cosmos in Miniature*, Wellingborough 1985). Avtorji knjige *Tarocchi* (Giordano Berti, Pietro Marsilli, Andrea Vitale: *Tarocchi: Le carte del destino*, Faenza 1988) ob celostni ikonografski analizi poudarjajo kozmološke in magične vsebine ... Osnovno (v nekaterih primerih na žalost precej skromno vsebinsko interpretacijo) vsebuje tudi omenjena Enciklopedija taroka (Kaplan: *The Encyclopedia*).

smeri sta zastavila Michael Dummett in Robert V. O'Neill,³ ki opozarjata, da se v renesančnem neoplatonizmu združujejo tradicije, katerih vsebine lahko prepoznamo v taroku (od astrologije, gnosticizma, misterijskih religij, hermetizma do krščanskega in židovskega misticizma ter elementov magije), in da je neoplatonistični odnos do izražanja v simbolih botroval oblikovanju tarokov ter zato predstavlja tudi osnovno vodilo za njihovo interpretacijo. Prav tako sta ideja stopnjevitosti urejenosti kozmosa, ki se odraža v hierarhični strukturi taroka, in motiv vzpenjanja duše skozi stopnje, ki vodijo k spoznavi idealnega prapočela, značilni potezi omenjene filozofije. Pri orisu renesančnega neoplatonizma se avtorja osredotočata na vodilna predstavnika, Marsilio Ficino in G. Pico della Mirandola, pri čemer je v njunem pisanju opazna nelagodnost, ki izvira iz nezadostno pojasnjenega časovnega razkora med pojavom taroka (najverjetneje konec tridesetih oziroma v začetku štiridesetih let 15. stoletja) ter prvim večjim razcvetom italijanskega neoplatonizma v drugi polovici stoletja. Poleg tega je pozornost, ki jo posvečata vlogi omenjenih tradicij, nekoliko presenetljiva, ko je vendar ikonografijo taroka moč razložiti tudi znotraj ožje filozofskih vsebin neoplatonizma. Zato je vredno opozoriti, da je omenjena filozofija z Nikolajem Kuzanskim (čigar vloga v Italiji in vpliv na italijanske kolege je izjemnega pomena) že v času okrog leta 1440 dosegla stopnjo razvoja (in predvsem priljubljenosti v izbranih intelektualnih krogih), ki lahko pojasni zgodnji nastanek taroka in da neoplatonistična predelava platonskega mita o duši z nekaj slikovitimi dopolnili gnostičnega in misterijskega izvora predstavlja vsebinski okvir, v katerem dvaindvajset tarokov najde svoje mesto in v celoti zadovoljivo ikonografsko interpretacijo. Z mislijo na kompleksnost ikonografije taroka in ob upoštevanju dosedanjih izsledkov želi pričujoči prispevek z večjim poudarkom na filozofskih vsebinah neoplatonizma v nekaj potezih načrtati tezo, da tarok ilustrira na platonskem mitu temelječe mistično potovanje duše.

Na prvi pogled je razvidno: tarok je skrbno pretehtan, hierarhično zgrajen sistem, katerega ikonografija kaže, da imamo opraviti s skrito vsebino, ki se razodeva skozi dvaindvajset premišljeno oblikovanih simbolnih podob. Ikonografska zasnova, ki nima pravega prednika v vsej zahodnoevropski umetnosti, prča, da gre za nov, enkrat in celovit koncept, ki sicer ni zgrajen *ex nihilo*, nasprotno, uporablja skoraj same uveljavljene ikonografske motive, le da so zbrani v navidez povsem nezdružljivi postavi. Tako na tarokih srečamo like družbenega življenja, t. i. *personae* (Norček, Čarodej, Cesar, Cesarica, Papež, Papežinja ali Velika svečenica, Puščavnik ali Starec s peščeno uro), ki jih poznamo iz najrazličnejših ikonografskih sklopov, kot družčina pa so še najbližje moralistični temi, znani pod imenom *humanae conditiones*. Tu so motivi, ki spadajo v železni repertoar krščanske ikonografije - kardinalne

³ Michael Dummett: *The Game of Tarot*, London 1980; id.: *The Visconti-Sforza Tarot Cards*, New York 1986 in številni članki v *Journal of the International Playing Cards Society*; Robert V. O'Neill: *Tarot Symbolism*, Lima (Ohio) 1986.

kreposti (karte *Moč*, *Pravica*, *Zmernost*) in štiri poslednje stvari - smrt (*Smrt*), sodba (*Sodba*), nebo (*Svet*) in pekel (*Hudič*). Ob tem najdemo še široko uveljavljene motive, ki ne pripadajo kaki ožji tradiciji - *Zaljubljenca*, *Zmagoslavni voz* in *Kolo sreče*, pa dva nekoliko posebna motiva na kartah *Obešenec* in *Stolp*. Raznolikost in navidezna nezdržljivost motivov, ki so iztrgani iz običajnih ikonografskih tem, dajeta misliti, da je neznanega oblikovalca taroka zanimala le temeljna simbolna vrednost posameznega motiva ali lika, primarna, ne pa določenemu tematskemu kontekstu prilagojena vsebina in da izbor, raba in zaporedje temeljijo na kriteriju primernosti in uporabnosti za ilustriranje nove, globlje vsebine, ki ustvarja smiselno vez med njimi. Povedano drugače: stari motivi z uveljavljeno simbolno vsebino služijo za pripovedovanje nove ali vsaj na novo oblikovane zgodbe. Kot rečeno, izhajajo temeljne ikonografske premise iz idejnega sveta renesančnega neoplatonizma in nekoliko podrobnejši pogled na niz adutov potrjuje prepričanje, da je tarok antropocentrični kozmografski sistem, ki v svojih večplastnih simbolnih podobah na izjemno izviren način ilustrira mit o mističnem potovanju duše, in da smemo v taroku videti humanistični odgovor na dogmatsko *salvatio animae* katoliške cerkve, ki je bila za razgledane in predvsem z novim samozavedanjem oborožene duhove vse manj sprejemljiva.⁴

Ob osnovnem motivu lahko v taroku prepoznamo vsebine različnih tradicij, kar priča o širokih obzorjih oblikovalca, harmonično ujemanje in dopolnjevanje ter sijajna ideja o igri kot sredstvu za njihovo izražanje pa kaže izvirnost misli in redko iskrivost duha. A ostanimo pri kartah in si oglejmo tradicije, ki se zrcalijo v *trionfi*.

Klasična mitologija ima v izvorni ikonografiji taroka šibak vpliv, ki pa se že v drugi polovici 15. stoletja močno okrepi. To je razvidno iz mnogih primerov; še posebno ilustrativen je znameniti komplet Visconti-Sforza⁵, ki je nastal sredi stoletja in vsebuje le malo elementov klasične mitologije. Izjema so aduti, ki so v zadnji četrtini stoletja nadomestili šest izgubljenih tarokov originalnega niza. Kar pet od njih nosi klasične motive! Tako krilati genij z antropomorfno oblikovano sončevo kroglo v rokah predstavlja Sonce, pri

⁴ Razvoj humanizma je z novim odnosom do človeka in prevrednotenjem vrednot nujno trčil ob cerkev in z dvomom v njeno nesporno avtoriteto zamajal tudi kredibilnost nauka o zveličanju duše. S tem se je odprlo pereče vprašanje prave poti in humanisti so vztrajno iskali novo, odvečnega dogmatskega balasta očiščeno rešitev. Iskanje poti, ki naj vodi v resnično odrešitev duše, je značilna komponenta duhovne klime dobe in se najočitneje kaže v odnosu do življenja in smrti, pri čemer je življenje vse bolj pojmovano kot možnost, ki nam je dana, da ustvarimo nekaj, česar smrt ne more pokositi. (Odlično sliko omenjenega odnosa najdemo v knjigi Alberta Tenentija *Občutek smrti in ljubezen do življenja v renesansi*, Studia Humanitatis, l. 2, Ljubljana 1987.) Resnična rešitev je torej v poudarjeni aktivni vlogi posameznika, ki se s svojim ustvarjalnim delom, znanjem in še posebej s hotenjem po znanju izgrajuje ter s ponotranjeno osebnostjo išče poti k Bogu.

⁵ Gre za že omenjeni komplet iz skupine tarokov Visconti-Sforza, t. i. *Pierpont Morgan-Bergamo Visconti-Sforza komplet*, ki je razdeljen med Pierpont Morgan Library, New York in Accademia Carrara, Bergamo, medtem ko je del kart še zmeraj v zasebni lasti družine Colleoni v Bergamu.

čemer je šel ustvarjalec tako daleč, da je sonce jasno priličil Apolonovi glavi. Luna, Zvezda in Zmernost so upodobljene kot ženska božanstva v oblačilih, ki se zgledujejo po grški antični noši. Luna je z atributom loka izenačena z Artemido-Diano, medtem ko je žena z zvezdo, ki jo kot luč dviguje nad sabo, Afrodita-Venera, gospodarica zvezde Danice. Mitološki vpliv je pri novih adutih tako močen, da je personifikacija krščanske kreposti Fortitudo, ki se običajno pojavlja na karti Moč, zamenjana z motivom Herakleja, ki ubija nemejskega leva. Novi aduti si tudi v likovnem izrazu prizadevajo biti klasični, tako da je Nebeški Jeruzalem na karti Svet upodobljen v značilnem antičnem medaljonu, ki ga nosita krilata genija. Klasična mitologija je v drugi polovici 15. stoletja močno vplivala na ikonografijo taroka in kmalu so nastali kompleti, ki so izrazito mitološko obarvani ter so počasi izgubili stik z izvirno ikonografsko zasnovo.⁶ Slednja je najbolj ohranjena v Marsejskem taroku, kjer so klasični motivi redki in se praviloma povezujejo z astrološkimi ter tako opozarjajo na drugo pomembno tradicijo, ki se zrcali v taroku.

Vez predstavljajo planetarna božanstva, ki jih zlahka prepoznamo v nekaterih likih s kart. V Čarodeju se skriva Merkur, prvi mojster magije in najrazličnejših veščin, učitelj in psihopomp. Cesarica je Venera, boginja ljubezni, tokrat še posebej v svojem aspektu plodnosti. Cesar ni nihče drug kot mogočni vladar Jupiter. Zmagoslavni voz je seveda Marsov bojni voz in starec s peščeno uro (Puščavnik) je starešina Saturn. Tu sta še Luna in Sonce, vsak s svojo karto, ki nosi njuno ime. Zanimivo je, da v taroku ne najdemo kart, ki bi jih lahko povezali z dvanajstimi zodiakalnimi znamenji. (Nekaj navideznih podobnosti nas ne sme zapeljati.)⁷ To po svoje govori v prid tezi, da je tudi vloga astrologije pri oblikovanju taroka drugotnega pomena. Vendar ima astrologija s tarokom nekaj skupnih vsebinskih potez, ki jih ne kaže prezreti. Oba imata kozmografski značaj in izražata sorodno prizadevanje. Proučevanje zvezdnih vplivov je imelo od nekdaj za cilj spoznavanje skritih zakonitosti, ki vladajo kozmosu. To hotenje prepoznamo tudi v taroku, saj je, kot bomo videli, prvi del potovanja posvečen prav odkrivanju in obvladovanju sveta. Tako astrologija kot tarok obenem služita spoznavanju človeka in njegove narave, kajti obema je skupna ideja o makrokozmosu, ki se zrcali v mikrokozmosu, in je torej odkrivanje enega nujno tudi spoznavanje drugega. Toda med astrologijo in tarokom obstaja bistvena vsebinska razlika. Astrologija ne sega preko meja nebesnih sfer in se omejuje na proučevanje zvezdnih

⁶ Med močno mitološko obarvanimi "taroki", natančneje, taroku podobnimi kompleti so: *Tarocchi di Mantegna*, Bibliothèque Nationale, Paris, *Minchiate* (več različnih kompletov hranijo številni muzeji od Londona do Budimpešte), fragmenti v zbirki Castello Sforzesco, Milano, komplet Sola-Busca, Albertina, Dunaj, "klasične tarok" karte, Bibliothèque Municipale, Rouen, itd.

⁷ Tu so predvsem podobe kardinalnih kreposti, ki naj bi odgovarjale znakom Tehtnice (Iustitia, VIII), Leva (Fortitudo, XI) in Vodnarja (Temperantia, XIV). Vendar to ni verjetno, saj bi prisotnost treh zodiakalnih znamenj nujno zahtevala še ostalih devet (kot jih najdemo v *Minchiate*). Ob tem je treba povedati, da se poskusi povezovanja posameznih adutov z zodiakalnimi znaki začnejo šele s francoskim okultizmom 19. stoletja.

vplivov na človeka. Človek se lahko s poznavanjem le-teh izogne slabim vplivom in izkoristi ugodne, ne more pa vplivati na delovanje planetov in komunikacija je vedno le enosmerna - večna interpretacija planetarnih vplivov. Tarok se v nasprotju s tem ponaša z bogatejšo ikonografijo, ki opozarja, da se njegov svet ne konča pri planetih in njihovem delovanju. Slike smrti, vstajenja in nebes govorijo o stvareh, ki so onstran planetarnih sfer, so simboli, ki služijo spoznavi najvišjega, tega, kar je prvo in zadnje, začetek in konec vsega. Pri tem je v taroku ves čas navzoča misel o aktivni vlogi človeka v kozmosu. Renesanični mag, ki ga vidimo v *Čarodeju*, stoji nad zvezdami in je lahko njihov vladar, saj služijo njegovi volji zato, ker pozna in obvladuje principe njihovega delovanja.⁸ V taroku torej najdemo nekaj vsebin, ki se ujemajo z astrološkimi; za nekatere ikonografske motive se celo lahko zdi, da bi utegnili biti prevzeti neposredno iz bogatega likovnega besednjaka astrologije, tako da vpliva te tradicije ne moremo zanikati.

To še toliko bolj velja za gnosticizem in misterijske religije, tradicije, ki so v času resda precej odmaknjene, a, kot kaže ikonografija kart, ob rojstvu taroka še kako žive in vplivne. V njih najdemo vsebine, ki se povezujejo z osnovnim motivom in nas pripeljejo k samemu jedru taroka.

Gnosticizem, po mnenju mnogih prva univerzalna religija, je zapleten konglomerat izrazito mističnih filozofsko-religioznih nazorov, ki so s presenetljivo spekulativno močjo oblikovali bogato kozmološko-antropološko strukturo teologije, v kateri osrednje mesto zavzema mit o duši, ujeti v spone sveta, in njeni odrešitvi v iskanju boga. Filozofsko ozadje je jasno prepoznavno in mit o potovanju duše, čudovita prisposoba, ki jo je uporabil Platon, se je v skladu z manj filozofskimi, zato pa toliko močnejše izraženimi verskimi potrebami, slikovito razrasel.⁹ Večina tarokov se lepo ujema s ključnimi

⁸ V tem duhu je treba razumeti stihe G. Pica della Mirandola, ki so jih velikokrat zmotno in brez pravega poznavanja njegovega odnosa do astrologije navajali v dokaz, da je Pico v celoti zavračal vplive zvezd:

*"El re e il savio son sopra le stelle,
onde io son fuor di questa vana legge:
e i buoni punti e le buone or son quelle
che l'uom felice da se stesso elegge."*

Cf. Eugenio Garin, G. Pico della Mirandola, v: *Storia della filosofia italiana*, Milano 1947. Poglavlje o Pico della Mirandola prevedeno tudi v slovenščino v izboru del z naslovom *Spisi o humanizmu in renesansi* (E. Garin: *Spisi o humanizmu in renesansi*, Studia Humanitatis, I. 7, Ljubljana 1993.)

⁹ Miti različnih gnostičnih cerkva se med seboj seveda razlikujejo, osnovna vsebina pa ostaja enaka. Kratek oris naj služi večji nazornosti pri iskanju stičišč z ikonografijo taroka. Bog je s svojo modrostjo (Sophia) in kreativno močjo (Dynamis) ustvaril kozmos in postavil svoje namestnike (Archontes), da mu vladajo. Najvišji med arhonti, Demiurg, je postal ljubosumen na božansko kreativnost in ga je sklenil posnemati. Tako je ustvaril Zemljo in jo obdal s planetarnimi sferami. V ta svoj mali kozmos je ujel del božanske luči, ki omogoča njegov obstoj. Božanska luč je človeška duša, ki je ujeta v materijo in podvržena njenemu vladarju, vendar je v sebi ohranila spomin na svojo pravo domovino. Edini način vrnitve je, da človek prepozna resnično naravo svoje duše in prividnost

elementi zgodbe. Prvi del potovanja obsegajo karte od I. do XI. Duša je ujeta v telo in prisiljena bivati v materialnem svetu, ločena od boga. Vse dokler se ne začne spominjati svoje božanske narave, živi brez globlje vednosti o sebi in svoji nalogi. Takšno stanje je ilustrirano v *Norčku*. Razvijanje zavesti o sebi, duša, ki se začenja spominjati in spozna svojo nalogo ter dobi moč obvladovanja sveta okrog sebe, je stopnja, ki se odraža v *Čarodeju*. Božja modrost, gnostična Sophia (*Velika svečenica*) in božanska življenjska moč - Dynamis (*Cesarica*) stojita ob strani duši, ki se bojuje z arhontom profanega (*Cesar*) in sakralnega (*Papež*) sveta, pri čemer mora premagati dva največja izziva - svetno ljubezen (*Zaljubljenca*) in slavo (*Zmagoslavni voz*). To seveda pomeni odpoved svetu (*Puščavnik*), kar je rezultat poglobljenega in pravilnejšega odnosa (*Pravica*). Za nadaljevanje poti mora duša spoznati in sprejeti gibanje usode, v katero je ujeta (*Kolo sreče*), saj se šele zdaj lahko uspešno spopade z dvojno naravo svojega bivanja in obvlada nižji, materialni del (*Moč*). Tu se začenja drugi, težji del potovanja, ki vodi do srečanja z Demiurgom, znamenito potovanje v podzemlje, ki ga pozna večina mitologij in verstev ter je še posebej značilno za misterijske religije.

Misterijske religije izvirajo iz enako odmaknjenega časa kot gnosticizem, s katerim delijo skupen osnovni motiv duše, ki išče odrešitev. Njihovo poznavanje v renesansi je bilo slabo, a zanimanje zanje je bilo brez dvoma veliko.¹⁰ Dobro znan je bil vsaj en avtentičen zapis, ki zaradi mojstrskega orisa misterijskih skrivnosti še danes predstavlja dragoceno pričevanje - Apulejeve *Metamorfoze*. Čeprav Apulej o svoji posvetitvi v misterije Velike Izide govori skrajno skopo in le v prispodobah, nas opis mističnega potovanja v navidežno smrt in ponovno življenje zbode v oči zaradi sorodnosti z vrsto tarokov. Tako se glasi drobec, s katerim nas Apulej kljub najstrožji prepovedi popelje v središče dogajanja: "*Prišel sem do roba smrti, stopil na prag Prozerpinin in med vrnitvijo me je neslo skozi vse prvine veselja; sredi noči sem videl sonce, sijoče v slepeči bleščavi, prišel do bogov spodnjega in zgornjega sveta in častil sem jih iz obličja v obličje*".¹¹ Osnovni elementi - prostovoljni pristop k misterijem, občutje smrti, trda tema, bogovi spodnjega sveta, naraščajoča svetloba, srečanje z boginjo v njeni polni bleščavi - se tako ujemajo z motivi na tarokih, da se zdijo slednji kot ustvarjeni zanje. Izhodišče potovanja v podzemlje je *Moč*, enajsti

sveta, ki ga obdaja, s čemer ta neha obstajati in se razblini kot iluzija, duša pa se svobodna vrne domov.

¹⁰ Podobno kot gnosticizem, s katerega elementi se pogosto povezujejo, tudi misterijske religije dolgujejo svojo razširjenost in trdoživost dejstvu, da so zadovoljevale temeljne zahteve človeka v novonastalih razmerah helenizma, ko je vera v stare lokalne bogove v večini primerov izgubila moč in je na tem področju zasedala tesnobna praznina. Antropocentrično obarvana razlaga kozmosa in z naukom o osebni odrešitvi zadovoljena temeljna potreba po varnosti je pritegnila ljudi ne glede na njihovo narodno ali versko pripadnost in ostala aktualna dolga stoletja, še posebej v kriznih trenutkih zgodovine. Porajajoči se novi vek je bil vsekakor tudi čas krize, zato povečano zanimanje za misterije v renesansi ne preseneča.

¹¹ Apulej: *Metamorfoze* (prev. P. Simoniti), Ljubljana 1981, p. 355.

adut, ki stoji na sredi med *Čarodejem* (iniciant, duša) in *Svetom* (končni cilj), karta, ki predstavlja zmago duhovnega (človek) nad materialnim (lev). Iz prevlade duhovnega nad telesnim sta porojena moč in pogum, ki sta potrebna za pot. *Obešenec* simbolizira prostovoljno dejanje samožrtvovanja. To je začetek poti, prag podzemlja. *Smrt* je metamorfoza, ki omogoča prehod v svet teme. *Zmernost*, ki predstavlja notranjo uravnoteženost, je vodnik na poti. *Hudič* pomeni srečanje s silami zla, "bogovi spodnjega sveta", (gnostičnim Demiurgom). Srečanju sledi strela, ki zruši kraljestvo teme (*Stolp*) in začenja se potovanje skozi nebesne sfere, koder dušo vodi naraščajoča svetloba *Zvezde*, *Lune* in *Sonca*. Sledi rojstvo v novo svetlobo (*Sodba*), v katero kliče bog, in končno tisto najvišje - "člaščenje iz obličja v obličje" (*Svet*). Potovanje je tako končano. Z njim smo skozi gnosticizem in misterijske religije oziroma njunih temeljnih vsebin zarisali vodilni motiv taroka, za širše umevanje ikonografije in njenega strukturnega koncepta, interpretacijsko metodo in končno za sijajno zamisel o igri kot načinu predstavitve pa se moramo ozreti k filozofiji, ki je zibelka taroka.

Renesančni neoplatonizem ni samo filozofska smer ali filozofija v ožjem pomenu besede, saj v sebi združuje tudi nefilozofske vsebine od gnosticizma in hermetizma, elementov klasične mitologije, misterijskih religij in številčne mistike, do astrologije in magije, predvsem pa je v sinkretističnem duhu izoblikovan svetovni nazor, način mišljenja in tvorna intelektualna drža. Stapljanje raznorodnih tradicij, iskanje skupnih vsebin, ujemanj in sorodnosti je rezultat prizadevanj, ki služijo enemu samemu cilju - spoznavi človeka in njegovega mesta v kozmosu, pri čemer naj bo sleherno spoznanje potrditve vere v edinstveno vlogo individua, v njegovo izbranost, da kot edino bitje odseva resnično podobo boga, in ni samo ustvarjeno po božji podobi ter postavljeno v svet, da mu vlada, temveč obdarjeno tudi z močjo, da se vrne v svojo nebeško domovino. Odlično pojmovanje človeka, ki je zaobjeto v tej veri, najdemo že pri Platonu, Plotin pa ga je še povzdignil, saj v človeku in še posebej v umetniku vidi bitje, ki poseduje božansko kreativno silo, demiurga, ki se z ustvarjanjem lepega prilikuje samemu bogu. Modrec in umetnik, tvorec in vladar, to je renesančni mag, kot se zrcali v *Čarodeju*. Prav tako je razpetost med tuzemskim in onostranskim, med pojavnim svetom in svetom idej, ki je značilna za platonizem, razpoznavna tudi v taroku. Kozmična hierarhija emanacij, s katero Plotin v svojem nauku o izžarevanju Enega premošča to razpetost, se vsaj kot ideja zrcali v stopnjeviti urejenosti taroka, kjer se med *Čarodejem (I)* in *Svetom (XXI)* v premišljenem zaporedju zvrstijo aduti kot vrsta posredništev med obema poloma. Če se ob tem spomnimo, da so že poznohelenistični neoplatonisti - Jamblih, Proklos in Psevdo Dionizij Areopagit - bogato razčlenili shemo posredništev ter vsak po svoje naredili korak k razumevanju teh stopenj kot poosebljenih božanskih sil, se zdi misel o tarokih - simbolnih upodobitvah, ki ponazarjajo posredništva, toliko verjetnejša.¹² Od vsega začetka se hierar-

¹² Jamblih je v svojem sistemu med Eno in svet postavil celo vojsko bogov, božanstev, nebesnih duhov, nadangelov, angelov in demonov. Podobno shemo je izoblikoval

hična shema in vrstenje božanskih posrednikov v neoplatonizmu tesno povezuje s številčno mistiko, in čeprav v tem okviru ni prostora za natančnejšo predstavitev njenega vpliva na ikonografijo in strukturni koncept taroka, ne moremo mimo, ne da bi vsaj nakazali nekatere povezave.

Številčna mistika se skriva tako v številu kot v zaporedju tarokov. Le-teh je dvaindvajset - število črk židovske abecede in sveto število židovskega misticizma, katerega vpliv na renesančni neoplatonizem je nesporen. Oštevilčenih tarokov je enaindvajset - število z zelo bogato simbolno vrednostjo, katerega posebna odličnost je v tem, da je zmnožek dveh najsvetejših števil - trojke in sedmice. Triadna struktura je, kot priča večina kozmogonij, teogonij, religij in filozofskih sistemov, od nekdaj temeljni vzorec za umevanje stvarstva in njegovega linearnega ali v krogu sklenjenega razvoja. V ikonografiji taroka je tridelni sestav dovolj očiten: neoštevilčeni *Norček* potuje skozi tri sekvence adutov. Prvi del poti (od I do VII) predstavlja odkrivanje in obvladovanje mundanih sil, drugi (od VIII do XIV) odpovedi svetu in spoznavi njegove prividnosti, tretji del (od XV do XXI) je zmaga nad svetom materije in potovanje duše skozi nebesne sfere do vrnitve v nebeško domovino. Sedmica je izrazito mistično število in najpopolneje simbolizira v sebi zaključeno celoto. (Tako vse od začetkov pitagorejske številčne mistike do krščanskega misticizma in še posebej pri Proklu, kjer je ob trojki temeljno število v organizaciji kozmične hierarhije.) Veliko mistično potovanje je razdeljeno na tri v sebi zaokrožene enote, potovanja skozi tri svetove - vidni svet, podzemlje in svet nebesnih sfer. Ob osnovni razdelitvi je seveda tudi individualna vsebina tarokov usklajena s simbolno vrednostjo števila, ki določa njegovo mesto v zaporedju.

Da pri vplivu številčne mistike in primerjavi tarokov s posredništvu v kozmični hierarhiji nismo zašli na krivo pot, nas prepriča taroku podoben ikonografski sestav, znan pod imenom *Tarocchi di Mantegna*. Le-ta jasno kaže svojo odvisnost od ikonografije taroka, ki je deloma spremenjena in osiromašena, zato pa močno razširjena v novi smeri - precej natančnejši shemi neoplatonistične vizije kozmosa. Tokrat ni nobenega dvoma več: motivi so opremljeni z napisi, ki opredeljujejo vsebino, in števili ter črkami, ki določajo njihovo mesto v sistemu.¹³ Ena od bistvenih razlik je v tem, da *Tarocchi di*

tudi Proklos in Psevdo Dionizij Areopagit je v svojem znamenitem *De coelesti hierarchia* med boga in človeka postavil devet angelskih korov, ki poosebljajo stopnje in attribute božanske kreativnosti. Takšne spekulacije seveda niso ostale brez vpliva na renesančni neoplatonizem in njegovo vizijo kozmosa.

¹³ Petdeset grafik, razdeljenih v pet skupin, ilustrira:

1. človeška stanja ali družbene stopnje (od berača in služabnika do cesarja in papeža),
2. Apolona in zbor devetih muz,
3. svobodne umetnosti in vede,
4. krepsti in kozmične principe,
5. nebesne sfere.

Popoln seznam z vsemi imeni tarokov je objavljen v številnih publikacijah in seveda tudi v Enciklopediji taroka (Kaplan: *The Encyclopedia*).

Mantegna kažejo kozmično hierarhijo v smislu nazorne, enopomenske predstavitve - od najvišjega (*Prima causa*) do najnižjega člena (*Misero*), medtem ko je v taroku hierarhija nekoliko manj razdelana (poudarek je na potovanju skozi stopnje in ne toliko na predstavitvi kozmosa) in s svojo dvoplastnostjo ves čas opozarja na temeljni princip organizacije, to je večkrat omenjeno teorijo o analognosti mikro- in makrokozmosa. Tako Čarodej ni samo podoba duše, ki se spominja in stopa na pot, ni samo začetek potovanja in najnižja točka v sestavi, temveč je tudi slika tistega najvišjega kozmičnega načela, prvega vzroka, ki se prebujen v spominu duše iskri kot odblesk sonca v ogledalu. Pogledano z druge perspektive: Velika svečenica ni le simbol božanske modrosti, Hagie Sophie, po kateri je ustvarjen univerzum, je obenem spominjanje nanjo, obujeno vedenje duše, s pomočjo katerega stopa na pot. Tudi analogni simbolizem, vsebinska bipolarnost na temelju misli o zrcaljenju makrokozmosa v mikrokozmosu je dedič platonske filozofije. In če nekoliko pozorneje pogledamo analogno simboliko tarokov, odkrijemo še en značilni platonski motiv: nauk o anamnezi. Spominjanje duše ni le izvor sleherne človeške vednosti, je tudi prvi pogoj in edina možnost za začetek poti in uspešno potovanje. Zaman si Eros - demon vodnik, prizadeva dvigniti dušo v višje svetove, če v njej ni obujen spomin nanje. Korak nazaj na gosto zaraščeni stezi spomina je korak naprej na poti rešitve. Taroki so ilustracija te dvojne poti, arhetipski simboli bistvenih stopenj, ki jih je treba prekoračiti. Kot taki imajo implicitno vsebovano aktivno magično moč, da vplivajo na duha tistega, ki se pogloblja vanje in v njegovo zavest priključijo doslej skrita znanja in vedenja. Z magijo smo zadeli na enega značilnih elementov renesančnega neoplatonizma. Zanj je bila magija, v plemenitem pomenu besede seveda, eden od bistvenih aspektov vednosti, ki so jo delili na praktično in teoretično. Če je filozofija pomenila teorijo, je magija predstavljala njeno uporabo v praksi, obe pa sta služili istemu cilju - spoznavi bistva stvari.¹⁴ Najboljši dokaz za vero v magično moč podob na kartah je njihova raba v okultne namene, ki se ne začenja šele, kot zmotno mislijo nekateri, v 18. stoletju, temveč je zgodovinsko izpričana že za 16. stoletje.¹⁵ A tudi mimo tega se ob tarokih velja spomniti misli Rudolfa Wittkowerja, ki pravi: "*V resnici je večina umetniških del potencialno magična kakor tudi estetska... V dolgih obdobjih zgodovine umetnosti ni nikjer rečeno, kako in kje potegniti ločnico med estetsko*

¹⁴ Za pojmovanje in vlogo magije v renesančnem neoplatonizmu cf. mdr.: Eugenio Garin, *Magija in astrologija v renesančni kulturi* (objavljeno tudi v: *Spisi o humanizmu in renesansi*, Studia humanitatis, I. 7, Ljubljana 1993), Paul Oskar Kristeller, *L'état présent des études sur Marsile Ficin*, XVI. Colloque international de Tours Platon et Aristote à la Renaissance, Librairie philosophique J. Vrin, Paris 1976 in številna druga dela omenjenih dveh avtorjev. Poleg tega še nekaj odličnih prispevkov Erwina Panofskega, Fritza Saxla, Raymonda Klubanskyga, Hansa Ernsta Gombricha, Rudolfa Wittkowerja idr.

¹⁵ Prerokovanje s kartami prvi opisuje Francesco Marcolino v svoji leta 1540 v Benetkah objavljeni knjigi z naslovom *Le Sorti di Francesco Marcolino da Forlì, intitolate Giardino di Duca di Ferrara*, vendar omenjeno in v nekaj verzih orisano že v knjigi *Chaos del Triperuno* Merlinia Cocaia leta 1527 (Merlini Cocai [psevdonom za Teofila Folenga]: *Chaos del Triperuno*, Venice 1527).

in magično funkcijo. Pogosto sta obe tako tesno prepleteni, da jih nobena analiza ne more ločiti.¹⁶ O prevladujoči magični vrednosti tarokov govori tudi neoplatonistično pojmovanje simbola, ki predstavlja eno najtesnejših vezi med tarokom in idejnim svetom renesančnega neoplatonizma. Bolj kot katerakoli filozofija se neoplatonizem odlikuje po odličnem smislu za slikovito izražanje v podobah in pretanjenem občutku za njihovo mistično vsebinsko noto, saj se mora idealistična filozofija, kot je pokazal že njen velik utemeljitelj, na najvišjih nivojih nujno zateči k simbolični logiki in mitološko-poetskemu jeziku. Od govorice metafor in simbolov do njenega likovnega udejanjanja ni tako velik korak, kot se morda zdi, in če prisluhnemo mislim neoplatonistov, spoznamo, da je izražanje v vizualnih podobah in simbolih najodličnejši in celo edini možni način zapisa najvišjih resnic in prave vednosti. Že Plotin je v skladu s Platonovim naukom o idejah govoril o likovnih simbolih kot o najčistejših podobah bistva: "Ne smemo misliti, da (v svetu uma) bogovi in blaženi gledajo aksiome (vidijo čiste resnice v obliki aksiomov); vse, o čemer govorimo, je tam čudovita podoba, kot se zamišlja, da obstaja v duši modreca; vendar podobe tam niso naslikane, temveč bivajoče. Zato so stari govorili, da so ideje bitja in biti. Zdi se, da so to razumeli egipčanski modreci... Kadar želijo zapisati neko modrost, ne uporabljajo česa, kar bi zamenjevalo glasove ali zaporedja zlogov, niti ne zlagajo besed in stavkov s pomočjo zaporedja črk, temveč prikažejo izhajanje tistega (božanskega lika) v napisih v templjih tako, da narišejo slike (ideograme) ter odredijo po eno sliko za vsako stvar. Tako je vsaka slika po svoje vedenje in modrost in substanca, vse to hkrati, ne pa razmišljanje in preudarjanje."¹⁷ Misel, ki se kot rdeča nit vleče skozi vso evropsko kulturo, je bila v renesančnem neoplatonizmu tako široko sprejeta, da je večinoma postala pravilo in norma izražanja.¹⁸ Vplivala je tudi na Albertija, ki v osmem zvezku svojih *Desetih knjig o arhitekturi* pravi, da so vsi jeziki in pisave podvrženi času. Vedenje o njih se izgubi, pisava postane nečitljiva in jezik nerazumljiv. Egipčani so poznali to resnico, zato so svojo modrost zapisali v jeziku simbolov, saj so verjeli, da so simboli razumljivi vsakemu izobražencu, ne glede na to, kdaj in kje živi. Že razlog, ki ga navaja Alberti, bi bil lahko zadostna potrditev za mnenje, da je tarok likovni izraz temeljnih filozofskih nauk renesančnega neoplatonizma, miselnost samih neoplatonistov pa teorijo prepričljivo postavlja na trdne temelje. In ne samo to. Od jezika simbolov do osnovnega koncepta taroka in zamisli o igri kot o načinu za podajanje globljih filozofskih vsebin je le še korak. Kako razumeti sijajno idejo o igri, ki naj na simboličen način ilustrira bistvo neke filozofije in

¹⁶ Rudolf Wittkower: *Interpretation of Visual Symbols*, Thames and Hudson: London 1977, p. 187.

¹⁷ Plotin: *Eneade*, V.8. (o umni lepoti), 5. 20-25 in 6. 1-10 (prevod S. Blagojevića), Beograd 1984.

¹⁸ Zasledimo jo pri vodilnih neoplatonistih, kot so Nikolaj Kuzanski, Marsilio Ficino in Giovanni Pico della Mirandola, odraža pa se seveda tudi v pisanju številnih manj znanih predstavnikov; sočasna likovna umetnost jasno kaže njen vpliv. (Za vpliv v likovni umetnosti so poleg že omenjenega Wittkowerjevega dela zelo ilustrativne študije E. H. Gombricha.)

njeno mistično srž? Odgovor najdemo v misli Nikolaja Kuzanskega, najodličnejšega predstavnika neoplatonizma, čigar karizmatična osebnost je razvoju humanizma in platonske filozofije vtisnila neizbrisen pečat. Njegove besede o igri, ki določa bistvo človeka, so kot po meri ukrojene za tarok in razkrivajo ključno načelo ikonografske zasnove, namen in vlogo teh neobičajno zanimivih in privlačnih igralnih kart. Takole pravi avtor *Docte ignorantie* v enem od svojih manj znanih spisov: "Človek se od živali ne razlikuje po tem, da se lahko igra; tudi živali se igrajo. Toda dejstvo, da človek SKLENE, da bo IZNAŠEL novo igro, in sicer zavoljo tega, da bi s to igro na poseben način SIMBOLIZIRAL pomene biti, spoznavanja, gibanja, števil, itd, to je mogoče samo za človeka in označuje njegovo namembnost."¹⁹

Ko smo se na kratko ozrli po nekaterih vsebinah, ki se odražajo v taroku, nakazali strukturni koncept njegove ikonografije in opozorili na glavne značilnosti, zaradi katerih lahko igro *trionfov* razumemo kot simbolično predstavitev velike teme neoplatonizma, teme, ki je v svojih bistvenih potezah zaobjeta v znamenitem, ničkolikokrat omenjenem mitu, nam ostane le še, da si nekoliko pobliže ogledamo osnovne simbolne pomene dvaindvajsetih tarokov in pospremimo *Norčka* na njegovem potovanju.

Norček je v evropski kulturni tradiciji uveljavljen simbolični lik, ki v sebi združuje različne vsebine vse od pomilovanja vrednega ubožca do iskrivega duhoviteža in filozofa. A najsibo karkoli že, zmeraj se izmika iz okvira priznanih družbenih norm, tujec, blodeč nekje na robu družbe, in čeprav kar najpristneje povezan s svetom, vseeno ne od tega sveta, četudi do vratu v blatu, še zmeraj čist. Prav zato je v taroku simbol duše, ki brez spomina blodi po tujem svetu, duše, ki je izgubljena v materiji in kar se le da daleč od doma, a kljub vsemu v sebi ostaja nedotaknjena - *anima candida*. Ko se v njej prebudi spomin na pravi dom in želja po vrnitvi, se brezciljno blodenje spremeni v veliko potovanje, ki poteka skozi preizkušnje, predstavljene na tarokih z arhetipskimi liki in situacijami, v srečanju s katerimi in v katerih se preobraža. Podoba z zavestjo o svoji božanski naravi oborožene duše je *Čarodej (I)*, veliki mag, ki s svojim znanjem in močjo spoznava in si podreja svet. Čarodej predstavlja začetek poti in obenem odsev tistega prvega vzroka (*prima causa*), je slika urejajočega logosa in njegov svetni pendant, renesančni *magus* in utelešenje humanističnega pojmovanja Človeka. *Velika svečenica (II)* simbolizira modrost, globljo mistično vednost, ki se poraja v duši, kadar se z močjo spomina vrača v svet uma, v katerem kot vir slehernega vedenja vlada čista modrost, gnostična Sophia ali krščanska Divina sapientia, po kateri je bil ustvarjen univerzum in s pomočjo katere ga duša na novo spoznava. *Cesarica (III)* je velika mati, simbol plodnosti in obilja, neizčrpne regenerativne moči in življenja samega. V njej je jasno prepoznaven koncept ktanskega božanstva, Magna mater, ki so jo ljudstva antike častila pod različnimi imeni in se je v krščanstvo prenesla v aspektu Marije

¹⁹ Misel najdemo v spisu *De ludo globi*, vendar citirano po: Ernst Hoffmann, *Nikolaus von Kues* (oris njegove filozofije objavljen v Vorländerjevi *Geschichte der Philosophie*, I, Hamburg 1949, p. 283, dostopno tudi v slovenskem prevodu P. Simonitija).

Mater omnium.²⁰ Kot vladarica sveta je lahko duši sovražna, saj jo zadržuje v obsevu svojih čarov, kot notranja ustvarjalna moč pa je odraz božanske kreativne sile - Dynamis, ki je ustvarila kozmos in s pomočjo katere si duša utira pot v višje svetove. *Cesar (IV)* je arhetipski lik očeta-vladarja, podoba reda, urejenosti in trdnosti sveta, porok varnosti in zakonitosti. Je par *Cesarici*, vrhovno uransko božanstvo različnih religij, v krščanstvu pa Kristus vladar in utelešenje ideje o cesarju kot njegovem namestniku na zemlji. V neoplatonističnem kontekstu je *Cesar* materializiran logos - uobličena snovnost, svet, v katerega je duša ujeta in od koder se lahko reši le tako, da razpozna poteze pečata, ki ga je logos vtisnil materiji. *Papež (V)* je veliki svečenik, posrednik med bogovi in ljudmi, rimski Pontifex maximus, most med dvema svetovoma in Vicarius Dei. Simbolizira modrega posrednika in pozornega učitelja, je poglavar cerkve, dobri pastir, ki bdi nad verniki in njih zveličanjem. Tudi njegova simbolika je bipolarna: v višjem smislu je duši vodnik in opora, ki naj ohranja njeno budnost, v nižjem sta on in njegova cerkev samo posnetek duhovne hierarhije višjega sveta in stranpot, ki slepi dušo ter jo zadržuje v sponah sveta. *Zaljubljenca (VI)* ilustrirata priljubljeno temo o izboru med svetno in božansko ljubeznijo. Na dolgi poti je to ena od najtežjih preizkušenj, trenutek, ko mora popotnik ločiti božansko ljubezen od njenega mičnega posnetka - svetne ljubezni, ki ga vabi v svoje naročje. Nezadržno privlačnost in slast zemeljske ljubezni je mogoče premagati le z živim spominom na njen vzvišeni pravzor, ljubezen, ki vlada v svetu uma. Pri tem duši pomaga Eros, velika ustvarjajoča in oblikujoča moč kozmosa, o kateri govori Hesiod, in demon vodnik, kot ga pozna Platon, medtem ko njegov nagajivi dvojnik, slepi Kupido, mami dušo na kriva pota. *Zmagoslavni voz (VII)* je podoba zmagovalca in slave, ki ju svet ponuja svojim ljubljencem. Zdaj zmagovalec nad svetom in silami, ki mu vladajo, je nekdanji *Norček* še enkrat na robu prepada, saj je v zmagovalstvu skrita tudi slepa želja po novi moči in slavi, nenehno pehanje, ki zasušnjuje. Popotnik mora spoznati, da je blesk svetne slave minljiv in da obvladovanje sveta, ki mu je bilo namenjeno toliko truda, nikakor ni končni cilj, temveč le postaja na potovanju. Resnična slava ga čaka drugje. Do tja je še dolga pot in prvi korak je spremenjen pogled na svet. Nov pogled ponazarja *Pravica (VIII)*, ki ni samo simbol pravičnosti, kreposti, brez katere bi popotnik ne prišel daleč v svojem iskanju, ampak se najtesneje povezuje z resnico, katere braniteljica je. V luči resnice se prvič pojavi dvom o vrednosti in resničnosti sveta ter se rodi

²⁰ Babilonska Ištar, sirska Astarte, egipčanska Izida oz. Izida-Hator, grška Demetra in frigijska Kibela so le nekatera imena za boginjo mater v različnih religijah. Že v poznem helenizmu je prišlo do mešanja in stapljanja božanstev in Kibela, ki so jo Rimljani po zmagi nad Hanibalom začeli častiti kot zaščitnico Rima (preročišče jim je razodelo, da jih lahko pred zmagovitim kartažanskim vojskovodjo reši le "Magna Mater Deorum Ideae"), v sebi najpopolneje združuje razne vidike in uteleša idejo Velike matere (edini pravi tekmeč ji je kasnejši kult Velike Izide [Isis Magna]). Oba, slednji še posebej, sta bila široko razširjena še v četrtem in celo petem stoletju, zato je treba dogmo o Mariji Theotokos, sprejeto na koncilu v Efezu 431, razumeti kot premišljeno potezo cerkve, da bi v okviru krščanstva zadostila globoki ljudski potrebi po čaščenju Velike matere.

spoznanje, da je pravi svet treba iskati v sebi in da je zmaga na polju svetnih vrednot majhna v primerjavi z zmago, ki jo popotnik izbojuje v sebi. Odpoved svetu, zaziranje vase, zavestno in pogosto do kraja mukotrpno iskanje po globinah spomina je predstavljeno v *Puščavniku (IX)*, ki je simbol v samoto umaknjenega in vase iščočega asketa. *Norček*, ta simpatični vandrovec, ki na začetku poti zvedavo pohajkuje po svetu in je njegov spomin le speča iskra, je zdaj drugačen popotnik: obrača se proč od sveta in v njegovem iskanju ga zanesljivo vodi živ plamen luči, v katero se je tačas razgorela božanska iskra.²¹ Z odpovedjo svetnim hotenjem se razkadi megla zmot in iluzij - pred oči popotnika stopi podoba usode, ki večno kraljuje nad vsem spremenljivim. *Kolo sreče (X)* je simbol nestanovitnosti in minljivosti vsega, kar je pod oblastjo muhaste vladarice Fortune. Predstavlja tudi univerzalni princip nujnosti, kakor so ga umevali Grki, in je soroden pojmovanju karmične zakonitosti, ki jo srečamo pri pitagorejcih ter jo je deloma prevzel Platon v svojem nauku o duši.²² Deseti tarok torej kaže karmični krog, v katerega je ujeta duša, vse dokler ne zlomi vseh zemeljskih spon. Tu se začenja spopad duha in telesa, duša se mora ločiti od posode, ki ji je služila na dosedanji poti, a je kljub vsemu ječa, iz katere se mora rešiti, če hoče naprej. *Moč (XI)*, predstavljena v klasični obliki - žena, ki zmaguje nad levom, je podoba boja med duhovnim in telesnim in seveda simbol zmagovitega duha, ki ruši zidove svoje ječe. Duh, ki se ne meni več za tegobe telesa in ga celo hote trpinči v želji po očiščenju in novi moči, je prikazan v *Obešenecu (XII)*, taroku z nekoliko problematično ikonografijo.²³ *Obešenec* prestaja kazen, ker je izdal svet in njegove vrednote, a kazen si je naložil sam in jo prenaša prostovoljno. S tem dejanjem popotnik postavlja na glavo vse svoje predstave o svetu (gleda nanje s perspektive obešenega) in se jim odreka, da bi mogel z novo močjo razumevanja odkrivati svoj globlji jaz. Kakor je namreč

²¹ V Marsejskem taroku in večini drugih kompletov ima starec v roki svetilko, ki jo previdno zagrinja s plaščem - gesta, ki opozarja, da gre za notranjo luč, ki mu sveti na poti. Motiv puščavnika, ki predstavlja asketskega modreca, odmaknjenega iz sveta ničevosti v iskanje duhovnih vrednot, je v sočasni in nekoliko starejši likovni umetnosti precej pogost in še posebej v priljubljeni temi srečanja treh živih in treh mrtvih se modri puščavnik - sv. Makarij pojavlja v enaki vlogi.

²² O kozmični nujnosti govori že Anaksimandros v najstarejšem ohranjenem filozofskem fragmentu: "Iz česar pa stvari nastajajo, v tistem tudi minevajo, po nujnosti, zakaj druga drugi plačujejo kazen in poravnajo za krivdo po redu časa." (A. Sovre: *Predsokratiki*, Ljubljana 1946, p. 35) Misel jonskih filozofov in kasneje pitagorejcev je bila odprta za vzhodnjaško modrost in pojmovanje nujnosti, ki se pri pitagorejcih že povezuje z naukom o selitvi duš, je najverjetneje odraz indijske filozofije in nauka o karmi.

²³ Formalni vzor za ikonografijo *Obešenca* so t. i. italijanski sramotilni portreti, ki so jih mestne oblasti naročale kot nekakšne tiralice v primeru, da se je zločinec izmaknil roki pravice. (V skladu z italijansko sodno prakso 15. stoletja so prestopnike obesili za noge in jih pretepali.) Tudi del vsebine - kršitelj uveljavljenih družbenih norm, se da razložiti na ta način, težje pa je dokazati vpliv Atisovega kulta in poiskati vez z germansko mitologijo, kjer najdemo motiv samožrtvovanja z obešanjem, ki ima za cilj preporod moči. (Še posebej zanimiv je primer Odina, skandinavskega boga, ki si je zadal rane s svojim kopjem in se z glavo navzdol obesil na drevo, kjer je visel devet dni in noči, dokler se mu niso prikazale magične rune, s pomočjo katerih se je prerodil.)

Norček novorojenček v svetu oblik okrog sebe, tako je *Obešenec* otrok v svetu svoje še neodkrite notranjosti. Prehod med obema svetovoma predstavlja *Smrt* (XIII), mistična izkušnja transcendence, izničenje starega in rojstvo novega. Z njo se duša osvobodi telesa in stopi iz temnice, vendar za trenutek še zmeraj ostane v temi. *Zmernost* (XIV) je tretja vrlina, ki duši v tej težki uri stoji ob strani, saj ne pomeni le dobro znane krščanske kreposti, temveč je obenem podoba umerjenosti, ravnovesja in iz tega porojene notranje trdnosti in miru, tistega vzvišenega miru pravega filozofa, ki spremlja Sokrata v smrt.²⁴ Zato je najprimernejši vodnik v onostranstvo in opora duši, ki se mora v podzemskem kraljestvu soočiti z vladarjem teme. *Hudič* (XV), simbol zla in prekletstva, je gospodar materije, gnostični veliki Demiurg in plotinska ideja odsotnosti boga. Srečanje s knezom prividov je najtežja preizkušnja duše. A vedenje, da luč, ki jo nosi v sebi, ni od tega sveta, ki je le posnetek višjega, njegova senca in privid, ji daje moč, da se iztrga iz njegove oblasti. *Stolp* (XVI) je podoba kraljestva materije, ki se zadeto od strele ruši in razblinja, kajti za dušo, očiščeno na dolgi poti, ne obstaja več; mora se ji umakniti, kakor se po platonskem učenju tema nujno umika svetlobi, ki je njeno nasprotje. Zdaj se začenja tretji del poti - potovanje v svet nebesnih sfer, sloviti *raptus animae*, ki ga poznajo mistiki vseh časov, milostno dviganje, o katerem zanosno govori Giovanni Pico della Mirandola: "*evolemus ad Patrem, ubi pax unifica, ubi lux verissima, ubi voluptas optima.*"²⁵ *Zvezda* (XVII) je simbol upanja, Danica, ki kaže pot in naznanja novo jutro, planet posvečen Veneri, ki je v svojem najplemenitejšem vidiku Afrodita Urania, kozmična moč ljubezni.²⁶ Še svetlejša je luč *Lune* (XVIII), ki s svojo svetlobo vabi dušo, vendar se slednja ne sme ustavljati v njeni sferi, kajti luč lune ni prava, je le odsev sonca, kamor mora psihe ravnati svoja krila. *Sonce* (XIX), simbol življenja, oziroma tiste čiste, življenje porajajoče energije, ki prihaja od njega, je obenem prispodoba pravega spoznanja, luči resnice, kakor je sijajni Foibos tudi bog, ki razodeva skrito resnico. Gorka luč *Sonca* vodi v zadnje očiščenje in najvišje spoznanje - *Sodbo* (XX), ki seveda ni poslednja sodba, kot jo pozna krščanstvo, ampak samo vstajenje - rojstvo v svet uma, ki ga simbolizira *Svet* (XXI). Zadnji tarok predstavlja vrh mistične ekstaze, zrenje *nousa*, o katerem govori Plotin, stapljanje z njim, konec velikega potovanja duše, ki se očiščena vsega zemeljskega, gola v svoji božanski naravi obrača k bogu.

Spreved *trionfov* je končan. V njem se zrcali pisana paleta vsebin, vendar smo sledili le glavnemu motivu - potovanju duše, v katerem prepoznamo v mit

²⁴ V mislih imamo seveda sijajen Platonov opis v *Faidonu*. (Sovretov prevod trilogije pod naslovom *Poslednji dnevi Sokrata*, Ljubljana 1955.)

²⁵ "*Letimo k Očetu, kjer je mir, ki združuje, kjer je najresničnejša luč, kjer je najvišja slast.*" (Iz pisma Gian Francescu, vendar citirano po: E. Garin, *Spisi o humanizmu in renesansi*, Giovanni Pico della Mirandola, Studia Humanitatis, Ljubljana 1993, p. 157.)

²⁶ Povezovanje *Zvezde* z Venero ni samovoljno in brez podlage, saj je na karti Mantegnevega taroka motiv zvezde združen z motivom mlade žene v vodi (podobno v Marsejskem taroku) in zaznamovan z nedvoumnim napisom: Venus.

zavito večno prizadevanje človeka, da bi si odgovoril na vprašanje o naravi, bistvu in smislu bivanja ter potešil svoje stremljenje po nesmrtnosti. Platonski mit, ki ga ilustrira tarok, je eden najlepših poskusov odgovora na vprašanja o življenju tukaj in onstran ter je bil humanizmu še posebej blizu zaradi odlične vloge, ki v njem pripada človeku, bitju, ki po besedah Pica della Mirandola edino nima vnaprej določene usode, ampak si jo oblikuje samo. V svojih rokah ima namreč moč, da se dvigne v svet luči ali postane najbolj zavrženo bitje v stvarstvu. Pot, ki jo v mitu prehodi duša, je odprta vsem, saj bogovi vedno kličejo, duša pa se odzove po svoji volji.²⁷ Kadar se želi odzvati in stopiti na pot, potrebuje vodnika, da bi ne zašla na dolgem potovanju, in edini pravi vodnik je po mnenju Platona in platonistov božanski Eros, ki se človeku razodeva kot ljubezen do lepega in dobrega, kot filozofija - ljubezen do modrosti.

RENAISSANCE NEOPLATONISM AND ICONOGRAPHY OF EARLY ITALIAN TAROCCHI

The iconography of early Italian *tarocchi*, which is best represented by the Visconti-Sforza group and particularly the *Pierpont Morgan-Bergamo Visconti-Sforza deck*, clearly reveals the influences of the cultural milieu in which it was formed, i.e. the humanist circles of the Italian Quattrocento, governed by Neoplatonistic philosophical thought. Interpretations of the enigmatic iconography of *tarocchi* differ greatly; the elements of different traditions ranging from those of hermetism, gnosticism, mystery religions, Jewish and Christian mysticism to classical mythology, astrology and magic can be recognised in the symbolic images of *tarocchi* trumps. The common feature of all these traditions can be found in the syncretism of the Renaissance Neoplatonism, which can explain the presence of the highly varied elements in the iconography of *tarocchi*, but above all, explains the contents, structure and concept of this noble game.

The ideas of Neoplatonistic philosophy are clearly seen in both the individual symbolism of trumps and the broader contextual framework created by the hierarchic organisation of the cards. The hierarchy of trumps mirrors the graduated, essentially Plotinian concept of the arrangement of the universe, while the bipolar symbolism of images mirrors the theory that the microcosm is the reflection of the macrocosm, and the main motif - the mystical journey of the soul based on the myth of Plato - points directly to Plato. In accord with the humanist vision of man, his place, duty and goal in the world, this journey is presented as the soul rising through a stratified universe to God, the mystical and ontological centre of the Universe. *The Fool*, representing the soul, walks the path of learning, which according to the aforementioned reflection

²⁷ Takšno prepričanje najdemo pri številnih velikih mislecih, še posebej pri mistikih, in je vsebovana tudi v imenitni prispodobitvi o božjem pogledu (*Visio Dei*, 1453) Nikolaja Kuzanskega, filozofa, ki si tudi z umetnostnozgodovinskega stališča zasluži kar največ pozornosti, saj so njegove ideje kmalu naletele na odmev v likovni umetnosti, na kar so opozorili mnogi pomembni pisci (R. Wittkower, *The Perspective of P. della Francesca, Flagellation, Journal of Warburg and Courtauld Institutes*, London 1953; Giovanni Santinello, *Nicolai de Cusa et L. B. Alberti: Una visione estetica del mondo e della vita*, Firenze 1962; F. Winzinger, *Dürers Münchener Selbstbildnis, Zeitschrift für Kunstwissenschaft*, 8, 1954).

theory leads to both the discovery of the world and oneself. The cards from *The Magician* (I) to *Judgement* (XX) illustrate the main stops on the journey, steps leading to the Kingdom of Heaven - Plato's world of ideas, symbolised by the last card, *The World* (XXI). Thus presented, the journey of the soul reveals the typically humanistic view of a man who self-confidently stands at the centre of the world, discovers the laws of the universe through the power of faith, will and knowledge, and searches for his Creator and the path that leads to Him. This quest, giving sense to and guiding one's life, may be seen as the humanists' answer to the Catholic Church's teaching on the redemption of the soul, which did not suit the conditions of the time and which could not satisfy a Renaissance man, whose spirit was armed with new self-awareness.

Apart from the clearly recognisable Neoplatonistic context in the iconography of *tarocchi*, their origin is also pointed at by the manner of its presentation: philosophical ideas are depicted in the language of visual symbols in the twenty-two trumps. This is also confirmed by the renowned *Tarocchi di Mantegna*, which show an iconographical connection with cards of the Visconti-Sforza group, but unlike these carry names which clearly reveal the Neoplatonistic concept of their iconography. Apart from the well-known Neoplatonistic understanding of the symbol as the most perfect instrument for expressing philosophical truths and divine mysteries, an idea which is of special significance is formulated by Nicholas of Cusa, the leading Platonist of the 15th century, who was active in Italy in the very years of the creation of the first *tarocchi*. In his view, man is defined by a unique ability which separates him from all other beings in the universe, namely the ability to invent a game which he can use as a symbol of the most outstanding philosophical achievements. Rich iconography, which must be understood as a carefully chosen language of visual symbols, makes *tarocchi* a true manifestation of this concept of the game.

The results of a longer study summarised in the article define *tarocchi* as a symbolic set of cosmographic nature, the basic premises of which derive from the conceptual world of Renaissance Neoplatonism, the leading motif being the mystical journey of the soul. Plato's teaching on the soul, veiled in myth, is brought to life, with an accurate sense of the changed demands of the time and in a new, richer form, in the noble game of *tarocchi*, which reveal greater originality of the spirit of the age than many monuments of fine art.

SLIKA OBGLAVLJENJE SV. JANEZA KRSTNIKA IN STRANSKA OLTARJA V CERKVI SV. JANEZA OB BOHINJSKEM JEZERU

Ksenija Rozman, Ljubljana

Tabelno sliko v desnem stranskem oltarju cerkve Sv. Janeza Krstnika ob Bohinjskem jezeru (sl. 5) *Obglavljenje sv. Janeza Krstnika*, tempera na lesu, 90 x 64 cm, datirata v čas okoli leta 1635 dva podatka: škof in vizitator Rinaldo Scarlich je 1631 pregledal cerkveno stanje in ukazal podreti stranska oltarja, ki sta bila bržkone še gotoka.¹ Leto 1631 je torej čas, ko so se morali začeti ukvarjati z mislijo za naročilo dveh novih oltarjev s slikama.

Podoba obglavljenja je vdolana v glavno nišo "zlatega" oltarja z napisom na predeli in letnico: *S. JOANES ORA PRO NOBIS 1635*.

Druge opora za datiranje oltarja in slike je vizitatorjev zapis iz leta 1653, ki že omenja sliko *Obglavljenje Janeza Krstnika*.² Očitno so jo do takrat že oskrbeli in letnica 1653 postane *datum ante quem* tako za nastanek oltarja kot tudi za nastanek slike.

Podoba obglavljenja sv. Janeza Krstnika zajema v prvem planu rablja s Krstnikovo glavo, ki jo polaga na Salomin krožnik, na levi strani se v krčih zvija Krstnikovo truplo in na levi v ozadju ječe čepi priklenjen jetnik. Pogled zdrsne iz jetniškega prostora v ozadje do mize, kjer sedita Herod in Herodiada, Saloma pa jima prinaša mučenikovo glavo na krožniku ob zvokih glasbe (trije piskači na balkonu). Skozi zamreženo jetniško okno vidimo na desni renesančno stavbo in balkon, prek katerega gledata ženi na ulico ali dvorišče.

Že mere in oblika slike - pokončni pravokotnik -, renesančni motivi (perspektivno, čeprav nerodno podan, poglobljen prostor z manieristično zaznamovanim begom v prostor, nadalje arhitekturni elementi, kot so polkrožno zaključene okenske odprtine in vrata, baldahin, stebri, pohišstvo

¹ *Visitatio 1631*, fasc. 27, fol. 1449 versus, NŠALj.- Objavljeno tudi v Ana Lavrič: *Ljubljanska škofija v vizitacijah Rinalda Scarlichija: 1631-1632*, Acta ecclesiastica Sloveniae, 12, Ljubljana 1990, p. 206, pogl. 4.

² *Visitatio 1653*, 19. avgust, NŠALj, KAL 22/4a.- Objavljeno tudi v Ludovik Modest Golia: *Regeste Škofijskega arhiva v Ljubljani*, II, Ljubljana 1957, p. 140, št. 292 [tipkopis, en primerek hrani Inštitut Franceta Steleta, SAZU].

in noša) in plastično, anatomsko oblikovana telesa opirajo datiranje slike na začetek 17. stoletja. Datum na predeli namiguje na čas okoli leta 1635. Za vpliv renesančnega časa govori tudi barvna skala: travnato zelena, zamolklo rdeča barva, rumena, senčena s pomarančno, okraša, modra, siva in črna. Vse te barve in v takih odtenkih, kakršne najdemo na bohinjski tabelni sliki, srečamo tudi na sočasnih freskah pri nas.

O tabelni sliki *Obglavljenje Janeza Krstnika* je obširno pisala Blaženka First,³ ki ji dolgujemo imenitno razrešitev te slike kot posnetka po grafiki Jana Sadelerja (Bruxelles 1550 - Benetke 1600) (sl. 6). Vendar tudi Sadelerjev bakrorez iz okoli leta 1580 ni izviren, saj je posnel delo flamskega slikarja Martena de Vosa (Antwerpen 1532 - Antwerpen 1603).

S to ugotovitvijo Blaženke First se je zdelo, da je stvar končana in da se lahko znova zadovoljimo z resnico, da je bilo pri nas dosti umetnin posnetih po grafičnih predlogah - in še to z nekaj desetletno zamudo. Firstova s svojimi zanesljivimi najdbami odkriva pritok grafičnega gradiva na naše ozemlje zlasti v 17. stoletju,⁴ kot se je to nekoč posrečilo za srednjeveško stensko slikarstvo prof. Steletu.⁵

V katalogu razstave o umetnosti genovske republike⁶ je Mary Newcome Schleier objavila upodobitev *Obglavljenje Janeza Krstnika*, delo Giovannija Battista Castella, imen. Il Genovese, gvaš na pergamentu, 24 x 19,1 cm, danes last Walterja Leesa v Londonu (sl. 7). Castellova miniatūra je datirana z letnico 1582 na kamnu rustičnega slopa v sredini kompozicije in je najzgodnejše umetnikovo delo.

Giovanni Battista Castello (Genova 1547 - Genova 1639), sin zlatarja in učenec Luca Cambiasa, je bil znan kot nenavadno natančen miniaturist. Pogosto so njegovo delo zamenjevali s Klovičevim. Okoli leta 1606 je veljal za enega najslavnejših genovskih umetnikov.

Mary Newcome Schleier opozarja na Castellovo seznanjenost s severnjaškim naturalizmom, ki odseva s te miniatüre, in na možnost, da je bila kompozicija posneta po nekem grafičnem listu.⁷ K temu sklepu jo je napeljal soroden posnetek kompozicije *Obglavljenje Janeza Krstnika* (sl. 8) na keramičnem krožniku iz okoli 1610-1625.⁸ Krožnik izvira iz šole slavnega

³ Blaženka First, Ikonografski viri za sliko v stranskih oltarjih cerkve sv. Janeza v Bohinju, *ZUZ*, n.v., XXVIII, 1992, p. 61 in sl. 21 in 22 (od tod citirano First, 1992).

⁴ First, 1992 in članek v pričujoči številka *Zbornika*.

⁵ France Stelè, Vpliv Mojstra E. S. v slovenskih freskah 2. polovice 15. stoletja, *Šišičev zbornik*, 1929, pp. 267-274.

⁶ *Kunst in der Republik Genua: 1528-1815*, Schirn Kunsthalle, Frankfurt 1992, p. 56, kat. št. 6, sl. 6 [katalog je izšel tudi v italijanščini ob razstavi 1992 v Genovi].

⁷ V pismu, dat. Berlin, 15. sept. 1994, mi je gospa Mary Newcome Schleier sporočila, da jo je g. Hugo Chapman, Christie's London, po izidu kataloga opozoril na grafiko Jana Sadelerja, kar kaže, kako je bila ta kompozicija mnogokrat ponovljena v neštetih krajih in raznih tehnikah.

⁸ Cf. op. 6.- Ovalni, barvast keramični krožnik z reliefno upodobitvijo, 28,2 x 21,6 cm, The Art Institute of Chicago, Atlan Ceramic Club Fund, 1969. 235.

francoskega keramičarja in pisca o filozofskih, geoloških in keramičnih vedah Bernarda Palissyja (ok. 1510 - Pariz 1590), po katerem imenujejo vrsto izdelkov "krožniki palissy". Na chicaškem keramičnem krožniku je upodobljen le prvi plan predloge z obglavljenim svetnikom in rabljem. Nemški zlatar Melchior Suez (Sorez), ki je delal v Genovi med 1591-1603, pa je oba prizora z grafike - obglavljenje v ječi in gostijo v ozadju - uporabil za enega od prizorov mučnikov na srebrnem antependiju iz časa med 1599-1601, imenovanem *Paliotto del Corpus Domini*. Antependij je bil nekoč v cerkvi sv. Lovrenca v Genovi, danes pa ga hranijo v zakladnici genovske stolnice.

Bohinjska slika *Obglavljenje Janeza Krstnika* iz okoli 1635 dokazuje zemljepisno in časovno razširjenost vzorca od izvirne umetnine Flamca Martena de Vosa prek flamskega bakrorezca Jana Sadelerja do danes znanih uporabnikov in posnemovalcev: Giovanni Battista Castello leta 1582 za miniaturo na pergamentu, London; Melchior Suez med 1599 do 1601 za srebrni antependij v stolnici v Genovi, danes v zakladnici; neznan keramičar francoske Palissyjeve šole za ovalni keramični krožnik med 1610 do 1625, danes v Chicagu; neznan slikar okoli 1635 za sliko stranskega oltarja v cerkvi sv. Janeza Krstnika ob Bohinjskem jezeru.

Zanimivo je, kako so črno-belo grafično predlogo v barve prelili posamični umetniki: Castello je Salomi nadel rdečkasto in modro haljo, francoski keramičar jo je oblekel v modro haljo, bohinjski v rdečo in zelen oprsnik. Prav tako je vsak umetnik-posnemovalec po svoje ravnal pri barvah oblačil drugih figur.

Stranska oltarja in odprta vprašanja

Bohinjska tabelna slika znova odpira nekaj vprašanj. Očitno je ista roka, ki je ustvarila oltarno sliko (sl. 5), poslikala tudi atiko s polfiguro *Janeza Krstnika z Jagnjetom božjim* in na levi strani v ozadju *Krst v Jordanu*. Ista roka, na katero lahko sklepamo po stilnih značilnostih, je opremila tudi podstavke stebrov. Levi podstavek stebra je na zunanji strani poslikan z dopasno sv. *Magdaleno* z razpuščenimi lasmi in mrtvaško glavo; na čelni strani podstavka je zapisan Kristusov monogram IHS, nad monogramom je križ in pod monogramom srce z viticami in cvetovi; notranji strani levega in desnega podstavka okrašujeta angelski glavici s spletom sadja (*feston*). Na čelni strani desnega stebrega podstavka je Marijin monogram MAR. Predela je poslikana z upodobitvijo *Simon pomaga Kristusu nositi križ*. Vprašanje je, če ni slikar uporabil tudi za te prizore grafične ali kakšne druge predloge: lahko je bil le ustvarjalec slik ali pa tudi drugega slikarskega dela na tem oltarju, kar bi verjela, ker najdemo isti kolorit na renesančno kaneliranih stebrih in na levem krilu; lahko je bil tudi kiparsko-arhitekturni del oltarja izdelan - vsaj v večji meri - po predlogah in je bil oltar naročen (kje naročen, kdo ga je naročil?) in pripeljan v Bohinj, lahko pa ga je izdelala neka lokalna delavnica (katera in kje?), dobro opremljena s predlogami.

Blaženka First je našla tudi grafično predlogo za oljno oltarno sliko evangeljskega oltarja (levi stranski oltar) s podobo *Marijinega oznanjenja*, na kateri

je v sredini naslikano *Obiskovanje (Srečanje Marije s sv. Elizabeto)*⁹ (sl. 9). Oznanjenje je posneto po grafiki Flamca Shelteja à Boswert (Bolsward 1586 - Antwerpen?), vendar je tudi Shelte à Boswert posnel vzor, t. j. upodobitev Gerarda Seghersa (Antwerpen 1591 - Antwerpen 1651). Motiv *Obiskovanja* so povzeli mnogi grafiki po originalni sliki Federica Baroccija.¹⁰

Nekoč sem zapisala,¹¹ da bi levi stranski oltar s podobo Marijinega oznanjenja nastal malo pozneje, okoli 1640, kot desni (listni) oltar iz 1635, slika pa je bila ob razstavi 17. stoletja na Slovenskem celo datirana, čeprav z vprašanjem, okoli leta 1680.¹²

Če natančno primerjamo oba stranska oltarja, vidimo, da sta grajena v sorodnem razmerju višine do širine. Na obeh najdemo enake profile, zobo-reze, motive "vloženih kamnov", izrezljane glavice istega tipa oziroma delo iste roke (glavica na desnem oltarju nad stranskim krilom in glavici na levem oltarju nad stebroma). Opazimo tudi, da gre za isto barvo na modrih ozadih s sivkasto belo naslikanimi viticami in predvsem za isto slikarsko roko, ki je poslikala podstavke stebrov in obe predeli (na desnem oltarju *Simon pomaga Kristusu nositi križ*, na levem *Kristusovo rojstvo*) in obe atiki (na desni *Janez Krstnik*, na levi *Janez Evangelist*). Delo iste roke izdaja oblikovanje figur in zlasti naslikanih arhitektur (hlevček na predeli levega oltarja in poslopje na predeli desnega stranskega oltarja). Profesor Stelè si je že leta 1921(!) zapisal v svojo beležnico: "Oba stranska oltarja izgledata iz iste delavnice".¹³

Velja se spomniti negodovanja vizitatorja iz leta 1653, ki je pri pregledu cerkve ugotovil:¹⁴ Oltar na listni strani (desni stranski oltar) je bil posvečen sv. Elizabeti, vendar je imel v glavni niši sliko *Obglavljenje sv. Janeza Krstnika*, v atiki pa sliko *sv. Janeza Evangelista* - bil je torej opremljen s slikami, kot je še danes. Vizitator je ugotovil, da ni nikakršnega sledu o sv. Elizabeti, ki ji je bil oltar posvečen.

Oltar na evangelijski strani je bil posvečen sv. Janezu. Vizitator ne pove, kateremu sv. Janezu,¹⁵ vendar omeni, da je imel kot glavno sliko Oznanjenje blažene device Marije, v atiki pa podobo sv. Janeza Evangelista. Obe sliki zasledimo še danes. Na temelju vizitatorjeve omembe slik moremo bržkone sklepati, da je tudi oljna slika *Marijino oznanjenje* vsaj leta 1653 že visela v levem stranskem oltarju.

⁹ First, 1992, p. 68 in sl. 28-38.

¹⁰ First, 1992, p. 70 in sl. 28-38.

¹¹ Ksenija Rozman: *Cerkev sv. Janeza Krstnika v Bohinju*, Vodniki, 129, Ljubljana 1984, p. 28.

¹² *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem*, I, Ljubljana 1968, p. 144, kat. št. 66, sl. 100.

¹³ France Stelè, *Zapiski*, VI, 11.7.1921, pp. 21-24. [Tipkopis po neobjavljenih rokopisnih beležnicah, hranjen v kartoteki Inštituta Franceta Steleta, Ljubljana, SAZU.]

¹⁴ *Visitatio 1653*, avgust 19, Regeste Kapitelskega arhiva v Ljubljani, KAL 22/4a.- Objavljeno tudi v Ludovik Modest Golia: *Regeste Škofijskega arhiva v Ljubljani*, zv. II, Ljubljana 1957, p. 140, št. 292.

¹⁵ Bržkone gre za oltar sv. Janeza Evangelista, ker je bil glavni oltar posvečen cerkvenemu patronu Janezu Krstniku.

Zmešnjava vizitatorju ni bila všeč, zato je zahteval, naj vse slike opremijo z imeni oltarjev.¹⁶ Napis na desnem stranskem oltarju - *S. Joannes ora pro nobis 1635* - je morda že v skladu s to zapovedjo, čeprav mislim, da ga je zapisala roka, ki je poslikala oltar leta 1635 in ki je naslikala glavno oltarno sliko *Obglavljenje sv. Janeza Krstnika*. Na levem stranskem oltarju zaenkrat ne vidimo nikakršnega napisa.

Zamenjavo naslikanih podob na bohinjskih stranskih oltarjih je lahko povzročilo nenatančno naročilo neki oddaljeni rezbarski in slikarski delavnici ali pa ta delavnica naročila ni izpolnila. Mogoče je domnevati, da so *Obiskovanje* (Srečanje Marije s sv. Elizabeto) na levem stranskem oltarju pozneje doslikali, in sicer kot "naslikano sličico na sliki" Oznanjenja, ko so ugotovili, da sv. Elizabeta nima podobe ne na njej posvečenem oltarju ne kje drugje. Kljub tej možnosti mislim, da je celotna slika *Oznanjenja* vendarle nastala hkrati. Blaženka First je za to sliko opomnila, da je bilo platno bržkone ob spodnjem robu odrezano in prikrojeno meram oltarne odprtine.¹⁷ Zna biti, da je tako. Neodgovorjeno pa še vedno ostaja vprašanje, zakaj je ena oltarna slika tabelna in v merah pokončnega pravokotnika, druga pa je oljna in zgoraj polkrožno zaključena. Mislim, da lahko tudi sliko *Oznanjenja* štejemo za izdelek okrog leta 1635, pri čemer imamo v mislih delavnico z bogato zbirko predlog za slikarske in rezbarske izdelke.

¹⁶ "... cum titulo altaris". Mišljeni sta imeni svetnikov, ki sta jima bila oltarja posvečena, t.j. sv. Elizabeti in sv. Janezu (Evangelistu).

¹⁷ First, 1992, p. 68, op. 28.

DAS ALTARBILD DIE ENTHAUPHTUNG JOHANNES DES TÄUFERS,
UND DIE SEITENALTÄRE IN DER ST. JOHANNES-KIRCHE
AM SEE VON BOHINJ

Den rechten Seitenaltar der St. Johanneskirche am See von Bohinj datiert die Jahreszahl 1635 auf seiner Predella. Die mit Temperafarben auf Holz gemalte *Enthauptung Johannes des Täufer*s in der Hauptnische stammt aus der selben Zeit und wurde, wie bereits Blaženka First 1992 feststellte, nach Jan Sadelers I. Kupferstich von Martens de Vos Gemälde geschaffen.

Dazu nun einige Anmerkungen über die Künstler, die zu verschiedenen Zeitpunkten in verschiedenen Techniken die Komposition dieser Enthauptung übernommen hatten: 1.) Giovanni Battista Castello gen. Il Genovese verwendete sie 1582 für eine Miniatur auf Pergament, die sich heute in der Sammlung Walter Lees in London befindet. 2.) Dem deutschen Goldschmied Melchior Suez (Sorez) diente J. Sadelers I. Vorlage für den silbernen Altarvorsatz *pallio del Corpus Domini*, den er von 1599 bis 1601 für San Lorenzo in Genua schuf und der heute in der Genueser Domschatzkammer aufbewahrt wird. 3.) Ein unbekannter Keramiker der Schule Bernard Palissy arbeitete zwischen 1610 und 1625 einen farbig glasierten ovalen Schmuckteller, der sich heute im The Art Institute of Chicago befindet. Die drei Werke führt Mary Newcome Schleier zwar auf S. 56 des Katalogs zur Ausstellung *Kunst in der Republik Genua*, Frankfurt 1992, an, ohne jedoch auf ihre Abhängigkeit von J. Sadelers I. Stich einzugehen.

Durch ihre Proportionen, Stilmerkmale, die Bemalung der Attiken und Staffeln und gewisse Einzelheiten der geschnitzten Ornamente und Engelsköpfchen sind die beiden Seitenaltäre in Bohinj als Arbeiten ein und derselben Werkstatt in der Zeit um 1635 zu erkennen. Die Verfasserin war einst der Meinung, daß der linke Altar etwas jünger als der rechte wäre und daß das Verkündigungsbild im linken Altar aus der Zeit um 1680 stammen könnte. Als Werke einer Werkstatt erkannte die beiden Altäre bereits France Stelè 1921, und vermerkte dies in seinem *Notizbuch* (die Notiz blieb bisher unveröffentlicht).

Blaženka First stellte 1992 auch für diese in Öl auf Leinwand gemalte *Verkündigung* mit der als "Bild im Bild" eingefügten *Heimsuchung* die graphischen Vorlagen fest. Bei der Verkündigung ist es Shelte à Boswerts Stich nach Gerard Seghers, für die Heimsuchung kommen Blätter einer Reihe von Stechern in Frage, die das Bild Federico Baroccis gestochen haben.

Bei der Visitation der Kirche im Jahre 1631 hatte der Visitor Rinaldo Scarlichi die Entfernung der beiden - wahrscheinlich noch gotischen - Seitenaltäre veranlaßt und den Auftrag gegeben, sie durch neue zu ersetzen. Der Visitor im Jahre 1653 fand dann jene Verwirrung vor, die bis heute nicht behoben wurde: in der Altarnische des rechten, der hl. Elisabeth geweihten Seitenaltars befindet sich das Bild der *Enthauptung Johannes d. Täufer*s und in der Attika das Brustbild *Johannes des Täufer*s mit dem Lamm Gottes. Im linken, dem hl. Johannes geweihten Seitenaltar (der Visitor erwähnt nicht, um welchen Johannes es sich handelt, wahrscheinlich war es aber der Evangelist) zeigt das Altarblatt die *Verkündigung Mariens* und erst das Bild in der Attika den Johannes Evangelista.

Allen Anschein nach entstanden die beiden Altäre in einer Werkstatt, die gut mit Vorlagenstichen ausgestattet war. Doch bisher konnten weder weitere Werke dieser Werkstatt gefunden, noch ihr Standort bzw. Wirkungskreis festgestellt werden.

OLTARNE SLIKE IZ CERKVE SV. MARJETE V SPODNJEM DOLIČU

Blaženka First, Ljubljana

Ugotovitev, da nosi vsak umetnostni slog v sebi dediščino prejšnjega in kal prihodnjega, morda za nobeno likovno obdobje ne velja bolj kot prav za manierizem. Manieristična umetnost tako kljub samo sebi lastnim značilnostim živi v stoterih slutnjah baroka, katerega elemente pa je kot svoja izhodišča doživljala že v vizijah nekaterih poznorenesančnih zgledov, odmaknjenih od klasičnih predstav. Slike *Kristusa* in *Marije* ter apostolov iz podružnične cerkve Sv. Marjete v Spodnjem Doliču pri Vitanju¹ so naravnost tipičen primer takšnega slogovnega prepleta. Dela so priča neke izbrušene estetike, ki se v formalnem besednjaku pne od pozne renesanse do manieristične stilne govorice in izteka v tisti tok, ki v svojih naslednjih privede do visokega baroka Rubensove smeri.

Michelangelovska poznorenesančna tradicija in protobaročne tendence so torej temeljne slogovne značilnosti oltarnih slik v idilični vaški cerkvi na mehko valovitih obronkih Pohorja. Odmaknjeno svetišče vrh griča skriva pravcato galerijo poznomanierističnih podob, postavljenih simetrično na glavnem in dveh stranskih oltarjih.² Pet slikanih prizorov s treh oltarjev je naslikala ista roka doslej neidentificiranega mojstra in z eno izjemo³ ponavlja motive ene in iste grafične serije augsburške provenience.

Olje kvadratnega formata⁴ iz atike glavnega oltarja predstavlja drugo od druge izolirani figuri *Kristusa* in *Marije*.⁵ (sl. 10) Oba lika nastopata frontalno

¹ Cerkev Sv. Marjete v Spodnjem Doliču je podružnica župnije Sv. Petra in Pavla v Vitanju. Cf. Jože Curk: *Topografsko gradivo IV, Sakralni spomeniki na območju občine Slovenske Konjice*, Zavod za spomeniško varstvo Celje: Celje 1967 (od tod citirano Curk: *Topografsko gradivo*), p.34; *Krajevni leksikon Slovenije III. Svet med Savinjskimi Alpami in Sotlo*, Ljubljana 1976, p. 306.

² Ignaz Orožen: *Das Bisthum und die Diözese Lavant*, VIII, Dekanat Neukirchen, Marburg 1893, pp. 393-394; Curk: *Topografsko gradivo*, p. 35.

³ Izjema je slika z upodobitvijo *Križanja*, katerega grafična predloga ne sodi v vrsto bakrorezne serije *Sanctuarium Christianorum*.

⁴ Dimenzij slike zaradi nedostopnosti visoko v atiki ni bilo mogoče izmeriti. Slikana je - kot tudi vse druge - v olju na platno.

⁵ Slika doslej ni vzbudila nikakršne strokovne pozornosti. Umetnostnozgodovinska literatura jo omenja enkrat samkrat in jo datira v mlajši čas. Cf. Curk: *Topografsko gradivo*, p. 35.

pred nevtralnimi ozadjem, brez vsakršne težnje po medsebojni komunikaciji. Figuri sta celopostavni in zaprti v jasno in nepretrgano konturo, upoštevajoč tektonski princip gradnje telesnosti in gubanja oblačil. Kristus je predstavljen kot *Salvator Mundi* (Odrešenik sveta)⁶ s simbolično vladarsko kroglo s križem v levici in z visoko v blagoslov dvignjeno desnico. Mater Božjo pa podaja avtor z ikonografskim tipom *Mariae gravidae* - noseče ženske s povešenim pogledom in diskretnimi kretnjami, s katerimi opozarja na svoje bodoče materinstvo.⁷

Katoliška Cerkev je na efeškem koncilu leta 431 potrdila Marijo kot Božjo Mater in s tem spodbudila številne likovne upodobitve, ki se nanašajo na sprejeto dogmo. Razprostranjenost njene slikane podobe je enega izmed vrhuncev doživela v potridentskem obdobju, iz katerega izhaja tudi oltarna slika iz Sv. Marjete. Marijin lik je z novo intenziteto zaživel v vseh vsebinskih različicah, med katerimi zavzema vidno mesto motiv *Mariae gravidae*. Ikonografski tip noseče Marije se v evropski likovni umetnosti navezuje na Lukov evangelij, ki opisuje obisk Marije pri prav tako noseči sorodnici Elizabeti.⁸ Na Elizabetin radostni pozdrav je Marija odgovorila s hvalnico *Magnificat* (Moja duša poveljuje Gospoda...).⁹ Kot anahronizem pa je v primeru doliškega oltarnega olja mogoče označiti dejstvo, da sta v enotno kompozicijo združeni figuri *Mariae gravidae* in njenega odraslega Sina, neskladje pa je očitno tudi v njunem velikostnem razmerju.¹⁰

Delo anonimnega mojstra v Spodnjem Doliču izhaja iz tretje četrtine 17. stoletja.¹¹ Slika odraža precej visoko kvaliteto raven tako v smislu suverenega podajanja telesnosti, oblikovanja draperij, obraznih fiziognomij in rok, kontrastne svetlobe in obvladane poteze čopiča. Mojster je tudi povsem večšč perspektivnih skrajšav, dinamike in zagona v gibanju in psihološkega

⁶ Da gre za tip Kristus - *Salvator Mundi*, sporoča tudi napis na bakrorezu, ki ga je slikar uporabil kot grafično predlogo. Glej ustrezno mesto v nadaljevanju besedila.

⁷ V okviru ikonografskega tipa *Mariae gravidae* gre za značilno frontalno postavitev Matere Božje z desnico pod prsmi na trebuhu in z levico, ki pridržuje ogrinjalo pred trebuhom.

⁸ Cf. Lev Menaše: *Marija v slovenski umetnosti. Ikonologija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*, Celje 1994, pp. 259-263. Za ikonografski tip *Mariae gravidae* glej tudi študijo Gregor Martin Lechner, *Maria Gravidia: Zum Schwangerschaftsmotiv in der bildenden Kunst*, München - Zürich 1981.

⁹ Lk 1, 46-55.

¹⁰ Kristusov lik je manjši od Marijinega zaradi neposrednega prenosa figur z grafičnih predlog enotnih dimenzij. Na bakrorezu je Odrešenik upodobljen z dvignjeno desnico, zaradi česar je postava proporcionalno nižja.

¹¹ Iz istega časa sta tudi oljni sliki *apostolov sv. Andreja in sv. Marka* z obeh stranskih oltarjev. Datiranje podob, slikanih po grafičnih predlogah, je tako v tem, kot tudi v vseh ostalih primerih precej težavna stvar, saj slike praviloma niso izraz sodobnih in aktualnih likovnih tokov, temveč odražajo stanje slikarskega razvoja, ki je običajno že davno preseženo. Tako pogosto ustvarjajo varljivi vtis starejših izdelkov, saj se datacija ravna po slogovnih značilnostih starejše grafične predloge. V mnogih primerih je edini oprijemljivi in merodajni namig za pravilno datacijo podatek, ki se nanaša na stavbno zgodovino cerkve, za katero so bila dela naročena.

označevanja upodobljenih likov, ki s svojo patetično noto že napovedujejo barok. V izbiri kolorita se avtor podobe omejuje na dve osnovni barvi - rožnato in sivo - bogato niansirani glede na stopnjo svetlobne intenzitete.

Ob vseh svojih kvalitetah pa delo vznemirja zaradi že omenjene neobičajne ikonografije in ohlapne aditivne kompozicije, pri kateri gledalec pogreša trdno notranjo strukturo, ki bi sicer domiselno naslikani figuri povežala v celoto. Oba elementa - nedorečena kompozicijska shema in nenavaden ikonografski sestav¹² - izhajata iz dejstva, da je slikar v svojem delu citiral in med sabo združil motiva z dveh grafičnih predlog, ki sicer nimata skupnih ikonografskih potez in s tem enotne vsebinske razlage. Gre za dva bakroreza iz serije z naslovom *Sanctuarium Christianorum*,¹³ ki jo je po prizorih Mathiasa Kagerja (1575-1634) vrezal grafik Lukas Kilian (1579-1637). Serija je nastala leta 1623 v Augsburgu in poleg naslovnega šteje 15 listov z motivi *sv. Janeza Krstnika, Kristusa, Marije* in *dvanajstih apostolov*. Vsi liki so predstavljeni samostojno kot statue, postavljene frontalno v polkrožno zaključene niše. Profilirani zaključki polkrožnih niš so opremljeni z dvovrstičnimi latinskimi napisi, ki se ob apostolih nanašajo na besedilo *Apostolske vere (Credo)*,¹⁴ pri Kristusu na epizodo iz *Svetega pisma nove zaveze*, ki opisuje njegovo spremenjenje na gori Tabor,¹⁵ pri Mariji pa na Marijino hvalnico *Magnificat*.¹⁶ Spodnja vrstica besedila nad upodobitvijo navadno sporoča kraj delovanja in leto smrti predstavljene osebe. Vsak list v seriji je oštevilčen z rimsko številko, pod figuro pa avtor v latinščini navaja še njeno identiteto.

Bakrorezna serija *Sanctuarium Christianorum*¹⁷ je v okviru nemške grafike poznega 16. in prve polovice 17. stoletja značilni primer poznanierističnih umetnostnih prizadevanj ozemlja, široko odprtega za tuje vplive. Nemški mojstri tega časa so črpali pobude predvsem iz nizozemske in italijanske likovne ustvarjalnosti, čeprav v svojih stvaritvah niso dosegali umetniških razsežnosti omenjenih dežel. Za nemško ozemlje so bila to politično, ekonomsko in religiozno najbolj nesrečna leta vojn in materialne ter duhovne izčrpanosti, ki se je odražala tudi na področju umetnosti.¹⁸ Padec ustvarjalne ravni pa se v tem nesrečnem času povezuje še z eno značilnostjo - z izgubo

¹² Tipa Marije (*Maria gravida*) in Kristusa (*Salvator Mundi*) se ikonografsko ne povežujeta v celoto. Zveza je bržčas nastala naključno oziroma po naročnikovi želji.

¹³ Serija nosi naslov in osrednji kartuši: *SANCTVARI= / VM Christianorum, / id Est / IMAGINES CHRISTI / ET / APOSTOLORVM, / aere incisae: / atque ADMONDVM REVERENDO IN CHRISTI ... DICAT, CÔSECRAT LVCAS KILIANVS, AVGVSTANVS A MDCXXIII*. Signiran je prvi list: *Matthias Kager Inuentor. Lucas Kilian sculpsit. 1623* (slika 23).

¹⁴ Cf. *Katekizem katoliške vere*, Slovenska škofovska konferenca, Ljubljana 1993, p. 63.

¹⁵ Mt 17, 1-13; Mr 9, 2-13, Lk 9, 28-36.

¹⁶ Lk 1, 46-56.

¹⁷ F. W. H. Hollstein: *German Engravings, Etchings and Woodcuts*, XVII / 22, Amsterdam 1976, pp. 56-72.

¹⁸ Paul Kristeller: *Kupferstich und Holzschnitt in vier Jahrhunderten*, Berlin 1911 (od tod citirano Kristeller: *Kupferstich und Holzschnitt*), pp. 441-442.

umetniške identitete, ki je še v pravkar minulem obdobju renesanse tako jasno in nedvoumno opredeljevala nemško slikarstvo in grafiko.¹⁹

Spodbude za nadaljnji razvoj so prihajale od zunaj.²⁰ Razcvet italijanizirajoče kulture v Nemčiji konec 16. stoletja ni izšel organsko iz nemške umetnosti poprejšnjih obdobj. Iz Benetk, Firenc in Rima izhajajoča estetika je bila rezultat nizozemskih gostujočih umetnikov, izšolanih v Italiji.²¹ Nemški mojstri so se torej naslanjali na Flamce in Holandce, ki so se sami šolali na Jugu in v svoj formalni jezik vgrajevali likovne elemente Tintoretta, Baroccija, florentinskih in rimskih manieristov, kmalu pa tudi akademske šole Carraccijev in naturalistične črte Caravaggia.²² Z nizozemskimi vzorniki (de Wittom, Sustriom, Sprangerjem) in njihovim manierističnim figuralnim slogom je italijanizirajoča nizozemska umetnost prenikala v evropske centre, na knežje in cesarske dvore (v München in v Prago), pa tudi v staro slikarsko mesto Augsburg, ki je bilo vse od renesanse eno od žarišč nemške umetnosti in tiskarstva.²³ Največjo vlogo v tem smislu pa so brez dvoma odigrali člani flamske grafične družine Sadeler²⁴ in Kilianov oči Domenico Custos,²⁵ ki so se naselili v Nemčiji in tako svojo iztanjšano nizozemsko maniro neposredno vnašali v novo okolje.

V teh težkih časih, ki so tedaj pretresali nemške dežele, je cenejši bakrorez nadomestil dražje slikarske tehnike.²⁶ Tako je cela vrsta bolj ali manj uspešnih rezcev zadovoljevala potrebe devocionalne in politično propagandne umetnosti svoje dobe. V tem ozračju je nastal tudi grafični cikel *Sanctuarium Christianorum*, že omenjeni vzor za poznomanieristična olja v Spodnjem Doliču. Njegov avtor Lukas Kilian²⁷ je bil prvak v vrsti nemških prevodnih grafikov, ki so se zapisali v zgodovino poznomanieristične umetnosti z nešte-

¹⁹ Odličnost grafične produkcije tega časa je dosegla izjemno razprostranjenost, svoj vrhunec pa v delih Albrechta Dürerja.

²⁰ Konrad Oberhuber: *Die Kunst der Graphik IV. Zwischen Renaissance und Barock. Das Zeitalter von Bruegel und Bellange*, Albertina: Wien 1968 (od tod citirano Oberhuber: *Zwischen Renaissance und Barock*), pp. 130-131 [r. k.].

²¹ Ibid., p. 131; Carl von Lützw: *Geschichte des deutschen Kupferstichs und Holzschnittes*, Berlin s. a. (od tod citirano Lützw: *Geschichte des deutschen Kupferstichs*), pp. 135-136.

²² Otto Fischer: *Geschichte der deutschen Zeichnung und Graphik*, München 1951 (od tod citirano Fischer: *Geschichte der deutschen Zeichnung*), pp. 411, 418.

²³ Ibid., p. 418.

²⁴ Kristeller: *Kupferstich und Holzschnitt*, pp. 443-445.

²⁵ Flamski mojster Domenico Custos (1560-1612) se je leta 1584 naselil v Augsburgu in tam ustanovil grafično delavnico in založbo. Poročil se je z vdovo Bartholomäusa Kiliana in s tem dobil nadarjenega pastorka Lukasa, ki ga je pritegnil v svojo delavnico, kjer ga je osebno poučeval. S tem je odločilno zaznamoval njegov osebni slog v smeri flamske stilne govorice, saj je mlademu grafiku nudil neposreden stik s tedaj dominantno grafiko flamskega kroga.

²⁶ Cf. Kristeller: *Kupferstich und Holzschnitt*, p. 443. Potrebno pa je poudariti, da je bila tedaj kvaliteta v obratnem sorazmerju s količino grafičnega gradiva.

²⁷ 1579 Augsburg - 1637 Augsburg. Ulrich Thieme-Felix Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler* (od tod citirano Thieme-Becker: *Allgemeines Lexikon*), 20, Leipzig 1927; Fischer: *Geschichte der deutschen Zeichnung*, p. 385.

timi bakroreznimi serijami nabožne in mitološke snovi. Risar in grafik, najpomembnejši član augsburške umetniške družine bakrorezcev in založnikov,²⁸ je bil tudi najbolj zaslužen za uvajanje poznomanieristične grafične tradicije Augsburga v 17. stoletje.²⁹ Hkrati pa se ob seriji srečujemo z mojstrom tehnične in formalne dognanosti, s čimer je ustvarjal trdno osnovo slogu, ki s svojo navezanostjo na nizozemske vzore³⁰ ponovno dobiva več umetniškega pomena.³¹

Figure Janeza Krstnika, Kristusa, Marije in apostolov podaja Lukas Kilian v grandioznem romanističnem stilu, ki ga je osvojil na študijskem potovanju po Italiji.³² Tako se v grafični seriji italijanski in flamski stilni elementi prepletajo v sintezo, značilno tako za mojstra kot tudi za ozračje tedanje nemške umetnosti nasploh. Italijanizirajoča flamska manira pa je tudi slogovna oznaka bavarskega slikarja Johanna Mathiasa Kagerja,³³ avtorja slikanega cikla, ki ga je v svoji bakrorezni seriji *Sanctuarium Christianorum* kopiral grafik Kilian. Formalni jezik kvalitetnega bavarskega slikarja, priseljenca v Augsburgu, je prav tako kot Kilianov rezultat umetniškega zorenja ob italijanskih zgledih.³⁴ Njegove eklektične likovne komponente dokazujejo mojstrovo odvisnost od tedaj vodilnih nizozemskih, italijanskih in nemških zgledov.³⁵ Kot izhodišče našim oljem iz Spodnjega Doliča pa nastopa s svojim monumentalnim figuralnim stilom, ki s tektonskim oblikovanjem svetniških likov v široko ogrnjenih oblačilih že nakazuje baročni učinek teže in mas. Temu se pridružujeta še patos in dramatičnost - značilnosti, ki se ohranjata tudi v doliškem prevodu.

Formalno in ikonografsko se Kager-Kilianova serija *Sanctuarium Christianorum* naslanja na nekoliko starejšo, pa precej bolj manieristično izvedbo izpod dleta Jacoba de Gheyna II.³⁶ Flamski bakrorezec je cikel *Kristusa, sv. Pavla in dvanajstih apostolov* vrezal po Karlu van Mandru leta 1607.³⁷ Upodo-

²⁸ Nemška umetniška družina Kilian je bila v Augsburgu dejavna od 16. do 18. stoletja.

²⁹ Oberhuber: *Zwischen Renaissance und Barock*, p. 202.

³⁰ Glej opombo 25. Cf. Lützw: *Geschichte des deutschen Kupferstichs*, p. 235.

³¹ Oberhuber: *Zwischen Renaissance und Barock*, p. 126.

³² Lukas Kilian je bil skupaj z bratom Wolfgangom v letih 1601-1604 na študijskem potovanju v Italiji, kjer je zlasti v Benetkah (1602-1603) rezal po tamkajšnjih slavnihih mojstrih (Palmi, Veroneseju, Tintoretu idr.). Liste je pošiljal v Augsburg v založbo svojega očima Domenica Custosa.

³³ 1575 München - 1634 Augsburg. Thieme-Becker: *Allgemeines Lexikon*, 19, Leipzig 1926; Fischer: *Geschichte der deutschen Zeichnung*, p. 375.

³⁴ V Augsburgu delujoči Münchenčan Mathias Kager je bil v Italiji v letih 1595-1596. V Rimu je veliko slikal po Rafaelu.

³⁵ Za predloge je jemal dela nemških manieristov Christopha Schwarza, Friedricha Sustrisa, Johanna Rottenhamerja. Njegov slog opredeljuje tintoretovski oz. bassanovski kolorit in Rottenhamerjeva risba. Glede kompozicije in modeliranja se je zgledoval pri Rubensu. Cf. Thieme-Becker: *Allgemeines lexikon*, 19, Leipzig 1926.

³⁶ G. K. Nagler: *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*, 5, Linz 1905 (od tod citirano Nagler: *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*), p. 403.

³⁷ Serija obsega 14 listov: *Kristus, sv. Pavel in 12 apostolov*. Signiran in datiran je list z upodobitvijo sv. Petra: *K(arl). M(ander) Inue. D(e).G(heyn). scu. 1607*. Tudi ta serija je pod upodobitvami apostolov dopolnjena s citati iz Apostolske vere.

bitve apostolov so prav tako kot Kilianove dopolnjene s citati iz *Apostolske vere* in predstavljajo do skrajnosti materializirane gmote svetniških likov gigantskih razsežnosti. Podobnosti z nemško serijo se odražajo tudi ob razgibani kontrapostni postavitvi apostolov, podanih v močnih telesnih zasukih in perspektivčnih skrajšavah.³⁸

Skupni zgled obema serijama - de Gheynovi in Kilianovi in s tem posredno tudi našim slikam - pa se zdi vrsta *apostolov s Kristusom, Marijo in sv. Janezom Krstnikom*, ki jo je leta 1601 vrezal Agostino Carracci.³⁹ Določena ikonografska izhodišča pa sta verjetno prispevali tudi dve seriji *apostolov s Kristusom* izpod dleta italijanskega mojstra Antonia Tempeste (1555-1630).⁴⁰

Tako velja še enkrat poudariti, da se italijanski vplivi znotraj nemške umetnosti pokažejo najmočneje v človeški figuri in prihajajo tudi v Kilianov cikel prek nizozemskega posredništva. Stopnjevit pot zgledovanja in kopiranja ikonografskih oziroma oblikovnih shem se najbolj očitno odraža na primeru Kristusovega lika. Kilianov *Kristus* (sl. 11) se v mnogih elementih naslanja na de Gheynov prototip (sl. 12),⁴¹ v naslednjem koraku pa je Kilianov motiv blagoslovljajočega Odrešenika kot neposredno predlogo za svojo slikarsko izvedbo prevzel slikar iz Spodnega Doliča.

Kristusovo figuro - 2. list iz serije *Sanctuarium Christianorum* -⁴² je slikar, ne oziraje se na vsebinsko smiselnost, združil z naslednjim listom iz istega grafičnega cikla, ki predstavlja Marijo (sl. 14).⁴³ Vzrok nove zveze je bil zgolj ta, da sta dve figuri srečneje izpolnili kvadratni prostor slike, kot pa bi jo ena sama. Vendar pa se ju avtor ni potrudil povezati v enotno kompozicijo, temveč ju je preprosto postavil - s kar preveliko prostorsko distanco - drugo ob drugi. Prav mogoče je bila to naročnikova želja, saj je znano, da umetnost tedanje dobe ni bila neodvisna od naročniških pobud in se je največkrat na naročnikovo željo uvrščala v potridentski katoliški imaginarij.

Vzor za oltarne slike v cerkvi Sv. Marjete v Spodnjem Doliču je tako nastal kot plod istosmernih prizadevanj oziroma zgledovanj slikarja in rezca na področju podajanja monumentalnih polnoplastičnih figur. Tektonsko zajeti

³⁸ Največja podobnost obeh serij - de Gheynove in Kager-Kilianove - se zrcali v liku Kristusa. Gre za prvi list de Gheynove in drugi list slednje serije.

³⁹ Nagler: *Neues allgemeines Künstler-Lexikon*, 2, Linz 1904, p. 47.

⁴⁰ *The Illustrated Bartsch* 35, Formerly Volume 17 (Part 2), Antonio Tempesta. *Italian Masters of the Sixteenth Century*, Abaris Book: New York 1984 (od tod citirano *The Illustrated Bartsch*), št. 330 (135) - 357 (137).

⁴¹ List je signiran desno spodaj: *KM inue. DG. fc. in levo spodaj: H. Hondij. excu. Marci. XVI.*

⁴² Bakrorez Lukasa Kiliana je oštevilčen z rimsko številko II. Pod upodobitvijo je napis: *SANCTISS. IESVS CHRISTVS*. Prva vrstica polkrožnega zaključka niše: *SANCTISSIMVS IESVS CHRISTVS, VERVS DEVS ET VERVS HOMO SALVATOR MVNDI*. Spodnja vrstica: *HIC EST FILIVS MEVS DILECTVS, IN QVO MIHI BENE COMPLACVI, IPSVM AVDITE*. *Matth. XVII. V. 5.*

⁴³ List je oštevilčen z rimsko številko III. Pod upodobitvijo beremo napis: *BEATISSIMA VIRGO MARIA ΘΕΟΤΟΚΟΣ*, Deipara. Zgornja vrstica napisa na polkrožnem zaključku niše: *ECCE BEATAM ME DICENT OMNES GENERATIONES*. *Luc. I.* Spodnja vrstica: *OBIIT B. VIRGO AN: CHR: LVII. ÆTATIS, LXXII. Epiph.*

statuarični liki so tudi na preostalih oltarnih slikah živahno razgibani, kljub temu pa podani v bloku, kar dokazuje, da so bili prvotno zasnovani kot plastike. To potrjuje tudi jasna obrisna gradnja v zaprtih konturah, poudarjena težnost in frontalni koncept figur, ki so tako v primeru predlog kot tudi v slikarskem prevodu podane bolj plastično kot slikarsko.

Izhodišče tej maniri, ki zaznamuje tako bakrorezne predloge kot tudi doliški slikani prevod, je mogoče iskati na treh ravneh: v odmevih michelangelovskega heroizma, v vzhajajoči zori baročne estetike rubensovega tipa in v maniri risanja po antičnih statuah - modni praksi poznomanierističnih slikarjev in grafikov. Študiju antične plastike se je po vzoru Italijanov z izjemno zagnanostjo posvečala večina nizozemskih mojstrov, ki so se pred koncem stoletja izpopolnjevali v Italiji. Nizozemcem pa so sledili Nemci in tako skupaj z drugimi značilnostmi prevzeli tudi ljubezen do monumentaliziranja, do antike in njenega plastičnega modeliranja. Risbe, nastale po skulpturah klasičnega Rima, so zapovedi antičnega oblikovanja človeške figure zanesle široko po Evropi, saj je po njih nastala dolga vrsta grafičnih listov, ki so potem naprej služili kot predloge v slikarskih delavnicah.⁴⁴ V slikarstvu je to vodilo v prevzem telesnih idealov antične in po njej pomerjene renesančne plastike, kar se v okviru sakralne ikonografije prenaša tudi na svetniške like.⁴⁵ Od tod pa je bil samo še majhen korak do voluminoznih teles baročnega vitalizma.

Lep primer tovrstne estetike sta *apostola Andrej* in *Marko*, podobi iz nastavkov stranskih oltarjev iste cerkve (sl. 15 in 17).⁴⁶ Impozantni starčevski postavi, polni dramatične moči, povsem obvladujeta prostor ospredja in ustvarjata os močno centralizirane kompozicije, ki se podreja osnovni vertikali njunih heroičnih teles. To sta telesi, izpeljani iz renesančne skušnje polnoplastičnega oblikovanja. Teža snovi je temeljna oznaka teh oblo modeliranih likov, v katerih je jasno zajeta tektonika južne umetnosti michelangelovskega tipa.⁴⁷ Poleg neprikritega razmerja do italijanske umetnosti pa svetniška lika

⁴⁴ Tudi Kilian je rezal po italijanskih antičnih statuah, skiciranih na terenu - v tedanji terminologiji: "pred živimi modeli". Tovrstna besedna formulacija je povzročila nemajhno zmedo v kasnejših študijah, cf. npr. Hans Mielke: *Manierismus in Holland um 1600. Kupferstiche, Holzschnitte und Zeichnungen aus dem Berliner Kupferstichkabinett*, Berlin 1979, p. 9.

⁴⁵ Gre za upodobitve, na katerih se npr. apostoli približujejo tipu antičnega filozofa ali z retoričnimi gestami rimskim govornikom.

⁴⁶ France Stelè: *Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih*, Ljubljana 1924, pp. 47-48; Jože Turk: *Topografsko gradivo IV. Sakralni spomeniki na območju občine Slovenske Konjice*, Celje 1967, p. 35; Emilijan Cevc, *Slikarstvo 17. stoletja na Slovenskem, Slikarstvo XVII. stoletja na Slovenskem I.*, Narodna galerija, Ljubljana 1968, p. 57 [r. k.]; Ksenija Rozman, *Slikarstvo, Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem*, Narodna galerija, Ljubljana 1968, p. 139 [r. k.].

Olje z upodobitvijo sv. Andreja v severnem stranskem oltarju meri 90 x 80 cm, sv. Marko z južnega pa 89 x 79 cm.

⁴⁷ Ob tej primerjavi velja opozoriti na Michelangelovo plastiko *Samsona z dvema Filistejcema* ali na njegovo nagrobno plastiko, npr. *nagrobnik papeža Julija II.* v San Pietro in Vincoli v Rimu.

že krepko stopata v smeri baročne senzibilnosti, kot sta jo gradila zlasti Flamca Rubens in van Dyck.

Plastično grajeni figuri sicer na prvi pogled zbujata videz dinamičnega zagona v gibanju in gestah, vendar pa apostola nista razgibana v pravem pomenu besede, temveč prej postavljena v pozi. Kljub navidezni dinamiki namreč učinkujeta težko in po svoje statično - kot naslikani plastiki. Tudi gubanje draperij je oblo in težko. Snovno označevanje kot glavna slikarjeva poteza nasprotuje slikarskemu učinku podob in postavlja težišče na plastične kiparske kvalitete - prav tako kot grafični predlogi, ki svetniški figuri namenoma podajata kot plastiki v nišah.

Tovrstna praksa predstavljanja upodobljenih likov v arhitekturnih nišah se navezuje še na srednjeveško slikarstvo, kamor prenika iz kiparstva oziroma arhitekturne plastike (figure, stoječe pod baldahini). V renesansi se takšne postavitev pomnožijo do nepreglednosti tako v italijanski kot tudi v Severni umetnosti.⁴⁸ Podobnih primerov prav tako ne manjka na področju grafike, kjer se figure v nišah pojavljajo kot grafične serije antičnih božanstev, mitoloških in alegoričnih osebnosti in svetopisemskih veljakov.⁴⁹

Avtor slik v Spodnjem Doliču je Kilianovi figuri apostolov osvobodil ujetosti v niše in ju postavil pred krajinsko ozadje. To je skrajno poenostavljen pejzaž, ki nima vloge prostorskega dejavnika, temveč zgolj v ozadju zaključuje kompozicijo. Gre za povsem okleščeno fantazijsko pokrajino z romantičnim pridihom nekakšne planetarne divjine. Njena vloga je predvsem v tem, da z ugaslim barvnim spektrom ustvarja atmosfero prizorov, s svojo nevtralnostjo pa stopnjuje zgodnjebaročno ekspresivnost upodobljenih figur. Apostola tako zaživita pred izrazito nizkim obzorjem v prav titanskih razsežnostih. Sicer pa je prekinjena vsakršna komunikacija med njima in stiliziranim krajinskim ozadjem. V svetlobnem lesketu in barvnih vrednostih se olji navezujeta na beneške vzore, prav tako pa je beneško slikarstvo izhodišče avtorjevi tehniki barvnega nanosa.⁵⁰

Številko VII v Kilianovi grafični seriji *Sanctuarium Christianorum* nosi bakrorez z upodobitvijo sv. Andreja,⁵¹ predloga za olje v nastavku isto-

⁴⁸ Naslikane človeške figure - alegorične ali svetopisemske - se pojavljajo v polkrožnih ali školjčno zaključenih nišah. V Italiji je takšnih primerov izjemno veliko, zgledi pa se prenašajo tudi na Sever. V severni renesančni umetnosti se srečujemo s takšnimi primeri vse od *Ghentskega oltarja* Jana in Huberta van Eycka (1432). Pogoste so tudi tovrstne predstavitve alegoričnih figur (npr. *Alegorija glasbe* Jana van Wassenhoveja, 1475). Kot ustaljen ikonografski tip se uveljavi tudi motiv Oznanjenja v ločenih nišah (npr. *krilni oltar Mojstra Oznanjenja iz Aixa* v katedrali v Aix-en-Provence, 1443-45). Enako velja tudi na področju risbe, cf. Veronika Birke in Janine Kerétsz, *Die Italienischen Zeichnungen der Albertina Wien*, Köln-Weimer 1992, pp. 260-261.

⁴⁹ Grafične cikle s samostojnimi figurami v nišah so v obdobju pozne renesanse in manierizma vrezali številni mojstri, npr. Jakob Bink, Martino Rota, Giovanni Jacopo Caraglio, Giorgio Ghisi, Cornelis Galle, Hendrick Goltzius, Lukas Kilian idr.

⁵⁰ Po svetlobnih in barvnih vrednostih se delo uvršča v značilni krog Tintorettove šole.

⁵¹ List meri 303 x 156 mm.

imenskega stranskega oltarja (sl. 16).⁵² List ponuja likovno rešitev, ki jo je "doliški" slikar v primeru svetniške figure povzel brez vsakršnih odstopanj (sl. 15). Apostol s predloge z identično gesto objema križ - svoj atribut, se z glavo ozira v nasprotno smer in v kontrapostni pozi opira nogo na kamen. Slikarjev čopič sledi dletu tudi v perspektivčnih skrajšavah, v poteku težkih gub svetnikovega oblačila in apostolovih fiziognomičnih potezah. Napis nad grafično upodobitvijo navaja latinski citat iz *Apostolske vere*: "*passvs svb Pontio Pilato, crvcifixvs, mortvvs et seplvtvs*." Spodnja vrstica pa sporoča, da je apostol oznanjal krščanski nauk v Skitiji, Trakiji in Ahaji in bil križan leta 69.⁵³ Anonimni slikar je dogodek upodobil v ozadju kompozicije s prizorom rimske vojske na konjih in s sceno apostolovega mučeništva s križanjem. Edina sprememba v ikonografskem smislu je torej mučeniška epizoda v krajinskem ozadju,⁵⁴ nad katerim se razliva blede rdečilo večerne zarje, ki prehaja v zamolke tone oblačnega neba.

Pri upodobitvi sv. Marka - pendanta z nasprotnega (južnega) stranskega oltarja - pa je slikar vnesel nekaj več sprememb in s tem celo spremenil svetnikovo identiteto (sl. 17). Osmi list v grafični seriji *Sanctuarium Christianorum* namreč predstavlja apostola Filipa s knjigo v levici in križem v desnici (sl. 18). Napis nad nišo je nadaljevanje besedila *Apostolske vere* iz prejšnjega prizora: "*descendit ad inferna, tertia die resvrexat a mortvis*".⁵⁵ Druga vrstica pa navaja, da je bil svetnik križan v Hierapolisu v Frigiji in pokopan leta 54. Slikar kopist je upodobil figuro v isti pozi in z istimi kretnjami, le da ji je namesto križa v desnico namestil pero in pustil rasti dolgo brado. Za okrepitev svetnikove identitete leži za figuro še njegov osebni atribut - lev. Apostol Filip je tako postal evangelist Marko.

Tudi v tem primeru je slikar arhitekturno nišo zamenjal za skrajno stilizirano krajinsko ozadje. Prostor se strmo in brez postopnih prehodov spušča do nizkega horizonta v globino. Gre še za pravo manieristično pojmovanje prostora, ki zanemarja stopenjsko členitev iz ospredja v ozadje.⁵⁶

⁵² Omeniti velja tudi grafični list s sorodnim svetniškim motivom, signiran z imenom Cornelisa Galleja mlajšega (Dunaj, Albertina).

⁵³ Napis na prvi vrstici polkrožnega loka: *PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS, MORTVVS ET SEPLVTVS*. Druga vrstica polkrožnega loka: *DOCVIT IN SCYTHIA, THRACIA, ACHAIA, CRVCI AFFIXVS ANNO CHRISTI LXIX*. Levo spodaj stoji številka VII, pod upodobitvijo pa napis S. ANDREAS.

⁵⁴ Ob miniaturi mučeniški sceni v ozadju velja ponovno opozoriti na dve seriji *Kristusa in apostolov* (v eni od obeh je priključena še Marija), ki ju je jedkal Antonio Tempesta. Precejšnja podobnost v razporeditvi mas in razmerju med glavnim ter stranskimi prizori je očitna prav v primeru apostola Andreja. Cf. *The Illustrated Bartsch*, št. 357 (137).

⁵⁵ Prva vrstica polkrožnega loka: *DESCENDIT AD INFERNA, TERTIA DIE RESVREXIT A MORTVIS*. Druga vrstica: *HIERAPOLI PHRYGIAE, CRVCIFIXVS, LAPIDIBVS OBRVTVS, AN: CHRISTI LIV*. Levo spodaj stoji številka VIII, pod upodobitvijo pa napis S. PHILIPPVS.

⁵⁶ Podobno oblikovan prostor se v prvi polovici 17. stoletja ponavlja skoraj pri vseh manierističnih slikah, ohranjenih na slovenskih tleh. Cf. Blaženka First, *Ikonoografski viri za slike v stranskih oltarjih cerkve Sv. Janeza v Bohinju*, ZUZ, n.v.

S tem je močno podčrtan prvi plan upodobitve, ki ga obvladuje vertikala mogočnega svetnika. V ta namen uporabi mojster tudi barvo, ki se iz ozadja v temačnih modrih odtenkih razvija od nizkega obzorja kvišku in izpostavlja v toplih tonih podano in po beneških zgledih kontrastno osvetljeno figuro svetnika.

Sliki v atikah stranskih oltarjev predstavljata *Kristusa na križu*⁵⁷ (sl. 19) in neznanega svetnika s knjigo in lilijo v rokah (sl. 21).⁵⁸ Obe podobi sta manjšega formata in kvalitetno precej slabši, čeprav brez dvoma izdelek istega mojstra kot druga oltarna olja.

Shematično podani prizor *Križanja* (sl. 19) dokazuje svoje flamsko poreklo s težo masivnega telesa, ki visi na skoraj vzporedno pribitih rokah. Anonimni mojster se navezuje na vrsto grafičnih listov, ki citirajo Rubensovo in za njim van Dyckovo različico iz let 1628-1632. Van Dyck sam je motiv *Križanega* ponovil v nekaj identičnih primerih (znanih je vsaj pet) v svojem antwerpenskem obdobju (1628-1632), prve šolske izvedbe motiva pa izvirajo še iz let njegovega italijanskega šolanja (1621-1628).⁵⁹ Še več kot oljnih del - replik in kopij - pa je po van Dyckovi invenciji nastalo grafičnih prevodov. Med njimi velja omeniti bakrorez Flamca Petra Cloweta (1606-1677),⁶⁰ medtem ko zelo sorodni listi *Križanja* izpod dleta Nicolasa Bazina (okoli 1636-?) citirajo olje rubensovsko usmerjenega francoskega slikarja Charlesa Le Bruna (1619-1690) (sl. 20).⁶¹ Kljub navezavi na tuje vzore, ki dosledno podajajo motiv *Križanega* pred nevtralnimi ozadjem, pa je slikar v skladu s svojim osebnim slogom kompozicijo zaključil s krajinskim pejzažem: z gorsko pokrajino in fantazijsko veduto Jeruzalema.

Pendant *Križanju* z južnega oltarja predstavlja *celopostavnega svetnika z zaprto knjigo v desnici in lilijo v levici* (sl. 21). Figura je postavljena pred krajinsko ozadje z istim nizkim očiščem kot pri preostalih slikah iz Spodnjega Doliča. Ospredje, ki je po tedanji beneški maniri polno svetlobnih pobjiskov na svetniški figuri in na okleščanih vejah njenega pustega okolja, strmo tone

XXVIII, Ljubljana 1992, pp. 65, 70 in ead. Trije manieristični ženski liki v slikarstvu prve polovice 17. stoletja na Slovenskem, ZUZ, n.v. XXIX, Ljubljana 1993, p. 91.

⁵⁷ Slika je predstavljena iz atike levega stranskega oltarja na ostenje slaveločne stene.

⁵⁸ Sliki sta slikani v olju na platno.

⁵⁹ Gre za različne različice istega motiva, ki so hranjene v Kraljevi palači v Genovi, v antwerpenskem muzeju (Koninklijk Museum voor Schoone Kunsten), v Alte Pinakothek v Münchnu, v Kunsthistorisches Museum na Dunaju, v zasebni zbirki Fl. Hensa v Antwerpnu itd. Sočasno, pa tudi v kasnejših letih so po van Dyckovih izvirnikih nastali mnogi posnetki, bodisi kot ateljejska dela, ali pa kot kopije posnemovalcev (npr. dva identična motiva *Križanega* iz beneške Akademije oziroma neapeljskega Muzea Nazionale).

⁶⁰ List je signiran desno spodaj: *Petr. Clouwet sculp.* Levo spodaj je podpis inventorja: *Ant. van Dyck pinxit.*

⁶¹ Omeniti velja dva zelo sorodna lista (eden pred svetlim in drugi pred temnim ozadjem) Nicola Bazina po Charlu Le Brunu:

1. list s signaturo desno spodaj: *Se vend a Paris chez Bazin*; levo spodaj *Le Brun pinx.*

2. list s signaturo desno spodaj: *A Paris Chez N. Bazin*; levo spodaj *C Le Brun P.*

v mračno ozadje z rahlo nakazano arhitekturo in nenadoma preide v še temnejše nebo. Ob oblikovanju lika se je slikar deloma zgledoval pri upodobitvi sv. Jakoba starejšega - petega lista iz Kager-Kilianove serije *Sanctuarium Christianorum* (sl. 22), pri čemer pa je apostolu ponovno spremenil atribute.⁶²

* * *

Analizo oltarnih slik iz cerkve Sv. Marjete v Spodnjem Doliču je mogoče skleniti z nekaj temeljnimi ugotovitvami. Poznomanieristične slike *Kristusa* in *Marije, treh apostolov* in *Križanja* se stilno uvrščajo v nemško likovno produkcijo prve polovice 17. stoletja, zaznamovano s spletom italijanskih in nizozemskih umetnostnih potez. Suvereno naslikani prizori iz tretje četrtine 17. stoletja odražajo slikarski slog na prehodu med renesanso in barokom v dobesednem pomenu, saj si elementi obeh stilov mnogokrat brez vmesne stopnje - t. j. manieristične predelave - podajajo roke.

S slikarjevim izborom grafičnega gradiva (Kager-Kilianove bakrorezne serije *Sanctuarium Christianorum*) vstopa na naše ozemlje augsburška poznomanieristična umetnost, ki pa je po zaslugi nizozemskega posredništva beneško obarvana. Nesignirani mojster je z večšo potezo čopiča upodobil svetniške like bodisi pred nevtralnimi ozadjem, še večkrat pa pred fantazijsko manieristično pokrajino. Z aranžiranjem tega fiktivnega okolja je avtor izrazil nekaj svoje lastne inventivnosti, medtem ko se je pri figuraliki raje opiral na bakrorezne predloge nemške prevodne grafike. Tudi z manj skrbno izdelani sliki v atikah stranskih oltarjev sta priča umetnikovih teženj k večji samostojnosti, saj sta grafični predlogi le formalna spodbuda za njegovo lastno ustvarjalnost. Obenem pa je prav ob teh dveh oljih očitno, da je brez neposrednega naslona na grafične vzore kvaliteta njegovih izdelkov precej nižja kot sicer.

Ikonografska in slogovna primerjava grafičnih listov s slikarskimi prevodi razkriva smer slikarjeve razvojne poti oziroma njegovih lastnih umetnostnih iskanj. Tako je očitno, da mojster sledi grafičnemu diktatu samo v primeru človeške figure, dodaja pa ji lastno skušnjo oblikovanja prostora. Odstopanja so vidna tudi v samem načinu upodabljanja svetniških likov. Medtem ko grafik podaja monumentalne apostole v njihovi individualni pojavnosti, pa se slikar nagiba k tipiziranju. Poleg tega pa zgodnjebaročno figuraliko prevaja v nekoliko bolj mistični slikarski jezik.

Mojstrovo ime in njegovo poreklo ostajata še nadalje neznana. Težko bi z gotovostjo odgovorili na vprašanje o slikarjevi provenienci. Je to domače

⁶² Slikar deloma posnema Kilianov bakrorez v postavitvi svetniške figure, v svetnikovih proporcih in oblačilih. V primeru bakroreza gre za peti list iz serije *Sanctuarium Christianorum* z napisom pod upodobitvijo: *S. IACOBVS MAIOR*. Zgornja vrstica napisa na polkrožnem zaključku niše: *ET IN IESVM CHRISTVM, FILIVM EIVS VNIVM, DOMINVM NOSTRVM*. Spodnja vrstica: *HISPANIARVM, VT FERTVR, APOSTOLVS: SED AD HERODE AGRIPPA DECOLLATVS HIESOLYMIS AN: XLIV.*

okolje, ali se srečujemo z gostom iz tujih krajev? Kvaliteta njegovih del sicer nekoliko presega povprečje tedanje slikarske ustvarjalnosti v slovenskem prostoru, zlasti na podeželju. Onemogočena pa je tudi primerjava obravnavanih slik z morebitnimi drugimi deli njegovega opusa, saj bi mu poleg doliških težko pripisali še kakšno delo. Bi to pomenilo, da se je mojster pri nas mudil le krajši čas? Ob vseh teh neznankah pa je mogoče brez oklevanja odgovoriti edinole na vprašanje provenience samih doliških slik. Te so nedvomno nastale prav za cerkev, v kateri so še danes, in vanjo niso bile prinešene od drugod.

Kljub precejšnji tehnični in estetski dognanosti pa je slikar v slogovnem pogledu - vrednoteno s tedanjimi evropskimi kriteriji - vendarle konservativist. Prav tako kot tudi avtor predlog, ki so sicer v mnogočem že baročne, a jih je vendarle še mogoče označiti kot manierizem v njegovih poznih nasledkih. Ista mera manierizma pa je vsebovana v skoraj pol stoletja mlajših doliških prevodih, čeprav tudi te zaradi mnogih slogovnih premikov tudi že lahko štejemo med znanilce baročnega gibanja. Saj so tipičen odraz svoje dobe, ki so jo navdihovali vzori visoke renesanse in klasike, nič manj pa tudi tisti stilni pojavi, ki napovedujejo barok.

Sklenjena vrsta slik in grafičnih predlog z zaključkom v podobah iz Spodnjega Doliča predstavlja postaje na poti, po kateri so v evropskem prostoru potovali likovni zgledi iz dežele v deželo (v obravnavanem primeru: Italija - Nizozemska - Nemčija - naše ozemlje). Različni umetniki so te vzore bodisi ustvarjali ali pa jih zgolj sprejemali in individualno preoblikovane predajali spet naprej. Tako je nastala cela veriga umetnikov, ki predstavljajo posamezne člene v tej igri medsebojnega zgledovanja in omogočanja: A. Carracci - Karl van Mander - Jacob de Gheyn II - Mathias Kager - Lukas Kilian - in končno mojster doliških oltarnih slik.

OIL PAINTINGS FROM THE CHURCH OF ST. MARGARET IN SPODNJI DOLIČ

The altarpieces from the church of St. Margaret in Spodnji Dolič were painted in the third quarter of the 17th century and are amongst the first heralds of early Baroque artistic endeavour in Slovenia. Their late Mannerist elements originate in the prints which were used as model by the anonymous artist. The depictions of *Christ and Mary*, *St. Andrew* and *St. Mark* above the main and side altars correspond with the prints from the series of engravings entitled *Sanctuarium Christianorum*, which were produced in Augsburg in 1623. The series was produced by Lukas Kilian, who engraved Christ, Mary, John the Baptist and The Twelve Apostles according to the designs of Johann Mathias Kager.

But the Kager-Kilian series *Sanctuarium Christianorum* is related to a number of earlier works, one of which is an iconographically very similar series of prints by Jacob de Gheyn II, based on works by Karl van Mander dating from 1607, and two series - the *Apostles with Christ*, and *Apostels with Christ and Mary* by Antonio Tempesta. A further removed model for all these prints seems to be the series of prints of *Apostles with Christ, Mary and John the Baptist* by Agostino Carracci, which was produced in 1601.

The anonymous painter from Spodnji Dolič made practically faithful copies of the prints of saints on Kilian's engravings, but he played with the iconographic meanings of the protagonists depicted. Thus he turned the Apostle Philip in the *Sanctuarium Christianorum* into Mark the Evangelist by using different attributes, while he joined two prints which originally separately depicted Christ (*Salvator Mundi*) and Mary (*Maria Gravida*) into one scene. The originally separate figures now stand together with no real contextual reason.

The Kager-Kilian *Sanctuarium Christianorum* series of prints depicts saints as statues in semi-circular niches, but the copying painter depicted them either with a neutral background or in a radically reduced landscape. Therefore the correspondence with the prints is most obvious in the depiction of the human figures, while the painter attempted to create a different environment for them. The German prints are therefore used as a source for the Spodnji Dolič altarpieces mainly in their monumental plastic figural style which in its tectonic treatment of the saints begins to herald the Baroque effect of weight and volume.

Stylistically, the graphic series belongs to the trends of late Mannerist art in northern Europe, which merges the influences of Flemish and Italian art from the late 16th and early 17th centuries. Apart from the traces of Michelangelo's heroism and late Mannerist sensibility, early Baroque traits in the style of Rubens are clearly visible. All these stylistic characteristics in the prints have left their mark on the Spodnji Dolič altarpieces. Therefore the paintings combine Dutch and Italian (particularly Venetian) stylistic elements, which were transferred through the German intermediary by the anonymous painter from Spodnji Dolič. The stylistic diversity of the depictions is also revealed in the presence of the artistic language of the Renaissance, Mannerism and the Baroque.

The painter of the altarpieces from the Church of St. Margaret in Spodnji Dolič was undoubtedly a skilled artist - an eclectic who created paintings of good quality with the help of prints. Stylistically, he was conservative, for even in the third quarter of the 17th century he used Mannerist elements from copied sources of almost half a century before. But nevertheless, he was one of the first heralds of Baroque art in the provincial Slovene environment.

GRAFIKE PO ROKU ZA LAJN ZA KOT PREPLOCE ZA TRAFORTE V GRADU JAMNJE

Richard M. Moore, Esq.

W. H. Moore & Co. Inc. is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York. It is a subsidiary of the W. H. Moore & Co. Inc. of New York, New York, which is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York.

W. H. Moore & Co. Inc. is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York. It is a subsidiary of the W. H. Moore & Co. Inc. of New York, New York, which is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York.

W. H. Moore & Co. Inc. is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York. It is a subsidiary of the W. H. Moore & Co. Inc. of New York, New York, which is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York.

W. H. Moore & Co. Inc. is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York. It is a subsidiary of the W. H. Moore & Co. Inc. of New York, New York, which is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York.

W. H. Moore & Co. Inc. is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York. It is a subsidiary of the W. H. Moore & Co. Inc. of New York, New York, which is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York.

W. H. Moore & Co. Inc. is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York. It is a subsidiary of the W. H. Moore & Co. Inc. of New York, New York, which is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York.

W. H. Moore & Co. Inc. is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York. It is a subsidiary of the W. H. Moore & Co. Inc. of New York, New York, which is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York.

W. H. Moore & Co. Inc. is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York. It is a subsidiary of the W. H. Moore & Co. Inc. of New York, New York, which is a corporation organized under the laws of the State of New York, with its principal office at 100 Broadway, New York, New York.

GRAFIKE PO RISBAH RAYMONDA LAFAGEA KOT PREDLOGE ZA TRI JELOVŠKOVE SUPRAPORTE V GRADU JABLJE¹

Barbara Murovec, Trzin

V štiridesetih letih 18. stoletja je postal lastnik gradu Jablje v Loki pri Mengšu Jožef Anton baron Janežič (1723 - 1780).² Verjetno se je takoj lotil prenove stavbe in med drugim naročil slikarsko opremo nadstropnih prostorov v jugozahodnem traktu ter v obeh poligonalnih stolpih: stene je dal poslikati v fresko tehniki in pokriti s platnenimi slikanimi tapetami (sl. 24).³

Freske, ki so krasile le dele stene okrog in v ostenju oken ter nad vrati, so, po vsem sodeč, delo Franca Jelovška.⁴ Kot je nekdanja pričala letnica na podstavku vaze na eni od supraport v drugi sobi jugozahodnega trakta, jih je naslikal leta 1745.⁵

¹ Podlaga za prispevek je del diplomske naloge *Slikarska oprema jedilnice v gradu Jablje*, Oddelek za umetnostno zgodovino, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1994 (mentor prof. dr. Milčec Komelj). Za vse nasvete in kritične pripombe se zahvaljujem tudi mag. Stanku Kokoletu.

² Kako in kdaj natančno je Janežič dobil posestvo Jablje, ni znano. Verjetno pred 28. marcem 1743, ko je bil sprejet med deželne stanovce (listino hranijo v Arhivu Slovenije, Graščinski arhiv XXIII, Jablje, fascikel 6), saj je takrat že moral imeti lastno posestvo.

³ Posamezne freske in tapete je opisal France Stelè (cf. France Stelè: *Politični okraj Kamnik: Topografski opis*, Ljubljana 1929 [od tod citirano Stelè: *Kamnik*], pp. 441-446), na Zavodu Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine pa hranijo tudi nekaj njegovih fotografij, ki kažejo stanje pred snetjem tapet. Dva cikla slikanih tapet s figuralnimi prizori sta zdaj v Narodnem muzeju v Ljubljani. Cf. Barbara Murovec, *Slikane tapete v Sloveniji in vloga grafičnih predlog, Iztrgano minljivosti...*, Narodni muzej: Ljubljana 1994 [r.k.].

⁴ Freske je Jelovšku pripisal Stane Mikuž (cf. Stane Mikuž, Ilovšek Franc, baročni slikar [1700-1764], *ZUZ*, XVI, 1939/40 (od tod citirano Mikuž, Ilovšek), p. 27; id., *Slogovni razvoj umetnosti Franca Ilovška [1700-1764]*, *Dom in svet*, LII, 1942, p. 275). Čeprav se v kasnejši literaturi pojavljajo dvomi o upravičenosti takšne atribucije (običajno v obliki zapisa "pripisano Jelovšku", Marjana Lipoglavšek pa navaja, da "naj bi kartuše nad okni in supraporte poslikal Jelovškov sin Andrej", cf. Marjana Lipoglavšek, *Iluzionistično slikarstvo 18. stoletja na Slovenskem*, *ZUZ*, n.v. XIX, 1983, p. 22), tudi stilna analiza potrjuje, da gre za Jelovškovo delo.

⁵ Cf. Stelè: *Kamnik*, pp. 441-442, in avtorjevo fotografijo, ki jo hranijo na Zavodu Republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine.

Zdaj so ohranjene le še freske v vzhodnem stolpu - v prostoru, ki je služil kot jedilnica in dvorana.⁶ Vse upodobitve so nastale po enotnem ikonografskem programu, njihova vsebina pa je seveda v skladu s funkcijo prostora. Naslikana so tihožitja, doprsne podobe antičnih bogov, predstavniki stanov in dežel (?) ter alegorija petih čutov; najzanimivejše in - če upoštevamo tradicionalno hierarhijo slikarskih motivov - tudi najpomembnejše pa so freske nad vrati. Gre za mitološke prizore iz življenja boga Bakha in njegovih spremljevalcev. Prvi je freske opisal France Stelè, vendar vseh ni ikonografsko določil.⁷ Kasneje je Stane Mikuž zapisal, da gre za scene, "nanašujoče se na Bakhovo življenje",⁸ podobno tudi Ivan Stopar, da so naslikani "motivi iz Bakhovih zgodb",⁹ ter Milček Komelj, da gre za "bakha-nalske prizore".¹⁰

Vir za vse tri supraporte so bile grafike po risbah francoskega risarja in grafika Raymonda Lafagea (1656-1684),¹¹ ki so del serije šestih listov in so bile tiskane na primer v Parizu v obliki friza z naslednjim podnapisom na spodnjem robu prvega lista: "*Inuenté et dessiné par Raimond Lafage. Gravé d'après les desseins originaux par François Ertinger. A Paris chez Jean Vander Bruggen rue St Jacques au grand Magasin C.P.R.*" (sl. 28).¹²

Kljub identifikaciji slikovne predloge pa lahko le dve jabeljski supraporti ikonografsko natančno določimo. Obe ustrezata tudi antičnim literarnim besedilom, medtem ko je tretja nastala na podlagi zapletene Lafageove *Satirične alegorije*.

⁶ Gre za največji in najodličnejši prostor v prvem nadstropju, ki ni služil le kot jedilnica, čeprav je zdaj znan le pod tem imenom, ampak tudi kot dvorana. To je v skladu z običajno (dvojno) funkcijo takšnih prostorov. Cf. John Whitehead: *The French Interior in the Eighteenth Century*, London 1992, p. 84.

⁷ Cf. Stelè: *Kamnik*, pp. 444-446. Na dveh freskah sta med splošno označenimi "možmi in ženami" navedena satira, na tretji freski pa naj bi šlo za Bakhov padec z osla. Torej je že Stelè domneval, da gre za bakhične prizore.

⁸ Mikuž, Ilovšek, p. 28.

⁹ Ivan Stopar: *Gradovi na Slovenskem*, Ljubljana 1982, p. 208.

¹⁰ Milček Komelj, *Antika: Likovna umetnost, Enciklopedija Slovenije*, I, Ljubljana 1987, p. 88.

Barvni reprodukciji dveh supraport sta bili objavljeni v: Mirina Zupančič in Majda Žontar: *Gradovi na domžalskem in moravškem območju*, Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 95, Ljubljana 1979, pp. 16-17, s podnapisom "mitološka prizora na dveh izmed Fr. Jelovšku pripisanih stenskih slik v Jabljah"; vseh treh pa v: Stane Stražar: *Mengeš in Trzin skozi čas*, Mengeš in Trzin 1993, vsaka s podnapisom "Franc Jelovšek, Freska v jedilnici v gradu Jablje".

¹¹ E.g. Ulrich Thieme-Felix Becker: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*, XXII, Leipzig 1928, pp. 201-202; Robert Mesuret: *Les dessins de Raymond La Fage*, Toulouse 1962 [r.k.]; Jeanne Arvengas: *Raymond Lafage: Dessinateur*, Paris 1965 (od tod citirano Arvengas: *Lafage*); *Raymond Lafage, 1656 - 1684: Dessins et gravures* (Bertrand de Vivien, ed.), Lisle sur Tarn 1990 [r.k.] (od tod citirano *Lafage*).

¹² Cf. Arvengas: *Lafage*, p. 82.

Bakhov in Ariadnin triumf (sl. 25)

Ta freska je med supraportami ikonografsko najlaže določljiva, vendar niti Stelè niti kdo drug doslej ni opozoril, da gre za Bakhov in Ariadnin triumf.

V skladu s sistematiko Andorja Piglerja, ki temelji na antičnih besedilih in konkretnih likovnih delih, razlikujemo tri glavne načine upodabljanja mita o Bakhu in Ariadni.¹³ S kratkimi naslovi bi jih lahko imenovali: Bakh najde Ariadno na otoku Naxos (Philostratus: *Imagines*; 1, 15), Triumfalni voz (Ovid: *Ars amatoria*; 1, 537-564) in Ariadnino kronanje (Ovid: *Metamorphoses*; 8, 176-182). Na posameznih slikah so ti osnovni tipi seveda lahko kombinirani, poenostavljeni ali pa likovna dela vsaj deloma odstopajo od vseh literarnih predlog.¹⁴

Na jabeljski freski je naslikan razkošen voz z vpreženima kozloma, ki ju vodi mali satir. Na sprednjem delu voza sedi Bakh, bog vina, ki za roko drži Ariadno in ji pomaga stopiti na vozilo. Okrog te osrednje skupine so zbrani Bakhovi spremljevalci, zaposleni z različnimi opravili: pred okroglim templjem stoji sklonjena žena in pije iz posode, v katero ji mož naliva vino; za vozom hodi mladenič in nese poln vrč; ob vozu pa stoji množica ter opazuje Bakha in Ariadno.

Ta upodobitev, ki v osnovnih potezah ustreza Ovidovim verzom (*Ars amatoria*; 1, 549-564), je posneta po grafiki, ki je reproducirala Lafageovo risbo *Triumf* (sl. 26), slednja pa je nastala pod vplivom stropne freske Annibala Carraccija v Palazzo Farnese.¹⁵ Lafage je obdržal redko varianto trumfa z dvema vozovoma, od katerih Bakhovega vlečeta dva panterja, Ariadninega pa kozla, medtem ko je večino glasbenih instrumentov satirov in bakhantk zamenjal s pivskimi vrči in posodami.

Tudi Jelovšek ni dosledno kopiral Lafageove upodobitve. Reduciral je število figur in predmetov, dodal pa je le tempelj v ozadju. Najočitnejša sprememba, ki ni opravičljiva niti kompozicijsko niti ikonografsko, pa je združitev dveh Lafageovih vozov v enega, ki ga vlečeta dva kozla. Tako je nastal prostorsko nelogično naslikan voz, hkrati pa tudi ikonografsko izjemna varianta, ki ji ne najdemo paralele niti v literarnih besedilih niti na likovnih delih. V *Ars amatoria* (1, 550) Bakhov voz vlečejo tigri, na likovnih upodo-

¹³ Cf. Andor Pigler: *Barockthemen: Eine Auswahl von Verzeichnissen zur Ikonographie des 17. und 18. Jahrhunderts*, Budapest 1956, p. 46. Podobna klasifikacija je uporabljena tudi v *ICONCLASSu* (cf. Henri van de Waal: *ICONCLASS: An Iconographic classification system*, Amsterdam 1973-1985 [od tod citirano Waal: *ICONCLASS*]).

¹⁴ Za druge pomembne vire za likovne upodobitve mita o Bakhu in Ariadni cf. Jane Davidson Reid (in Chris Rohrmann): *The Oxford Guide to Classical Mythology in the Arts: 1300-1990s*, New York & Oxford 1993 (od tod citirano Davidson: *Classical Mythology*), p. 363.

¹⁵ Lafage, podnapis k sliki 1. Za Carraccijevo fresko cf. e.g. Donald Posner: *Anni-bale Carracci: A Study in the Reform of Italian Painting around 1590*, II, London 1971, sl. 111k in 111x.

bitvah Bakhovega in Ariadninega triumfa so pogosto naslikani tudi panterji, nikoli pa samo kozli.

Po Guyu de Tervarentu je voz, ki ga vlečeta dva kozla, lahko: Ariadnin v njenem triumfu z Bakhom, takrat ko imata Ariadna in Bakh vsak svoj voz, takšno funkcijo ima na Carraccijevi in Lafageovi upodobitvi; v okviru alegorije letnih časov je to voz jeseni, na njem lahko sedi Pomona ali Bakh;¹⁶ lahko je tudi Bakhov in Silenov voz, kot ga je na primer naslikal Giulio Romano (Palazzo del Tè, Mantova);¹⁷ ali pa je to voz ljubezni.¹⁸

Voz na jabeljski freski je hkrati Bakhov in Ariadnin, na alegorični ravni pa morda predvsem voz ljubezni.

Bakhični prizor (sl. 27)

Srednja supraporta je bila naslikana po grafiki, ki je reproducirala Lafageovo risbo *Satirična alegorija* (sl. 28). Kot rečeno, pa kljub poznavanju predloge prizora na freski ne moremo ikonografsko natančno opredeliti.¹⁹

Na osrednjem delu jabeljske supraporte je naslikana težko določljiva arhitektura, mogoče dvojna vrata, s Panovo glavo, krožniki in vazama, v njeni notranjosti pa stojita dva visoka podstavka s kipoma. Spredaj sedi na osla naslonjen mož in pije iz posode, ki jo drži klečeča žena, ob njima pa stoji deček s pladnjem. Na eni strani "vrat" je opečnato ognjišče z zastavico, na kateri je dopasna podoba Bakha, na drugi pa mladeniča. Prvi se je naslonil na "vrata" in daje piti drugemu, v sprednjem planu pred njima pa spi mali satir.

Jelovšek je ta prizor posnel le po manjšem delu Lafageove risbe oziroma prevodne grafike, drugače pa je naslikal predvsem ognjišče z zastavico. Čeprav fresko vsebinsko določa kar nekaj figur in predmetov, zlasti pa Panova maska, Bakhova podoba in mož z oslom, ni jasno, katera zgodba oziroma mit je upodobljen. Mož z oslom bi bil lahko Silen, Bakh ali Priap,²⁰ najverjetneje pa je naslikan prvi. Za to govorita obe določljivi figuri: Pan, ki je po eni

¹⁶ E.g. Antonio Tempesta: *Jesen*, London, The British Museum, v: *The Illustrated Bartsch: Italian Masters of the Sixteenth Century*, Antonio Tempesta, XXXVI (Sebastian Buffa, ed.), New York, p. 104, sl. 806.

¹⁷ Cf. Georgij Kreskent'evič Loukomski: *Jules Romain*, Paris 1932, sl. 79.

¹⁸ Guy de Tervarent: *Attributs et symboles dans l'art profane, 1450-1600: Dictionnaire d'un langage perdu*, I, Geneve 1958, p. 73.

¹⁹ Pomen Lafageove risbe je bil v umetnostnozgodovinski literaturi sicer delno že pojasnjen, saj je Jeanne Arvengas osrednjo mitološko figuro, Hero s pavom, identificirala kot portret Kristine II. Švedske in v skladu s tem razložila tudi druge protagoniste, na primer dve portretni glavi kot papeža Inocenca IX. in kardinala Decia Azzolini (cf. Arvengas: *Lafage*, pp. 39 ss.). Jelovšek je opustil vse elemente, ki so aktualizirali mitološke prizore na Lafageovi risbi. Verjetno sploh ni poznal prave vsebine oziroma alegoričnega pomena cele grafike, katere del je uporabil kot predlogo.

²⁰ Vsi trije so lahko upodobljeni z oslom. Cf. Volker Plagemann (in Max Denzler), *Esel, Reallexikon zur deutschen Kunstgeschichte*, V, Stuttgart 1967 (od tod citirano Plagemann, Esel), pp. 1520-1521.

varianti mita Silenov oče, in Bakh, Silenov tovariš in varovanec.²¹ Tako je figuro razložila tudi Jeanne Arvengas, ki je poskusila pojasniti alegorični pomen celotne Lafageove risbe oziroma prevodne grafike,²² vendar se njene razlage, da gre na tem delu upodobitve za "Silenovo vzgojo" oziroma prizor, ko "Ariadna daje piti Silenu",²³ ne da utemeljiti.

Silenov padec (sl. 29)

Stelè je fresko opisal kot Bakhov padec z osla,²⁴ vendar takšnega prizora v antični pa tudi postklasični literaturi in likovni umetnosti ali v mitoloških priročnikih ne poznamo. Osel je res lahko tudi Bakhov ali Priapov atribut, vendar je zlasti stalni Silenov spremljevalec.²⁵

Silen je tako v tekstih kot na likovnih upodobitvah praviloma predstavljen kot debel in plešast starec.²⁶ Najpogosteje v Bakhovem spremstvu jaha osla, saj ga noge zaradi debelosti pa tudi pijanosti ne držijo. Ob njem hodijo mlajši satiri in ga podpirajo.

Čeprav Ovid pripoveduje o Silenovem padcu tako v *Fasti* kot v *Ars amatoria*, je v likovni umetnosti to zelo redek motiv. Pravzaprav gre za dva motiva, saj Ovid pripoveduje o dveh različnih dogodkih, ki sta se končala s Silenovim padcem. Ne enega ne drugega pa v doslej objavljenih knjigah ne pozna niti *ICONCLASS*, ki ima natančno obravnavan vsak antični motiv prav glede na likovne upodobitve.²⁷

V *Fasti* (3, 745-764) opiše Ovid Silenovo nesrečo, ki se je pripetila, ko je skupaj s satiri nabiral med. Verzi iz tega dela so kot literarna predloga služili na primer Pieru di Cosimu, ko je slikal *Silenove nezgode* (The Fogg Art Museum, Cambridge, Mass.).²⁸ Dogodek, ki je naslikan na jabeljski freski, pa bolj ustreza Ovidovemu tekstu v *Ars amatoria* (1, 543-548), kjer lahko beremo:

*Ebrius, ecce, senex pando Silenus asello
Vix sedet, et pressas continet ante iubas
Dum sequitur Bacchas, Bacchae fugiuntque petuntque
Quadrupedem ferula dum malus urget eques,
In caput aurito cecidit delapsus asello:
Clamarunt satyri "surge age, surge, pater."*

(V prostem prevodu se tekst glasi:

Pijani starec Silen komaj še sedi na svojem grbastem oslu in se majajoč drži za grivo pred sabo. Medtem ko sledi bakhantkam, ki tečejo pred njim,

²¹ Cf. Davidson: *Classical Mythology*, p. 1000 s citiranim izborom literarnih virov.

²² Cf. opombo 19.

²³ Arvengas: *Lafage*, pp. 39 ss. in 82.

²⁴ Stelè: *Kamnik*, p. 446.

²⁵ Cf. Plagemann, Esel, pp. 1520-1521.

²⁶ Cf. Benjamin Hederich: *Gründliches mythologisches Lexicon*, Leipzig 1770, p. 2213.

²⁷ Waal: *ICONCLASS*.

²⁸ Cf. Erwin Panofsky, *The Discovery of Honey by Piero di Cosimo*, *Worcester Art Museum Annual*, II, 1936-1937, pp. 33-43, sl. 2.

nerodni jezdec, ki s šibo spodbuja svojega štirinožca, pade naprej na glavo s svojega uhatega osla. Satiri zakličejo: "Vstani, vstani, očka!"

Kot že rečeno, Jelovšek ni ustvaril nove likovne rešitve neposredno na podlagi teh Ovidovih verzov, ampak je prizor posnel po grafiki, ki je reproducirala Lafageovo risbo *Silenov padec* (sl. 30), za svojo kompozicijo pa je uporabil le osrednji del precej obsežnejše celote (sl. 31).

Na freski je naslikan trenutek, ko so se Bakhovi spremljevalci zbrali okrog padlega Silena. Možje pobirajo njega in osla, poleg pa stojita dve ženi. Prva je v grozi s silovitim zamahom dvignila roke, tako da se ji je odvezala obleka in razgaljenih prsi stoji pred ležečim oslom in Silenom, druga pa je v sočutni kretnji sklenila roke k obrazu. Jelovšek je vse figure prepričljivo povezal v eliptično kompozicijo z glavnim akcentom na razgaljeni ženi, ki učinkovito poudarja dramatičnost dogodka.

V *Ars amatoria* je Ovid "nasul obilo nasvetov in naukov o tem, kje si poiščeš primerno dekle za ljubezen (I. knjiga), kako si osvojiš njeno srce in jo navežeš nase (II. knjiga), kako in kje naj dekleta lovijo fante (III. knjiga)".²⁹ Vse svoje nasvete pa je podkrepil s primeri iz zgodb o bogovih in junakih. Tako je na primer v prvi knjigi (I, 526-564) razložil, kako Bakh pomaga zaljublencem, in v nadaljevanju posvaril bralce pred uživanjem prevelikih količin vina.³⁰

Na prvi in zadnji jabeljski supraporti naslikana prizora ustrezata tekstu v I. knjigi *Ars amatoria*.³¹ Tako lahko morda cikel o Bakhu, Ariadni in Silenu, kot je predstavljen na teh freskah, beremo kot kontinuirano pripoved s humorno, ironično pa tudi rahlo moralizirajočo noto.³² Na prvi freski gre za ljubezen med Bakhom in Ariadno, torej med možem in ženo, okrog naslikane figure pa se ukvarjajo predvsem s pitjem. Na drugi freski žena daje piti možu (? Silenu), na zadnji je mož (Silen) zaradi pijanosti padel z osla, ženska figura ob njem pa zgroženo opazuje posledice čezmernega uživanja vina, ki uničuje tudi ljubezen.

²⁹ Kajetan Gantar, Publius Ovidius Naso in njegove Metamorfoze, v: Publij Ovidij Naso: *Metamorfoze*: Izbor, Ljubljana 1977, pp. 89-90.

³⁰ *Ovid in Six Volumes: The Art of Love and Other Poems*, II (prevod J.H. Mozley), The Loeb Classical Library, London in Cambridge 1969, pp. 49-53. Bakhov in Ariadnin triumf ter Silenov padec z osla sta tista mitološka dogodka, ki "ilustrirata" Ovidove nasvete in opozorila.

³¹ Čeprav so Jelovškove freske naslikane po Lafageovih risbah, je mogoče, da je baron Janežič - verjetni avtor programa - poznal Ovidovo delo in se naslonil nanj pri izbiri predlog in njihovi povezavi v novo celoto.

³² To bi bilo v skladu tudi z žanrom Ovidove *Ars amatoria*, ki jo lahko označimo kot "ljubezensko poučno pesem". Ovid "s svojo običajno težnjo po tipizaciji in eksemplifikaciji, z vnašanjem mitoloških primerov (*exempla*), s pogostimi in raznolikimi digresijami, z zgodovinskimi in legendarnimi namigi razbremenjuje poučnost in jo duhovito pretaplja v literarno držo". Cf. Benedetto Riposati: *Zgodovina latinske književnosti*, Trst 1983, pp. 339-340.

Vsebinski pomen jabeljskih supraport je torej večplasten, saj so bili bakični prizori verjetno naslikani gledalcu tako v zabavo kot tudi v poduk, torej z namenom, da so ga opominjali k zmernosti in mu kazali posledice pretiravanja.³³

³³ Čeprav bo potrebno poiskati še precej grafičnih predlog, ki so jih uporabljali baročni slikarji na Slovenskem, da bomo lahko prišli do zanesljivih ugotovitev, na primer o tem, katere predloge so umetniki najpogosteje uporabljali in iz katerih grafičnih centrov so jih pridobivali, se vendarle že kažejo nekatere "zakovitosti". Pomembnejši od slogovnega je bil ikonografski vidik predloge, ob koncu 17. in v 18. stoletju so slikarji praviloma uporabljali grafične liste sodobnikov, najpomembnejši grafični center pa je bil vsaj za Kranjsko Augsburg. Tudi freske v jabeljski jedilnici potrjujejo te splošne "zakovitosti" o uporabi grafičnih predlog. Listi, po katerih je Jelovšek slikal freske pod okni, torej alegorijo petih čutov, so delo augsburškega umetnika Gottfrieda Bernharda Götza (cf. Barbara Murovec, *Alegorija petih čutov na freskah v gradu Jablje in na slikanih tapetah iz gradov Dornava in Zaprice*, ZUZ, n.v. XIX, pp. 134 ss.), nastali pa so okrog leta 1735, torej komaj desetletje pred jabeljskimi prizori. Čeprav so Lafageove risbe nastale v Franciji v 17. stoletju, je verjetno, da je Jelovšek pri slikanju supraport uporabljal grafične liste, ki so nastali že v 18. stoletju, morda celo v Augsburgu (Lafageova dela so namreč vrezovali številni grafiki v 17., 18. in celo 19. stoletju, cf. Arvengas: *Lafage*, pp. 76 ss.).

VALENTIN METZINGER: *NASIČENJE MNOŽICE* (1747)

Mirko Kambič, Ljubljana

Metzingerjeva podoba iz leta 1747, znana kot *Nasičenje množice* ali *Nasičenje v puščavi*, upodobitev evangelijske zgodbe z naslovom Jezus nasiti pet tisoč mož, je vredna vsestranske pozornosti. Zanimiva je najprej zaradi izjemnega formata, panoramskega platna dolžine več kot pet metrov. Likovno je motiv nekaj izjemnega po svoji razgibani, nesimetrični kompoziciji, po harmonični kombinaciji širnega pejzaža in množice oseb, od posameznikov in skupin v prvem planu do posplošeno naslikane množice.

Ta podoba Valentina Metzingerja (1699-1759) ima svojo razgibano preteklost, delno dramatično, saj je bila poškodovana v požaru, vendar srečno rešena. Po menjavi lastnikov in po restavratorskem posegu leta 1822 je končno pristala v obednici ljubljanskih frančiškanov. Sčasoma je močno potemnela. Pregrinjalo strjenega prahu in raznih izparin je na polakirani sliki zakrilo čar prvotnega blišča Metzingerjevih barv.

Marca 1994, malo manj kot po 250 letih od nastanka, je podoba s previdnim očiščevalnim delom in z manjšimi posegi čopiča svetlobno znova oživila. V začetku aprila se je preselila v nov, okusno, a preprosto urejen refektorij frančiškanov na Prešernovem trgu 4 v Ljubljani.

Podoba ni namenjena javnim obiskom, dostopna pa je za strokoven ogled. S svojim motivom kar vabi k ponovni likovni analizi, upošteva nekdanjo Vurnikovo razpravo o Metzingerjevi umetnosti. Ob preverjanju virov in literature o sliki in slikarju, o času in okoliščinah nastanka, o menjavi lastnikov in o restavratorskih posegih je še vedno odprta možnost za dodatne raziskave in za novo sintezo.

V obširnem seznamu Metzingerjevih del, ki ga je sestavil Stanko Vurnik, najdemo pod tekočo številko 199 osnovne podatke o podobi *Nasičenje množice*. Navajam dobesedno:

“Nasičenje v puščavi. 514 x 159. Pravokotnik. Ljubljana, frančiškani. - V širni pokrajini z mestom in reko na levi je tisočglava množica, v ospredju na višini Kristus z apostoli, mladenič z ribami, v ospredju ležeča figura, po izročilu autoportret, poleg nje otrok z listkom, na katerem sta sign. in dat.: Val. Metzinger pinxit: 1747. - Slika je bila naslikana za ljublj. jezuite; pri požaru samostana jo je dobil graščak Erberg iz Dola, ki jo je dal popraviti Potočni-

ku. Ta je napisal na hrbet: Opus Valentini Metzinger, Carnioli, Anno MDCCXLVII elaboratum in medio Incendii Collegii Soc. Iesu Labaci mire servatum, Anno MDCCCXXII a Ioanne Pototschnig aeque Carniolo ex damno a fumo, calore et tempore illato ad vivum restitutum. - Sedaj visi v refektoriju frančiškanskega samostana."¹ Vurnikovi navedbi lahko dodamo manjši popravek. Potočnik ni napisal podatkov v latinščini na hrbet slike, temveč je bil to ločen napis ob sliki, razstavljeni po obnovi v Dolu pri Ljubljani. Prevod latinskega besedila navaja Viktor Steska tako: "Delo Valentina Metzingerja, Kranjca, leta 1747 narejeno, sredi požara jezuitskega kolegija v Ljubljani čudovito rešeno, leta 1822 po Janezu Potočniku, prav tako Kranjcu, obnovljeno, kar je škode trpelo po dimu, vročini in času."²

Izvirni zapis besedila v latinščini in nekaj dodatnih informacij v nemščini najdemo v rokopisu o graščini Dol pri Ljubljani, ki posveča Metzingerju in njegovi sliki posebno pozornost. Ob njegovem imenu je v seznamu kranjskih slikarjev zapisano "Izvrsten slikar velikega stila".

O podobi *Nasičenje množice* pa sporoča dolski rokopis naslednje: "Med resnično dobrimi podobami v tej zbirki je najodličnejša ta od Valentina Metzingerja, ki pokriva v celoti eno od sten v (dolžini) 16 čevljev in je bila šele leta 1822 v novem okviru postavljena. Predstavlja nahranitev 4000 oseb v puščavi z dvema ribama in pet hlebci kruha. Pri novi postavitvi je dobila zlat napis: Opus Valentini Metzinger..."³ - Sledi celotno besedilo v latinščini, kot je navedeno zgoraj v Vurnikovem seznamu. Viktor Steska je posvetil Metzingerju in njegovi sliki *Nasičenje množice* posebno pozornost in to že zgodaj, v večkratnih objavah med leti 1905 in 1927.⁴

Steska je dodal navedbam dolskega rokopa še nekaj svojih podatkov, za katere pa ne navaja vira. Tako pravi, da je bila slika prvotno v obednici jezuitskega samostana. Torej bi bila že od začetka namenjena vizualnemu in spiritualnemu okrasu refektorija, povezana s kulturo uživanja hrane. Steska trdi, da je Potočnik sliko izmil, prenovil in nekoliko skrajšal. Dolski rokopis ne govori o skrajšanju, pač pa o novem okviru. Možno je torej, da je bila slika v požaru poškodovana ob robu, tako da so jo leta 1822 nekoliko skrajšali. Na to bi nas navedlo dejstvo, da je tudi danes na sliki osrednja skupina s Kristusom pomaknjena iz centra proti desni, kjer se končuje prizor precej zgoščeno in barvno težko, medtem ko je leva stran slike z jezerom, gorami in množico zračna in odprta. Morda izvira odtod Vurnikovo začudenje nad

¹ Stanko Vurnik in Marijan Marolt, Metzingerjeva dela, *ZUZ*, XIII, 1935 (izšlo 1936), p. 60.

² Viktor Steska, *Slovenska umetnost*, I, Prevalje 1927, p. 44.

³ Arhiv republike Slovenije, Lustthal (Dol), Rk 210 r, list 6. Cf. Milena Uršič, Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske, *SAZU*: Ljubljana 1975, pp. 152 in 207-208.

⁴ Viktor Steska, Valentin Mencinger, ljubljanski slikar (1702-1759), *IMK*, XV, 1905 (od tod citirano Steska, Mencinger), pp. 49-77; id., Pregled naše umetnosti, *Mladika*, IV, 1923, p. 297; id., Slikar Janez Potočnik, *ZUZ*, IV, 1924 (od tod citirano Steska, Potočnik), p. 83; (Valentin Mencinger, *Slovenska umetnost*, I, Prevalje 1927, pp. 32-58 (in op. 2 zgoraj)).

“absolutno nesimetrično” kompozicijo. Vse to so seveda lahko samo uganja.

Glede Metzingerjevega avtoportreta je Steska zapisal: “Na njej se je portretiral slikar sam, kar izpričuje ustno izročilo in kar je prav verjetno, ker je pod portretom podpis z letnico 1747.”⁵

K temu bi dodal, da je na današnjem stanju podobe videti slikarja v družbi ženske, ki nam obrača hrbet, zagledana pa je v množico na desni. Tja je obrnjen tudi slikarjev pogled, zato je podolgovat obraz z daljšo koničasto brado viden v profilu. Postava je v sedečem, ne v ležečem položaju. Ob ženi je obraz otroka, ki ga že zakriva rob okvira (krajšanje slike?). Drug otrok, desno od slikarja, je zagledan v nas, v levici drži verjetno čopič in palico, ob njem je vrč z ozkim grlom, ob vrču pa razgibano, zavihano oblikovan list formata 8,5 x 6,5 cm z besedilom “Valentin Metzinger pinxit 1747”.

Podatkov, kako si je baron Erberg iz Dola pridobil okvarjeno sliko od jezuitov, Steska ne navaja in so verjetno neznani. V svojem članku o slikarju Potočniku iz leta 1924 pa poroča, da je Metzingerjevo sliko *Nasičenje množice* odkupil p. Placid Fabiani in jo shranil v obednici frančiškanskega samostana v Ljubljani.⁶

Ali je bila s Potočnikovo restavracijo leta 1822 slika na boljšem ali na slabšem? Izidor Cankar je v Metzingerjevi biografiji leta 1926 zapisal kratek stavek: “Za jezuite Nasičenje množice (sedaj z restavracijo pokvarjena slika v lj. frančiškanskem samostanu).”⁷ Izraz “sedaj” velja za takratno nahajališče slike. Glede restavracije, ki naj bi sliko pokvarila, pa žal Cankar ni navedel, katero obnavljanje je imel v mislih: Potočnikovo ali morda še katero poznejše. Potočnika bi težko grajali, saj je prejel v delo poškodovano sliko, ki je čakala na obnovo od leta 1774 do 1822 in je po restavratorski obnovi zbujala občudovanje. Ob letošnji obnovi (1994) je slikar Kvas izjavil: “Pri čiščenju slike ni bilo opaziti kakšnih večjih restavratorskih posegov, razen nekaj retuš. Na nekaterih delih slike je v barvnem sloju še sedaj več mehurčastih tvorb, ki so verjetno posledice vročine (požar). Slika je bila nekoliko skrajšana.”

Pregled Metzingerjeve podobe s sodobnimi znanstvenimi metodami (infra-rdeča, ultravijolična fotografija) bi dal verjetno zanimive rezultate.

Umetnostnozgodovinsko analizo Metzingerjeve slike *Nasičenje množice* je dovolj podrobno podal Stanko Vurnik v svoji razpravi K razvoju in stilu Metzingerjeve umetnosti. Po njegovem mnenju je *Nasičenje množice* (Vurnik govori, za Steskom, o *Nasičenju v puščavi*) ena od največjih umetnikovih slik. Predstavlja presenetljivo veliko krajino, kakršne doslej na Slovenskem po koncu 17. stoletja še nismo videli. Sklicuje se na Steinbergovo podobo iz leta 1714, krajinsko motiviko povezuje Vurnik s filozofijo 18. stoletja, glede odnosa do narave se sklicuje na Rousseauja. Govori o Kremsserschmidtovem pojmovanju krajine, omenja Jelovška in Berganta.

⁵ Steska, Mencinger, 1905, pp. 56-57 (in op. 4 zgoraj).

⁶ Steska, Potočnik, 1924, p. 83 (in op. 4 zgoraj).

⁷ Geslo Metzinger Janez Valentin, *SBL*, 2, Ljubljana 1926, pp. 109-110.

Potem razpravlja Vurnik o čustvenih elementih, nakopičenih v Metzingerjevi upodobitvi in nadrobneje opisuje krajino in figuraliko. Izrecno se ustavlja ob neobičajni kompoziciji, ki naj bi bila absolutno nesimetrična. To je odpoved starim načelom, prehod v naturalistično smer, ki je dosegla v Metzingerjevem delu "nezaslišan razmah". Glede pokrajine in človeka v njej se Vurnik sklicuje na Breughla, Metzingerjevo figuraliko ospredja pa povezuje z Veronesejevim in Tiepolovim slogom.

Glede Metzingerjevih barv na obravnavani podobi je Vurnik prepričan, da gre za "neko pikantno ubranost, jarki karmin, cinober in modra žarijo izza svetlega olivnozelenega okvira". Po njegovem je bila Metzingerjeva krajina neke vrste uvod v krajine Herrleina in Janše, ki so jim sledila dela krajinarjev Pernharta, Karingerja in Franketa, dokler ni krajina zmagala v motivih modernih plainairistov.⁸

Zdi se mi zanimivo, da se Vurnik ob tej analizi ni spustil v ikonografsko presojo Metzingerjeve podobe, predvsem z analizo dogodka, opisa v prvotni obliki, kot ga najdemo pri vseh štirih evangelistih. Matej, Marko, Luka in Janez pripovedujejo isto zgodbo zelo jedrnato, konkretno in usklajeno in z jasnimi pojmi postavljajo dogajanje na realna tla s številkami, imeni in časom dogodka.

Gre za Genezareško jezero, imenovano tudi Tiberijsko, za bližino mesta Betsajda, kar pomeni severovzhodni del jezera. Jezus je prispel tja v čolnu. Ne gre za puščavo, temveč za samoto, samotni kraj, kamor se je Jezus sam ali z apostoli umaknil, ko se je hotel spočiti. Mesto počitka je bilo na gori. Množice so prišle iz bližnjih naselij. Apostoli so posadili ljudstvo, razdeljeno na skupine po petdeset in sto oseb, po zeleni travi (torej zopet dokaz, da ni šlo za puščavo). Šlo je za veliko množico, okoli pet tisoč mož, ne da bi šteli žene in otroke. Hrano ima samo neki deček: pet ječmenovih kruhov in dve ribi. Časovno se je zgodba dogajala pozno popoldne, že proti večeru.⁹

Tako slikar kot umetnostni zgodovinar najdeti v vseh teh navedbah osnovo in izhodišče za zvesto ali umetniško svobodno interpretacijo motiva. Metzinger je ustvaril široko, odprto pokrajino z jezerom, z mestom ob vodi, s skalnatimi gorami, z drevjem, z ravnino, ki ni puščava, z vzpetino (hribom), na kateri stoji Jezus z apostoli, ob njih deček z dvema ribama v roki, ob njem so na tleh trije hlebci, dva pa ima pred seboj klečeči apostol; ta dva Jezus ravnokar blagoslavlja, da kruh pomnoži. Ljudje so se v glavnem že posedli, razdeljeni v skupine. Eden od apostolov daje navodila množici z visoko dvignjenima rokama. V množici so dobro vidne tudi matere z otroki. Le skrben pregled svetlobnih efektov na obrazih in zlasti na pokrajini bi pokazal, ali je slikar upošteval svetlobo pozne popoldanske ure. Verjetni Metzingerjev avtoportret v ospredju na levi prav nič ne moti avtentičnosti dogajanja, saj je

⁸ Stanko Vurnik in Marijan Marolt, K razvoju in stilu Metzingerjeve umetnosti, ZUZ, XII, 1933, pp. 37-40.

⁹ *Sveto pismo stare in nove zaveze* (ekumenska izdaja), Ljubljana 1992, Mt 14, 13-21; Mr 6, 30-44; Lk 9, 10-17; Jn 6, 1-14.

skupaj z žensko postavo in obema otrokoma, po oblačilu in po koloritu, naravno dopolnilo množici.

Najnovejše čiščenje Metzingerjeve podobe *Nasičenje množice* je marca 1994 opravil slikar in restavrator Tomaž Kvas. S čopičem je segel v sliko le toliko, da je z barvo izpolnil manjše odlučene delce v obliki lis in črt. Tu in tam so prišle po čiščenju na dan številne raze in razice ali pikice, okvare v barvni plasti. Sicer pa je T. Kvas sestavil o svojem delu strokovno poročilo.¹⁰

Osebnost mi je povedal, da na hrbtni strani slike ni bilo nobenega napisu (npr. Potočnikovega iz l. 1822), temveč je bilo platno zadaj prekrto z nekim rdečim premazom, ki naj bi ščitil sliko pred vlago, postal pa je vidno škodljiv platnu, zato ga je moral odstraniti. Platno je izvirno, domače, grobo tkano. Podokvir je že star, verjetno tisti prvotni iz časa slikarja Potočnika. Okvir je sedaj obnovljen v temni barvi, le notranji rob tik ob sliki je pozlačen in dobro loči sliko od okvira. Ta okvir je skromen, le 14 cm širok, okrašen pa je s šestimi pozlačenimi rozetami formata 10,5 x 10,5 cm, ki so nove, rezljane iz lesa.

Na povabilo slikarja Kvasa sem si ogledal več faz čiščenja in restavriranja podobe. Po očiščenju me je presenetila velika razlika med staro, sajasto površino in med pravkar umitimi deli slike, ki je ležala vodoravno na mizah. Umita ploskev je, delno tudi zaradi ovlaženosti, barvno kar zažarela. Prej nevidni detajli so postali vaba za oko, prej nejasna množica se je spremenila v skupino individualno obdelanih obrazov, drž, kretenj, oblačil in raznolikosti barv.

Mikavna je postala tudi pokrajina na levi z jezerom, naseljem, z gorami, ki stopnjujejo skupaj z jezerom za mestom globinski videz krajinskega prostora.

Prav tako je po umivanju zažarela osrednja skupina apostolov s Kristusom in dečkom tako v nasičenih, živih barvah kot v kompoziciji, razgibanosti in globinskosti z izmenjavo osvetljenih in senčenih delov na temnem ozadju drevja, ki sega tu do gornjega roba slike.

Ko je bila celotna površina slike skrbno izmita in postavljena v pokončno lego, pripravljena za posege s čopičem, je bila slika ob dobri dnevni svetlobi pravo doživetje.

Metzingerjevo delo *Nasičenje množice* pokriva v novem refektoriju celotno širino prednje stene in s tem nehote spominja na svoje nekdanje mesto leta 1822 v dolski graščini, ko je tudi krasila celotno steno sobe. Svetloba prihaja sedaj le skozi okna na desni, severni strani. Ker gre za polkletni prostor, je svetloba morda prešibka in slika deluje nekoliko temno, dokler se oko obiskovalca ne navadi na to umirjeno razsvetljavo. Pri električni osvetlitvi motijo refleksi. Morda bo opazovalca Metzingerjeve umetnine presenetil učinek, ki bi ga imenoval stereopanoramska globina. Nenadoma imamo vtis, da je prvi plan s skupinami oseb močno pomaknjen v ospredje, ozadje z mno-

¹⁰ Tomaž Kvas, Restavriranje slike "Jezus nasiti množico". V Ljubljani, 31. marca 1994 (poročilo, oddano Župnijskemu uradu Marijinega oznanjenja v Ljubljani).

žico in pokrajino pa se umika slikovito daleč nazaj. Nehote bi v trenutnem zanosu vzdiknili: "Ex damno a fumo, calore et tempore AD VIVUM RESTITUTUM!"

delavcem v deželah, ki še nimajo razvitega informacijskega sistema in dokumentacije v muzejih. Zato je s finančno pomočjo Gettyjevega sklada letos precejšnje število kolegov iz Južne in Srednje Amerike imelo priložnost sodelovati na konferenci in povedati, kako so dokumentacija, knjižnice in informatika organizirani v njihovih deželah in institucijah, kakšne podatkovne baze ustvarjajo in kakšna je njihova dostopnost.

Naslov obeh letošnjih konferenc je bil *Cultures connected: automating museums*. Delo se je odvijalo v prvi vrsti po delovnih skupinah (*Archaeological Site, Data and Terminology, Database Survey, Data Model, Ethno, Iconography, Multimedia, Museum Information in CIDOC Services*). Lani ustanovljena delovna skupina za muzejske knjižnice se je zaradi širšega zanimanja preimenovala v skupino za informatiko. Drugo leto pa bo najverjetneje začela z delom nova skupina za sodobno umetnost. Letos se je namreč pokazalo, da dokumentacijo sodobne umetnosti spremljajo številni problemi, kot so terminologija, materiali, konservacija in restavriranje. Vprašanje in problemi v zvezi s standardi, terminologijo in informatiko so se ponavljali v malodane vsaki delovni skupini. Elektronske inovacije pa naj bi muzejske zbirke približale širšemu krogu porabnikov.

MCN spodbuja uresničevanje kulturnih ciljev muzejev preko aplikacije kompjuterske tehnologije. Je mednarodna organizacija in pomaga muzejskim delavcem in institucijam, ki želijo z avtomatizacijo posodobiti upravljanje in raz-

širjanje muzejskih informacij. Obstaja že od leta 1972. Letošnja letna konferenca je pokazala najnovejše dosežke muzejskega softwara, avtomatizacijo služb in muzejskih projektov.

Največje zanimanje udeležencev je veljalo delavnici, ki je imela na programu uvajanje in demonstracijo interneta, najbolj razširjene svetovne elektronske mreže. Koliko milijonov uporabnikov je trenutno vključenih v to mrežo, je praktično nemogoče izračunati, kajti njihovo število narašča z neverjetno hitrostjo. Tudi muzeji se vključujejo vanjo. V grobih potezah smo izvedeli, kako mreža deluje, na kakšne načine se lahko vključimo vanjo. Demonstrirali so nekaj internetovih servisov kot n.pr. *telnet, ftp,archie, gopher, WAIS (Wide Area Information Services), WWW (World Wide Web)* in trenutno najpopularnejši informacijski pregledovalnik *mosaic*, ki se mu obeta zanimiva prihodnost. Za uporabnika je najenostavnejši, zahteva pa seveda precej dodatnega softwara.

Na to, da avtomatizacija v koraku s tehničnim napredkom dosega neverjetno hitrost, kaže tudi dejstvo, da so kolegi, ki se konference niso mogli udeležiti osebno, vsak večer na svojem PC-ju lahko prebrali, kaj se je čez dan dogajalo. Organizatorji so namreč obveščali muzealce preko interneta v diskusijski skupini MUSEUM-L. V bodoče pa bo tudi CIDOC imel svojo diskusijsko grupo, v kateri bodo člani obveščeni o tekočem delu in prireditvah.

Marjana Lipoglavšek

NARODNA GALERIJA V LETU 1993

PUBLIKACIJE

FRANCISCO GOYA Y LUCIENTES. GRAFIKA. DESASTRES DE LA GUERRA. DISPARATES. Ljubljana 1993 (Knjižnica Narodne galerije: Predstavitev 1). - Vsebinska: Miguel-Angel Ochoa Brun, *Uvod*. Juan Carrete Parrondo, Jesusa Vega, *Goya grafik. Strahote vojne in Norosti/Goya grabador. Los Desastres de la guerra y los Disparates*. Kronološki pregled: *Francisco Goya y Lucientes: Življenjska pot - Umetnost, književnost, znanost in tehnologija - Politična zgodovina* (priredba in dopolnitve: Andrej Smrekar). Kronologija grafičnega ustvarjanja. Reprodukcijske: *Strahote vojne/Los desastres de la guerra. Norosti/Los disparates*. Izbrana bibliografija. - Uvod in študija sta vzporedno objavljena tudi v španščini. Prevod v slovenščino: Nina Kovič, Jasmina Markič. Oblikovanje: Studio Znak, Miljenko Licul. - 64 str., 16 celostranskih in 78 manjših črno-belih repr., 1 črnobela na platnici, med poglavji več repr. detajlov, (rk).

MARKO PERNHART 1824-1871. IZBRANE SLIKE IZ SLOVENIJE IN KOROŠKE. Ljubljana 1993 (Knjižnica Narodne galerije: Predstavitev 2). - Vsebinska: Andrej Smrekar, /predgovor/. Barbara Jaki Mozetič, *Marko Pernhart*. Reprodukcijske. Seznam razstavljenih slik. Časovni pregled (pripravila Barbara Jaki Mozetič). - Oblikovanje: Miljenko Licul. - 39 str., 31 črno-belih repr., 1 barvna na platnici, 1 črnobela fotografija, (rk).

Federico Zeri, Ksenija Rozman: EVROPSKI SLIKARJI IZ SLOVENSKE

ZBIRK/ MAESTRI EUROPEI DALLE COLLEZIONI SLOVENE. Ljubljana 1993. - Vsebinska: Ksenija Rozman, *Predgovor*. Uvod. Federico Zeri, Ksenija Rozman, *Katalog razstavljenih del*. Kratice in krajšave. Literatura. Kazalo umetnikov. Reprodukcijske. - Katalog je v celoti dvojezičen. Prevodi v ital.: Daniela Milotti Bertoni, Aleš Rojec; prevodi v slov.: Emilijan Cevc, Ksenija Rozman. Oblikovanje: Miljenko Licul. - 202 str. + 12 barvnih, 81 črno-belih repr., 1 barvna na ovitku, (rk).

RIHARD JAKOPIČ: TO SEM JAZ, UMETNIK.... Ljubljana 1993 (Knjižnica Narodne galerije: Predstavitev 3). - Vsebinska: Gregor Moder, Andrej Smrekar, *Spremna beseda*. Andrej Smrekar, *Rihard Jakopič: geneza mita (1900-1910)*. Tomaž Brejc, *Rihard Jakopič in slovenski modernizem*. Igor Kranjc, *Rihard Jakopič, paradigmatična umetniška osebnost svojega časa*. Tomislav Vignjevič, *Jakopičeve upodobitve dela*. Igor Zabel, *O motivu slepote pri Tratniku in Jakopiču*. Slikovne priloge. Špelca Čopič, *Jakopičeva šola in njeni učenci*. Marijan Tršar, *Pedagoški cilji in metode Jakopičeve šole (1907-1914)*. Franc Kokalj, *Načini pouka v Jakopičevi šoli*. Janez Kos, *Umetniški paviljon Riharda Jakopiča*. Špelca Čopič, *Likovna umetnost v Jakopičevem paviljonu*. Dragica Trobec Zadnik, *Jakopičeva zapuščina*. Franc Zalar, *Jakopič in njegov čas, časovni pregled*. Seznam razstavljenih del in gradiva (Dragica Trobec Zadnik, Janez Kos za Mestni muzej Ljubljana - Kulturno-informacijski center Križanke, Andrej Smrekar za Narodno galerijo). Andrej Smrekar, *Rihard Ja-*

kopič: *the Genesis of a Myth*. Povzetki besedil v angleščini. - Prevod povzetkov: Uroš Mozetič. Oblikovanje: Miljenko Licul. - 164 str., 17 celostranskih in 5 manjših barvnih repr. + 1 na platnici, 36 črnbelih repr., 23 dokumentarnih fotografij + 1 na zadnji str. platnic, (rk).

Polonca Vrhunc: **FRAN KLEMENČIČ** 1880-1961. Ljubljana 1993 (Knjižnica Narodne galerije: Monografije). - Vsebina: Polonca Vrhunc, *Zahvala*. Andrej Smrekar, *Predgovor*. Polonca Vrhunc, *Fran Klemenčič 1880-1961. Katalog razstavljenih del. Razstave. Viri. Literatura o umetniku*. Kratice in krajšave. Reprodukcijske. - Uvodna študija je tudi v angl., prevod: Branka Klemenc. Oblikovanje platnic: Miljenko Licul, grafična oprema kataloga: Srečko Mrak. - 239 str., 16 barvnih, 133 črnbelih repr., 1 barvna na platnici, (rk).

NARODNA GALERIJA DANES IN JUTRI. Ljubljana 1993. Teksti: Andrej Smrekar, Nina Zdravič-Polič. Oblikovanje: Miljenko Licul, (plakat-zloženka).

RAZSTAVE

NARODNA GALERIJA IN NJENA NOVA GRADNJA - dokumentarna razstava. 21.1.-9.2.1993. - V spodnjih razstavnih prostorih NG je bila prirejena priložnostna razstava kot odgovor na nasprotovanja gradnji novega dela Narodne galerije. Razstavljene umetnine iz depojev (18 slik): Štajerski slikar, okr. 1435, *Kristusovo rojstvo* (S 1180), Giovanni Francesco da Rimini, *Madona* (S 1294), Marx Reichlich, *Triptih družine Knillenberg* (S 1295), Martin Johann Kremser Schmidt, *Oznanjenje* (S 1301), Jacob Pynas, *Krajina s Kristusom, ki izroča ključ sv. Petru* (S 1175), Fortunat Bergant, *Sv. Jožef* (S 1804) in *Portret baronice Gasperini* (S 12), Anton Cebej, *Sv. Florijan* (S 32), Anton Karinger, *Bled* (S 2525 - napačna inv.št.), Marko Pernhart, *Zimska krajina z gradom* (S 286; prej imenovana *Grad Schrottenthurn pri Celovcu*), Jožef Tominc, *Avtoportret* (S 2008), Jurij Šubic, *Portret Franje Tavčar*

(S 1808), Ivan Grohar, *Macesen* (S 2636) in *Vrt v Štemarjah* (*Štemarski vrt*, S 2638), Rihard Jakopič, *Spomini* (S 1384), *Breze v jeseni* (S 1670) in *Sestrici* (S 2633), Alexej Jawlensky, *Tihožitje* (S 1363). Dokumentarno gradivo: publikacije NG, fotografije različnih dejavnosti (pedagoško delo, restavracijsko, depoji, otvoritve, postavitve starih razstav), originalni načrti stare zgradbe in fotokopije načrtov novega dela ipd. Restavratorski center Slovenije je posodil material v zvezi z Robbovim vodnjakom: 6 mavčnih odlitkov oz. domodeliranj, 1 kopijo v marmorju in 2 originalna, nasilno odlomljena kosa skulptur z vodnjaka ter fotografsko dokumentacijo o izdelovanju kopije. - Avtor razstave: Anica Cevc.

FRANCISCO GOYA Y LUCIENTES. GRAFIKA. DESASTRES DE LA GUERRA, DISPARATES. 9.2.-21.3.1993. Razstava 100 Goyevih grafik (82 listov cikla *Strahote vojne* in 18 listov cikla *Norosti*) je bila postavljena na obhodu in v mali dvorani NG. Iz svojega fundusa jo je posredoval Nacionalni grafični kabinet (Calcografía Nacional) iz Madrida v okviru meddržavnega kulturnega sodelovanja, za katerega sta poskrbela Ambasada Španije (s sedežem na Dunaju) in Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije. - Postavitev razstave: Andrej Smrekar. - Rk.

MARKO PERNHART (1824-1871): IZBRANE SLIKE IZ SLOVENIJE IN KOROŠKE. 17.2.-21.3.1993. Razstava 47 Pernhartovih oljnih slik je bila postavljena v spodnjih razstavnih prostorih NG (3 izmed njih - NG S 284, 298 in 584 - so ostale kar v stalni zbirki) kot del prenosa monografske slikarjeve razstave iz Kärntner Landesgalerie v Celovcu (Kärntner Landesgalerie, 2.12.1992-31.1.1993), ki jo je strokovno pripravil dr. Arnulf Rohsmann. Postavitev v NG je bila dopolnjena z več deli lastnikov iz Slovenije. Dela so posodili: Narodni muzej, Ljubljana (5), Kärntner Landesgalerie (6), Landesmuseum für Kärnten (3) in Magistrat der Landeshauptstadt /Klagenfurt/ (1), vsi iz Celovca, Antiquariat Magnet, Velikovec (2), zasebni

lastniki iz Slovenije in Avstrije (10). Iz lasti NG je bilo razstavljenih 20 slik. - Slika *Mangart* (pravilno: *Pogled z Mangarta*), o.pl., 73,5 x 158,5 cm, zasebna last, je bila razstavljena (v katalogu navedena kot "ni razstavljeno"). - Sekretar razstave: Barbara Jaki Mozetič. - Rk.

**EVROPSKI SLIKARJI IZ SLOVENS-
SKIH ZBIRK.** 14.4.-5.9.1993. - V veliki dvorani in stranskih prostorih NG je bilo razstavljenih 81 slikarskih del 62 avtorjev in šol: Francesco Albotto (1), Martino Altomonte (1), Giovanni Francesco Barbieri (Il Guercino) - delavnica (2), Beneška šola, 2. pol. 14. st. (4), Alexander von Bensa ml. (1), Pieter Bolcman (2), Antonio Calza (1), Luca Carlevarijs (1), Alexander Casteels (2), Giovanni Stefano Danedi (Il Montalto; 1), Auguste Durand-Rosé (1), Elsinov mojster (1), Emilijanska šola (?), 17. st. (1), Ferrarska šola (?), 17. st. (1), Leopold Fertbauer (1), Felice Ficherelli (1), Frans Floris de Vriendt - šola (1), Franz Ignaz Flurer (2), Francoska šola, 2. pol. 18. st. (2), Friedrich Gauermann (1), Lorenzo Genari (1), Genovska šola (?), 2. pol. 17. st. (1), Matteo Ghidoni (Matteo de' Pitocchi; 4), Giacinto Gimignani (1), Luca Giordano (1), Johann Josef Karl Henrici (1), Jan Josef Horemans I (1), Abraham Janssens - kopija delavnice? (1), Franc Kavčič (1), Bernardo Keilhau (Monsù Bernardo; 1), Nikolaus Knüpfer (1), Filippo Lauri (2), Pietro Liberi (1), Lombardska šola (?), ok. 1650 (1), Robert de Longe (1), Filip Andrejevič Maljavin (1), Michele Marieschi (1), Pier Francesco Mola (1), Georges-Jules Moteley (2), Jacopo Negretti (Palma il Giovane) in delavnica (1), Giovanni Odazzi (1), Cipriano Efisio Oppo (1), Christoph Paudiss - delavnica (1), Antonio Giuseppe Petrini (1), Giovanni Battista Piazzetta - kopija (1), Tomaso Porta (3), Tomaso Porta - krog (2), Mattia Preti (Il Cavalier Calabrese; 1), Michelangelo Ricciolini (1), Claudio Ridolfi (2), Hubert Robert (1), Melchior Roos (1), Carl Borromäus Ruthart (1), Franz Schams (1), Martin Johann (Kremser) Schmidt (1), Johann Heinrich Schönfeld (1), Gerard Seghers - kopija delavnice? (1), Srednjeevropski

slikar, ok. 1800 (1), Gaspar Pieter Verbruggen (1), Cornelis de Wael (1), Ferdinand Georg Waldmüller (1), Hans Adam Weissenkircher (3). Dela so posodili: Akademija za gledališče, radio, film in televizijo (2), Filozofska fakulteta (2), Narodni muzej (4), Restavratorski center (1), Slovenski šolski muzej (1), Župnijski urad sv. Trojice - uršulinska cerkev (3), vsi iz Ljubljane, ter Kartuzija Pleterje (zanjo: Galerija Božidar Jakac, Kostanjevica; 2), Pokrajinski muzeji Celje (6), Koper (1), Maribor (14) in Ptuj (4), župnijski uradi: opatijska cerkev sv. Danijela, Celje (2), Dobrna (4), Dobrova pri Ljubljani (p.c. sv. Jurija, Hruševo; 1), Slovenj Gradec (Sokličeva zbirka; 1) ter zasebni lastniki (12). Iz lasti NG je bilo razstavljenih 21 slik. - Avtorica razstave: Ksenija Rozman, postavitve: Miljenko Licul. - Rk.

RIHARD JAKOPIČ: TO SEM JAZ, UMETNIK... Narodna galerija: Izbrane slike iz javnih in državnih zbirk, 13.5.-17.10.1993, Mestni muzej - Kulturno-informacijski center Križanke: Življenje in delo, 11.5.-12.6.1993. - V NG je bilo v spodnjih razstavnih prostorih na ogled 42 Jakopičevih slik (od vključno kat. št. 208 naprej; dodatno še *Breze*, inv. št. NG S 2635), v KIC Križanke sta bili iz lasti NG razstavljeni deli: Rihard Jakopič, *Pri svetilki (Pri branju)*, NG S 2284, in Hinko Smrekar, *Maškarada slovenskih likovnih umetnikov*, NG G 855. Namesto kat. št. 237 (*Pri košnji*, Moderna galerija, inv. št. 38/S) je bila razstavljena slika *Sušenje sena*, last NG. Dne 23.6.1993 sta bili v Moderno galerijo vrnjeni sliki kat. št. 221 (*V rdečem*, inv. št. 735/S) in 241 (*Večer na Savi*, inv. št. 740/S), nadomestili sta jih sliki iz lasti NG: kat. št. 139 (NG S 2284), vrnjena iz KIC Križanke, in *Ob Savi*, NG S 2029. - Avtor razstave: Andrej Smrekar. - Rk.

FRAN KLEMENČIČ 1880-1961. 6.10.1993-9.1.1994. - Na pregledni monografski razstavi je bilo v zgornjih stranskih prostorih in v mali dvorani NG razstavljenih 124 slik (116 olj, 5 pastelov, 3 pasteli s tempero). Dela so posodili: Državni zbor Republike Slovenije (1),

Mestni muzej (5) in Moderna galerija (2), vsi iz Ljubljane, Študijska knjižnica Mirana Jarca, Novo mesto (1), Umetnostna galerija, Maribor (3), Župnijski urad Krško (1) in zasebni lastniki (79). Iz lasti NG je bilo razstavljenih 32 del; prava inv. št. slike v katalogu pod zap. št. 103 (*Drevje ob potoku/Mali graben*) je 2609 in ne 2739, kot je napačno navedeno. - Avtorica razstave: Polonca Vrhunc, postavitev: Štefan Hauko. - Rk.

GOSTUJOČA RAZSTAVA

IVANA KOBILCA (1861-1926) - FERDO VESEL (1861-1946).

Grad Dobrovo v Goriških Brdih, 27.2.-28.5.1993.

Razstavo 16 slik Ivane Kobilce in 15 slik Ferda Vesela je organiziral Goriški muzej, gradivo je posodila NG, izbor del: Ferdinand Šerbelj. - Ivana Kobilca: *Domačija* (S 152), *Vrtnice* (S 153), *Tihožitje* (S 154), *Dekle v sivem* (Pavla Razinger, por. Križaj; S 155), *Deklica z modro pentljo v laseh* (S 156), *Skica za portret I. Hribarja* (S 158), *Študija dekliške glave* (S 159), *Študija ženske glave* (S 591), *Študija ženske glave* (S 592), *Študija dekliškega obraza* (S 589), *Portretna študija ženske* (S 593), *Motiv s Turjaka* (S 1035), *Stari Šibar* (S 1169), *Podoba starke* (S 1604), *Študija starke z avbo* (S 1720), *Portret Mice Čopove, roj. Kessler* (S 1756). Ferdo Vesel: *Glava starca z belimi lasmi* (S 509), *Pustne šeme* (Belokranjski pust; S 510), *Ženski akt* (S 511), *Gozd* (S 514), *Kranjica* (S 515), *Portret žene* (Jessy Case; S 517), *Portret žene Sonje* (S 518), *Deček s kučmo* (S 520), *Študija ženske glave* (S 524), *Kanin* (S 525), *Tihožitje* (S 532), *Divji lovec* (S 533), *Žena z leščerbo* (S 1308), *Ivana Kobilca* (S 1865), *Likarice* (študija; S 1988).

Lamutov likovni salon, Kostanjevica na Krki, 24.6.-31.8.1993. Prenos razstave z gradu Dobrovo.

Galerija Miklova hiša, Ribnica, 21.10.-28.11.1993. Prenos razstave iz Kostanjevice, izložene 3 slike F. Vesela: S 510, 514, 1988.

PRENOS RAZSTAVE

EVROPSKI SLIKARJI IZ SLOVENSKIH ZBIRK.

Pokrajinski muzej, Maribor, 21.9.-24.10.1993. Izbor 31 del z razstave v Narodni galeriji in sicer kataloške številke: 15, 18, 19, 21, 26, 27, 30, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 46, 48, 52, 55, 56, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 69, 70, 71, 74, 79.

POSODITVE

GOJMIR ANTON KOS.

Galerija Miklova hiša, Ribnica, 26.3.-18.4.1993. Izbor del z retrospektivne razstave v Moderni galeriji 1992. NG je posodila 2 Kosovi sliki: *Ribe in kozarec*, S 2316, in *Pokrajina z Raba*, S 2523. Posavski muzej Brežice - galerija, 24.6.-31.8.1993. Prenos razstave iz Ribnice.

ALEXEJ VON JAWLENSKY. Espace Van Gogh, Arles, 3.4.-30.6.1993. NG je posodila 1 sliko Jawlenskega: *Tihožitje* (Cvetje, sadje in vrč), S 1363. - Rk (kat.št. 9, barvna repr.).

Steirische Landesausstellung 1993: PETER ROSEGGGER. Krieglach-Birkfeld -St. Kathrein a.H., 8.5.-31.10.1993. - Razstavo je organiziral Kulturreferat der Steiermärkischen Landesregierung, Graz. NG posodila 1 sliko: Johann Rauzi, *Mladostni portret cesarja Franca Jožefa*, S 1074. - Rk (?).

CROSSROADS. BAROQUE ART IN CENTRAL EUROPE. Budapesti Történeti Múzeum, Budimpešta, 11.6.-10.10.1993. - Razstavo je v okviru programa Pentagonale organiziral Szépművészeti Múzeum iz Budimpešte. NG je posodila 1 sliko: Federico Benković, *Osvoboditev sv. Petra iz ječe*, S 1312. - Rk (?).

ZSANERMETAMORFOZISOK/THE METAMORPHOSIS OF THEMES. Csók István Gallery - Deák Collection - Szent István Király Múzeum, Székesfehérvár, 13.6.-10.10.1993. Razstavo je v okviru programa Pentagonale organiziral Szépművészeti Múzeum iz Budim-

pešte.- NG je posodila 2 sliki: Almanach, *Kmečka družina*, S 1112, in Franz Ignaz Flurer, *Obmorska krajina z ribiči*, S 1267.- Rk (kat. št. B 102 in C 144, 2 barvni repr., besedilo: Ksenija Rozman).

Alenka Klemenc

UMETNOSTNOZGODOVINSKA BIBLIOGRAFIJA ZA LETO 1989

KNJIGE, RECENZIJE

- 1
Katja Apih, *Novosti v knjižnici Moderne galerije*. - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 46-52; št. 2, str. 62-63; št. 3, str. 67-71; št. 4, str. 71-72.
- 2
Vojan T. Arhar, *Čar okamnele preteklosti*. Marjan Zadnikar: Križni hodnik pripoveduje (Ljubljana 1988). - *Dnevnik* 21.2.1989, št. 50, str. 14.
- 3
Aleksander Bassin, *Po sledih narodove samobitnosti*, v: Bled, monografija /Dušan Arzenšek et alii. - Ljubljana: Feniks, 1989.
Recenziji: Brane Kovič, *Media marketing* 1989, št. 6; Branko Sosič, *Delo* 23.2.1989, št. 44, str. 19.
- 4
Antun Bauer, Sergej Vrišer: *Osnove muzeologije* (Ljubljana 1988). - *Večer* 28.6.1989, št. 148, str. 15.
Glej še: France Forstnerič, *Delo* 8.6.1989, št. 131, str. 3; Vili Vuk, *Argo* XXVIII/1989, str. 120-121.
- 5
Stane Bernik, *Plakat & znak: vodilni temi slovenskega sodobnega oblikovanja vidnih sporočil*. - Ljubljana: Art Directors Club; Revija Sinteza, 1989. - 129 str.: ilustr.
Prev. v hrv.srb. in angl.
Recenzije/poročila: Darinka Kladnik, *Dnevnik* 28.2.1989, št. 57, str. 16; Čedomir Kostović, *Odjek* (Sarajevo) 1.-15. 12.1989, št. 23, str. 24; Brane Kovič, *Teleks* 23.1. 1989, št. 7, str. 39-40; Peter Krečič, *Naši razgledi* 10.3.1989, št. 5, str. 135: ilustr.; Maja Krulc Kržišnik, *Ars vivendi* 6, 1989, str. 90-91: ilustr.; Janez Mesesnel, *Oko* (Zagreb) 9.-23.3.1989, št. 443, str. 25: ilustr.; Iris Rupnik, *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 45-46; Branko Sosič, *Delo* 16.2. 1989, št. 38, str. 13: ilustr.; Marinka Šimec, *Mladina* 24.2. 1989, št. 7, str. 59: ilustr.; *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 196 in str. 202.
- 6
Biblija v slikarstvu /prevod Tatjana Vuzem, Iris Rupnik. - Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989. - 292 str.: ilustr.
Prev. dela Die Bibel in der Kunst.
- 7
Tomaž Brejc, Ellen C. Oppler, ed.: *Picasso's Guernica. Illustrations. Introductory Essays. Documents. Poetry. Criticism. Analysis* (New York 1988). - *M'ARS* I, št. 2, 1989, str. 59-60.
- 8
Tomaž Brejc, Herschel B. Chipp: *Picasso's Guernica. History, Transformations, Meanings* (London 1989). - *M'ARS* I, št. 4, 1989, str. 68-70.
- 9
Tomaž Brejc, Magija čopiča in kapitala. (Svetlana Alpers: Rembrandt's Enterprise. Chicago 1988). - *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 21-25: ilustr.
- 10
Tomaž Brejc, Tomaž Šalamun in Julian Schnabel, str. 5-15 v: Tomaž Šalamun, *Poker*. - Ljubljana: Cankarjeva založba 1989 (2. natis zbirke iz leta 1966).
- 11
Jože Curk, Božo Otorepec: *Srednjeveški pečati in grbi mest in trgov na Slovenskem*, Ljubljana 1988, str. 334. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 60, n.v. 25, zv. 2, str. 277-280.

12
Jože Curk, Gornja Radgona in okolica.
- Maribor: Obzorja, 1989. - 88 str.: ilustr.
- (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije; 167).

13
Jože Curk, Ivan Stopar: Karolinška arhitektura na Slovenskem (Ljubljana 1988).
Časopis za zgodovino in narodopisje 60, n.v. 25, 1989, str. 120-129..

14
Aleš Debeljak, Postmoderna sfinga. - Celovec; Salzburg: Wieser, 1989. - 131 str.

15
Ješa Denegri, Achille Bonito Oliva: Ideologija izdajalcev - umetnost, manira, manirizem (Novi Sad 1989). - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 199.

16
Maks Fabiani, Regulacija deželne stolnega mesta Ljubljane: Faksimiliran ponatis ob 120-letnici Fabianijevega rojstva /pisci besedil v dodatku Peter Krečič, Breda Mihelič, Marko Pozzetto, Nace Šumi. - Ljubljana: Arhitekturni muzej, 1989 (izv. izd.: Dunaj, 1899). - 51 str, 7 f. pril.: ilustr.
Recenziji: Peter Krečič /zap. Darinka Kladnik, *Dnevnik* 8.4.1989, št. 96, str. 5: ilustr.; Saša Vidmajer, *Delo* 24.1.1989, št. 45, str. 6.

17
Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo 1979-1989. Jubilejni zbornik ob sedemdesetletnici Univerze in FAGG v Ljubljani /glavni urednik Jože Koželj, za področje arhitekture Fedja Košir. - 2 zv. (179, 169 str.).

18
Janez Höfler, Ana Lavrič: Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti (Ljubljana 1988). - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 122-124.

19
Janez Höfler, Die Kunst Dalmatiens: von Mittelalter bis zur Renaissance (800-1520). - Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1989. - 338 str.: ilustr.
Recenzija: Samo Štefanac, *Naši razgledi* 24.11.1989, št. 22, str. 656.

20
Janez Höfler, Ivan Stopar: Župnijska cerkev Marijinega vnebovzeta v Bra-

slovčah in problem karolinške sakralne arhitekture na Slovenskem (1987). - *Arheološki vestnik (Acta archaeologica)* 39-40 (1988-1989), 1989, str. 650-652.

21
Janez Höfler, Nekaj opomb o srednjeveški župnijski organizaciji na Slovenskem Štajerskem. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 60, n.v. 25, zv. 1, str. 115-119.

Odgovor na recenzijo J. Curka v *ČZN* 2/1988, 326-334. Odgovor: Jože Curk, *Časopis za zgodovino in narodopisje* 60, n.v. 25, zv. 2, str. 273-276.

22
Janez Höfler, Osnove likovne umetnosti. - Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1989 (4. natis). - 153 str., XL f. pril.: ilustr. - (Srednje izobraževanje).

23
Janez Höfler: Zagrebačka katedrala (Zagreb 1988). - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 119-121.

24
Breda Ilich-Klančnik (in Melita Forstnerič-Hajnšek), Priti daleč - najdlje. Andrej Brvar, Zmago Jeraj: Mala odiseja, Zimska romanca. - *Večer* 8.3.1989, št. 55, str. 15.

25
France Ivanšek, Enodružinska hiša: od prosto stoječe hiše k nizki zgoščenici zidavi. - Ljubljana: samozaložba; Projektivno podjetje Ambient, 1989. - 244 str.: ilustr.

Recenzija: Aleš Vodopivec, *Naši razgledi* 22.9.1989, št. 18, str. 528; *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 200.

26
Stane Jagodič /besedilo Lev Menaše (idr. citati), bibliografija Jana Menaše. - Zagreb: Globus, 1989. - 399 str.: ilustr. - (Biblioteka Likovne monografije).

Tudi izdaja v angl.
Recenzije: Igor Gedrih, *Naši razgledi* 22.9.1989, št. 18, str. 528-529; Sandi Sitar, *Dnevnik* 2.9.1989, št. 238, str. 11: ilustr.; Marijan Zlobec, *Delo* 28.9. 1989, št. 225, str. 11.

27
Barbara Jaki-Mozetič: Geoffrey Beard: Stucco and Decorative Plasterwork in

Europe (London 1983). - ZUZ n.v. XXV, 1989, str. 129-133.

28

Silvester Kopriva, Ljubljana skozi čas. - Ljubljana: Založba Borec, 1989. - 288 str.: ilustr. - (Iz roda v rod).

29

Mateja Kos: Srednjeveško steklo. Glas des späten Mittelalters: Die Sammlung Karl Amendt (Düsseldorf 1987). Erwin Baumgartner, Ingeborg Krueger, Phoenix aus Sand und Asche: Glas des Mittelalters (München 1988). - ZUZ n.v. XXV, 1989, str. 124-126.

30

Brane Kovič, Pregleden prikaz našega likovnega snovanja. Monografija o evropskih avantgardah. - Delo 16.2.1989, št. 38, str. 6.

Krisztina Passuth: Les Avantgardes de l'Europe Centrale, Pariz: Flammarion, 1988(?).

31

Peter Krečič, Slovenski konstruktivizem in njegovi evropski okviri. - Maribor: Obzorja, 1989. - 100 str., 32 str. pril. Recenzije/poročila: Drago Bajt, Dnevnik 27.6.1989, št. 173, str. 14; Aleš Erjavac, Sinteza 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 196-197 (in 202); F.F., Delo 27.6.1989, št. 147, str. 6.

32

Loški muzej: Vodnik po zbirkah /uredil Andrej Pavlovec. - Škofja Loka: Loški muzej; Muzejsko društvo v Škofji Loki, 1989. - 66 str.: ilustr. - (Vodniki po Loškem ozemlju; 6).

33

Albin Lugarič /uvod Peter Može, besedilo Marjeta Ciglencéki. - Maribor: Umetnostna galerija, 1989.

Recenziji: Melita Forstnerič-Hajnšek, Večer 22.2.1989, št. 43, str. 15; Janez Mesesnel, Delo 2.3.1989, št. 50, str. 14.

34

Miha Maleš - slikar /uvod Mirina Zupančič, besedila Marko Lesar (Maleševo slikarstvo od sredine 20. let do sredine 80. let), Milček Komelj (Odmev barvite pesmi slikarskega srca), Mirko Juteršek (Znani in neznani Maleš); iz literature. - Kamnik: Kulturni center, 1989. - 176 str.: ilustr.

Recenzije: Dušan Lipovec, Naši razgledi 11.8.1989, št. 15, str. 444; Dušan Lipovec, Likovne besede št. 12,13, marec 1990, str. 113-114; Janez Mesesnel, Delo 17.8.1989, št. 189, str. 6 in pojasnilo Milček Komelj, Delo 24.8.1989, št. 195, str. 6; Branko Sosič, Delo 1.7.1989, št. 151, str. 28; ilustr.; Sinteza 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 201-202.

35

Ivo Maroevič, Mladen Grčević: Optični spomini (Zagreb 1988). - Sinteza 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 197-198.

36

Janez Mesesnel, (o ilustratorju, Nikolaj Pirnat) v: Igor Torkar, Blazni Kronos. - Ljubljana: Partizanska knjiga, 1989 (ponatis izdaje iz 1940).

37

Iva Mikl Curk, Matjaž Puc, Varstvo naše dediščine. - Ljubljana: Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine, 1989.

38

Minoritski samostan na Ptuj: 1239-1989 /zbornik uredila Jože Mlinarič, Marjan Vogrin. - Ptuj /i.e./ Celje: Mohorjeva družba, 1989. - 448 str.: ilustr. Vsebuje mdr.: Marijan Zadnikar, Umetnostnozgodovinski pomen in usoda samostanske cerkve.

39

Jože Mlinarič, Župnija svete Magdalene v Mariboru: 1289-1989 /besedilo tudi Jože Curk. - Maribor: Župnijski urad sv. Magdalene, 1989. - 79 str.: ilustr.

40

Murina umetniška zbirka /uvod in katalog Janez Balažic. - Murska Sobota: Mura, 1989. - 16 str.: ilustr.

41

Vladimir Braco Mušič, Zapiski v arhitekturni knjigarni. - Naši razgledi 6.10. 1989, št. 19, str. 559.

42

Ivan Nemanič, Filmski zapisi Božidarja Jakca 1929/55. - Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1989. - (Publikacije Arhiva SR Slovenije. Inventarji. Serija zbirke; zv. 2). Recenziji: Naško Križnar, Delo 14.9. 1989, št. 213, str. 3; Stanko Šimenc, Ekran 1989, št. 9,10, str. 47.

- 43
Krešimir Nemec, Meje postmodernizma. Postmoderna avra. Zbornik postmodernističnih besedil, Delo 1-2-3 in 4-5, Beograd 1989. - *Naši razgledi* 15.12.1989, št. 23, str. 697.
- 44
Igor Orešič, "Najlepša hiša na svetu". - *Večer* 27.5.1989, št. 121, str. 22.
O knjigi s tem naslovom, avtor arh. Witold Rybczynsky.
- 45
Amand Papotnik, Zbrano gradivo o fotografiji. - Maribor: Pedagoška fakulteta, 1989. - 433 str. - pril. : ilustr.
Recenzije: Alojzija Horvat, *Delo* 7.9.1989, št. 207, str. 5 in *Večer* 18.9.1989, št. 216, str. 6.
- 46
Karel Pečko /študija Ivan Sedej, esej Tone Turičnik, bibliografija Milena Zlatar. - Slovenj Gradec: Kulturna skupnost; Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989. - 125 str.: ilustr. - (Zbirka Likovni sodobniki). Rec.: Judita Krivec, *Likovne besede* julij 1989, št. 10,11, str. 109: ilustr. (ob priložnostni razstavi v ZDSLU).
- 47
Sergio Polano, Lubiana - L'opera di Jože Plečnik. - Milano: Chp-Cooperativa Libreria Universitaria del Politecnico, 1988. - 91 str.: ilustr. - (Zbirka Stella Polare; 3).
Recenzija: Tatjana Wolf, *Delo* 11.5.1989, št. 167, str. 10.
- 48
Branko Reisp, Grad Medija. - Maribor: Obzorja, 1989. - 50 str. : ilustr. - (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije; 165). Bibliografija.
- 49
Branko Reisp, Tristo let Valvasorjeve Slave vojvodine Kranjske. - *Prešernov koledar* 1989, str. 95-102: ilustr.
- 50
Ksenija Rozman: La Scultura nel Friuli-Venezia Giulia, I.: Dal Epoca Romana al Gotico (Pordenone 1983), II.: Dal Quattrocento al Novecento (Pordenone 1988). - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 133.
- 51
Ksenija Rozman: Natura Morta in Italia (Milano 1989). - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 133-134.
- 52
Meyer Schapiro, Umetnostnozgodovinski spisi /prevedla Jure Mikuž in Igor Zabel, spremno bes. Jure Mikuž. - Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1989. - 344 str. : ilustr. - (Studia humanitatis).
- 53
Nelida Silič Nemec, Ob monografiji Vide Slivnik Belantič. - *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 95-96.
- 54
Slovenski glas /uredil Jože Pirjevec. - Trst: Narodna in študijska knjižnica, 1989 (?).
V slov., ital., franc. jeziku. Referati, ki so nastali za pariško manifestacijo Trouver Trieste, med njimi tudi: Klavdij Palčič, Avgust Černigoj, sooblikovalec tržaške kulturne podobe.
- 55
Ivan Stopar, Burgen und Schlösser in Slowenien. - Ljubljana: Cankarjeva založba, 1989. - 401 str.: ilustr.
- 56
Ivan Stopar, Velenjski grad. - Velenje: Kulturni center Ivan Napotnik, 1989. - 36 str.: ilustr. (Zbirka Šaleški razgledi; 2).
- 57
Samo Štefanac, Alberto Rizzi: Scultura Esterna a Venezia: Corpus delle Sculture Erratiche all'Aperto di Venezia e della Laguna (Venezia 1987). - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 126-129.
- 58
Nataša Štupar-Šumi, Grad Planina. - Maribor: Obzorja, 1989. - 67 str. : ilustr. - (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije; 166).
- 59
Lidija Tavčar, Narodna galerija: odkrivajmo raziskujmo. - Ljubljana: Narodna galerija, 1989. - 24 str.: ilustr.
- 60
Il Timavo: imagini, storia, ecologia di un fiume carsico /med 10 avtorji sta tudi Borut in Mojca Uršič. - Trst/Trieste: B. & M. Fachin, 1989. - 360 str.: ilustr.
- 61
Marijan Tršar, (izbral in razložil slikovne priloge) v: V nove zarje: slovensko berilo

za osmi razred osnovne šole. - Ljubljana: Mladinska knjiga, 1989.

62

Nande Vidmar (1899-1981) /študija in dokumentacija Iztok Durjava. - Ljubljana: Mestni muzej; Partizanska knjiga, 1989. - (Zbirka Borci umetniki).

Recenzija: Janez Mesesnel, *Delo* 3.8. 1989, št. 177, str. 6; *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 201.

63

Tomislav Vignjević, Robert L. Herbert: Impressionism. Art, Leisure, and Parisian Society (New Haven, London 1988). - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 44-45.

64

Jana Vizjak /spremna beseda Zoran Kržišnik. - Ljubljana: samozaložba, 1989. - 60 str.: ilustr.

65

Andrej Vovko, Marijan Zadnikar: Hraslovlje, Romanska arhitektura in gotske freske, Družina, Ljubljana 1988, 198 str. - *Kronika* 1989, št. 1-2, str. 164.

66

Marko Vuk, Poslikani leseni stropi na Slovenskem. - *Tretji dan* marec 1989, št. 6 (145), str. 20-21.

Nataša Golob (Ljubljana 1988), glej še recenzijo: Mateja Kos, *Naši razgledi* 8.9. 1989, št. 17, str. 496.

67

Marijan Zadnikar, Cerkev sv. Tomaža na Planinci - župnija Preserje. - Planinca: Gradbeni odbor, 1989. - 21 str.

68

Marijan Zlobec, Monografija Eda Murtiča - poskus likovne sinteze. - *Delo* 2.11. 1989, št. 254, str. 10.

69

Gojko Zupan, Knjižni pregled. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 200-203.

70

Sonja Žitko, Historizem v kiparstvu 19. stoletja na Slovenskem. - Ljubljana: Slovenska matica, 1989. - 187 str.: ilustr. Besedilo na ovojju Emilijan Cevc.

Recenzija: Mateja Kos, *Naši razgledi* 23.6. 1989, št. 12, str. 360-361; M. Simoniti, *Večer* 5.7.1989, št. 153, str. 14; *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 202.

ČLANKI

SPLOŠNO, SLIKARSTVO, KIPARSTVO, GRAFIKA

ŠTUDIJE IN PREDSTAVITVE

71

Oto Bihalji-Merin, Velika mati. - *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 41-50: ilustr. Esej iz knjige Re-vizija umetnosti prevedla Tatjana Pregl.

72

Tomaž Brejc, Akademija za likovno umetnost v premenah sodobnosti. - *Vestnik* (Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani) 1988/1989, št. 2, str. 74-77.

Glej še: Dušan Tršar /int. zap. Drago Medved, Janko Svetina, Apel je v škripcih. Pogovor z dekanom ALU. - *Delo* 14.10. 1989, št. 239, str. 28.

73

Tomaž Brejc, Modernizam poslije modernizma? - *Moment* (Gornji Milanovac) 11/12, jesen 1988, str. 12-16: ilustr.

74

Tomaž Brejc, Prispevki za interpretacijo slovenske umetnosti v osemdesetih letih. - *Nova revija* 81/82, januar-februar 1989, str. 95-114.

75

Tomaž Brejc, Prostor i svetlost, dodir i telo. Zabeleške o Caravaggu u umetnosti osamdesetih. - *Moment* (Gornji Milanovac) 14, april-jun 1989, str. 46-51: ilustr.

76

Tomaž Brejc, Slovenski slikar v modernih časih. - *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 2-6: ilustr.

Govor ob podelitvi Jakopičeve nagrade 1988.

77

Tomaž Brejc, Umetnost in teorija ob koncu osemdesetih let. Nekaj odprtih vprašanj. - *M'ARS* I, št. 2, 1989, str. 19-21.

78

Tomaž Brejc, Umetnost v trenutku krize: leto 1939. - *Naši razgledi* 8.9.1989, št. 17, str. 492.

79

Dragan Bulatović, Neka stranska zgodovina. - *M'ARS* I, št. 4, 1989, str. 2-3.

80

Rene Clair, Konica v oko. - *M'ARS* I, št. 3, 1989, str. 39-58: ilustr.

- Predavanje iz leta 1983 prevedel Bojan Gorenec. 81
- Aleš Debeljak, Umetnost in ideja modernosti. - *Literatura* 1, 1989, str. 120-143. 82
- Ješa Denegri, Nove tendence - četrt stoletja pozneje. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 187-190. 83
- Ješa Denegri, Predlog za celovito umetnino: manifest Giacomo Balla in Fortunata. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 146-147. 84
- Iztok Durjava, Socialnokritična likovna umetnost na Slovenskem. - *Borec* marec-april 1989, št. 3-4, str. 393-436: ilustr. (likovne priloge na hrbtni str. ovitka revije celo leto). 85
- Iztok Durjava, Zdravljica in narodno-osvobodilni boj. - *Prešernov koledar* 1989, str. 33-38: ilustr. Medvojna (1944) izida Zdravljic z ilustracijami Doreta Klemenčiča in Janeza Vidica. 86
- Aleš Erjavec, Filozofija kritične teorije in postmodernizem. - *AB /Arhitektov bilten* št. 99/100, junij 1989, str. 1-9. Vzpor. prev. v angl. 87
- Aleksandar Flaker, Sovjetski masovni Gesamtkunstwerk. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 143-144. 88
- Marko Frelih: O motivu dveh boksarjev v situlski umetnosti. - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 99-114, 26 risb med tekstem, slike 62-68 (str. XXXVII-XL). 89
- Sigmund Freud, Michelangelov Mojzes. - *M'ARS* I, št. 2, str. 22-30: ilustr. Prevedla Mateja Kos in Igor Zabel. Str. 31-32: Igor Zabel, Nekaj pripomb ob Freudovem Michelangelovem Mojzesu. 90
- Aleš Gabrič, O dnevu otvoritve največje partizanske likovne razstave. - *Borec* marec-april 1989, št. 3-4, str. 660-663. 91
- France Golob, Grafična upodobitev "Zerkveno shegnanje per Svetim Roku nad Ljublano". - *Kronika* 1989, št. 3, str. 258-263: ilustr. 92
- Nataša Golob: Slikarski okras romanskih rokopisov iz Stične: dunajska skupina. - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 37-55, slike 1-23 (str. I-X). 93
- Bojan Gorenec, Neuspešnost teksta IV. (Vpletenost slikarstva). - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 13-15. 94
- Bojan Gorenec, Razmejevanje in odmejevanje. Mnenja (na njegova vprašanja so poleg avtorja odgovorili: Tomaž Brejc, Enrico Crispolti, Marina Gržinič, Ješa Denegri, Pierre Restany). - *M'ARS* I, št. 2, 1989, str. 40-46. 95
- Marina Gržinič, Celostna umetnina kot metafora in paradoks. Primeri iz sodobne umetnosti v Jugoslaviji. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 142-143. 96
- Janez Höfler, Gradivo za topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Prazupnji Radovljica in Kranj. - *Acta ecclesiastica* 1989, 10/11. 97
- Tine Hribar, Eksistencialno in sublimno v umetnosti. - *M'ARS* I, št. 2, 1989, str. 2-8: ilustr. 98
- Jana Intihar Ferjan, Umetnostnozgodovinska bibliografija za leto 1985. - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 141-193. 99
- Sergej Kapus, Podoba, čas in nevidno. - *M'ARS* I, št. 1, str. 16-18. 100
- Stanko Kokole: Štiri tabelne slike iz delavnice Donata in Catarina v Dobrni pri Celju. - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 57-69, slike 24-39 (str. XI-XVIII). 101
- Milček Komelj, Umetnostna zgodovina in kritika. - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 5-12.

Predavanje iz cikla Umetnost na koncu tisočletja (Ljubljana, CD, februar 1989).

- *Sodobnost* 1989, št. 3, str. 306-318 in *Anthropos* 1989, št. 3-4.

102
Brane Kovič, Od eksperimenta k sintezi.
Ivan Picelj. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 126:
ilustr.

112
Craig Owens, Alegorični impulz: k teoriji
postmodernizma (1). - *Likovne besede*
10,11, julij 1989, str. 11-18: ilustr.

103
Brane Kovič, Slovenska likovna umet-
nost 1988. - *Delo* 26.1.1989, št. 20, str. 6.

113
Marko Pogačnik, Dušan Podgornik,
Uvod k skrivnostim istrske krajine. - *Ars*
vivendi 6, 1989, str. 25-29: ilustr.

104
Igor Kranjc, Dogajanje v sodobnem bri-
tanskem kiparstvu. - *M'ARS* I, št. 3, str.
8-17: ilustr.

114
Harold Rosenberg, Mona Lisa brez br-
kov. Umetnost v dobi medijev. - *Lite-
ratura* 1, 1989, str. 153-159.

105
Peter Krečič, Gesamtkunstwerk - Ali
smo mu res na sledi. - *Sinteza* 83-86,
oktober 1990 (na hrbtu revije je leto
1989), str. 141-142.

Prevedla Mateja Kos, izbral in opombo
napisal Igor Zabel.

Glej še: Bogdanka in Dejan Poznanović,
Domus Jani. Mednarodni inštitut za to-
talno umetnost. - *Naši razgledi* 22.9. 1989,
št. 18, str. 547.

115
David Salle, Med sestavljanjem in ozna-
čevanjem. - *Tribuna* 15.2.1989, št. 8, str.
12.

Prevedla Lilijana Kukman, uvod in izbor
Tadej Pogačar.

106
Marjana Lipoglavšek, Slika Sv. družine
Mojstra H.G.G. - *ZUZ* n.v. XXV, 1989,
str. 115-116, slike 69 in 70 (str.XLI-XLII).

116
Yrjoe Sepaenmaa, Umivalnik v Rune-
bergovem zalivu. - *Sinteza* 83-86, oktober
1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str.
144-146: ilustr.

107
Lev Menaše, Ob Obiskovanju iz Go-
riškega muzeja. - *ZUZ* n.v. XXV, 1989,
str.75-81, slike 44 in 45 (str.XXI-XXII).

117
Marijan Slabe, Kamen v kulturi in kul-
tura v kamnu. - *Varstvo spomenikov* 31,
1989, str. 189-198.

108
Jure Mikuž, Interpretativne možnosti
slike: Rembrandt, Samsonova oslepitev.
- *M'ARS* I, št. 2, 1989, str. 9-18: ilustr.

118
Branko Sosič, Pomenki o ilustracijah. -
Delo :

109
Jure Mikuž, Zakaj časopis? Uvodnik. -
M'ARS I, št. 1, 1989, str. 1-4.

Pavle Učakar, Sinteza dveh jezikov. -
25.5.1989, št. 199, str. 5;
Daniel Demšar, Duhovne krajine. - 30.3.
1989, št. 74, str. 14;

Glej še: Jure Mikuž /int. zap. Tea Štoka,
M'ARS odpira vrata. - *Teleks* 25.5.1989,
št. 20, str. 34-36: ilustr. Mnenja (Andrej
Jemec, Zmago Jeraj, Lojze Logar, Ma-
rijan Tršar). - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str.
31-33.

Irena Majcen, Ekspresivnost potez. -
13.4.1989, št. 86, str. 5;
Mojca Cerjak, Dodatne obogatitve. -
20.4.1989, št. 92, str. 15;

110
Jožef Muhovič, The Dark Side of the
Point: logični in hevristični procesi v
likovni ustvarjalnosti. *Likovne besede*
10,11, julij 1989, str. 26-39: ilustr.

Branko Sosič, Dvogovor s pesnikom. -
4.5.1989, št. 101, str. 5;
Jelka Godec-Schmidt, Danes slikam,
jutri... - 11.5.1989, št. 107, str. 5;
Zvonko Čoh, Vpliv risane filma. - 18.5.
1989, št. 113, str. 7.

111
Jožef Muhovič, Kvas zemlje: Premišlja-
nja o vlogi umetnosti v človeškem svetu.

119
Vlado Stijepić, Trenutki nastajanja slike.
- *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 39-
40: ilustr.

- 120
Janez Strehovec, Perspektive umetnosti.
- *Literatura* št. 2, str. 1989, str. 86-98.
- 121
Janez Strehovec, Umetnikovo delo danes.
- *Delo* 25.7.1989, št. 169, str. 6; 26.7.1989, št. 170, str. 5; 27.7.1989, št. 171, str. 8; 1.7.1989, št. 175, str. 6; 2.8.1989, št. 176, str. 7; 3.8.1989, št. 177, str. 7; 5.8.1989, št. 179, str. 5; 8.8.1989, št. 181, str. 8; 9.8.1989, št. 182, str. 7 in 10.8.1989, št. 183, str. 7: vse ilustr.
- 122
Nace Šumi, Slovenska umetnostna zgodovina in moderna umetnost. - *Naši razgledi* 24.2.1989, št. 4, str. 100-102.
- 123
Lidija Tavčar, Izbira primernih likovnih del in spodbuda otrok pri opazovanju umetnin. - *Otrok in knjiga* 27-28, 1989, str. 169-172.
- 124
Goran Tomičič, Pogled v kip. - *M'ARS* I, št. 3, 1989, str. 18.
- 125
Marijan Tršar, List iz dnevnika. - *Primorska srečanja* 91/92, 1989, str. 133-135. Beneški bienale 88.
- 126
Vesna Velkovrh Bukilica, Nekaj opažanj o Ducciu in francoski gotski plastiki. - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 18-20: ilustr.
- 127
Tomislav Vignjevič, Freske v cerkvi sv. Primoža nad Kamnikom in Mojster Kranjskega oltarja. - *M'ARS* I, št. 3, 1989, str. 19-28: ilustr.
- 128
Andreja Vrišer, Noša na Dornavskih tapetah. - *Kronika* 1989, št. 3, str. 263-266: ilustr.
- 129
Andreja Vrišer, Noša na dveh muzejskih slikah. (Iz zbirke Pokrajinskega muzeja v Mariboru). - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 60, n.v. 25, zv. 1, str. 91-98: ilustr.
- 130
Sergej Vrišer, Baročno kiparstvo na Slovenskem. - *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Ljubljana 1989 (simpozij iz leta 1987), str. 447-453.
- 131
Sergej Vrišer, Nekaj baročnih kiparskih del v novi luči. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 60, n.v. 25, zv. 1, str. 83-90: ilustr.
- Oltar sv. Ane iz Šmarij pri Jelšah; Joseph Staner iz Slovenj Gradca.
- 132
Marijan Zadnikar, Die "Freisinger" Chorturmkirchen in Slowenien. - *Ars bavarica* (München) 55/56, 1989.
- 133
Adela Železnik: Novo odkriti freski v podružnični cerkvi sv. Miklavža v Mevkužu pri Zgornjih Gorjah. - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 71-74, slike 40-43 (str. XIX-XX).
- 134
Sonja Žitko: Prispevek k problematiki slovenskega kiparstva ob prelomu stoletja. - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 91-96, slike 54-61 (str. XXXI-XXXVI).
- INFORMATIVNI ČLANKI
- 135
Milan Butina, Revizija članstva ZDSLJ. - *Likovne besede* 10,11, julij 1989. str. 98-100.
- 136
Emilijan Cevc, Umetnostnozgodovinski izlet na Planico. - *Loški razgledi* 36, 1989, str. 115-117.
- 137
Nagrade:
- Nagrade, podeljene v letu 1987 in 1988.
- *Sinteza* 83-86, Oktober 1990 (na hrbtni revije je leto 1989), str. 11-12.
- Levstikove nagrade (mdr. Zvonko Čoh): M.N.K., *Delo* 31.5.1989, št. 146, str. 5 idr. dnevniki.
- Kajuhove nagrade (mdr. Zmago Jeraj): *Delo* 22.2.1989, št. 43, str. 10 idr. dnevniki.
- Prešernove nagrade (mdr. Alenka Bartl; sklad: Harald Draušbaher, Marija-Lucija Stupica, Franko Vecchiet): *Delo* 8.2.1989, št. 31, str. 1+10 idr. dnevniki ter *Naši razgledi* 10.2.1989, št. 3, str. 74-75.
- Župančičeve nagrade (mdr. Maksim Sedej ml., Igor Skulj): Saša Vidmajer, *Delo* 10.6.1989, št. 133, str. 3 idr. dnev-

niki; *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 96-97: ilustr.

138

Nasvidenje v devetdesetih. (V anketi sodelovali mdr.: A. Bassin, J. Knez, B. Kovič, M. Sedej ml.; S. Bernik, Tomaž Brate, P. Krečič, J. Kobe, G. Košak). - *Delo* 30.12.1989, št. 301, str. 26-27.

139

Marjeta Novak Kajzer, Branko Sosič, Vse lepo in prav, avtorji pa se komaj kaj mlajšajo. - *Delo* 19.1.1989, št. 14, str. 14. Knjige in ilustracije za otroke.

140

Branko Sosič, Nov Jakopičev paviljon, nerešljiv ateljejski voz. Skupščina ZDSLU o stanovskih in splošnih družbenih temah. - *Delo* 12.1.1989, št. 8, str. 6.

O tem še: Manja Anderle, *Dnevnik* 13.1.1989, št. 11, str. 12; *Delo* 4.3.1989, št. 52, str. 31.

141

Nace Šumi, Barok v mejnih okoljih Evrope. - *Naši razgledi* 10.11.1989, št. 21, str. 626.

O tem še: Vladimir Gajšek, *Dnevnik* 24.10.1989, št. 290, str. 13; M.Z., *Delo* 13.10.1989, št. 238, str. 7.

142

Tomo Vran /int. zap. Nada Ravter, Za preživetje lahko počneš karkoli. - *7D* 23.3.1989, št. 12, str. 17-18: ilustr.

OBLIKOVANJE, FOTOGRAFIJA, DRUGI MEDIJI

ŠTUDIJE, PREDSTAVITVE

143

Ivo Antič, Strip in dve knjigi o njem. - *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 74-78: ilustr.

144

Stane Bernik, Futura Design. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 85-89: ilustr.

145

Stane Bernik, Ideje, ki sežejo v prostore prihodnosti. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 97-112: ilustr.

Meblov mednarodni natečaj, predstavitev zmagovalcev, glej še: Saša Vidmajer, *Delo* 13.12.1989, št. 287, str. 6.

146

Biba Bertok, Pohištvo Plima. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 130-131: ilustr.

147

Milan Butina, Smer oblikovanja tekstilij in oblačil. - *Vestnik* (Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani) 1988/1989, št. 2, str. 117-122.

148

Eda Čufer, Scenski prostor gledališča Sester Scipion Nasice. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 146-150: ilustr.

Str. 150: poročilo Mirana Moharja.

149

Vlatko Fras, Blueprint. Vodilna revija za arhitekturo in dizajn. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 92-95: ilustr.

150

Silvan Furlan, Uvodnik. - *M'ARS* I, št. 4, 1989, str. 1; str. 6-8: Grami filmske slike.

151

Marjan Gnamuš, Moška potovalna torba "24 ur". - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 132-133: ilustr.

152

Marina Gržinič, Preparirana televizija. Video in TV v ZDA. - *Teleks* 9.3.1989, št. 9, str. 39: ilustr.

153

Marina Gržinič, Televizija kot umetnost. TV galerija. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 151-152: ilustr.

154

Ton Hendriks, Semiologija in fotografija. Eidos Fotografije. Fotografija kot metafora. - *M'ARS* I, št. 4, 1989, str. 45-53: ilustr.

Prevedla Jolanda Petelinkar.

155

Andrej Ilc, Časopisi barve kruha. - *Mladina* 13.1.1989, št. 1, str. 56.

Grafično oblikovanje in tipografija jugoslovanskih časopisov.

156

Mirko Kambič, Fotografska dediščina in problemi njenega varstva. - *M'ARS* I, št. 4, 1989, str. 36-41: ilustr.

157

Mirko Kambič, Slovenski fotoimpresionizem. Skica ob 150. obletnici fotografije

- (1839-1989). - ZUZ n.v. XXV, 1989, str. 83-90, slike 46-53 (str. XXIII-XXX).
- 158 Dana Kočica, Steklo - ustvarjalnost, kritika. - *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 92-93: ilustr.
- 159 Grega Košak, Okrogla miza o Industrijskem in grafičnem oblikovanju, tržnem komuniciranju, ICSID in interdesignu. - *Media marketing* 10, 1989.
- 160 Želimir Košćević, Portreti. Mlada hrvatska fotografija. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 134-135: ilustr.
- 161 Brane Kovič, Oblikovanje iz papirja - najprej problem. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 84-86: ilustr.
- 162 Brane Kovič, Plastic? - Fantastic! - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 70-71: ilustr.
- 163 Niko Kralj, Dinar - pisan in zanikr kot Jugoslavija. - *Delo* 19.8.1989, št. 89, str. 188, str. 7.
- 164 Niko Kralj, Zamolčana resnica. Pohištvo na Slovenskem. - *Delo* 20.5.1989, št. 115, str. 28.
- 165 Peter Krečič, Postmodernizem da ali ne? Sodobno oblikovanje pohištva. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 130-135: ilustr. Za ilustr. predstavljeni izdelki Tee Vidovič, Maje Göstl-Homšak in M. Herzoga.
- 166 Peter Krečič, Spomin na slovensko oblikovanje v petdesetih letih. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 24-25: ilustr.
- 167 Primož Lampič, Realistične tendence v slovenski fotografiji med obema vojnama. (izbrano poglavje). - *M'ARS I*, št. 4, 1989, str. 13-30: ilustr.
- 168 Aleš Lomberger, Jedkano steklo. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 71-73: ilustr.
- 169 Alenka Mercina, Velikodušno naklonilo človeštvu. Sto petdeset let fotografije. - *Teleks* 1.6.1989, št. 21, str. 46-47+50-51: ilustr.
- 170 Eugenio Miccini /intervjuval ga je Franco Verdi. - *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 68-73: ilustr. Prevedel Tone Perčič (vizualna poezija).
- 171 Jure Mikuž, Ujetje pogleda. - *M'ARS I*, št. 4, 1989, str. 31-35: ilustr.
- 172 Matija Murko, Postavljanje BIO. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 101-108: ilustr.
- 173 Ranko Novak, Recenzija oblikovanja zbirke "Studia humanitatis". - *Teleks* 4.5.1989, št. 17, str. 6: ilustr. Oblikovalec Rajko Vidrih.
- 174 Vito Oražem, Holografija in družba. O štirih aspektih likovne holografije. - *M'ARS I*, št. 4, 1989, str. 9-13: ilustr.
- 175 Alen Ožbolt, Boris Bučan. Usodna privlačnost urbanih slik. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 72-73: ilustr.
- 176 Stojan Pelko, Hipoteza o Marušini podobi. - *M'ARS I*, št. 4, 1989, str. 3-6: ilustr.
- 177 Peter Povh, Celostna grafična podoba otroškega in mladinskega programa TV Ljubljana. Oblikovalci: NK (Novi kolektivizem). - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 138-140: ilustr.
- 178 Vladimir Pezdirc, Oblikovanje svetlobe. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 73-77: ilustr.
- 179 Davorin Savnik, Estetika, ergonomija, ekonomika. Intervju. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 88-89: ilustr.
- 180 Aaron Scharf /int. zap. Drago Medved, Veselje in bolečina v fotografiji. - *Delo* 9.12.1989, št. 284, str. 27.
- 181 Marija Starič Jenko, Nostalgija. Oblikovanje tekstila. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 50-53: ilustr.

182
Veselka Šorli-Pucova, Vitrail - Kaj je to?
- *Tretji dan* oktober 1989, št. 1 (150), str.
14-15: ilustr.

183
Vesna Velkovrh Bukilica, Têt-à-tête o
prezrtim simpoziju. Utrinki iz pogovora
Marka Modica z Bojanom Radovičem o
Mednarodnem simpoziju o fotografiji v
Novem mestu (27.-29. oktober 1989). -
M'ARS I, št. 4, 1989, str. 54-55.
Na str. 56: Poziv k sistematičnemu zbi-
ranju in čujanju umetnin.

184
Matjaž Vipotnik, Celostna grafična po-
doba Založbe Wieser iz Celovca. - *Sin-
teza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije
je leto 1989), str. 134-137: ilustr.

185
Tadej Zupančič, Novi novi zagrebški
design. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 74-75:
ilustr.

INFORMATIVNI ČLANKI

186
Beno Artnak /int. zap. Dušan Hedl, Pri-
hajajo designerja. - *Večer* 11.12.1989, št.
285, str. 8.

187
Mario Čok, Duh prednikov v steklenici.
- *Delo* 8.4.1989, št. 82, str. 27: ilustr.
(Oskar Kogoj).

188
Vesna Kalčič, Prvi diplomanti obliko-
vanja. Letos absolvira prva generacija
študentov industrijskega in grafičnega
oblikovanja. - *Dnevnik* 26.1.1989, št. 24,
str. 5.

189
Darinka Kladnik, Kronika zamisli. -
Dnevnik 12.8.1989, št. 217, str. 4: ilustr.

190
Brane Kovič, Vloga visokih tehnologij v
grafičnem oblikovanju. V Tel Avivu po-
teka generalna skupščina Mednarodne
konference grafičnih oblikovalcev (ICO-
GRADA). - *Delo* 29.8.1989, št. 199, str.
8.

191
Nagrade:
- Zlata ptica (mdr. Diareja, Futura De-
sign-Igor Arih, Vital Verlič, Marko Vi-
čič):
Dnevnik 6.6.1989, št. 152, str. 15.

192
Marjan Raztresen, Korist za kulturo,
imidž za podjetja. Novodobni mecen -
gospodarstvo. - *Teleks* 9.3.1989, št. 9, str.
30-33.

ARHITEKTURA

ŠTUDIJE IN PREDSTAVITVE

193
Matjaž Accetto, Južni portal predora
Karavanke. - *List* 04, november 89, str. /
8/: ilustr.

194
Draga Ahačič, Zablude ljubljanskega
proti urbanizmu. - *Demokracija* 21.11.
1989, št. 9 (12), str. 3.

195
Beton, montaža, arhitektura /besedili
Slobodan Bošnjak, Vladimir Brezar. -
List - Prospekt 04, november 89.

196
Jaka Bonča, Slab par Wilhelm Leibl.
"Plažni objekt" ob Ljubljani. - *List* 04,
november 89: ilustr.

O tem tudi Tomaž Brate prav tam, zadnja
str.

197
Tomaž Brate, Fantazma, investicija, pa-
tos. Benetke, Pariz, Barcelona. - *Tribuna*
30.10.1989, št. 19, str. 32-33.

198
Tomaž Brate, Prizidki k Šoli za arhitek-
turo v Ljubljani. Arhitekt: Miloš Flor-
jančič. - *List* 03, junij 89, str. /4-5/: ilustr.
Glej še: Saša Vidmajer, *Delo* 9.5.1989,
št. 105, str. 9: ilustr.

199
Tomaž Brate, Referenčnost pred-po-
dobe. - *AB /Arhitektov bilten* št. 99/100,
junij 1989, str. 28-35: ilustr.
Vzpor. prev. v angl.

200
Tomaž Brate, /Uvodnik/. - *List* 02, marec
89, str. 1.

Na zadnji str. anketa O Listu: odziva
Tomaž Brate, Marjan Ocvirk.

201
Tomaž Brate, Železniška postaja Ljub-
ljana. Arhitekt: Marko Mušič. Kritika. -
List 03, junij 89, str. /3/: ilustr.

202
Peter Cook, Židovski muzej v Frank-
furtu. - *AB /Arhitektov bilten* št. 101/102,

november 1989, str. 22-25: ilustr.
Vzpor. bes. v angl.

203

Jože Curk, Grad Gornji Maribor in njegovo kulturnozgodovinsko sporočilo. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 60, n.v. 25, zv. 1, str. 99-108.

204

Jože Curk, Oris 12 najpomembnejših gradbenih objektov v Mariboru II. - *Časopis za zgodovino in narodopisje* 60, n.v. 25, zv. 2, str. 199-227.

205

Branko Cvetkovič, Južni trg - boljši sejem ljubljanske mestne uprave. - *Delo* 11.11.1989, št. 262, str. 27.

Glej še: Darinka Kladnik /izjave Jure Lenard, Grega Košak, Fedja Košir, Južni trg - dnevna soba mesta. - *Dnevnik* 4.5.1989, št. 119, str. 4: ilustr.; *Dnevnik* 24.11.1989, št. 320, str. 24: ilustr.; Saša Vidmajer, *Delo* 6.7.1989, št. 169, str. 6; S. V., Borisu Podrecci prva nagrada za Južni trg. - *Delo* 23.11.1989, št. 272, str. 11 in ilustr. 24.11.1989, št. 273, str. 8.

206

Borut Čontala, Med arhitekti zmagujejo Kolumbi. Javni natečaj NUK II. - *Delo* 28.10.1989, št. 251, str. 28.

Glej tudi: razstava natečajnih del v Ljubljani, NUK in: Saša Vidmajer, Sporni "nasledniki" Jožeta Plečnika. - *Delo* 4.11.1989, št. 256, str. 27: ilustr.; Darinka Kladnik, *Dnevnik* 12.9.1989, št. 248, str. 4: ilustr.

Polemika: Peter Krečič, *Delo* 4.11.1989, št. 256, str. 18; Maja Göstl-Homšak, prav tam; Gojko Zupan, prav tam; Fedja Košir, *Delo* 25.11.1989, št. 274, str. 15 in Edo Ravnikar ml. na str. 15 + 29; Marjan Tepina, *Delo* 9.12.1989, št. 284, str. 18; Vladimir Braco Mušič, prav tam; Fedja Košir, *Delo* 16.12.1989, št. 290, str. 18; Branko Cvetkovič, prav tam; Tomo Martelanc, prav tam; Edo Ravnikar ml., *Delo* 23.12.1989, št. 296, str. 18; Vladimir Braco Mušič, *Delo* 30.12.1989, št. 301, str. 18.

207

Miha Dešman, Hiša Rangus. Stanovanjska hiša Rangusovih na Glavarjevi ulici v Ljubljani. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 106: ilustr.

Avtorja Matej in Vesna Vozlič.

208

Jože Dobrin, Bar Novice in agencija Mali oglasi ČGP Delo v Ljubljani. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 121-124: ilustr.

209

Peter Fister, Koroška arhitektura. - *Celovski zvon* št. 22, 1989, str. 31.

210

Miloš Florjančič, Janez Koželj: Poslovno-stanovanjska hiša na Poljanski 22 v Ljubljani. - *List - Arhiv* 02, marec 89: ilustr.

211

Miloš Florjančič, Janez Lajovic: Poslovno-birojska hiša SOP Krško v Ljubljani. - *List - Arhiv* 04, november 89: ilustr.

212

Miloš Florjančič, Mladen Lukas: Ureditel strehe in podstrešja na stavbi Tomšičeva 6 v Ljubljani. - *List - Arhiv* 01, februar 89: ilustr.

213

Miloš Florjančič, Predavanje Na spolzki površini funkcionalističnega stila. Predavanje prof. Janeza Suhadolca, Cankarjev dom 22.3.1989. - *List* 02, marec 89, str. /10/.

Glej še: Niko Jurca, Na spolzkih tleh spolzke površine. Ob predavanju prof. Janeza Suhadolca: Na spolzki površini funkcionalizma, Zemona, 21. julija 1989. - *Primorska srečanja* 101/89, str. 872-874 in *List* 04, november 89.

214

(Miha Furlan, Matija Lenaršič, Jani Vozelj), Nočni plesni "Klub Slon". Kritika. - *List* 01, februar 89: ilustr.

215

Andreja Gabrovec, Šeherezada. Vzhodno zahodna opera. Scenograf: Marko Japelj. - *List* 03, junij 89: ilustr.

216

Andreja Gabrovec, Zalezujoč Godota. Scenograf: Miloš Jugovič. - *List* 02, marec 89: ilustr.

217

Ivo Goropevšek /int. zap. Saša Vidmajer, Nova avtobusna postaja, simbolna podoba mestnih vrat (Maribor). - *Delo* 4.10.1989, št. 230, str. 10: ilustr.

Glej še: *Dnevnik* 12.7.1989, št. 187, str. 8: ilustr.; Otmar Klipšteter, *Dnevnik* 9.8.

1989, št. 214, str. 5: ilustr. in 25.11.1989, št. 321, str. 7.

218

Peter Gulič, Prostorska realnost in tehnološka utopija. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 160-162: ilustr.

219

Hacinova štipendija. Študentski projekt (Marko Lavrenčič). - *List* 04, november 89: ilustr.

220

Thomas Herzog, Vpliv sončne energije na arhitekturo. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 122: ilustr.

221

Slobodan Jovanović, Novosadska arhitekturna kronika, 1987-1988/1989. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 235-236: ilustr.

222

Niko Jurca, Urbanizem in javnost. - *Pri-morska srečanja* 97/89, str. 447-450.

223

Aleksandar Kadijević, Beograjska arhitekturna kronika. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 223-224: ilustr.

224

Andrej Kemr (Miljenko Licul, Tomaž Kržišnik), Prenova gradu Tabor nad Laškim. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 109-116: ilustr.

Glej še: Plečnikova nagrada za leto 1988, - *AB /Arhitektov bilten* št. 99/100, junij 1989, str. 73-77: ilustr.; Biserka Povše, *Delo* 6.7.1989, št. 154, str. 10 in 7.7.1989, št. 155, str. 11: ilustr.

225

Milena Koren-Božiček, Umetnostno-zgodovinski oris mestnega jedra in značilnosti objektov v Šoštanju. - *Šaleški razgledi* 1989.

226

Drago Kos, Pavel Gantar, "Javne razsežnosti" urbanizma. Odziv javnosti - sociološka presoja. - *Dnevnik* 17.11.1989, št. 313, str. 13.

227

Ante Josip von Kostelac, Muzej kot instrument za posredovanje kulture. - *AB /*

Arhitektov bilten št. 101/102, november 1989, str. 18-21: ilustr.

Vzpor. prev. v angl.

228

Grega Košak, Problemi urbane scene. "Image" Ljubljane. - *Dnevnik* 12.10.1989, št. 278, str. 13: ilustr.

O tem tudi Niko Kralj prav tam.

229

Fedja Košir, Istrska "višinska mesta". - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 22-24: ilustr.

230

Brane Kovič, Kinodvorana Skandia v Stockholmu. - *Ekran* 1989, št. 3,4, str. 55. Glej tudi: Brane Kovič, Erik Gunnar Asplund, švedski arhitekt in oblikovalec. - *Media marketing* junij 1989.

231

Janez Koželj /int. zap. Saša Vidmajer, Enostavna in preiščljena skromnost stavbnih prvin. - *Delo* 23.5.1989, št. 117, str. 6: ilustr.

Glej še: Nagradi v brk. - *Dnevnik* 10.11.1989, št. 306, str. 14: ilustr.

232

Janez Koželj /int. zap. Saša Vidmajer, Velik polom na Slovenskem. Sodobna arhitektura. - *Delo* 7.1.1989, št. 4, str. 23.

233

Janez Koželj, Identiteta vnesenega. Stanovanjsko poslovni objekt na Poljanski cesti v Ljubljani. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 102-103: ilustr.

Glej še: Plečnikova nagrada za leto 1988. - *AB /Arhitektov bilten* št. 99/100, junij 1989, str. 70-71: ilustr.

234

Miro Kranjc, Poslovno-stanovanjska palača Kolodvor. Arhitekt: Vladimir Brezar. Kritika. - *List* 02, marec 89, str. 3/3: ilustr.

235

Peter Krečič, Kraji poslednjega bivanja. - *Dnevnik* 10.8.1989, št. 215, in 11.8.1989, št. 216, str. 4: oboje ilustr.

Plečnik, Mušič, Žale; glej še: *Dnevnik* 26.10.1989, št. 292, str. 12-13; *List* 01, februar 89, str. 2/2: ilustr.

236

Janez Kresal, Hospital. Univerzitetni zavod za rehabilitacijo invalidov - dograditev. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 104-105: ilustr.

Soavtor arh. Borut Grebenšek.

- 237
(Vlasta Kromar, Peter Zidanič), Trgovski lokal Svila. Kritika. - *List* 01, februar 1989: ilustr.
- 238
Marcel Kronegger, Nova ali Nora Gorica. - *Primorska srečanja* 91,92/1989, str. 116-120.
Razgovor s prof. E. Ravnikarjem.
- 239
Jurij Krpan (za komite KSJA), Mesto in urbanizem se izključujeta. XI. kongres študentov arhitekture Jugoslavije. - *List* 02, marec 1989, str. 9/
O tem še: Saša Vidmajer, *Delo* 31.3.1989, št. 75, str. 6; Manifestni apel: *Dnevnik* 8.4.1989, št. 96, str. 5.
- 240
Hanno-Walter Kruft, Utopija in idealno mesto. - *Nova revija* 92, december 1989, str. 1612-1616.
Prevedel Leo Petrovič.
- 241
Jose Ignazio Linazasoro, Novejši projekti. - *AB /Arhitektov bilten* št. 101/102, novembr 1989, str. 64-67: ilustr.
Vzpor. bes. v angl.
- 242
Marjana Lipoglavšek, Centro internazionale di studi di architettura "Andrea Palladio" v Vicenzi. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 165-166.
- 243
Jože Logar, Marketing klub na GR v Ljubljani. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 127-129: ilustr.
- 244
Branko Maksimović, Prevladujoča in raznovrstna vloga zvonika v podobah Ptuja. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 172-173: ilustr.
- 245
Ivo Maroevič, Opredelitev centra in ne-centra. - *AB /Arhitektov bilten* št. 101/102, november 1989, str. 2-17: ilustr.
Vzpor. prev. v angl. jez.
- 246
Ivo Maroevič, Vpliv 19. stoletja na razvoj arhitekture v 20. stoletju. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 147-149.
- 247
Ivo Maroevič, Zagrebška arhitekturna kronika. *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 225-227: ilustr.
- 248
Kača Martinović-Cvijin, Subotška sinagoga. - *Delo* 9.11.1989, št. 260, str. 10.
- 249
Marko Mušič /int. zap. Saša Vidmajer, Prostor, ki govori vsakomur. Cerkvena arhitektura ima najčistejši simbolični izraz, zato je izziv za arhitekta. - *Delo* 13.4.1989, št. 86, str. 10.
- 250
Natečaj:
- Mestno središče Postojne. - *AB /Arhitektov bilten* št. 99/100, junij 1989, str. 90-95: ilustr.
- Natečaj (čuvajnica za miličnika). - *List* 03, junij 89, zadnja str.: ilustr.
- Natečaj: Bio središče in živalski vrt. - *List* 04, november 89: ilustr.
- Natečaj CO 5/3 - Zdravstveni dom (Ljubljana). - *List* 03, junij 89: ilustr.
- Natečaj Semenarna. - *List* 02, marec 89: ilustr.
- Natečaj za idejno rešitev mrliške vežice in ureditev pokopališča v Šentjernej. - *List* 04, november 89: ilustr.
- Natečaj za vstopno zgradbo Karavanškega predora. - *List* 02, marec 89: ilustr.
- Nove Poljane v Ljubljani. - *AB /Arhitektov bilten* št. 99/100, junij 1989, str. 96-105: ilustr.
- 251
Peter Pahor, Geološki zavod Ljubljana. Arhitekt: Tomaž Medvešek. - *List* 04, november 89, str. 16: ilustr.
- 252
Peter Pahor, Pomen prisotnosti (Piranski dnevi arhitekture). - *List* 01, februar 1989.
- 253
Borut Pečenko, Arhitektura in sonce. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 119-120: ilustr.
- 254
Borut Pečenko, Podobne sodobne arhitekture. - *Večer* str. 22: ilustr.
7.1.1989, št. 4 (Kitajci eksperimentirajo, kaj pa mi?); 11.3.1989, št. 58 (M. Fabiani, J. Plečnik); 1.4.1989, št. 76 (Težnja po višinah); 20.5.1989, št. 14 (Jože Koželj).

- 255
Damir in Maja Perinić. Cite du Levre d'Or. Oživiljanje s soncem. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 124-125: ilustr.
- 256
Valter Pikel, Vključitev piranskih solin v sodobno življenje obalnega prostora. Študentska univerzitetna Prešernova nagrada 1988. - *AB /Arhitektov bilten št. 99/* 100, junij 1989, str. 81-86: ilustr.
- 257
Andrej Pogačnik /zap. Darinka Kladnik, Izziv modernega urbanizma. Mesto po meri ljudi. - *Dnevnik* 15.12.1989, št. 339, str. 14.
- 258
Andrej Pogačnik, Razkroj starega vaškega središča? Raziskava, ki išče "dušo" podeželskih naselij. - *Naši razgledi* 26.5. 1989, št. 10, str. 290.
- 259
(Milan Pogačnik), Nova podoba veletrgovine. Kritika. - *List* 01, februar 1989: ilustr.
- 260
Francois de Polignac, Argos med središčem in periferijo: kultni prostor grškega mesta. - *Nova revija* 92, december 1989, str. 1606-1611. Prevedla Jana Pavlič.
- 261
Marko Pozzetto, O Narodnem domu v Trstu. - *Jadranski koledar* 1990 (Trst 1989), str. 125-130: ilustr.
- 262
Damjan Prelovšek, Kultiviran arhitekturni jezik. - *Delo* 14.4.1989, št. 87, str. 6: ilustr.
- O prenovljeni Platani v Lj. (arh. Boris Podrecca) še: Ilka Čerpes, *List* 03, junij 89, str. /2+3/: ilustr.; Darinka Kladnik, *Dnevnik* 14.4.1989, št. 102, str. 4; Brane Kovič, Post-beda. - *Mladina* 12.5.1989, št. 17, str. 53: ilustr.
- Glej tudi: Ljubljana, Galerija DESSA.
- 263
Viktor Pust /int. zap. Mojca Vizjak-Pavšič, Dileme bivalne arhitekture. - *Teleks* 18.5. 1989, št. 19, str. 34-36.
- 264
Viktor Pust, Naselje enodružinskih hiš v Črnučah. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 117-120: ilustr.
- 265
Viktor Pust, Problemi načrtovanja stanovanjske gradnje in vloga Društva arhitektov pri razreševanju. - *List* 04, november 89.
- 266
Anton Ramovš, Zanimiv portal iz domačega kamna v Gorenji vasi. - *Loški razgledi* 36, 1989, str. 65-67: ilustr.
- 267
Aleksander G. Rappaport, Jezik in arhitektura "post-totalitarizma". - *AB /Arhitektov bilten št. 101/102*, novembr 1989, str. 30-53: ilustr.
- Vzpor. bes. v angl.
- 268
Vojteh Ravnikar, Dogodki v Ljubljani. Kavarna in delikatesa Platana in upravni prostori DESSA. - *Teleks* 27.4.1989, št. 145, str. 14-15: ilustr.
- 269
Republiška nagrada "Borbe". - *AB /Arhitektov bilten št. 99/100*, junij 1989, str. 78-80: ilustr.
- Igor Skulj za zasnovo knjižnice Prežihov Voranc v Ljubljani.
- 270
Janko Rožič, Brez kritičnosti iz krize v krizo. - *Teleks* 15.5.1989, št. 20, str. 10-11: ilustr.
- Ob otvoritvi dela prenovljene železniške postaje v Lj.
- 271
Jure Sadar, Stavbni otok. Arhitekt: Aleš Vodopivec... Poslovno-stanovanjski objekt BS2/2. Arhitekt Dušan Gorjup. Kritika. - *List* 02, marec 1989, str. /2+3/: ilustr.
- 272
Luciano Semerani, Resnica in potvorba. Srečanje z Žitnim Silosom (1857-1989) na nekem starem pristaniškem nasipu. - *AB /Arhitektov bilten št. 101/102*, november 1989, str. 60-63: ilustr.
- Vzpor. bes. v ital.
- 273
R. Serra, Svetloba v prostoru. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 121-122: ilustr.
- 274
Skupina (Saša Galonja, Tadej Glažar, Peter Pahor, Polona Šušteršič, Arne Vehovar, Aleš Vrhovec), Ureditev deli-

katese v Škofji Loki. Študentski projekt.
- List 03, junij 89, str. /11/: ilustr.

275

Luigi Snozzi, Proces v teku. - AB /Arhitektov bilten št. 101/102, november 1989, str. 54-59: ilustr.

Vzpor. bes. v angl.

276

Kenan Solaković, Mostovi. Možnost razumevanja odnosa med kiparstvom in arhitekturo (podiplomsko delo). - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 205-212.

277

Alenka Sovinc, Stari del Univerzitetnih kliničnih bolnišnic v Ljubljani. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 81-88: ilustr.

Glej tudi: Alenka Sovinc, Stare bolnišnice strnjene ob Zaloški. - *Dnevnik* 21.8.1989, št. 226, str. 4: ilustr.

278

Janez Suhadolc, Na spolzki površini funkcionalističnega stila. - *Nova revija* 92, december 1989, str. 1617-1641: ilustr.

279

Janez Suhadolc, Zgrešena načela drevesnega urbanizma. "Zakoritenje" Miklošičeve ceste v posmeh najlepši Fabianijevi urbanistični potezi. - *Dnevnik* 12.10.1989, št. 278, str. 13.

280

Jiri Suhomel, Snežka v Visokih Tatrah. - AB /Arhitektov bilten št. 101/102, november 1989, str. 26-29: ilustr.

Vzpor. prev. v angl.

281

Peter Škerlavaj, Modni bar v Ljubljani. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 125-126: ilustr.

282

Ina Šuklje, Novi mestni park v Ljubljani. - List 04, novmeber 89, str. /7/: ilustr.

Glej še: Darinka Kladnik, Severni mestni park. Navje. - *Dnevnik* 23.2.1989, št. 52, str. 5: ilustr.; Saša Vidmajer, Delo 31.1.1989, št. 24, str. 9 (avtorji: Andrej Erjavec, Dušan Ogrin, Ina Šuklje, Andrej Černigoj).

283

Nace Šumi, Baročna arhitektura na Slovenskem. - *Obdobje baroka v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*, Ljubljana 1989 (simpozij 1987), str. 441-446.

284

Nace Šumi, Mesto mrtvih. Novi del ljubljanskih Zal. - *Naši razgledi* 10.3.1989, št. 5, str. 130-131 in tudi *Ars vivendi* 6, 1989, str. 100-101: ilustr.

M. Mušič - J. Plečnik. Glej tudi članka P. Krečiča v *Dnevniku*.

285

Marjan Tepina, Arhitektura naj bo kultura urbanizma. Kriza ljubljanske urbanistične politike. - *Dnevnik* 10.11.1989, št. 306, str. 12-14.

286

Marjan Tepina, Tokovi urbanizacije in citadela Beograd. - *Dnevnik* 22.5.1989, št. 137, str. 2-4.

287

Jana Valenčič, Kritika kot merilo. Simpozij arhitekturnih kritikov v Londonu. - *Naši razgledi* 24.2.1989, št. 4, str. 123.

288

Berislav Valušek, Arhitekt Carl Seidl ali vila v pejsažu. Opatijske vile. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 16-19: ilustr.

289

Aleš Vodopivec, Klasična disciplina modernizma. - AB /Arhitektov bilten št. 99/100, junij 1989, str. 10-17: ilustr.

Vzpor. prev. v angl.

290

Fedja Vukić, Arhitektura i "druga priroda". - AB /Arhitektov bilten št. 99/100, junij 1989, str. 18-27: ilustr.

Vzpor. prev. v angl.

291

Tatjana Wolf, Mesta v svetu in bodočnost metropol. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 163-165: ilustr.

292

Janko J. Zdravec, Lekarna Tabor. Mesto je dobilo nov javni prostor, kulturnen in komunikativen. - *Večer* 22.3.1989, št. 67, str. 14. Arh. Anton Lešnik.

293

Gojko Zupan, Ljubljanska arhitektura danes. Uvodnik. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 98-99: ilustr.

294

Salvator Žitko, Koprski obzidni pas in mestni tloris na karti Giacomina Fina iz leta 1619. - *Kronika* 1989, št. 1-2, str. 37-45: ilustr.

INFORMATIVNI ČLANKI

295
Miloš Florjančič, Mednarodno priznanje Ljubljanski šoli za arhitekturo. - *List* 04, november 89: ilustr.

Glej še: Darinka Kladnik, Priznanje Ljubljanski šoli za arhitekturo. Med najboljšimi Bruno Urh, študent drugega letnika. - *Dnevnik* 17.10.1989, št. 283, str. 18: ilustr.

296
Darinka Kladnik, Arhitekturne "lepotice". - *Dnevnik* 7.2.1989, št. 36, str. 5: ilustr.

Predlog DAL za Prešernove nagrade: S. Križaj, U. Birska, L. Drašler, Janez Koželj, V. Pust, I. Skulj, B. Stanič.

297
Darinka Kladnik, Kenotaf za žrtve dachauskih procesov. - *Dnevnik* 23.9.1989, št. 259, str. 1: ilustr.
Arh. Fedja Košir.

298
Darinka Kladnik, Kronika zamisli. - *Dnevnik* 9.9.1989, št. 245, str. 4 (mdr. AB, Jože Spacal in cvetlični bienale); 21.9.1989, št. 287, str. 7: ilustr. (naloge študentov FAGG); 2.12.1989, št. 326, str. 4 (mdr. Čolnarna ob Ljubljani).

299
Darinka Kladnik, Ljubljana, moje mesto. - *Dnevnik* 31.7.1989, št. 205, str. 4-5: ilustr.
Predstavitev arhitektur v Tivoliju.

300
Darinka Kladnik, Prizidek k pravoslavni cerkvi. Urbanistično arhitektonska študija prof. dr. Ranka Radovića. - *Dnevnik* 22.4.1989, št. 110, str. 5: ilustr.
Pripombi: Grega Košak, Aleksander Bassin.

301
Franc Kuglič, Sakralen vtis in ponos vasi. *Dnevnik* 14.3.1989, št. 71, str. 5: ilustr.
Pripombe na lokacijo nove stožiške cerkve (Lj).

302
Drago Medved, Prenova Narodne galerije. - *Delo* 21.9.1989, št. 219, str. 10.

303
Nagrade:
- Borbina nagrada (iz Slovenije kandidiral Igor Skulj): Snežana Ristić, *Čovjek*

i prostor (Zagreb) marec 1989, št. 432, str. 5: ilustr.

- Plečnikove nagrade (Janez Koželj; skupno Andrej Kemr, Tomaž Kržišnik, Miljenko Licul): *Delo* 18.4.1989, št. 106, str. 1+16 idr. dnevnik.; *AB /Arhitektov bilten* št. 99/100, junij 1989.

304
Matej Šulc, Nova ureditev trga Bernardin. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 21: ilustr.

305
Marjan Tepina, Tri polstoletja Ljubljane. - *Dnevnik* 28.1.1989, št. 26, str. 12.

306
Saša Vidmajer, Aktualnost arhitekture. Hiša arhitekture v Gradcu. - *Delo* 24.6.1989, št. 145, str. 28.

307
Saša Vidmajer, Arhitektura med izvirnim in izvornim. - *Delo* 17.11.1989, št. 267, str. 7.

O Piranskih dnevih arhitekture še (glej tudi Piran, Mestna galerija): *Delo* 24.11.1989, št. 273, str. 7; Sver Fehn /int. zap. S.V., *Delo* 8.12.1989, št. 283, str. 10; Branko Siladin, *Čovjek i prostor* (Zagreb), januar 1990, št. 1, str. 28-29: ilustr.

308
Saša Vidmajer, Arhitekturna delavnica Unije. Pred dvema letoma sta jo ustanovila Ljubljancan Boris Leskovec in Finec Pekka Salminen. - *Delo* 25.7.1989, št. 169, str. 6.

309
Saša Vidmajer, Zanimive rešitve na papirju. Natečaj za preureditev stavbe Studia Marketing. - *Delo* 14.11.1989, št. 264, str. 9: ilustr.

MUZEOLOGIJA IN KONSERVATORSTVO

ŠTUDIJE IN PREDSTAVITVE

310
Ivan Bogovčič, Problematika ohranjanja slikarskih del na fasadah. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 27-32: ilustr.
Posvet o fasadah.

311
Ivan Brišnik, Spet boljši časi za baročno umetnino. Obnova dvorca Novo Celje. - *Delo* 9.12.1989, št. 284, str. 28: ilustr.

312
Anica Cevc, Poročilo o delu Narodne galerije za leto 1988. - *Argo* XXVIII/1989, str. 13-23.

Glej še: Alenka Klemenc, Narodna galerija v letu 1988. - *ZUZ* n.v. XXV, 1989, str. 135-137; Barbara Jaki Mozetič, Poročilo kustosa-pripravnika v Narodni galeriji v Ljubljani. - *Argo* XXVIII/1989, str. 100-104.

313
Franc Curk, Postopek pranja lokalno poslikanih tkanin kulturnozgodovinskih spomenikov. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 95-100; ilustr.

314
Tatjana Čepič, Nekaj o "muzejskem krožku" ali koliko rezultatov so rodili "pomenki ob kavi". - *Argo* XXVIII/1989, str. 118-119.

315
Ralf Čeplak /int. zap. Drago Medved, Spremembe in razvoj v sodobnem muzealstvu. - *Delo* 5.8.1989, št. 179, str. 5.

316
Ralf Čeplak, Modernizacija muzejskih ustanov. S posvetovanja muzejskih delavcev Jugoslavije v Donjem Milanovcu. - *Naši razgledi* 23.6.1989, št. 12, str. 370.

317
Ralf Čeplak, Muzeji: generatorji kulture. 15. generalna konferenca ICOM-a. - *Argo* XXVIII/1989, str. 110-114.

318
Ralf Čeplak, Porodni krči informatizacije v slovenskih muzejih. - *Argo* XXVIII/1989, str. 81-88.

319
Peter Fister, Ponavljajoče se dileme pri obnavljanju fasad. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 19-25; ilustr. Posvet o fasadah.

320
Timotej Knific, predlog za prenovu razstave na Blejskem gradu. - *Argo* XXVIII/1989, str. 61-64; ilustr.

321
Eva Kocuvan, Ljerka Trampuž, Poročilo o udeležbi na mednarodni poletni šoli muzeologije v Brnu (ČSSR) l. 1988. - *Argo* XXVIII/1989, str. 115-117.

322
Josip Korošec, Barva v arhitekturi. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 57-62; ilustr.

Posvet o fasadah.

323
Mateja Kos, K stalni postavitvi razstave Steklarstvo na Kozjanskem na gradu Podsreda. - *Argo* XXVIII/1989, str. 65-68.

324
Marvy Lah-Sušnik, Bojan Klemenčič, Spomeniškovarstvene podlage za urbanistično urejanje v občini Tolmin. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 125-135; ilustr.

325
Savo Marič, Jubilej "hrama umetnosti". Šestdeset let paviljona /Cvijete Zuzorič/ na Kalemegdanu. - *Večer* 27.1.1989, št. 21, str. 14.

326
Ivo Maroevič, Identitet fasade povijesne gradevine. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 13-17; ilustr.

Posvet o fasadah.

327
Janez Mikuž, Avtentičnost fasade ali kaj početi z originalom. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 63-70; ilustr. Posvet o fasadah.

328
Stane Mrvič, Muzejska in galerijska mreža v SR Sloveniji. - *Argo* XXVIII/1989, str. 73-77.

329
/Muzej ljudske revolucije Slovenije, 40-letnica/ predstavitev v *Argo* XXVII/1988/1989/:

Iztok Durjava, Likovna dela. - str. 56-70; id., Kultura. - str. 99-103; Marjeta Mikuž, Plakati. - str. 71-72.

330
Ivo Nemec, Laboratorijske preiskave za barvno študijo fasad v Restavratskem centru SR Slovenije. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 45-52; ilustr.

Posvet o fasadah; na str. 53-56 glej še: Beta Benko Maechtig, Malte historičnih objektov.

331
(Ne)varovanje Plečnikove dediščine /uredila Darinka Kladnik, pisci: Peter Krečič, Vladimir Braco Mušič, Damjan

Prelovšek, Marjan Ocvirk. - *Dnevnik* 19.10.1989, št. 285, str. 12-13.

Glej še: Vladimir Kavčič, Jožeta Plečnika ne sprejmejo v socialistično zvezo. - *Dnevnik* 16.9.1989, št. 252, str. 9-10. Darinka Kladnik /cit. Metka Polenčič, Aleksander Bassin, Marjan Ocvirk, Manjka popis Plečnikove dediščine. - *Dnevnik* 7.1.1989, št. 5, str. 1+5. Peter Krečič /int. zap. Miroslav Slana Miros, Mojster Plečnik je naše okno v svet! - *Večer* 12.8.1989, št. 185, str. 32; ilustr. in odg. Petra Krečiča, Muzej ima jasno opredeljene naloge. - *Večer* 28.8.1989, št. 198, str. 19; Peter Krečič, Zamujena priložnost za Plečnika. - *Delo* 29.4.1989, št. 99, str. 29 (odg. na pismo bralca Franca Brojana, da bi Plečnikovo svetovno razstavo namestili v grad Krumperk: *Delo* 21.3.1989). Drago Medved, Težave s Plečnikovim opusom. - *Delo* 26.7.1989, št. 170, str. 5. Marijan Zlobec, Ali bo Plečnikov jambor potegnil Peglezen iz čeri? - *Delo* 27.10.1989, št. 250, str. 7 in Darinka Kladnik, *Dnevnik* 27.10.1989, št. 293, str. 6; ilustr.

Jelka Pirkovič, Razvoj osrednjih pojmov spomeniške "teorije". - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 149-156.

Jelka Pirkovič, Vpliv avstrijske teorije na Steletov spomeniškovarstveni nazor. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 113-123.

Helena Pogačnik-Grobelšek, Nove pridobitve Moderne galerije 1987-1988. - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 56-58; ilustr.

Marlen Premšak, Srce mestne prenov. Celjski portret: Janko Hartman. - *Večer* 10.2.1989, št. 33, str. 10.

Marjan Rztresen, Sistemske luknje v varovanju dediščine. - *Teleks* 13.4.1989, št. 14, str. 36-38.

Branko Reisp, Strokovno in znanstveno delo Narodnega muzeja v Ljubljani v letu 1988. - *Argo* XXVIII/1989, str. 5-13.

Stojan Ribnikar, Obnova zvonika ob škofijski cerkvi na Titovem trgu v Kopru. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 147-154; ilustr.

Borut Rovšnik, Transformacija konvencionalnih muzejev v informacijske sistemske celote. - *Argo* XXVIII/1989, str. 88-100.

Metka Simončič, Kulturno-informacijski center Križanke - kaj je to? - *Argo* XXVIII/1989, str. 52-54.

Andrej Studen, Poskus mikroraziskave dveh ljubljanskih hiš, njunih stanovanj in stanovalcev. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 166-172; ilustr.

Andrej Šabec, Arhitektura v arhitekturi. Oživitve 270-letne bujske hiše. - *Ars vendi* 6, 1989, str. 13-15; ilustr. Arhitekt Mario Perossa.

Boris Šuligoj, Božji dar ne bo dovolj. Konservatorji in arhitekti. - *Delo* 25.11.1989, št. 274, str. 28.

Josip Ušaj, Umjetna rasvjeta i spomenici kulture. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 75-80; ilustr.

Franc Vardjan, Fasada kot likovna arhitektonska in gradbeno-statična prvina in naloga za konservatorja. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 5-12; ilustr. Posvet o fasadah.

Vasja Venturini, Staro mestno jedro je spremenilo podobo (Maribor). - *Teleks* 18.5.1989, št. 19, str. 8-9.

Barbara Verlič, Neznosna lahkotnost prenov mest. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 156-159.

Marjan Vidmar, Poročilo predsednika Društva muzealcev Slovenije za mandatno obdobje 1983-1989. - *Argo* XXVIII/1989, str. 105-110.

349
Marjan Vogrin, Minoritski samostan v Ptuj ob 750-letnici. - *Mohorjev koledar* 1989, str. 66-68: ilustr.

350
Andreja Vrišer, Razstavna dejavnost Pokrajinskega muzeja v Mariboru v letih 1985-1988. - *Argo* XXVIII/1989, str. 41-44
Glej še na str. 44-46: Vili Vuk, Prostorska preureditev Pokrajinskega muzeja Maribor.

351
Sergej Vrišer /int. zap. Marjan Matjašič, Moderni muzej je kot rimski bog Janus. - *Večer* 25.3.1989, št. 70, str. 23.

352
Momo Vuković, Kamen in barva. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 33-37: ilustr.
Posvet o fasadah.

353
Ljubo Zidar, Vzroki propadanja in restavriranje fasadne ornamentike v Ljubljani. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 39-44: ilustr.
Posvet o fasadah.

354
Alenka Železnik, Prenova stavb na Lončarski stezi v Ljubljani. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989, str. 155-164: ilustr.

INFORMATIVNI ČLANKI

355
Mojca Beljan, Kultura z buldožerjem nad kulturo. Cerkev Svete Klare v Kopru. - *Primorske novice* 12.5.1989, št. 37, str. 6: ilustr.

356
Peter Colnar, Zvonovi Svete Marjete. Jutri posvetitev obnovljene cerkvice na Šmarjetni gori. - *Dnevnik* 29.7.1989, št. 203, str. 5.

357
(dh)/cit. Peter Gabrijelčič, Revitalizacija goriškega krasa. Že skoraj tradicionalen mednarodni študentski raziskovalni tabor. - *Dnevnik* 26.7.1989, št. 202, str. 7.

358
Melita Forstnerič-Hajnšek, "Ničesar nismo dali brez boja." Tri desetletja Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine

v Mariboru. - *Večer* 25.2.1989, št. 46, str. 22.

359
Drago Hribar, Bo Spodnji grad Celju v ponos? - *Delo* 12.10.1989, št. 237, str. 14.

360
Darinka Kladnik, Bogastvo muzejev in prostorska revščina. Ljubljana, moje mesto. - *Dnevnik* 14.8.1989, št. 219, str. 4-5.

361
Darinka Kladnik, Brez predaha na Gradu. - *Dnevnik* 6.1.1989, št. 4, str. 4: ilustr.
O ljubljanskem gradu glej še: Saša Vidmajer, *Delo* 10.1.1989, št. 6, str. 9 in 28.1.1989, št. 22, str. 25, 10.3.1989, št. 57, str. 7; France Rihtar, *Dnevnik* 18.1.1989, št. 16, str. 5; *Dnevnik* 14.2.1989, št. 43, str. 4; Darinka Kladnik, *Dnevnik* 20.4.1989, št. 108, str. 5. Drago Medved, Na ljubljanskem gradu bo predstavljena zgodovina mesta. - *Delo* 3.10.1989, št. 229, str. 6; Saša Vidmajer, *Delo* 4.10.1989, št. 230, str. 11.

362
Darinka Kladnik, Če daš enemu, moraš drugemu vzeti. Prenova muzejske stavbe sproža vrsto vprašanj. - *Dnevnik* 11.1.1989, št. 9, str. 12.
O Narodnem muzeju še: Drago Medved, *Delo* 16.3.1989, št. 64, str. 6; Ivan Sedej, *Delo* 25.3.1989, št. 70, str. 29 in Boris Gombač prav tam.

363
Darinka Kladnik, Enoten sistem. Uvajanje priznanega računalniškega programa MODES. - *Dnevnik* 29.12.1989, št. 352, str. 9.

364
Darinka Kladnik in Tanja Keršmanc (uredili), Misterij premične dediščine. Ljubljana, moje mesto. - *Dnevnik* 5.10.1989, št. 271, str. 12-13.

365
Darinka Kladnik, Od dokumentacije do izvedbe. Prenova starega mestnega jedra Škofje Loke. - *Dnevnik* 16.5.1989, št. 131, str. 16.

366
Darinka Kladnik, Proč s fasadnim polovičarstvom! - *Dnevnik* 8.12.1989, št. 332, str. 13: ilustr.

367
Darinka Kladnik, Vse ali samo del fa-

sade? Prenova stolnice se nadaljuje (Lj.) - *Dnevnik* 1.6.1989, št. 147, str. 5.
Glej še: *Dnevnik* 13.12.1989, št. 337, str. 5: ilustr.; Miroslav Slana-Miros, *Večer* 18.11.1989, št. 268, str. 32.

368

Ivan Krasko, Kaj skriva cerkev sv. Jakoba. - *Dnevnik* 9.9.1989, št. 245, str. 7.
Rodine v Beli Krajini, naselje Naklo.

369

Zora Kužet, Sanacija objektov in apartmajski hotel. Ureditveni načrt Taborškega nabrežja (Maribor). - *Večer* 30.9.1989, št. 227, str. 5.

370

Jure Lenard, Zahtevamo projektno skupino za Staro Ljubljani. - *Dnevnik* 18.3.1989, št. 75, str. 4-5.

O prenovi starega mestnega jedra še: Barbara Verlič-Dekleva, *Dnevnik* 28.3.1989, št. 85, str. 4; Boris Platovšek, *Dnevnik* 1.4.1989, št. 89, str. 5; Darinka Kladnik, *Dnevnik* 25.4.1989, št. 113, str. 5 (oglasta miza, sodelovali mdr.: Marjan Ocvirk, Uroš Lubej, Jure Lenard, Stane Bernik) in Darinka Kladnik 7.8.1989, št. 212, str. 4-5.

371

Drago Medved, Dragoceni grajski kompleks s cerkvijo zdaj spet varuje vodni obrambni jarek. Olimje, evropski kulturni spomenik. - *Delo* 9.5.1989, št. 105, str. 12.

372

Drago Medved, Lastovke so že, o pomladi pa še ne bi mogli govoriti. muzejska mreža v Sloveniji. - *Delo* 14.1.1989, št. 10, str. 28.

373

Drago Medved, Narodni dom, ponos slovenstva. Celjski Narodni dom naj bi ob stoletnici dobil svojo prvotno podobo. *Delo* 26.4.1989, št. 97, str. 14: ilustr.

374

Drago Medved, Ne spoštujejo spomenikov. - *Delo* 22.8.1989, št. 193, str. 8.
Primer Bleda, Kočevskega Roga.

375

Drago Medved, Skrbno ohranjanje najstarejše praznupnijske cerkve pri nas (Sv. Martin v Laškem). - *Delo* 31.10.1989, št. 253, str. 12 in 2.11.1989, št. 254, str. 14: ilustr.

376

Boris Miočinović/int. zap. Jože Slodnjak, Zanimive grajske kleti. Ptujski Pokrajinski muzej pred stoletnico. - *Večer* 22.3.1989, št. 67, str. 1+7: ilustr.

377

Vladimir Mušič/int. zap. Darinka Kladnik, V soočanju s problemi verskih skupnosti. - *Dnevnik* 8.6.1989, št. 154, str. 5.
Obnova in načrtovanje sakralnih objektov v Ljubljani.

378

Nagrade:
Valvasorjeve nagrade (za 1988 Polonca Vrhunc, Jurij Bavdaž; za 1989 Jasna Horvat, Branko Reisp, Ksenija Rozman): *Delo* 22.12.1989, št. 295, str. 1+6 idr. dnevnik.

379

Janez Petkovšek, Na steni dnevnega prostora se je prikazal trpeči Kristus. V znameniti kamniški stavbi so poleg freske z motivom Veronikinega prta odkrili še več gotških oken in stropov. - *Delo* 16.3.1989, št. 62, str. 9.

380

Jože Rakuša, Za grad (še) ni rešitve. Potem ko so uredili grajski park v Rakičanu. - *Večer* 6.4.1989, št. 80, str. 11: ilustr.

381

Zlatka Rashid, Obnova je v teku. Štatenberski dvorec se po Impolovi zaslugi spet prebuj. - *Večer* 17.11.1989, št. 267, str. 10-11: ilustr.

382

Jože Slodnjak, Obnovljen gotski prezbitrij. V Ptujju je bila prva slovesnost ob letošnji 750-letnici minoritskega samostana. - *Večer* 1.7.1989, št. 151, str. 5; 12.9.1989, št. 211, str. 9.

383

Stari mojstri, nove zvijače. Računalniki v službi umetnostne zgodovine. - *Večer* (prevod iz *Time*) 11.12.1989, št. 296, str. 32: ilustr.

384

Boris Šuligoj, Se bo v Piranu posrečilo ujeti čas? - *Delo* 21.1.1989, št. 16, str. 28.
O prenovi starega mestnega jedra še: Boris Šuligoj, *Primorski dnevnik* 28.1.1989, št. 23, str. 3; Nada Ravter, *7D* 9.3.1989, št. 10, str. 17-18: ilustr.

385
Marjan Vrhovec, Tivolska prizadevanja
in strokovne rešitve. - *Dnevnik* 13.6.1989,
št. 159, str. 4.

386
Andreja Vrišer, Mariborski muzej gostu-
je v Gorici. Muzejska oblačila na sejmu
sodobne mode. - *Večer* 30.9.1989, št. 227,
str. 5.

387
Gojko Zupan, Veliki Louvre - zgled za
muzeje sveta. - *Delo* 22.8.1989, št. 193,
str. 8.

KOLONIJE

388
Ada Klinkon, Jubilejna slikarska kolonija
"Rudi Kogej". V Bovcu. - *Dnevnik* 7.7.
1989, št. 182, str. 7.
mdr. Janez Boljka.

389
Mitja Košir, Kako zelena je (še) moja
dolina. 26. slikarska kolonija Izlake-Za-
gorje. - *Dnevnik* 15.7.1989, št. 190, str.
1+7: ilustr.
mdr. Mišo Knez, Štefan Marflak, Lojze
Konec.

390
Drago Medved, Dvogovori s trdo kovino.
Forma viva na Ravnah. - *Delo* 29.8.1989,
št. 199, str. 8.
Udeleženec mdr. Matjaž Počivavšek.

391
Drago Medved, Likovniki prebujajo Tr-
nuljčico. Začeli so se 2. celjski medna-
rodni slikarski tedni (v Logarski dolini).
- *Delo* 22.9.1989, št. 220, str. 7.

392
Drago Medved, Razkošje v travi. Sloven-
ska Forma viva. - *Delo* 16.9.1989, št. 215,
str. 28: ilustr.

393
Slavica Pičenko, Svet, ki navdihuje. Te-
den dni so v okolici gradu Borl ustvarjali
slovenski likovniki. - *Večer* 13.7.1989, št.
160, str. 10
11. slikarska kolonija Gorca; mentor
Janez Zalaznik.

394
Franc Zalar, Vse lepote Prlekije. Ob 1.
slikarskem ex tempore "Ante Trstenjak"
v Ljutomeru. - *Dnevnik* 31.10.1989, št.
297, str. 17.
Nagrajenec Stojan Grauf.

RAZSTAVE

Opomba: Pregled razstav za leto 1989 je
objavljen v: M'ARS III, št. 4, 1991 /IV,
št. 1, 1992, str. 81-106, tam so objavljeni
tudi pisci v katalogih in zloženkah, zato
tu opozarjam le na besedila iz obsež-
nejših katalogov in na tehtnejše odmeve
na razstave po časopisju (tudi za tuje raz-
stave, ki v pregledu razstav v M'ARSu
niso upoštevane). Za reduciranje sem se
odločila zaradi izredno velike količine
zbranega materiala, ki pa je dostopen
uporabnikom v dokumentaciji Moderne
galerije v Ljubljani. Imena krajev (ne
glede na državo) pri skupinskih razsta-
vah so razvrščena po abecedi, prav tako
imena umetnikov pri samostojnih raz-
stavah. Z znakom * sem označila po-
membnejše razstave ali odzive nanje. /
More detailed information available in
the Documentation Department of the
Moderna galerija Ljubljana.

395
Jana Intihar Ferjan, Adela Železnik,
Pregled razstav za leto 1987. - *M'ARS* I,
št. 4, 1989, str. 73-95.

SKUPINSKE RAZSTAVE

B a n j a L u k a

396
XIV. jesenji salon. Umjetnost za i protiv
(M. Gržinić-A. Šmid, Irwin, Z. Jeraj, M.
Kovačić, J. Matelić, F. Mesarić, Z. Rus,
M. Sedej ml., J. Slak, B. Štokelj). Kata-
log.
Rec.: Meta Gabršek-Prošenc, *Naši raz-
gledi* 29.12.1989, št. 24, str. 730 in *Večer*
16.12. 1989, št. 290, str. 22: ilustr.; Tomi-
slav Vignjević, *Likovne besede* 12,13,
marec 1990, str. 90-91: ilustr.

B e n e t k e / V e n e z i a

397
Marijan Tršar, Umetnikov kriterij likov-
nega vrednotenja. Beneški bienale post
festum. - *Naši razgledi* 10.3.1989, št. 5,
str. 134-135.

Glej še: Primorska srečanja 91,92/1989.
398
Nadja Zgonik, Beneško poletje. - *M'ARS*
I, št. 2, 1989, str. 47-48.

Beograd

Ješa Denegri, Beograjska likovna kronika. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtnu revije letnica 1989), str. 221-223: ilustr.

399

Poročila o razstavah:

Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 13.1.1989, št. 1, str. 21: ilustr. (P. Nešković); 26.5.1989, št. 10, str. 305 (Mlada nemška umetnost). Dragiša Radosavljević, *Dnevnik* 10.1.1989, št. 8, str. 17, *Naši razgledi* 27.1.1989, št. 2, str. 53-54, 14.7.1989, št. 13, str. 401-402. Risto Vitanov, *Naši razgledi* 10.2.1989, št. 3, str. 85 (K. Hakman); 7.4.1989, št. 7, str. 212 (Židje na jugoslovanskih tleh); 8.9.1989, št. 17, str. 504-505: ilustr. (Petar Omčikus, Bata Mihailović).

400

Bratislava

12. bienale ilustracij Bratislava (BIB). Rec.: Branko Sosić, *Delo* 12.10.1989, št. 237, str. 5.

401

Brežice

Jožica Vrtačnik, Pregled in kratka oznaka programa razstav v Galeriji Posavskega muzeja Brežice za leto 1988. - *Argo* XXVIII /1989, str. 59-61.

402

Budimpešta/Budapest

Muczarnok

*Razprte podobe /Disclosed Images. Izbrana dela slovenske umetnosti osemdesetih let (J. Barši, B. Gorenec, Z. Hočevar, S. Kapus, Z. Lenardič, M. Počivavšek, T. Pogačar, M. Potrč, D. Sambolec, T. Šušnik, L. Vodopivec, D. Zidar). Katalog: besedilo Igor Zabel. Razstava je bila še v Szombathelyju in Mariboru.

403

Carcassonne

*Avant-gardes Yougoslaves. (Irwin, Matjaž Počivavšek, Duba Sambolec, Tugo Šušnik predstavljeni s starejšimi teksti Tomaža Brejca, Jureta Mikuža, Sretna

404

Ugričića). Katalog: besedila Tomaž Brejc, Ješa Denegri, Davor Matičević, Bojana Pejić, Ida Biar. Rec.: Zvonko Maković, *Oko* 22.1.1990, št. 4, str. 24: ilustr.

Celje

Alenka Domjan, Celjska likovna kronika (september 1987 - december 1988). - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtnu revije letnica 1989), str. 216-217.

405

Pokrajinski muzej

mp., Izjemna donacija. Dr. Štefka Cobelj je celjskemu muzeju poklonila 1779 eksponatov. - *Večer* 21.4.1989, št. 93, str. 14.

406

Likovni salon

Celjski gledališki plakat. Katalog: besedila Stane Bernik, Nevenka Šivavec.

407

Samo Perpar, Željko Opačak. Konrad Topolovec. Katalog: besedila Marlen Premšak, Alenka Domjan, Nevenka Šivavec.

408

2. celjski mednarodni slikarski tedni. (Č. Frelj, I. Fistrič, D. Jurić, R. Maclaurin, M. Kaltner, J. Kolata). Katalog: besedilo Nadja Zgonik.

409

Rec.: *Dnevnik* 11.10.1989, št. 277, str. 1+10: ilustr.; *Kovinotehna-bilten* št. 2, 1989.

Dunaj/Wien

Nataša Jovičić, Fotografije di Ikona Gallery. - *M'ARS* I, št. 4, 1989, str. 61.

410

Jure Mikuž, Oesterreichischer Herbst. - *M'ARS* I, št. 3, 1989, str. 61.

411

Bojana Žigon, Dunaj v znamenju akcionistov. - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 36-37.

412

Firenze/Firenze

Saša Vidmajer, Večna inspiracija konj. Muzej Marina Marinija v Firencah. - *Delo* 1.4.1989, št. 76, str. 28: ilustr.

413

Gorica / Gorizia

414

Marjana Cimperman-Lipoglavšek, Sebastiano Ricci in Michele Marieschi. Ob razstavah v Passarianu in Gorici. - *Naši razgledi* 22.9.1989, št. 18, str. 546-547: ilustr.

Gradec / Graz

415

Trigon 89. "Aktuelle" Kunst. Katalog: besedilo (mdr.) Jure Mikuž, Igor Zabel (za M. Potrč).

Karlovac

416

6. Bienale akvarela Jugoslavije (BAJ). Katalog. Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 23.6.1989, št. 12, str. 369: ilustr.

Koper

Pokrajinski muzej

417

*Koper med Rimom in Benetkami. Capodistria tra Roma e Venezia. Katalog (razstava je nato potovala). Rec.: Drago Svoljšak, *Primorska srečanja* 98/1989, str. 570-571: ilustr.

Kranj

418

Beba Jenčič, Gorenjska likovna kronika za leto 1988. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 217-218: ilustr.

Gorenjski muzej

419

Mlada generacija fotografov na Slovenskem. Katalog: besedilo Aleksander Bassin.

420

Majda Žontar, Razstava Gradovi na območju Kranja. - *Argo* XXVIII / 1989, str. 56-57; *Kronika* 1989, št. 3, str. 315-316: ilustr.

Ljubljana

421

Janez Mesesnel, Ljubljanska likovna kronika. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 213-214: ilustr.

Narodna galerija

422

*Milček Komelj, Pota k moderni in Ažbetova šola v Münchnu. - *Sodobnost* 1989, št. 2, str. 202-210.

Razstava iz 1988, glej še: Marijan Tršar, *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 53-64: ilustr.; Marijan Zlobec, *Delo* 23.2.1989, št. 44, str. 7.

423

*Evropska tihožitja iz slovenskih zbirk. Katalog: besedilo Ksenija Rozman, katalog del Ksenija Rozman, Federico Zeri. Rec.: Špelca Čopič, *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 65-72: ilustr.; Ksenija Rozman /int. zap. Branko Sosič, *Delo* 25.1.1989, št. 19, str. 10; Federico Zeri /int. zap. Marijan Zlobec, *Delo* 11.2.1989, št. 34, str. 27; Lev Menaše, *Naši razgledi* 24.2.1989, št. 4, str. 103: ilustr.; Luc Menaše, *Delo* 18.3.1989, št. 64, str. 28: ilustr.; Janez Mesesnel, *Oko* (Zagreb) 23.3.-6.4.1989, št. 444, str. 25: ilustr.

424

Mi mladi. Delovni listi: avtorica Lidija Tavčar. Rec.: Lidija Tavčar, *Likovne besede* marec 1990, št. 12/13, str. 111-112: ilustr.

Narodni muzej

425

*Slovenci v letu 1789. Katalog: besedila (mdr.) Vesna Bučič, Jasna Horvat, Mateja Kos, Maja Lozar Štamcar, Ivan Sedej, Matija Žargi.

Rec.: Jasna Horvat, *Kronika* 1990, št. 112, str. 85-89; Darinka Kladnik, *Dnevnik* 24.10.1989, št. 290, str. 18: ilustr.; Drago Medved, *Delo* 13.10.1989, št. 238, str. 7; Drago Medved, *Naši razgledi* 24.11.1989, št. 22, str. 654-655.

Moderna galerija

(za natančnejše podatke glej: M'ARS II, št. 1, 1990, str. 56-59)

426

Jana Intihar-Ferjan, Razstave, ki jih je pripravila MG v letu 1988. - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 53-55.

427

Teruhiro Hamano in umetniki skupine Ryu. Katalog skupen še za Nemčijo:

besedila Toshihiro Hamano, Curt Heigl, Zoran Kržišnik, Jure Mikuž, Yoichiro Oamachi.

Rec.: Aleksander Bassin, *Delo* 21.4.1989, str. 93, str. 10; Branko Sosič, *Delo* 25.3.1989, št. 70, str. 28; ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 13.4.1989, št. 101, str. 11.

428

Translimina (M. Begić, S. Červek, I. Fistrič, B. Gorenec, M. Gumilar, M. Počivavšek, Z. Posega, B. Sever). Katalog skupen še za Gradisco d'Isonzo in Celovec: besedila Maria Campitelli, Arnulf Rohsmann, Jure Mikuž.

Rec.: Arturo Carlo Quintavalle, *Panorama* (Italija) 19.3.1989, št. 1196, str. 9 in *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 43; Grete Misar, *Kleine Zeitung* (Celovec) 21.5.1989; Branko Sosič, *Delo* 15.4.1989, št. 88, str. 28; Marijan Tršar, *Naši razgledi* 12.5.1989, št. 9, str. 265; Franc Zalar, *Dnevnik* 16.5.1989, št. 131, str. 17.

429

Študentska razstava grafik 1951-1956 (generacija ALU). Katalog: besedilo Špelca Čopič.

430

18. mednarodni bienale grafike. Katalog: uvod Zoran Kržišnik.

Rec. (izbor): Zoran Kržišnik /int. zap. Drago Medved, *Delo* 3.6.1989, št. 127, str. 28; Z. Kržišnik, Georg Reinhardt, Lee Young, Pierre Restany /int. zap. Milan Dekleva, Neda Schlamberger, *Dnevnik* 15.6.1989, št. 161, str. 8; Z. Kržišnik, M. Komelj, L. Logar, I. Sedej /int. zap. Dorotea Jendrič, *Večernji List* (Zagreb) 19.7.1989, št. 167, str. 29; A. Bassin, M. Komelj, Z. Kržišnik, L. Logar, J. Mikuž, I. Sedej (anketa), *Delo* 21.7.1989, št. 167, str. 29; Aleksander Bassin, *Delo* 30.8.1989, št. 200, str. 7; Igor Gedrih, *Sodobnost* 1989, št. 11, str. 1091-1092; P.T. (Pavel Toplak), *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 60; ilustr.; Marijan Tršar, *Naši razgledi* 14.7.1989, št. 13, str. 392 in 28.7.1989, št. 14, str. 420; ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 19.8.1989, št. 224, str. 7, 26.8.1989, št. 231, str. 7, 31.8.1989, št. 236, str. 8.

431

*Alpe Adria. Onstran realizma. Figura-lika-abstrakcija - informel: 1945-1960 (S. Kregar, M. Pregelj, G. Stupica). Katalog

skupen za dežele delovne skupnosti Alpe-Jadran (Štajerska, Koroška, Salzburg, Zg. Avstrija, Benečija, Lombardija, Hrvaška, Slovenija in Vas ter Gyor-Sopron na Madžarskem): besedila Wilfried Kreiner, Arnulf Rohsmann, Nikolaus Schaffer, Erich Heller, Luigina Bartolatto, Alberto Lui, Laura Carlini, Želimir Koščević, Igor Zabel, Monika Zsambecky, Julia Nemetine.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 24.11.1989, št. 23, str. 675; Branko Sosič, *Delo* 28.10.1989, št. 251, str. 28; ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 5.12.1989, št. 329, str. 17.

432

Iz konteksta - 40 del aktualne umetnosti iz širšega področja Spodnje Avstrije / Balance-akte 88. Del razstave v LRRJ. Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 24.11.1989, št. 22, str. 674-675; Majda Hostnik-Šetinc, *Dnevnik* 25.10.1989, št. 295, str. 12; ilustr.; Branko Sosič, *Delo* 28.10.1989, št. 251, str. 28; Franc Zalar, *Dnevnik* 2.12.1989, št. 326, str. 16.

433

*Izkušnja predmeta. Mladi slovenski umetniki (J. Barši, M. Bratuša, S. Červek, I. Fistrič, M. Gumilar, M. Kovačič, Z. Lenardič, R. Makše, S. Plotajs, T. Pogačar, Z. Posega, M. Potrč, R. Rusjan, B. Sever, V. Stijepić, D. Zidar). Katalog: besedilo Zdenka Badovinac.

Rec.: Zdenka Badovinac /int. zap. Branko Sosič, *Delo* 28.11.1989, št. 276, str. 11; ilustr.; Mojca Oblak, *M'ARS* I, št. 4, 1989, str. 63-64; (Bogdan Lešnik, *Likovne besede* št. 21-22, januar 1992/1, str. 24).

Galerija Ars

434

Promocija pohištva Tema (Brest Cerknica; avtorja Tea in Edo Vidovič).

Rec.: Darinka Kladnik, *Dnevnik* 11.5.1989, št. 126, str. 10; Peter Krečič, *Delo* 16.5.1989, št. 111, str. 9.

Bežigradska galerija

435

Skupina Zemlja. Katalog: besedilo Josip Depolo.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 9.6.1989, št. 11, str. 338; ilustr.; Janez Mesesnel, *Delo* 15.6.1989, št. 137, str. 11.

Galerija Tivoli (Mednarodni grafični likovni center-MGLC)

436

Grupa 69. 1969-1989. (J. Bernik, J. Buić, J. Ciuha, A. Jemec, A. Maraž, F. Rotar, M. Šutej, Drago Tršar, V. Veličkovič). Rec.: Zoran Kržišnik /int. zap. Darinka Kladnik, *Dnevnik* 3.1.1990, št. 1, str. 12; Branko Sosič, *Delo* 13.1.1990, št. 10, str. 28; Marijan Tršar, *Teleks* 18.1.1990, št. 3, str. 48-49: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 16.1.1990, št. 14, str. 16.

Cankarjev dom (CD) - Galerija CD

437

Predstavitev Galerije CD: *Likovne besede* julij 1989, št. 10,11, str. 101-104; Branko Sosič, *Delo* 2.3.1989, št. 50, str. 6.

438

Ekspresionizem nemških grafikov. Katalog v nem. (iz leta 1987). Rec.: Lev Menaše, *Naši razgledi* 6.10.1989, št. 19, str. 579: ilustr.; Branko Sosič, *Delo* 23.9.1989, št. 221, str. 28: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 19.10.1989, št. 285, str. 9.

439

Makedonske ikone v žgani glini. Katalog: besedilo Kosta Balabanov. Rec.: Jože Kastelic, *Naši razgledi* 29.12.1989, št. 24, str. 729-730: ilustr.

CD - I. predverje

440

Odslikave in zamisli. Britanska fotografija 80-ih let. Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 27.1.1989, št. 2, str. 63: ilustr.; Milan Stepanovič, *Primorski dnevnik* 27.1.1989, št. 22, str. 9: ilustr.

441

Brane Kovič, Potegavščina pod krinko solidarnosti. - *Delo* 7.12.1989, št. 282, str. 10 in odg. Boris Šuštaršič, 12.12.1989, št. 286, str. 9 (prodajna razstava).

CD - Mala dvorana

442

4. mednarodni bienale Video CD 89. Rec.: Dominik Beton, *Dnevnik* 10.10.1989, št. 277, str. 10; Janez Strehovec, *Delo* 3.10.1989, št. 229, str. 6, 6.10.1989, št. 232, str. 20, 7.10.1989, št. 233, str. 16, 10.10.1989, št. 235, str. 6.

Mestna galerija

443

Oman, Spacal, Zigaina. Katalog: besedilo Brane Kovič. Rec.: Janez Mesesnel, *Delo* 27.3.1989, št. 71, str. 3; Branko Sosič, *Delo* 11.3.1989, št. 58, str. 28: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 31.3.1989, št. 76, str. 7.

444

Likovni utrinek Makedonije. Rec.: Janez Mesesnel, *Delo* 4.5.1989, št. 101, str. 10; Ljuben Paukovski, *Likovne besede* julij 1989, št. 10,11, str. 106-107; Krasimir Trajkov /zap. Branko Sosič, *Delo* 26.4.1989, št. 97, str. 11; Franc Zalar, *Dnevnik* 12.5.1989, št. 127, str. 12.

445

Od Arakawe do Winzerja. Spremljajoča razstava 18. mednarodnega grafičnega bienala. Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 23.6.1989, št. 12, str. 380; Brane Kovič, *Delo* 5.7.1989, št. 153, str. 3; Franc Zalar, *Dnevnik* 5.7.1989, št. 180, str. 7.

446

*150 let fotografije na Slovenskem. 1. Katalog: besedila Mirko Kambič, Brane Kovič, Peter Krečič. Rec.: Marij Čuk, *Primorski dnevnik* 14.9.1989, št. 211, str. 9: ilustr.; Branka Hlevenjak, *Oko* (Zagreb) 2.-16.11.1989, št. 460, str. 16-17: ilustr.; Brane Kovič /int. zap. Branko Sosič, *Delo* 11.10.1989, št. 236, str. 10: ilustr.; Peter Krečič, *Delo* 28.9.1989, št. 225, str. 11; Želimir Koščević, *Vjesnik-7 dana in Naši razgledi* 6.10.1989, št. 19, str. 572; Primož Lampič, *Naši razgledi* 6.10.1989, št. 19, str. 561: ilustr.; Milan Pajk, *Teleks* 14.9.1989, št. 36, str. 56-59: ilustr.; Milan Pajk, *Ars vivendi* št. 8, 1990, str. 12-15: ilustr.; Milan Pajk, *Media Marketing* št. 10; Branko Sosič, *Delo* 16.9.1989, št. 215, str. 28: ilustr.; Branka Šulc, *Informatica museologica* (Zagreb) 1989, št. 3/4, str. 78: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 13.10.1989, št. 279, str. 7.

447

5 + 5. Simbolična govorica barve. Rec.: Branko Sosič, *Delo* 4.11.1989, št. 256, str. 28: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 11.11.1989, št. 307, str. 16.

448
Šest ameriških umetnikov. Katalog: besedili Aleksander Bassin, Živa Škodlar-Vujić.

Rec.: Mateja Gale, *Teleks* 21.12.1989, št. 50, str. 51: ilustr.; Marija Korošec, *Likovni život* (Zemun) januar-februar 1990, št. 1819, str. 9; Janez Mesesnel, *Delo* 22.12.1989, št. 295, str. 7; Franc Zalar, *Dnevnik* 6.1.1990, št. 4, str. 16.

Likovno razstavišče Rihard Jakopič (LRRJ)

449
Sodobna japonska arhitektura.
Rec.: Peter Krečič, *Delo* 24.3.1989, št. 69, str. 6; *List* 02, marec 1989, str. 111/.

450
Baročna Ljubljana (ideje študentov arhitekture pod mentorstvi Miloša Bonče, Petra Fistra, Janeza Koželja, Petra Gabrijelčiča; dokumentarno gradivo razstavljeno v NUK).

Rec.: Jaka Bonča, *List* 03, junij 89, zadnja str.; Darinka Kladnik, *Dnevnik* 13.5.1989, št. 128, str. 5: ilustr.; Gojko Zupan, *Delo* 13.5.1989, št. 109, str. 28.

451
Likovni trenutek 1989. ZDSLU. Katalog: besedilo France Peršin.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 9.6.1989, št. 11, str. 329: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 13.6.1989, št. 159, str. 17.

452
Društvo oblikovalcev Slovenije. Pregledna razstava DOS.

Rec.: Janez Suhadolc, *Delo* 13.1.1990, št. 10, str. 5; Janez Suhadolc, *Naši razgledi* 23.2.1990, št. 4, str. 100-101: ilustr.

Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK)

453
Razstava natečajnih del za projekt NUK II.

Rec.: Darinka Kladnik, *Dnevnik* 12.9.1989, št. 248, str. 1+4: ilustr.; Marjan Tepina, *Delo* 21.10.1989, št. 245, str. 30; Saša Vidmajer, *Teleks* 19.10.1989, št. 41, str. 45: ilustr.; Saša Vidmajer, *Delo* 26.9.1989, št. 223, str. 6: ilustr., 25.10.1989, št. 248, str. 11, 4.11.1989, št. 256, str. 27: ilustr.

Galerija Ars

454
Barbara Habič, Prvi koraki h klubu ljubiteljev grafike. - *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 93/95: ilustr. (T. Atanasov, J. Anderle, Č. Frelih).

Galerija Equina

455
Galerija Equina 1989 /vsebinska zasnova in oblikovanje Taja Vidmar-Brejc, Žarko Vrezec, Mojca Bec (s seznamom razstav in razstavljenih del od 18.9.1986 do 8.2.1989); besedilo Želimirja Koščeviča.

Galerija DESSA

456
Otvoritev galerije (prenova Borisa Podrecce): Andrej Hrausky, *Čovjek i prostor* (Zagreb) 1989, št. 6, str. 67; Darinka Kladnik, *Dnevnik* 18.4.1989, št. 106, str. 1+5: ilustr.; Borut Pečenko, *Večer* 22.4.1989, št. 94, str. 22; Saša Vidmajer, *Delo* 16.5.1989, št. 111, str. 9: ilustr.

Galerija IDCO

457
Politični plakat 1987-1989 v SRS. Katalog: besedilo Vesna Teržan.

Rec.: Alenka Puhar, *Delo* 10.11.1989, št. 261, str. 7; *Dnevnik* 7.11.1989, št. 303, str. 16: ilustr.

Galerija Kompas

458
Jana Vesel /zap. M.E., Dejavnost Kompasove galerije bo tudi v prihodnje raznolika. - *Delo* 26.5.1989, št. 120, str. 7.

Galerija Rebeka

459
Prisotnost geometrije (J. Gorinšek, D. Jejčič, J. Knez, J.M. Knez, M. Kovačič, J. Lenassi, Ž. Vrezec).

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 26.5.1989, št. 10, str. 297; Judita Krivec, *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 50-52: ilustr.

Galerija ŠKUC

460
Predstavitev galerije: Irina Subotić, *Književne novine* (Beograd) 1.9.1989.

461
Dubravko Adamović, Emir Alajbegović,
Petar Barišić, Iva Jelačić.
Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi*
24.3.1989, št. 6, str. 178: ilustr.

462
Damir Babić, Boris Bedrač, Sandro Đu-
kić, Damir Šimunović.
Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi*
26.5.1989, št. 10, str. 297; Tomislav Vig-
njević, *Teleks* 22.6.1989, št. 24, str. 55.

Kulturno-informacijski center (KIC)
Križanke

463
Stenske slike na zunanjščinah.
Rec.: Ivan Bogovčič/zap. Darinka Klad-
nik, *Dnevnik* 17.1.1989, št. 15, str. 16;
Drago Medved, *Delo* 28.1.1989, št. 22,
str. 25.

464
Župnijska cerkev sv. Jerneja v Šentjer-
neju - Arheološka raziskava talnih slojev.
Katalog (iz Novega mesta, 1988).
Rec.: Drago Medved, *Delo* 20.4.1989, št.
92, str. 2.

465
Slikarstvo 17. stoletja v Istri in njenem
zaledju - predstavitev projekta.
Rec.: Jože Hudeček, *7D* 29.6.1989, št. 26,
str. 17; Drago Medved, *Delo* 23.5.1989,
št. 117, str. 2; Ferdinand Šerbelj, *Delo*
3.6.1989, št. 127, str. 28: ilustr.

466
Vredni nevenljivega spomina. Navje. Ka-
talog (sodelovanje s Slovenijalesom):
besedilo Damjan Prelovšek, Joža Mah-
nič.
Rec.: *Dnevnik* 4.11.1989, št. 300, str. 4-5;
10.11.1989, št. 306, str. 5; 18.11.1989, št.
314, str. 4 (o problematiki nove Vil-
harjeve še: *Dnevnik* 13.12.1989, št. 337,
str. 5).

L j u t o m e r

Galerija Ante Trstenjak

467
Multimedialna skupina K.B.V. (Zlatko
Gnezda) Katalog: besedilo Mitja Visoč-
nik.
Rec.: Mitja Visočnik, *Naši razgledi* 9.6.
1989, št. 11, str. 329.

L o n d o n

468
Zdenka Badovinac, Pismo iz Londona. -
M'ARS I, št. 1, 1989, str. 34-35.

M a r i b o r

469
Meta Gabršek-Prosenc, Ekologija in
umetnost. Problematika trienalne likov-
ne prireditve v Mariboru. - *Sinteza* 83-
86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica
1989), str. 35-40: ilustr.

Pokrajinski muzej

470
Melita Forstnerič-Hajnšek, Drugačna
ponudba. Kaj pripravlja Pokrajinski mu-
zej Maribor v novi sezoni. - *Večer* 18.4.
1989, št. 90, str. 14.
O tem še: France Forstnerič, *Delo* 28.4.
1989, št. 98, str. 6; Otmar Klipšteter,
Dnevnik 6.5.1989, št. 121, str. 16.

471
Društvo arhitektov Maribor.
Rec.: Gregor Kraševac, *Večer* 9.6.1989,
št. 132, str. 6.

472
Oblikovanje v keramiki. Iz muzejske
zbirke. Katalog: besedilo Marjetica Si-
moniti.
Rec.: Mateja Kos, *Naši razgledi* 24.11.
1989, št. 22, str. 657; Marjetica Simoniti,
Večer 30.9.1989, št. 227, str. 22: ilustr.

Umetnostna galerija

473
Meta Gabršek Prosenc, Mariborska li-
kovna kronika. Umetnostna galerija z
razstavnim salonom Rotovž januar 1988-
maj 1989. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990
(na hrbtu revije letnica 1989), str. 214-
215: ilustr.

474
Helena Grandovec, Desetletje likovnega
ustvarjanja. Likovno življenje v Mariboru
1945-1955. - *Večer* 20.1.1989, št. 22, str.
23: ilustr.
O razstavi iz leta 1988 še: Aleksander
Bassin, *Naši razgledi* 24.3.1989, št. 6, str.
169.

Razstavní salon Rotovž

475
Sodobno češko slikarstvo.

Rec.: Meta Gabršek-Prosenc, *Večer* 18.2.1989, št. 40, str. 23: ilustr.; M.K., *Večer* 31.1.1989, št. 24, str. 14: ilustr.

476

Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor. 30 let ZVNKD. Prenos v Slovenj Gradec. Katalog: besedilo Janez Mikuž.

477

Društvo likovnih umetnikov Maribor. Katalog: besedilo Edita Mileta.

Rec.: Edita Mileta, *Večer* 20.4.1989, št. 92, str. 14: ilustr.; Edita Mileta, *Delo* 25.5.1989, št. 119, str. 11; Vojko Pogačar, *Večer* 19.4.1989, št. 119, str. 11; Marlen Premšak, *Večer* 3.6.1989, št. 127, str. 5. (Razstava DLUM v Galeriji Hest: Edita Mileta, *Večer* 7.7.1989, št. 155, str. 14).

478

Ureditveni načrti območja C-1 in C-2 (vodja arh. Bogdan Reichenberg).

Rec.: Aleš Mišič, *Večer* 11.8.1989, št. 184, str. 9, 18.8.1989, št. 190, str. 9, 23.8.1989, št. 194, str. 8, 26.8.1989, št. 197, str. 6: vse ilustr.

Galerija Ars

479

Samo Pajek, Samo Grajfoner, Irena Čuk. Rec.: Mitja Visočnik, *Večer* 2.9.1989, št. 203, str. 5: ilustr.

Galerija Hest

480

Emil Šarkanj /int. zap. Helena Grandovec, *Večer* 20.11.1989, št. 269, str. 6.

Galerija LM

481

Helena Grandovec, Malo gospodarstvo posebne vrste. - *Večer* 5.1.1989, št. 2, str. 14.

O novi galeriji še: Helena Grandovec, *7D* 1.6.1989, št. 22, str. 3; Marjan Kos, *Delo*, 31.5.1989, št. 124, str. 10 in odg. Bogdan Čobal, *Delo* 10.6.1989, št. 133, str. 18. Srečo Niedorfer, *Večer* 3.10.1989, št. 229, str. 14-15.

München

482

Tomislav Vignjevič, Jesen v Münchnu. - *M'ARS* I, št. 3, 1989, str. 61.

Murska Sobota

483

Franc Obal, Prekmurska likovna kronika, januar 1988-maj 1989. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 221: ilustr.

Galerija Kulturnega centra Miško Kranjec

484

France Forstnerič, Močno likovno središče. Galerija Kulturnega centra zgled pokrajinske kulturne ustanove. - *Delo* 2.12.1989, št. 278, str. 6.

485

9. jugoslovanski bienale male plastike. Katalog: besedila Aleksander Bassin, Ješa Denegri, Zdenko Rus, Meliha Husedžinović, Viktorija Vasev Dimeska, dokumentacija Franc Obal.

Rec.: Dušan Lipovec, *Naši razgledi* 23.2.1990, št. 4, str. 106; Branko Sosič, *Delo* 21.10.1989, št. 245, str. 28: ilustr.; Mitja Visočnik, *Večer* 14.10.1989, št. 239, str. 23: ilustr.; Mitja Visočnik, *Naši razgledi* 20.10.1989, št. 20, str. 601; Franc Zalar, *Dnevnik* 25.10.1989, št. 291, str. 12.

Nagoya

486

World Design Expo '89.

Rec.: Romana Grčar, *Dnevnik* 2.8.1989, št. 207, str. 7; *Dnevnik* 12.10.1989, št. 278, str. 12: ilustr.; Darinka Kladnik, *Dnevnik* od 8.11.1989, št. 304 do 17.11.1989, št. 313 (Feljton); Mirjam Kopše, *Teleks* 3.8.1989, št. 30, str. 48-49; Brane Kovič, *Ars vivendi* 7, 1989, str. 94-95: ilustr.; Vinko Rozman, *Delo* 6.12.1989, št. 281, str. 3.

New York

487

Igor Orešič, Zaprtost vase. Razstava v New Yorku - dekonstruktivizem v arhitekturi. - *Večer* 27.2.1989, št. 47, str. 4 in *Primorski dnevnik* 10.3.1989, št. 58, str. 9.

Nova Gorica

488

Nelida Silič-Nemec, Goriška likovna kronika. Likovna sezona 1987-88. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 218-219.

Galerija Meblo

489

10 let DLUSP. Katalog: besedilo Nelida Silič Nemec.

Rec.: Nelida Silič Nemec, *Primorski dnevnik* 17.1.1990, št. 14, str. 9.

Novi Sad

490

Slobodan S. Sanader, Novosadska likovna kronika. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 233-234; ilustr.

Novo mesto

491

*I. bienale slovenske grafike Otočec. Katalog: besedila Ivan Sedej, Zoran Kržišnik, Renata Gothardi-Škiljan, Curt Heigl, Yuske Meyjers, Kristian Sotriffer, Špelca Čopič (B. Jakac, V. Pilon, M. Pregelj, Z. Mušič, L. Spacal, R. Debenjak, Marjan Pogačnik, J. Bernik), dokumentacija Tatjana Pregl; besedila za osebne razstave: Milček Komelj (B. Jakac), I. Premrov (V. Makuc), Barbara Borčič (Bogdan Borčič), Marijan Tršar (A. Jemec), Ivan Sedej (B. Suhy).

Rec.: Branko Suhy /int. zap. Damjana Pintar, *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 53-55; ilustr.; Ivan Krasko, *Dnevnik* 26.5.1989, št. 141, str. 7 in 28.12.1989, št. 351, str. 7; Marjan Kunej, *Večer* 26.5.1989, št. 120, str. 6; ilustr.; Janez Mesesnel, *Delo* 29.6.1989, št. 149, str. 10; Ivan Sedej, *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 56-61; ilustr.; Branko Sosič, *Delo* 27.5.1989, št. 121, str. 28; ilustr.; Milina Vrtunski, *Dnevnik* (Novi Sad) 21.6.1989; Franc Zalar, *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 185-186; Marijan Zlobec, *Delo* 18.1.1989, št. 13, str. 10 in 20.4.1989, št. 92, str. 7; *Likovne besede* marec 1990, št. 12,13, str. 109-111; ilustr. (nagrajenci).

Pančevo

492

5. PIJS. Pančevačka izložba jugoslovenske skulpture. Katalog: besedilo Ješe Denegrija upošteva Slovence (M. Begić, Z. Huzjan, Z. Posega, F. Purg, R. Rušjan, M. Smerdu, T. Špenko, B. Zaplatil,

polemika o vabljenih M. Počivavšek, M. Potrč, D. Sambolec, L. Vodopivec).

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 28.7.1989, št. 14, str. 429 in polemika *Naši razgledi*: Jure Mikuž, 25.8.1989, št. 16, str. 475-476, Aleksander Bassin, 8.9.1989, št. 17, str. 506, Jure Mikuž, 22.9.1989, št. 18, str. 539, Aleksander Bassin, 6.10.1989, št. 19, str. 571. Nelida Silič-Nemec, *Primorski dnevnik* 18.8.1989, št. 192, str. 9.

Pariz/Paris

493

Igor Gedrih, Mednarodno priznanje skupini Junij. Mesec fotografije v Parizu. - *Naši razgledi* 27.1.1989, št. 2, str. 43-44; ilustr.

494

Marina Gržinič, Katodične ženske (festival ženske video ustvarjalnosti). - *Delo* 21.2.1989, št. 42, str. 6.

495

Brane Kovič, Gauguinova vrnitev. - *Delo* 6.5.1989, št. 103, str. 28; ilustr.

O tem še: Verena Koršič, *Primorski dnevnik* 25.3.1989, št. 71, str. 11; ilustr.

496

Jure Mikuž, Pismo iz Pariza. - *M'ARS I*, št. 1, 1989, str. 37-38.

R. Deacon, P. Gauguin, M. Paladino, J. Tinguely.

Passariano: glej Gorica.

Piran

Obalne galerije

497

Majda Božeglav Japelj in Sonja Hoyer, Likovna kronika slovenske obale. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 219-220; ilustr.

Mestna galerija

498

Razstava "Arhitektura štirih dežel". Katalog. - *AB /Arhitektov bilten* št. 101/102, november 1989, str. 74-94; ilustr.

499

Razstava arhitekturnih projektov (Arhitekturni dnevi Piran '89: Arhitektura iz arhitekture). Kot katalog glej: *List* 04, november 89, besedili Vojteh Ravnikar,

Tomaž Brate, in *AB* št. 105/106, september 1990.

Rec.: Saša Vidmajer, *Delo* 24.11.1989, št. 273, str. 7.

Praga

500

Jože Horvat, *Fotografija skozi praški objektiv*. - *Delo* 7.10.1989, št. 233, str. 28: ilustr.

Ptuj

Pokrajinski muzej

501

**Pretiosa sacra et documenta historica*: dokumenti iz zgodovine ptujskih minoritov: sakralno zlatarstvo Ptuja in Ormoža. Katalog: besedila Jože Mlinarič, Kristina Šamperl-Purg, Marjetica Simoniti, Stanka Firbas.

Rec.: Marjeta Ciglencič, *Naši razgledi* 12.1.1990, št. 1, str. 13; Stanka Firbas, *Delo* 15.9.1989, št. 214, str. 7: ilustr.

Reka / Rijeka

502

Vanda Ekl, *Kvarnerska likovna kronika*. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 227-229: ilustr.

Moderna galerija

503

15. jugoslovanski biennale mladih 1989. Katalog: besedilo (mdr.) Igor Zabel. Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 20.10.1989, št. 20, str. 601: ilustr.

Rim / Roma

504

Lilijana Stepančič, *Lettera da Roma*. - *MARS* I, št. 1, 1989, str. 35-36.

Rogaška Slatina

505

Drago Medved, *Dvanajst upodobitev v novi mapi iz rogaškega muzeja*. Muzej grafičnih zbirk izdal mapo z dvanajstimi listi z upodobitvami nekaterih jugoslovanskih krajev. - *Delo* 5.4.1989, št. 79, str. 10 in 11.4.1989, št. 86, str. 10.

Salzburg

506

Dorothea Apovnik, *Galerist Thaddaeus*

Ropac. - *Celovski zvon* št. 25, 1989, str. 68-72: ilustr.

Sarajevo

507

Meliha Husedžinović, *Sarajevska likovna kronika*. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 229-231: ilustr.

508

*Jugoslovenska Dokumenta '89 (tudi samostojni razstavi A. Černigoja in M. Preglja). Katalog: mdr. besedili Peter Krečič, Nadja Zgonik.

Rec.: Barbara Borčić, *Teleks* 27.7.1989, št. 29, str. 47-49; Tomaž Brejc, *Naši razgledi* 28.1.1987, št. 14, str. 428-429; Ješa Denegri, *Naši razgledi* 11.8.1989, št. 15, str. 453; Meta Gabršek Prosenc, *Večer* 5.8.1989, št. 179, str. 23; Mičo Cvijetić, *Delo* 20.7.1989, št. 166, str. 7; Branko Sosič, *Delo* 15.7.1989, št. 163, str. 27: ilustr.

Skopje

509

Viktorija Vasev Dimeska, *Skopska likovna kronika*. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 231-233: ilustr.

Slovenj Gradec

Galerija likovnih umetnosti

510

Umetnine iz javnih in zasebnih zbirk na Koroškem.

Rec.: Marko Košan, *Naši razgledi* 8.9.1989, št. 17, str. 496-497.

Trst / Trieste

511

Barbara Gruden, *Na likovnem obzorju ni prenavljanja*. - *Jadranski koledar* 1989, str. 79-81: ilustr.

512

Franc Udovič, *Sprehod po tržaških umetnostnih galerijah*. *Provincialnost tržaške likovne stvarnosti*. - *Jadranski koledar* 1989, str. 207-214.

513

Franko Vecchiet /int. zap. Marijan Zlobec, *Občutek ogroženosti je močan vzgib za delo*. - *Delo* 4.3.1989, št. 52, str. 28.

- 514
Razstava bivših učencev Ciril-Metodove šole v Kulturnem domu: Milko Bambič, *Primorski dnevnik* 9.3.1989, št. 57, str. 13; Lelja Rehar Sancin, *Primorski dnevnik* 19.3.1989, št. 66, str. 10.
- Torino
515
Tatjana Wolf, Po poti velikih razstav. Od Gorice do Torina. - *Delo* 16.8.1989, št. 188, str. 7.
- Verona
516
Damjan Prelovšek, Beneška mesta in Avstrija. Boris Podrecca postavil razstavo v Veroni. - *Dnevnik* 18.7.1989, št. 193, str. 15: ilustr.
- Videm/Udine
517
Intart 1989. Katalog: besedila (mdr.) Aleksander Bassin (uvod in o V. Tušku, B. Zaplatilu).
Rec.: Branko Sosič, *Delo* 30.9.1989, št. 227, str. 29: ilustr.
- Zagreb
518
Poročila o razstavah:
Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 24.3.1989, št. 6, str. 178-179: ilustr.; 7.4.1989, št. 7, str. 211: ilustr. - o mladi nemški umetnosti še: Brane Kovič, *Delo* 14.6.1989, št. 136, str. 11; Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 10.11.1989, št. 21, str. 634: ilustr. (21. salon mladih); 24.11.1989, št. 22, str. 665: ilustr. (Zlatko Prica).
- 519
Mateja Kos, Keramika Zsolnay. Ob razstavi v zagrebškem Gradcu - *Naši razgledi* 14.7.1989, št. 13, str. 411.
- 520
Maja Lozar Štamcar, Razstava Kultura Pavlincev na Hrvatskem. - *Argo* XXVIII/1989, str. 68-71.
- 521
Danko Plevnik, Kič je estetika sreče. Muzejsko in galerijsko življenje na Hrvaškem. - *Delo* 7.10.1989, št. 233, str. 28.
- Galerija Proširenih medija
522
Rene Rusjan, Roman Makše, Mirko Bratuša, Jože Barši, Dušan Zidar.
*Rec.: Nataša Jovičić, Goran Tomičić / zap. Leonida Kovač, prevedel Igor Zabel, *M'ARS* I, št. 3, 1989, str. 59-60, glej tudi str. 18; Leonida Kovač, *Quorum* (Zagreb) 1990, št. 1, str. 279-285: ilustr.; A. Lendvaj, *Večernji list* (Zagreb) 13.11.1989, 14.11.1989, 27.11.1989, 3.12.1989; Mladen Lučić, *Oko* (Zagreb) 11.1.1990, št. 1, str. 18: ilustr.
- SAMOSTOJNE RAZSTAVE
- AHČIN, France
523
France Ahčin. Domžale, Likovno razstavišče Domžale; Ljubljana, KIC Križanke; Slovenj Gradec, Umetnostni paviljon. Katalog: besedila Mitja Vošnjak, Miroslav Stiplošek, Nace Šumi.
Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 10.2.1989, št. 3, str. 77: ilustr.; Vladimir Gajšek, *Naši razgledi* 24.11.1989, št. 22, str. 657-658; Vladimir Gajšek, *Večer* 5.10.1989, št. 231, str. 5: ilustr.; Majda Hostnik Šetinc, *Dnevnik* 4.2.1989, št. 33, str. 9; Janez Mesesnel, *Delo* 7.2.1989, št. 30, str. 6; Alenka Puhar, *Delo* 10.2.1989, št. 33, str. 6; Veselka Šorli-Pucova, *Tretji dan* april 1989, št. 7, str. 16-17: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 11.2.1989, št. 30, str. 6.
- BAYONNETTE, Bernard
524
Bernard Bayonette, fotografija. Ljubljana, Mala galerija. Katalog: besedilo Jure Mikuž.
Rec.: Brane Kovič, *Delo* 12.2.1990, št. 35, str. 3; Franc Zalar, *Dnevnik* 20.1.1990, št. 18, str. 16.
- BAVČAR, Evgen
525
Evgen Bavčar, fotografije. Kanal, Galerija Rika Debenjaka. Katalog: besedilo Thomas Soriano.
Rec.: Thomas Soriano, *Naši razgledi* 24.11.1989, št. 22, str. 658: ilustr.

- BAZELITZ, Georg** 526
Georg Bazelit. Ljubljana, Galerija CD (spremljevalna razstava 18. mednarodnega grafičnega bienala).
Rec.: Aleksander Bassin, *Delo* 5.8.1989, št. 179, str. 5; Tomislav Vignjevič, *Teleks* 27.7.1989, št. 29, str. 46; Franc Zalar, *Dnevnik* 15.8.1989, št. 220, str. 15.
- BEER, Nikolaj** 527
Nikolaj Beer. Kranj, Gorenjski muzej.
Rec.: Franc Obal, *Naši razgledi* 21.4.1989, št. 8, str. 237.
- BENSA, Bojan** 528
Bojan Bensa. Izola, Galerija Insula. Zloženka: besedilo Dejan Mehmedović.
Rec.: Dejan Mehmedović, *M'ARS I*, 1989, št. 3, str. 65: ilustr.
- BERCE, Mitja** 529
Mitja Berce, pregledna razstava. Novo mesto, Dolenjska galerija; Koper, Galerija Loža. Katalog: besedilo Jožef Matijević.
- BERNARD, Emerik** 530
Emerik Bernard. Beograd, Muzej savremene umetnosti; Rijeka, Moderna galerija. Katalog iz leta 1988 (Ljubljana, Moderna galerija).
Rec.: Nina Kudiš, *Novi list* (Rijeka) 4.4.1989; Andrej Medved, *Naši razgledi* 10.3.1989, št. 5, str. 145-146; Jovan Despotović, *Moment* april-jun 1989, št. 14, str. 74: ilustr.
- BIZOVIČAR, Milan** 532
Milan Bizovičar. Ljubljana, Galerija Ars. Zloženka: besedilo Jože Ciuha.
Rec.: Jože Ciuha, *Naši razgledi* 21.4.1989, št. 8, str. 237; Janez Mesesnel, *Delo* 28.4.1989, št. 98, str. 6; Franc Zalar, *Dnevnik* 29.4.1989, št. 116, str. 116.
- BURIĆ, Anka** 533
Anka Burić. Ljubljana, Mala galerija. Katalog: besedilo Jure Mikuž.
Rec.: Franc Zalar, *Dnevnik* 27.7.1989, št. 202, str. 8; Jure Mikuž, *Moment* (Gornji Milanovac) januar-marec 1990, št. 17, str. 84).
- CANEVA, Giancarlo** 534
Giancarlo Caneva, grafike. Kanal, Galerija Rika Debenjaka. Zloženka: besedilo Nelida Silič Nemec.
Rec.: Nelida Silič Nemec, *Likovne besede* 10.11.1989, str. 90-91 (še o Darku Bevilacqua, ki je razstavljal 1988 in Giorgiu Celibertiju) in *Primorski dnevnik* 15.4.1989, št. 89, str. 11; *Delo* 4.4.1989, št. 78, str. 9.
- CIUHA, Jože** 535
Jože Ciuha. Zagreb, Umjetnički paviljon. Katalog: besedilo Zoran Kržišnik.
Rec.: Josip Depolo, *Oko* (Zagreb) 28.12.1989, št. 464, str. 24: ilustr.; Josip Škunca, *Vjesnik* (Zagreb) 3.1.1990.
- ČADEŽ, Dragica** 538
Dragica Čadež. Skulpture. Ajdovščina, Pilonova galerija. Katalog: besedilo Judita Krivec Dragan.
- ČEMAŽAR, Lojze** 539
Lojze Čemažar. Slike. Ljubljana, Galerija ZDSLJ. Katalog: besedilo avtor.
Rec.: Janez Mesesnel, *Delo* 20.6.1989, št. 141, str. 6; Judita Krivec Dragan, *Likovne*

besede marec 1990, št. 12,13, str. 114: ilustr.

ČERNE, Peter

540

Peter Černe, akademski kipar. Radovljica, Galerija Šivčeva hiša. Zloženka: besedilo Maruša Avguštin. Ljubljana, Galerija IGLG.

Rec.: Maruša Avguštin, *Delo* 3.3.1989, št. 51, str. 7; Janez Mesesnel, *Delo* 10.7.1989, št. 157, str. 3.

ČERNIGOJ, Avgust

541

Avgust Černigoj, izumitelj podob. Gorica /Gorizia, Studio d'arte Exit.

Rec.: Brane Kovič, *Delo* 9.2.1989, št. 32, str. 6; M.P., *Delo* 23.1.1989, št. 17, str. 3; *Primorski dnevnik* 22.1.1989, št. 18, str. 8.

ČERVEK, Sandi

542

Likovno delo meseca: Sandi Červek, Slika 1989. Ljubljana, CD - I. preddverje. Zloženka: besedilo Meta Gabršek-Proscenc.

Rec.: Mihael Bregant, *Mladina* 7.4.1989, št. 13, str. 55: ilustr. in odg. Meta Gabršek-Proscenc 14.4.1989, št. 14, str. 4.

543

Sandi Červek. Maribor, Razstavni salon Rotovž. Katalog: besedilo Meta Gabršek-Proscenc.

Rec.: Aleksander Bassin, *Delo* 11.11.1989, št. 262, str. 3; Meta Gabršek-Proscenc, *Naši razgledi* 15.12.1989, št. 23, str. 689.

DALI, Salvador

544

Igor Gedrih, Umetnost Salvadorja Dalija. Retrospektivna razstava v Zürichu. - *Naši razgledi* 29.12.1989, št. 24, str. 739.

DEBELAK, Boštjan

545

Boštjan Debelak. 5 stolov. Ljubljana, Galerija Labirint. Katalog: besedilo avtor.

Rec.: Boštjan Debelak /int. zap. Darinka Kladnik, *Dnevnik* 3.1.1990, št. 1, str. 12;

Peter Krečič, *Delo* 11.12.1989, št. 285, str. 3; Darja Radovič, *Čovjek i prostor* (Zagreb) april 1990, št. 4, str. 4: ilustr.

DEMŠAR, Daniel

546

Daniel Demšar. Razstava ilustracij. Radovljica, Galerija Šivčeva hiša. Katalog: besedilo in dokumentacija Maruša Avguštin.

Rec.: Maruša Avguštin, *Delo* 5.5.1989, št. 102, str. 6.

DRAGAN, Srečo

547

Srečo Dragan. Video instalacije. Ljubljana, Mala galerija. Katalog: besedilo Brane Kovič.

Rec.: Brane Kovič, *Delo* 2.10.1989, št. 228, str. 3; Mojca Oblak, *M'ARS* 1989, št. 3, str. 66; Franc Zalar, *Dnevnik* 4.10.1989, št. 270, str. 12.

DRINKOVIČ, Slavomir

548

Slavomir Drinković. Ljubljana, Mala galerija. Katalog: besedilo Davor Matičević.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 24.3.1989, št. 6, str. 178; Franc Zalar, *Dnevnik* 24.3.1989, št. 81, str. 12.

DRUŠKOVIČ, Drago

549

Drago Druškovič. Slike in grafike. Ljubljana, Galerija Feniks.

Rec.: Brane Kovič, *Delo* 10.11.1989, št. 261, str. 7; Marijan Tršar, *Naši razgledi* 24.11.1989, št. 22, str. 658.

FABIANI, Max

550

*Max Fabiani - nove meje arhitekture. Ljubljana, CD - Sprejemna dvorana. Katalog iz leta 1988 (razstava v Trstu).

Rec.: Darinka Kladnik, *Dnevnik* 14.2.1989, št. 43, str. 16: ilustr., 16.2.1989, št. 45, str. 5; Darinka Kladnik, *Slovenija* 1989, No. 3; Peter Pahor, *List* 02, marec 89, str. /10-11/: ilustr.; Borut Pečenko, *Večer* 17.2.1989, št. 39, str. 14: ilustr.; Sandi Sitar, *Dnevnik* 18.2.1989, št. 47, str. 11: ilustr.; Saša Vidmajer, *Delo* 15.2.1989,

št. 37, str. 1: ilustr., 16.2.1989, št. 38, str. 6, 4.3.1989, št. 52, str. 32: ilustr.; Gojko Zupan, *Delo* 2.3.1989, št. 50, str. 13; Gojko Zupan *Naši razgledi* 10.3.1989, št. 5, str. 137.

FABRE, Jan

551

Risbe, modeli & objekti. Jan Fabre. Ljubljana, Moderna galerija. Katalog: uvod Lilijana Stepančič, besedila Emil Hrvatin, Jo Coucke, Cristien de Coster, Marijn van der Jagt.

Rec.: Mateja Gale, *Teleks* 18.1.1990, št. 3, str. 44; Emil Hrvatin, *Likovne besede* marec 1990, št. 12, 13, str. 75-79: ilustr.

FAKIN, Vida

552

Vida Fakin. Kranj, Gorenjski muzej; Ljubljana, Galerija Slovenijales. Katalog: besedilo Janez Mesesnel.

Rec.: Ladislav Lesar, *Nedeljski dnevnik* 16.4.1989, št. 104, str. 23; Janez Mesesnel, *Delo* 13.3.1989, št. 59, str. 3; Ivan Sedej, *Delo* 31.10.1989, št. 253, str. 6; Franc Zalar, *Dnevnik* 5.4.1989, št. 93, str. 12.

FRELIH, Črtomir

553

Črtomir Frelih. Ljubljana, Galerija ZDSLU. Zloženka: besedilo Judita Krivec.

Rec.: Judita Krivec, *Delo* 1.3.1989, št. 49, str. 10; Judita Krivec, *Likovne besede* julij 1989, št. 10, 11, str. 107-108: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 18.2.1989, št. 47, str. 16.

GASPARI, Maksim

554

Maksim Gaspari. Begunje, Galerija Avenik. Katalog: besedilo Ivan Sedej.

Rec.: Srečko Niedorfer, *7D* 13.4.1989, št. 15, str. 21.

GLOBOČNIK, Olaf

555

*Olaf Globočnik. Katalog: uvod Božena Plevnik, besedila Milček Komelj, Franc Zalar, dokumentacija Adela Železnik.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 10.2.1989, št. 3, str. 77: ilustr.; Janez Mesesnel, *Delo* 16.2.1989, št. 38, str. 6;

Izrok Premrov, *Primorski dnevnik* 5.2.1989, št. 30, str. 8: ilustr.; Ivan Sedej, *Dnevnik* 25.2.1989, št. 54, str. 9.

GNEZDA, Zlatko

556

Zlatko Gnezda. Novi Sad, Likovni salon Tribine mladih.

Rec.: Andrej Tišma, *Dnevnik* (Novi Sad) 9.4.1989.

GORENEC, Bojan

557

Bojan Gorenec. Neuspešnost teksta II. Trst, TK galerija. Zloženka: besedilo avtor.

Rec.: *Primorski dnevnik* 28.3.1989, št. 73, str. 5 in 31.3.1989, št. 76, str. 5: ilustr.

GRUDEN, France

558

France Gruden. Slike 1978-88. Koper, Galeriji Loža in Meduza. Katalog: besedilo Andrej Medved.

Rec.: Andrej Medved, *Naši razgledi* 10.11.1989, št. 21, str. 623-624 in *Odjek* (Sarajevo) 1.-15.12.1989, št. 23, str. 19: ilustr.

GUMILAR, Marjan

559

Marjan Gumilar. Anatomija barve. Ljubljana, Mala galerija. Katalog: besedilo Zdenka Badovinac.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 26.5.1989, št. 10, str. 297; Brane Kovič, *Delo* 23.5.1989, št. 117, str. 6; Tomislav Vignjevič, *Teleks* 18.5.1989, št. 19, str. 44-45: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 15.5.1989, št. 140, str. 10; Nadja Zgonik *M'ARS* 1989, št. 2, str. 58: ilustr.

HÄUSSER, Robert

560

Robert Häusser. Fotografije iz let 1941-1987. Ljubljana, CD - Sprejemna dvorana. Katalog: besedilo Heimer Stachelhaus.

Rec.: Primož Lampič, *M'ARS* 1989, št. 2, str. 53-55: ilustr.; Nadja Zgonik, *Teleks* 8.6.1989, št. 22, str. 45: ilustr.

- HUMAR, Leon 561
Leon Humar. Posthumna razstava ob 75-letnici rojstva. Kamnik, Razstavišče Veronika.
Rec.: Dušan Lipovec, *Naši razgledi* 21.4.1989, št. 8, str. 237.
- IRWIN 562
Irwin. Neue slowenische Kunst. Düsseldorf, Städtische Kunsthalle. Katalog: besedilo Želimir Koščević.
Rec.: Želimir Koščević, *Danas* (Zagreb) 14.3.1989; Marjan Sedmak, *Delo* 3.2.1989, št. 27, str. 6.
- 563
Irwin. New York, Bess Cutler Gallery.
Rec.: int. zap. P. Traven, *Mladina* 13.10.1989, št. 35, str. 41: ilustr.
- IVAČKOVIĆ, Djordje 564
Djordje Ivačković. Ljubljana, Moderna galerija.
Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 26.5.1989, št. 10, str. 297; Franc Zalar, *Dnevnik* 6.5.1989, št. 121, str. 16.
- JERAJ, Zmago 565
Zmago Jeraj, barvne risbe. Maribor, Galerija Ars. Zloženska: besedilo Edita Mileta.
Rec.: *Večer* 19.4.1989, št. 91, str. 14; Edita Mileta, *Naši razgledi* 9.6.1989, št. 11, str. 330.
- 566
Zmago Jeraj, slike. Titovo Velenje, Galerija KC Ivan Napotnik. Katalog: besedilo Milena Koren-Božiček.
Rec.: Milena Koren Božiček, *Večer* 6.3.1989, št. 53, str. 4: ilustr.
- KAPUS, Sergej 567
Sergej Kapus. Ljubljana, Mala galerija. Katalog: besedilo Jure Detela.
Rec.: int. zap. Tadej Pogačar, *Tribuna* 31.5.1989, št. 7, str. 16-18: ilustr.; Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 24.3.1989, št. 6, str. 169; Jure Detela, *Tribuna* 17.1.1989, št. 6, str. 31: ilustr.; Brane Kovič,
- Delo* 27.1.1989, št. 21, str. 6; Franc Zalar, *Dnevnik* 24.1.1989, št. 22, str. 17.
- KASTELIC, Janko 568
Janko Katelic. Slike. Izola, Galerija Insula. Zloženska: besedilo Dejan Mehmedović.
Rec.: Olga Knez Stojkovič, *Primorski dnevnik* 17.5.1989, št. 113, str. 9.
- KNIFER, Julije 569
Julije Knifer. Slike. Ljubljana, Galerija Eurna.
Rec.: Tomaž Brejc, *Naši razgledi* 9.6.1989, št. 11, str. 338-339 in *Odjek* (Sarajevo) 15.-30.9.1989, št. 18, str. 21.
- KOBE, Jurij 570
Sedem projektov. Ljubljana, Galerija DESSA.
Rec.: Tomaž Brate, *Teleks* 10.8.1989, št. 31, str. 48-49; Saša Vidmajer, *Delo* 14.6.1989, št. 136, str. 12.
- KOCBEK, Rajmund 571
Rajmund Kocbek. Koper, Galerija Meduza. Katalog: besedilo Andrej Medved.
Rec.: Andrej Medved, *Naši razgledi* 23.6.1989, št. 12, str. 360: ilustr.
- KOGOJ, Oskar 572
Oskar Kogoj. Nature design. Gorica / Gorizia, Goriški grad.
Rec.: *Primorski dnevnik* 28.1.1989, št. 23, str. 9: ilustr.; 31.1.1989, št. 25, str. 8: ilustr.; 26.2.1989, št. 48, str. 12; Brane Kovič, *Delo* 1.3.1989, št. 49, str. 10; Sergij Pelhan, *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 98. Polemika: Drago Svoljšak, *Delo* 11.2.1989, št. 34, str. 30; Polde Vrbovšek, *Delo* 18.2.1989, št. 40, str. 29; Drago Svoljšak, *Delo* 25.2.1989, št. 46, str. 30.
- KONIČ, Marjan 573
Marjan Konič, skulpture. Nova Gorica, Galerija Meblo. Katalog: besedilo Nives Marvin.

Rec.: Nives Marvin, *Primorska srečanja* 97/1989, str. 454-455: ilustr.; Nelida Silič Nemec, *Primorski dnevnik* 23.7.1989, št. 171, str. 10.

KORES, Slavko

574

Slavko Kores. Slike cerkvenih notranjščin. Maribor, Razstavni salon Rotovž. Katalog: besedili Milojka Kline, Sergej Vrišer.

Rec.: Helena Grandovec, *Večer* 11.9.1989, št. 210, str. 6: ilustr.; Marlen Premšak, *Večer* 7.10.1989, št. 233, str. 22; Sergej Vrišer, *Naši razgledi* 20.10.1989, št. 20, str. 593: ilustr.

KOZAR HUTHEESING, Jasna

575

Jasna Kozar Hutheesing. Ljubljana, Galerija ZDSLU. Katalog: besedilo Edita Mileta.

Rec.: Franc Zalar, *Dnevnik* 16.9.1989, št. 252, str. 7; Edita Mileta, *Večer* 17.10.1989, št. 241, str. 16; Judita Krivec Dragan, *Likovne besede* marec 1990, št. 12, 13, str. 114.

KRALJ, Mara

576

Mara Kraljeva. Ljubljana, Galerija Commerce. Zloženska.

Rec.: *Milček Komelj, *Naši razgledi* 22.9.1989, št. 18, str. 529: ilustr.; Danica Marion, *Delo* 15.9.1989, št. 214, str. 7: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 22.9.1989, št. 258, str. 12.

KRAŠOVEC, Metka

577

*Metka Krašovec. Slike 1986-88. Ljubljana, Galerija Eqrna. Katalog: besedilo Taras Kermauner.

Rec.: Aleksander Bassin, *Delo* 24.3.1989, št. 69, str. 6; Taras Kermauner, *Srce in oko* september 1989, št. 8, str. 321-325; Milček Komelj, *Naši razgledi* 7.4.1989, št. 7, str. 201: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 28.3.1989, št. 85, str. 17.

578

Metka Krašovec. Beograd; Dubrovnik, Galerija Sebastijan. Katalog: besedilo Zvonko Maković.

Rec.: int. zap. Aleksandra Brkić, *Borba* (Beograd) 5.4.1989; int. zap. M. Vlajić, *Večernje novosti* (Beograd) 7.4.1989; Z. Markuš, *Politika* (Beograd) 28.4.1989; Dejan Đorić, *Duga* (Beograd) 29.4.1989; Vladimir Kopicli, *Dnevnik* (Novi Sad) 27.7.1989; Zvonko Maković, *Likovni život* (Zagreb) št. 12/13, maj-jun 1989, str. 5; Goran Malić, *Oko* (Zagreb) 13.-27.7.1989, št. 452, str. 25; Dragiša Radosavljević, *Naši razgledi* 14.7.1989, št. 13, str. 402; Momčilo Stojanović, *Vjesnik* (Zagreb) 15.4.1989.

KRŽIŠNIK, Tomaž

579

Od skice do lutke. Tomaž Kržišnik. Ljubljana, Bežigradska galerija. Katalog: besedilo Ivan Sedej, dokumentacija Maja Krulc Kržišnik.

KUHAR, Karel

580

Karel Kuhar, Wilhelm Bahr. Jesenice, Razstavišče Dolik. Zloženska: besedilo Cene Avguštin.

Rec.: Cene Avguštin, *Naši razgledi* 20.10.1989, št. 20, str. 593.

KULMER, Ferdinand

581

Ferdinand Kulmer, pregledna razstava 1983-1989. Piran, Mestna galerija in Koper, Galeriji Loža in Meduza. Katalog: besedilo Zvonko Maković, dokumentacija Majda Božeglav-Japelj.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 25.8.1989, št. 16, str. 475; Branko Sosič, *Delo* 12.7.1989, št. 159, str. 7; *Teleks* 20.7.1989, št. 28, str. 42.

KUMER, Jože

582

Jože Kumer, pregledna razstava. Novo mesto, Dolenjska galerija. Katalog: besedilo Marijan Tršar.

LENARDIČ, Zmago

583

Mitja Visočnik, Po razstavi slik Zmaga Lenardiča v mariborskem Razstavnem salonu Rotovž. - *Naši razgledi* 7.4.1989, št. 7, str. 201.

LENASSI, Janez

584

Janez Lenassi. Mala plastika v bronu, kamnita plastika in javni spomeniki v fotografijah. Radovljica, Galerija Šivčeva hiša. Katalog: besedilo Maruša Avguštin.

LESKOVEC, Boris

585

Arhitekt Boris Leskovec 1969-1989. Katalog: besedilo Borut Pečenko. Rec.: Tomaž Brate, *List* 04, november 89.

LIČEN KRMPOTIČ, Mira

586

Mira Ličen-Krmpotič. Koper, Galeriji Loža in Meduza. Katalog: besedilo Andrej Medved, dokumentacija Majda Božglav-Japelj.

LOGAR, Lojze

587

Lojze Logar. Maribor, Tehniška fakulteta. Rec.: Mitja Visočnik, *Večer* 7.11.1989, št. 258, str. 16.

LOOS, Adolf

588

Goran Tomičič, Lepota asketizma. Razstava Adolfa Loosa, Dunaj, 2.12.1989-25.2.1990. - *M'ARS I*, št. 4, 1989, str. 59-61: ilustr.

LOVKO, Erik

589

Erik Lovko. Kiparska dela. Ljubljana, Galerija ZDSLU. Katalog: besedilo Aleksander Bassin. Rec.: Aleksander Bassin, *Likovne besede* julij 1989, št. 10,11, str. 108: ilustr.; Janez Mesesnel, *Delo* 8.3.1989, št. 55, str. 10.

LÜPERTZ, Markus

590

Markus Lüpertz. Slike 1979-89. Ljubljana, Galerija CD; Piran, Mestna galerija. Katalog: besedilo Tomaž Brejc. Rec.: *Naši razgledi* 9.6.1989, št. 11, str. 347: ilustr.; Slavko Gaberc, *Primorski dnevnik* 24.5.1989, št. 119, str. 9; Brane Kovič, *Delo* 15.6.1989, št. 137, str. 11;

Tomislav Vignjevič, *Teleks* 1.6.1989, št. 21, str. 36-37: ilustr.

MALEVIČ, Kazimir

591

Bojan Gorenec, Malevičevo potovanje (ob razstavi v Amsterdamu). - *M'ARS I*, št. 2, 1989, str. 47. O razstavi v Stedelijku še: Brane Kovič, *Mladina* 19.5.1989, št. 18, str. 53; Janez Rakušček, Mateja Gale, *Teleks* 15.6.1989, št. 23, str. 54-55: ilustr.

MARI, Enzo

592

Ješa Denegri, Dvomi sodobnega oblikovalca: med zavračanjem in povezovanjem. Enzo Mari v beograjskem Studiju ArtAvangarde. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 191-192.

MARUŠIČ, Živko

593

Živko Marušič. Koper, Galerija Meduza. Katalog: besedilo Andrej Medved. Rec.: Aleksander Bassin, *Delo* 13.1.1990, št. 10, str. 5; Andrej Medved, *Naši razgledi* 29.12.1989, št. 24, str. 722.

MIHELIČ, France

594

France Mihelič. Risbe, pasteli. Ljubljana, Galerija ZDSLU; Sežana, Mala galerija. Katalog: besedilo in dokumentacija Judita Krivec. Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 26.5.1989, št. 10, str. 297; Olga Knez Stojkovič, *Primorski dnevnik* 9.8.1989, št. 185, str. 9; Judita Krivec, *Likovne besede* julij 1989, št. 10,11, str. 109-110: ilustr.; Janez Mesesnel, *Delo* 16.5.1989, št. 111, str. 9; Branko Sosič, *Delo* 20.5.1989, št. 115, str. 28: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 23.5.1989, št. 138, str. 16.

MIHELIČ, Marina

595

Marina Mihelič. Ljubljana, Lerota. Zloženka: besedilo Jadranka Bogataj. Rec.: Janez Mesesnel, *Delo* 24.7.1989, št. 168, str. 3; Franc Zalar, *Dnevnik* 25.7.1989, št. 200, str. 15.

MIRÓ, Joan

596

Joan Miró. 100 grafik. Ljubljana, Galerija Tivoli (MGLC).

Rec.: Ješa Denegri, *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 190-191; Brane Kovič, *Demokracija* 5.12. 1989, št. 10, str. 5: ilustr.; Lev Menaše, *Naši razgledi* 15.12.1989, št. 23, str. 707-708: ilustr.; Branko Sosič, *Delo* 24.11.1989, št. 273, str. 7: ilustr.

MODIC, Marko

597

Marko Modic. Umag, Galerija Dante. Rec.: Aleš Erjavec, *Odjek* (Sarajevo) 1.-15.9.1989, št. 17, str. 18; Jure Mikuž, *Slovenija* 1989, No.2.

MOSWITZER, Gerhardt

598

Gerhardt Moswitzer. Prostorske skulpture, risbe in fotografska dela. Ljubljana, Moderna galerija. Katalog: besedila Jure Mikuž, Wilfried Skreiner, Arnulf Rohsmann, Werner Fenz.

Rec.: Jure Mikuž, *Naši razgledi* 21.4.1989, št. 8, str. 252: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 17.5.1989, št. 132, str. 12.

MRSNIK, Ivo

599

Ivo Mršnik. Risbe. Ljubljana, Galerija ZDSLU. Katalog: besedilo Judita Krivec Dragan.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 6.4.1989, št. 7, str. 201; Igor Gedrih, *Naši razgledi* 26.1.1990, št. 2, str. 44; Judita Krivec Dragan, *Likovne besede* marec 1990, št. 12, 13, str. 114-115: ilustr.

OMAN, Valentin

600

Valentin Oman, slike. Nova Gorica, Galerija Meblo. Katalog: besedilo Ivan Sedej.

OPAČIĆ, Branko

601

Branko Opačić. Fotografije 1986-1988. Ljubljana, CD - Sprejemna dvorana. Rec.: Primož Lampič, *Naši razgledi* 6.10. 1989, št. 19, str. 572: ilustr.

PANDUR, Lajči

602

Lajči Pandur. Mitološki ciklus 1985/89. Maribor, Razstavní salon Rotovž. Katalog: besedilo Breda Ilich-Klančnik.

Rec.: b.k., *Večer* 12.9.1989, št. 211, str. 5: ilustr.; Marlen Premšak, *Večer* 7.10.1989, št. 233, str. 22.

PAVLOVEC, France

603

*France Pavlovec. Retrospektiva. Ljubljana, Moderna galerija (prenos izbora: Maribor, Umetnostna galerija). Katalog: besedilo Breda Ilich-Klančnik, dokumentacija Barbara Plestenjak (Nadja Zgonik, Nives Zupet).

Rec.: Milan Dekleva, *Dnevnik* 11.2.1989, št. 40, str. 9: ilustr.; Meta Gabršek-Prosenec, *Večer* 20.5.1989, št. 114, str. 5; b.k., *Večer* 21.4.1989, št. 93, str. 14: ilustr.; Milček Komelj, *Naši razgledi* 24.3.1989, št. 6, str. 168: ilustr.; Igor Kranjc, *Delo* 10.3.1989, št.57, str. 6; Marjan Kunej, *Večer* 11.2.1989, št. 34, str. 5; Lev Menaše, *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 49-52: ilustr.; Janez Mesesnel, *Oko* (Zagreb) 20.4.-4.5.1989, št. 446, str. 25; Branko Sosič, *Delo* 18.2.1989, št. 40, str. 28: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 23.3.1989, št. 80, str. 10.

PEČKO, Karel

604

Karel Pečko, retrospektivna razstava. Slovenj Gradec, Galerija likovnih umetnosti. Monografija.

Rec.: Peter Kavalar, *Dnevnik* 18.2.1989, št. 47, str. 16: ilustr.; Miro Petek, *Večer* 3.2.1989, št. 27, str. 10 in 18.2.1989, št. 40, str. 1+5: ilustr.; Miro Petek, *7D* 9.3. 1989, št. 10, str. 21; Bogdan Pogachnik, *Delo* 25.2.1989, št. 46, str. 28; Marlen Premšak, *Večer* 8.4.1989, št. 82, str. 23.

PEROSSA, Mario

605

Mario Perossa. Ljubljana, Šola za arhitekturo. Katalog: besedilo Stanko Kristl.

PEZDIRC, Vladimir

606

Vladimir Pezdirc. Svetila. Ljubljana, Galerija IDCO.

Rec.: Brane Kovič, *Delo* 18.4.1989, št. 90, str. 6; *Media marketing* 1989, št. 5; V. T., *Čovjek i prostor* (Zagreb) april 1989, št. 4, str. 4.

PIČMAN, Nataša

607

Nataša Pičman. Ljubljana, Bežigradska galerija. Katalog: besedilo Cene Avguštin.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 14.11.1989, št. 22, str. 657; Janez Mesesnel, *Delo* 21.9.1989, št. 219, str. 10; Franc Zalar, *Dnevnik* 26.9.1989, št. 262, str. 16.

PILON, Veno

608

Veno Pilon, 1896-1970. Ein Vertreter der Neuen Sachlichkeit in Slowenien. Dunaj /Wien, Oesterreichische Galerie, Oberes Belvedere. Katalog: besedilo Jure Mičič.

Rec.: b.k., *Večer* 28.10.1989, št. 251, str. 5; ilustr.; Maria Buchsbaum, *Wiener Zeitung* 25.10.1989; H.G. Pribil, *Volks Zeitung* 27.10.1989; ilustr.

609

Veno Pilon, olja in grafike. Maribor, Galerija Alea.

Rec.: Janez Mesesnel, *Delo* 14.10.1989, št. 239, str. 3.

PIZZI CANNELLA, Piero

610

Piero Pizzi Cannella. Ljubljana, Mala galerija. Katalog: besedilo Lilijana Stepančič.

Rec.: Franc Zalar, *Dnevnik* 3.11.1989, št. 299, str. 7; *M'ARS I*, št. 3, 1989, str. 66; ilustr.

PLEČNIK, Jože

611

Jože Plečnik, architect, 1872-1957. New York, The Architectural League of New York; Washington, American Institute of Architects.

Rec.: Uroš Lipušček, *Delo* 21.1.1989, št. 16, str. 1 in *Primorski dnevnik* 22.1.1989,

št. 18, str. 13; ilustr.; Mitja Meršol, *Delo* 1.3.1989, št. 49, str. 10; Braco Mušič, *Delo* 17.1.1989, št. 12, str. 6; 5.8.1989, št. 210, str. 7; 7.8.1989, št. 180, str. 3; Vladimir Braco Mušič, *Dnevnik* 5.8.1989, št. 210, str. 1+7; ilustr. (cit. *Washington Post*).

PLEMENITAŠ, Karel

612

Karel Plemenitaš. Risbe, grafike, porcelan, slike. Ljubljana, Galerija ZDSLU. Katalog: besedilo avtor.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 24.11.1989, št. 22, str. 657; Judita Krivec Dragan, *Likovne besede* marec 1990, št. 12,13, str. 114; ilustr.

POGAČAR, Vojko

613

Vojko Pogačar. Pariške odštevanke. Maribor, Razstavni salon Tehniške fakultete.

Rec.: Mitja Visočnik, *Večer* 8.5.1989, št. 104, str. 4; Mitja Visočnik, *Naši razgledi* 9.6.1989, št. 11, str. 329-330.

614

Vojko Pogačar. München-Olching, Galerie Rozmarin; Krško, Galerija Krško. Katalog: besedilo Mitja Visočnik.

POGAČNIK, Marko

615

*Marko Pogačnik. Krajinska skulptura 1986-1989. Ljubljana, Moderna galerija. Katalog: besedila Marko Pogačnik, Miško Šuvaković, Igor Zabel, dokumentacija Eva Gspan, Adela Železnik.

Rec.: Branko Sosič, *Delo* 16.12.1989, št. 290, str. 16; Matej Metlikovič, *Tretji dan* januar 1990, št. 4, str. 1+12-13; ilustr.; Aleksandra Saksida, *Delo* 12.1.1990, št. 9, str. 7; Miško Šuvaković, *Moment* (Gornji Milanovac) april-jun 1990, št. 18, str. 53-55; ilustr.

616

Marko Pogačnik. Kiparska instalacija. Koper-Bivje, Kemična industrija Iplaz. Rec.: Toni Perič, *Dnevnik* 22.6.1989, št. 168, str. 10; ilustr.; Igor Zabel, *Delo* 12.7.1989, št. 159, str. 7.

POTNIK, Bogdan

617

Bogdan Potnik, retrospektiva. Kamnik,

Razstavišče Veronika. Zloženska: besedilo Cene Avguštin. Katalog.
Rec.: Dušan Lipovec, *Naši razgledi* 20.10.1989, št. 20, str. 593.

POTOČNIK, Vladimir

618

*Vladimir Potočnik. Murska Sobota, Galerija KC Miško Kranjec. Katalog: besedilo Franc Obal.
Rec.: Franc Obal, *Naši razgledi* 23.2.1989, št. 4, str. 105.

PREŠEREN, Matjaž

619

Matjaž Prešeren, barvne fotografije. Nova Gorica, Galerija Meblo. Katalog: besedilo Brane Kovič.

PRVAČKI, Milenko

620

Milenko Prvački. Piran, Mestna galerija. Katalog: besedilo Sava Stepanov.
Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 9.2.1990, št. 3, str. 85.

RAMIĆ, Afan

621

Afan Ramić. Prema jugu. Ljubljana, Galerija ZDSLU.
Rec.: Branko Sosič, *Delo* 6.7.1989, št. 154, str. 7; Franc Zalar, *Dnevnik* 19.7.1989, št. 194, str. 7; Judita Krivec Dragan, *Likovne besede* marec 1990, št. 12,13, str. 114: ilustr.

RATKAJEC KOČICA, Ljubica

622

Ljubica Ratkajec Kočica. Steklo 1963-1988. Ljubljana, LRRJ.
Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 10.3.1989, št. 5, str. 145: ilustr.; Branko Sosič, *Delo* 24.1.1989, št. 18, str. 6; Franc Zalar, *Dnevnik* 28.1.1989, št. 26, str. 16.

RAVNIKAR, Vojteh

623

*Vojteh Ravnikar. Sarajevo, Muzej XIV ZOI. Katalog: besedili Nina Pirnat-Spašić, Lidija Merenik.
Rec.: Stane Bernik, *Odjek* (Sarajevo) 15.3.1989, št. 6, str. 17: ilustr.; Stjepan

Roš, *Čovjek i prostor* (Zagreb) ožujak 1989, št. 432, str. 5.

624

*Vojteh Ravnikar, Branko Siladin. Benetke, Galleria di Architettura Fondazione Masieri. Katalog: besedilo Tomislav Odak.

Rec.: Tomaž Brate, *List* 04, november 89: ilustr.; Andrej Hrausky, *Teleks* 6.7.1989, št. 26, str. 48-49; Gabriela Cappellato, *Čovjek i prostor* (Zagreb) sept.-okt. 1989, št. 9-10: ilustr.

RIJAVEC, Milan

625

Milan Rijavec. Ljubljana, Vodnikova domačija.

Rec.: Milček Komelj, *Naši razgledi* 25.8.1989, št. 16, str. 468-469; Janez Mesesnel, *Delo* 20.7.1989, št. 166, str. 7; Rudi Miškot, *Dnevnik* 7.7.1989, št. 182, str. 7.

ROB, Ivan

626

Ivan Rob. Nova Gorica, Galerija Meblo. Katalog: besedilo Marko Vuk.

ROMANO, Giulio

627

*Jure Mikuž, Metapornografski likovni diskurz. Giulio Romano. Mantova, Palazzo Te, Palazzo Ducale, 1.9.-12.11.1989. - *M'ARS* I, št. 4, 1989, str. 57-59: ilustr.

O razstavi še: Lev Menaše, *Naši razgledi* 10.11.1989, št. 21, str. 642-643: ilustr.

ROMNEY, George

628

George Romney 1734-1802. Ljubljana, Narodna galerija. Katalog: besedilo Anica Cevc, Patricia Jaffe.

Rec.: Lev Menaše, *Naši razgledi* 26.5.1989, št. 10, str. 314: ilustr.; Branko Sosič, *Delo* 22.4.1989, št. 94, str. 28: ilustr.; Vesna Velkovich Bukilica, *M'ARS* I, 1989, št. 2, str. 52-53: ilustr.

ROTAR, France

629

France Rotar. Škofja Loka, Galerija Ivana Groharja.

Rec.: Branko Sosič, *Delo* 14.12.1989, št. 288, str. 10: ilustr.

SATLER, Gorazd

630

Gorazd Satler. Ljubljana, Galerija ZDSLU. Katalog: besedilo Jure Mikuž. Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 6.4.1990, št. 7, str. 201; Judita Krivec Dragan, *Likovne besede* marec 1990, št. 12,13, str. 115; Franc Zalar, *Dnevnik* 24.1.1990, št. 22, str. 12.

SEVER, Brane

631

Brane Sever. Ribnica, Galerija Miklova hiša; Maribor, Razstavní salon Rotovž (Murska Sobota, Ptuj, Celje, Slovenj Gradec). Katalog: besedilo Jure Mikuž. Rec.: M.K., *Večer* 30.10.1989, št. 252, str. 6: ilustr.

SEVILLA, Ferran Garcia

632

Ferran Garcia Sevilla. Ljubljana, Galerija CD; Piran, Mestna galerija. Katalog: besedilo Andrej Medved. Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 7.4.1989, št. 7, str. 217; Darinka Kladnik, *Dnevnik* 24.2.1989, št. 53, str. 1+7; Andrej Medved, *Delo* 8.6.1989, št. 131, str. 10; Tomislav Vignjevič, *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 42-43: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 8.3.1989, št. 65, str. 10.

SLANA, France

633

France Slana. Maribor, Galerija Hest. Rec.: int. zap. Zvezdana Bercko, *Večer* 7.10.1989, št. 233, str. 23, dodana kritika Edite Milete.

SLIVNIKER-BELANTIČ, Vida

634

Nace Šumi, Slike in vzorci Vide Slivnik-Belantič v ljubljanski galeriji Kompas. - *Naši razgledi* 10.11.1989, št. 21, str. 624; int. zap. Vladimir Gajšek, *Dnevnik* 4.10.1989, št. 270, str. 12.

SPACAL, Lojze

635

Lojze Spacal, slike, grafike (Kogojevi dnevi '89). Kanal, Galerija Rika Debenjaka. Zloženska: besedilo Nelida Silič Nemec.

Rec.: Nelida Silič Nemec, *Primorski dnevnik* 1.9.1989, št. 204, str. 9: ilustr.

SPAZZAPAN, Luigi

636

*Luigi Spazzapan. Retrospektiva. Gradisca d'Isonzo, Galleria regionale d'arte contemporanea Luigi Spazzapan. Katalog.

Rec.: Janez Mesesnel, *Delo* 15.9.1989, št. 214, str. 7; Jasmina Mironski, *Teleks* 17.8.1989, št. 32, str. 55-57: ilustr.; Ada Klinkon, *Dnevnik* 22.9.1989, št. 258, str. 12.

STERLE, Dušan

637

Dušan Sterle. Kamnik, Razstavišče Veronika. Katalog.

Rec.: Dušan Lipovec, *Naši razgledi* 25.8.1989, št. 16, str. 469.

STIJEPIĆ, Vlado

638

Vlado Stijepić, slike. Ribnica, Galerija v Miklovi hiši; Tuzla, Galerija jugoslovenskog portreta. Katalog: besedilo Zdenka Badovinac.

STILINOVIĆ, Mladen

639

Branka Stipančić, Eksploatacija mrtvih Mladena Stilinovića. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 192-193: ilustr.

STUPICA, Gabrijel

640

Gabrijel Stupica (risbe iz zbirke Muzeja revolucije v Ljubljani). Ljubljana, Galerija Labirint. Zloženska: besedilo Jure Mikuž.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 26.5.1989, št. 10, str. 297; Sonja Klemenc, *M'ARS* 1989, št. 2, str. 55-56: ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 11.3.1989, št. 68, str. 16.

SULČIČ, Viktor

641

Arh. Viktor Sulčić. Trst 1895 - Buenos Aires 1973. Ajdovščina, Pilonova galerija; Ljubljana, KIC Križanke. Katalog: besedili Irene Mislej, Nace Šumi.

Rec.: Ilka Čerpes, *List* 02, marec 89, str. 11/; ilustr.; Brane Kovič, *Delo* 8.3.1989, št. 55, str. 10.

ŠALAMUN, Andraž

642

Andraž Šalamun. Ptice. Ljubljana, Galerija Eburna.

Rec.: Sonja Klemenc, *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 40; ilustr.

ŠIDJANIN, Predrag

643

Predrag Šidjanin, video dela 1973-1988. Maribor, Razstavní salon Rotovž. Katalog: besedili Ješa Denegri, Meta Gabršek-Prošenc.

Rec.: int. zap. Melita Forstnerič-Hajnišek, *Večer* 13.4.1989, št. 86, str. 14; Meta Gabršek-Prošenc, *Naši razgledi* 26.5.1989, št. 10, str. 297.

ŠPANZEL, Rudi

644

Rudi Španzel. Slike in študije. Katalog: besedili Luc Menaše, Igor Zidič.

*Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 24.3.1989, št. 6, str. 169; ilustr.; Taras Kermauner, *Srce in oko* maj 1989, št. 5, str. 317-321 + ilustr.; Milček Komelj, *Delo* 22.2.1989, št. 43, str. 10; Milček Komelj, *Srce in oko* september 1989, št. 8, str. 526-530; Franc Zalar, *Dnevnik* 24.2.1989, št. 53, str. 7; Igor Zidič, *Odjek* (Sarajevo) 15.-30.4.1989, št. 8, str. 21; ilustr.

ŠUBIC, Jože

645

Jože Šubic. Slike. Ljubljana, Galerija Eburna.

Rec.: Brane Kovič, *Delo* 17.4.1989, št. 89, str. 3; Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 26.5.1989, št. 10, str. 297.

TARFILA, Lojze

646

Lojze Tarfila. Kamnik, Razstavišče Veronika. Zloženska: besedilo Andrej Pavlovec.

Rec.: Dušan Lipovec, *Naši razgledi* 8.9.1989, št. 17, str. 497.

TERUHIRO Ando

647

Teruhiro Ando. Ljubljana, Mala galerija. Katalog: besedilo Marijan Tršar.

Rec.: int. zap. Nadja Zgonik, *M'ARS* 1989, št. 1, str. 41-42; ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 19.4.1989, št. 107, str. 12.

TOMAN, Veljko

648

Franc Zalar, Če ne gre Mohamed na goro. Ob razstavah Veljka Tomana. - *Dnevnik* 4.8.1989, št. 209, str. 7.

TURK, Marko

649

Marko Turk. Oblikovanje 1955-1989. Težnja k popolnosti. Ljubljana, Galerija IDCO. Katalog: besedilo Matija Murko, dokumentacija Lenka Bajželj, Matija Murko.

Rec.: Peter Krečič, *Delo* 11.1.1990, št. 8, str. 6.

TUTTA, Klavdij

650

Klavdij Tutta. Nova Gorica, Galerija Meblo (razstava je potovala še v 7 jugoslovanskih razstavišč). Katalog: besedilo Brane Kovič.

Rec.: Marko Košan, *Delo* 19.5.1989, št. 114, str. 7.

651

Klavdij Tutta. Ljubljana, Galerija Feniks. Predstavitev monografije iz 1988.

Rec.: Aleksander Bassin, *Naši razgledi* 24.3.1989, št. 6, str. 169; Darinka Kladnik, *Dnevnik* 17.2.1989, št. 46, str. 12; ilustr.; Iztok Premrov, *Primorski dnevnik* 10.3.1989, št. 58, str. 9; ilustr.; Marijan Zlobec, *Delo* 17.2.1989, št. 39, str. 6.

UNKOVSKA, Biljana

652

Biljana Unkovska. Kanal, Galerija Rika Debenjaka. Zloženska: besedilo Janez Mesesnel.

Rec.: Janez Mesesnel, *Delo* 1.6.1989, št. 125, str. 10; Nelida Silič Nemec, *Primorski dnevnik* 23.7.1989, št. 171, str. 10.

USENIK, Milena

653

Milena Usenik. Ribnica, Galerija v Mik-

lovi hiši. Katalog iz leta 1988 (Ljubljana, Mala galerija).

Rec.: Aleksander Bassin, *Delo* 12.1.1989, št. 8, str. 6.

VESEL, Ferdo

654

*Ferdo Vesel, 1861-1946. Ljubljana, Narodna galerija. Katalog: študija Polonca Vrhunc.

Rec.: Milček Komelj, *Delo* 6.1.1990, št. 4, str. 28; ilustr.; Vlastja Simončič, *Teleks* 18.1.1990, št. 3, str. 35-37; ilustr.; Branko Sosič, *Delo* 18.11.1989, št. 268, str. 28; ilustr.; Veselka Šorli-Pucova, *Tretji dan* december 1989, št. 3(152), str. 16-17; ilustr.; *Naši razgledi* 24.11.1989, št. 22 - likovna pril.

VEŠ SLIKAR SVOJ DOLG

655

Spominske podobe preteklosti. Ljubljana, CD - Sprejemna dvorana.

Rec.: *Dnevnik* 3.10.1989, št. 269, str. 13; Bojan Gorenec, Ob presežku vidnega. - *M'ARS I*, št. 4, 1989, str. 66-67; ilustr.; Tomislav Vignjevič, Neulovljiva podoba narave. Ob projektih skupine "Veš slikar svoj dolg". - *M'ARS I*, št. 4, 1989, str. 65.

VIDMAR, Nande

656

*Nande Vidmar, retrospektiva. Ljubljana, Galerija revolucije. Monografija. Rec.: Milček Komelj, *Naši razgledi* 20.10.1989, št. 20, str. 591-593; ilustr.; Janez Mesesnel, *Delo* 4.8.1989, št. 178, str. 3; Janez Mesesnel, *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 162-163; ilustr.; Branko Sosič, *Delo* 26.9.1989, št. 223, str. 6; ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 12.8.1989, št. 217, str. 7; Franc Zalar, *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije letnica 1989), str. 184-185; ilustr.; Bojana Žigon, *M'ARS I*, 1989, št. 3, str. 63-64; ilustr.

VIZJAK, Jana

657

Jana Vizjak. Maribor, Umetnostna galerija. Katalog-monografija.

Rec.: Meta Gabršek-Prosenec, *Večer* 6.9.1989, št. 206, str. 14; ilustr.; Meta Gabršek-Prosenec, *Naši razgledi* 10.11.1989,

št. 21, str. 264; ilustr.; Marlen Premšak, *Večer* 7.10.1989, št. 233, str. 22; Branko Sosič, *Delo* 29.9.1989, št. 226, str. 7; ilustr.

VOVK, Melita

658

Melita Vovk. Anton Tomaž Linhart in Županova Micka. Radovljica, Galerija Šivčeva hiša.

Rec.: int. zap. Drago Medved, *Delo* 17.8.1989, št. 189, str. 7; Maruša Avguštin, *Delo* 30.12.1989, št. 301, str. 3.

VOZEL Franc

659

Franc Vozel. Ljubljana, Avla Ljubljanske banke. Katalog (priloga glasila LB): besedilo Stane Bernik, Iztok Premrov.

660

Franc Vozel. Maribor, Razstavní salon Rotovž. Katalog: besedilo Aleksander Bassin.

WILDING, Alison

661

Alison Wilding. Ljubljana, Mala galerija. Katalog: besedilo Zdenka Badovinac. Rec.: Brane Kovič, *Delo* 8.12.1989, št. 283, str. 10; Franc Zalar, *Dnevnik* 12.12.1989, št. 336, str. 17.

WOODROW, Bill

662

Bill Woodrow. Whenever. Ljubljana, Mala galerija. Katalog: besedilo Francoise Cohen.

Rec.: int. zap. Jure Mikuž, Nadja Zgonik, *M'ARS I*, št. 2, 1989, str. 33-39; ilustr.; Aleksander Bassin, *Delo* 26.8.1989, št. 170, str. 5; Tomislav Vignjevič, *Teleks* 29.6.1989, št. 25, str. 47; ilustr.; Franc Zalar, *Dnevnik* 27.7.1989, št. 202, str. 8.

ZAGORIČNIK, Franci

663

Ivo Antič, Zlata sredina ali trinajsta plast. Ob razstavi konkretizma Francija Zagoričnika v Trzinu, 1989. - *Dialogi* 1990, št. 4-5-6, str. 103-108.

ZAMAR, Pavel

664

Pavel Zamar-Zappa. Pregledna razstava. Piran, Mestna galerija. Katalog: besedila

Mirko Juteršek, Jože Javoršek, Andrej Medved, dokumentacija Majda Božeglav-Japelj.
Rec.: Slavko Gaberc, *Primorski dnevnik* 14.3.1989, št. 61, str. 11; Mirko Juteršek, *Delo* 30.4.1989, št. 74, str. 6.

ZAPLATIL, Boris

665
Boris Zaplatil. Ljubljana, Galerija Labirint. Zloženska: besedilo Iztok Premrov. Rec.: Alekdander Bassin, *Naši razgledi* 26.5.1989, št. 10, str. 297; Aleksander Bassin, *Delo* 12.6.1989, št. 134, str. 3; Franc Zalar, *Dnevnik* 1.6.1989, št. 147, str. 11.

666
Boris Zaplatil. Gorica, Studio d'arte Exit. Rosegg /Rožek, Galerie Rosegg. Pariz, Galerie Monti-Curi.
Rec.: Brane Kovič, *Delo* 28.3.1989, št. 72, str. 6. Aleksander Bassin, *Delo* 12.10.1989, št. 237, str. 10; Brane Kovič, *Delo* 6.11.1989, št. 257, str. 3.

ZIDAR, Dušan

667
Dušan Zidar. Kipi. Ribnica, Galerija v Miklovi hiši (Petkova galerija in župna cerkev). Katalog: besedili Lilijana Stepančič in Dušan Zidar.

BIOGRAFIJE

AALTO, Alvar

668
Brane Kovič, Ravnovesje nasprotij. - *Teleks* 19.1.1989, št. 2, str. 42-43: ilustr.

AHČIN, France

669
(M.J.), V Buenos Airesu umrl kipar France Ahčin. - *Delo* 22.6.1989, št. 143, str. (20).
Glej še: *Primorski dnevnik* 22.6.1989, št. 144, str. 2; *Dnevnik* 22.6.1989, št. 168, str. 24; *Večer* 22.6.1989, št. 143, str. 3.

AJDIČ, Andrej

670
Int. zap. Rado Bordon, Slovencem nikoli ne zmanjka polen. - *Nedeljski Dnevnik* 14.5.1989, št. 129, str. 5.

BATISTA, Milan

671
Ivan Sedej, Batistova ilustracija Prešernovih pesmi. - *Prešernov koledar* 1989, str. 30-32: ilustr. v koledarskem delu.

BERNARD, Emerik

672
Emerik Bernard, (Pojasnilo o odklonitvi Jakopičeve nagrade za leto 1988). - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 21.
Glej tudi: *Sinteza* 83-86, Oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 12 - utemeljitev nagrade.

673
Igor Zabel, Druga narava. - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 21-24.

674
Igor Zabel, Vmesni prostor: slika kot telo in palimpsest. - *Literatura* 4, 1989, str. 138-153.

BULOVEC-MRAK, Karla

675
Taras Kermauner, Ustvarjanje - duhovno telesne - osebe. - *Srce in oko* 1989, št. 10: ilustr.

CENTA, Jože

676
Int. zap. Anita Rihtaršič, Slika je del slikarjevega organizma. - *Dnevnik* 28.2.1989, št. 57, str. 16: ilustr.

CHIPPERFIELD, David

677
E. Selcuk Avci, Mladi britanski arhitekti. David Chipperfield s skromnimi nameni. - *AB /Arhitektov bilten* št. 99/100, junij 1989, str. 36-45: ilustr.
Vzpor. bes. v angl.

CIUHA, Jože

678
Int. zap. Jelka Kušar, Iskanje kot odnos do življenja. Ob umetnikovi 65-letnici. - *Dnevnik* 22.4.1989, št. 110, str. 12-13.

679
Int. zap. Jože Volfand, Poletje, čas prešerne brezskrbnosti. - *Delo* 25.2.1989, št. 46, str. 28.

COBELJ, Štefka

680

Sergej Vrišer, Dr. Štefka Cobelj (1923-1989). - *Argo* XXVIII/1989, str. 125-126. Glej še: Gema Hafner, *Naši razgledi* 12.1.1990, št. 1, str. 14; Jože Slodnjak, *Večer* 16.5.1989, št. 110, str. 14.

ČERNIGOJ, Jaroslav

681

Ob smrti (1905-1989): Janko J. Zadavec, *Večer* 19.1.1989, št. 14, str. 14; id., *Delo* 21.1.1989, št. 16, str. 2; *Večer* 21.1.1989, št. 16, str. 23 (Černigojeve izjave o arhitekturi); Helena Grandovec, *Primorski dnevnik* 25.1.1989, št. 20, str. 11.

DALI, Salvador

682

"Božanski" na koncu svoje igre. Feljton. - *Dnevnik* od 30.1.1989 št. 28 do 1.2.1989, št. 30.

683

Las Cartas de Amor de Dali a Lorca. - *Tribuna* 17.1.1989, št. 6, str. 39-41.

684

Salvador Dali, Nadrealizem sem jaz. - *Tribuna* 28.2.1989, št. 9, str. 30-31. Prevedla Marjeta Drobnič.

685

Fabrizio Dentice (*Il Vendredi*, Rim), Dali. Smrt protislovnega genija. - *Teleks* 16.2.1989, št. 6, str. 55-58: ilustr.

686

Helena Grandovec, Salvador Dali: Dnevnik genija. - *Večer* 28.1.1989, št. 22, str. 23.

687

Lev Menaše, Salvador Dali, 1904-1989. - *Naši razgledi* 10.2.1989, št. 3, str. 91: ilustr.

688

Pierre Schneider (*L'Express*, Pariz), Smrt mita. - *Naši razgledi* 24.2.1989, št. 4, str. 122.

DEBENJAK, Riko

689

Aleksander Bassin, Riko Debenjak in ljubljanska grafična šola. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbitu revije je leto 1989), str. 41-48: ilustr.

DRAUŠBAHER, Harald

690

Milan Stepanovič, priznanje oblikovalcu Draušbaherju. - *Primorski dnevnik* 16.2.1989, št. 39, str. 9.

Glej še: *Media Marketing* april 1989; *Naši razgledi* 10.2.1989, št. 3, str. 75.

691

Darinka Kladnik, Naj je Janezov še toliko...Stil in tržna prepoznavnost studia Breg in oblikovalca Haraldja Draušbaherja. - *Dnevnik* 14.3.1989, št. 71, str. 5: ilustr.

FABIANI, Maks

692

Gino Brazzoduro, Človek in arhitekt med Krasom in Mittelevropo. - *Primorska srečanja* 95/96/1989, str. 237-241.

693

Leonardo Miani, Tomaž Garzarolli, Regulacijski načrti za manjša mesta, trge in vasi v porečju Soče 1917-1922. - *AB / Arhitektov bilten* št. 101/102, november 1989, str. 68-73: ilustr.

Vzpor. bes. v ital.

694

Jožef Švagelj, Maks Fabiani in Štanjel. - *Naši razgledi* 12.5.1989, št. 9, str. 265-266.

FABJANIČ, Nenad

695

Božana Rublek, Arhitekt Nenad Fabjanič. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 114-117: ilustr.

GANGL, Alojzij

696

Špelca Čopič, Pomemben mejnik v našem kiparstvu. Stoletnica Vodnikovega spomenika. - *Delo* 30.6.1989, št. 150, str. 6+7: ilustr.

697

Sonja Žitko, Kipar Alojzij Gangl (1859 Metlika - 1935 Praga). - *Naši razgledi* 22.9.1989, št. 18, str. 527: ilustr.

GIACOMETTI, Alberto

698

Andrej Smrekar, Nevidni predmet Alberta Giacomettija. - *M'ARSI*, št. 3, 1989, str. 1-7.

Glej še predavanje R. Claira (enota št. 80).

- GORENEC, Bojan 699
 Int. zap. Marina Gržinič, Pravo mesto je poleg. - *Ars vivendi* 7, 1989, str. 140-143: ilustr.
 Uvod na str. 140: Brane Kovič.
- HILBERT, Jaro 700
 Int. zap. Drago Medved, Tudi letos bom naslikal 50 olj. - *Delo* 16.8.1989, št. 188, str. 7.
- HUMEK, Gabrijel 701
 Ivan Sedej, Barvna mistika p. Gabrijela Humeka. - *Kristjanova obzorja* junij 1989, str. 145-148: ilustr.
- IRWIN 702
 Int. zap. Nicolas Baourriaud (Paris), *Flash Art* (Milano) No. 146, May/June 1989, str. 110-111: ilustr.
- Aleksandar Flaker, Neue Slowenische Kunst. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 18-21: ilustr.
- 704
 Želimir Košević, Irwin. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 22-26: ilustr.
- 705
 Brane Kovič, Irwin - konec utopije. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 13-17: ilustr.
- 706
 Charles Stephens (Edinburgh Review), Preroška vizija NSK. - *Naši razgledi* 21.4. 1989, št. 8, str. 250.
- IVANŠEK, France in Marta 707
 Peter Krečič, France in Marta Ivanšek: Ambientalni okvir za sodobno kvaliteto življenja. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 73-86: ilustr.
- JAKAC, Božidar
 (izmed številnih člankov po jugoslovan-skem časopisju ob umetnikovi 90-letnici in smrti smo izbrali le slovenske)
- Vladimir Gajšek, Romantičen in realističen življenjski jubilej. - *Dnevnik* 18.7.1989, št. 193, str. 15.
- 709
 Breda Ilich-Klančnik, Božidar Jakac in Maribor. - *Večer* 26.8.1989, št. 197, str. 23: ilustr.
- 710
 Janko Jarc, Božidar Jakac - devetdesetletnik. - *Mohorjev koledar* 1989, str. 97-100: ilustr.
- 711
 Milček Komelj, Naš likovni Valvasor in Goethe Božidar Jakac devetdesetletnik. - *Delo* 15.7.1989, št. 162, str. 27: ilustr.
- 712
 Milček Komelj, Umetnik življenja. Devetdesetletnica Božidarja Jakca. - *Naši razgledi* 28.7.1989, št. 14, str. 419-420.
- 713
 Ivan Sedej, Praške marginalije. Ob nekatereh grafikah in risbah iz Jakčevega praškega obdobja. - *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 7-10: ilustr.
- 714
 Jelka Šprogar, Prelivati usodnost in svetlobo do ljudi. - *7D* 27.7.1989, št. 30, str. 14-15: ilustr.
- 715
 Breda Ilich-Klančnik, Božidar Jakac (1899-1989). - *Večer* 25.11.1989, št. 274, str. 22: ilustr.
- 716
 Božidar Jakac, Ostalo je le razočaranje. Iz spominov Božidarja Jakca. - *Delo* 25.11. 1989, št. 274, str. 28.
- 717
 Milček Komelj, Božidar Jakac. - *Delo* 22.11.1989, št. 271, str. 10 in Bogdan Pogačnik, prav tam.
- 718
 Milček Komelj; Božidar Jakac, 1899-1989. In memoriam. - *Naši razgledi* 15.12.1989, št. 23, str. 684: ilustr.
- 719
 Franc Zalar, Božidar Jakac. - *Dnevnik* 22.11.1989, št. 318, str. 12: ilustr.
- 720
 Marijan Zlobec, Umrli Božidar Jakac. - *Delo* 22.11.1989, št. 271, str. 1 in Branko Sosič na str. 6: ilustr.

Glej še: *Dnevnik* 21.11.1989, št. 317, str. 1+10; *Večer* 21.11.1989, št. 270, str. 1+16 in Marjan Kunej, 23.11.1989, št. 272, str. 10; Olga Knez-Stojkovič, *Primorski dnevnik* 22.9.1989, št. 218, str. 9; *Teleks* 23.11.1989, št. 45, str. 46.

JERAJ, Zmago

721

Int. zap. Blaženka Kramar, Valerija Motaln, Moč umetniškega paradoksa. - *Večer* 15.4.1989, št. 88, str. 22.

KAVČIČ, Maks

722

Dušan Mevlja, Maks Kavčič. Ob 80-letnici rojstva. - *Večer* 31.5.1989, št. 124, str. 13.

KERBLER, Stojan

723

Int. zap. Milan Stepanovič, ...Ob petdesetletnici mojstra fotografije in zbiralca dokumentacije o slovenski fotografiji. - *Primorski dnevnik* 12.2.1989, št. 36, str. 12: ilustr.

KORŠIČ-ZORN, Verena

724

Int. zap. Metka Lovrič, Verena Koršič-Zorn, umetnostna zgodovinarka. - *Primorska srečanja* 102/89, str. 919-926.

KOS, Gojmir Anton

725

Julijana Stojan, Avtoportretni trikotnik iz depoja Moderne galerije. Mož s papigo, 1926. Lastna podoba, 1925. Lastni portret, 1956. - *M'ARS* I, št. 1, 1989, str. 25-28: ilustr.

KRALJ, France

726

Sonja Klemenc, Interpretacija subjektivne predstave med materijo in duhom. Mala plastika Franceta Kralja v depoju Moderne galerije. - *M'ARS* I, št. 3, 1989, str. 29-37: ilustr.

KRALJ, Mara

727

Danica Marion, Mara Kralj osemdesetletnica. - *Delo* 15.9.1989, št. 214, str. 7.

KRAŠOVEC, Metka

728

Taras Kermauner, Potrebna je obnova aristokratizma. - *Srce in oko* september 1989, št. 8, str. 521-525: ilustr. Pot k novim vrednotam. - *Srce in oko* 1989, št. 9: ilustr.

KUGLER, Miroslav

729

Vlado Podgoršek, "Slikam za ljudi, ne za galerije, zato doma skoraj nimam svojih del". - *Delo* 28.3.1989, št. 72, str. 12: ilustr.

KUNAVER, Marta

730

"In bila je svetloba". Marta Kunaver o svojem ustvarjanju. - *Kristjanova obzorja* september 1989, str. 237-240: ilustr.

731

Taras Kermauner, Križev pot: umetnost in vera. - *Tretji dan* april 1989, št. 7 (146), str. 18-19: ilustr.

LEGAT, Kamilo

732

Cene Avguštin, Slikarjevo oko ni ničesar prezrlo. - *Celovski zvon* št. 24, 1989, str. 82: ilustr.

LEGOVIČ, Eligio

733

Gabriele Cappellato, Eligio Legović: pristajanje na tradicijo. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 93-100: ilustr.

LIECHTENREITTER, Janez Mihael

734

Verena Koršič-Zorn, Janez Mihael Liechtenreitter (1705 - 1780). Drobeci o slikarju in njegovemu delu. - *Goriški letnik* 15/16, 1988/1989, str. 161-167: ilustr.

MAKUC, Vladimir

735

Nelida Silič Nemec, Vpogled v ikono grafijo Makučeve grafične ustvarjalnosti. - *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 64-68: ilustr.

- MARAŽ, Bojan 736
Miloš Ekar, Zvrhana mera poguma. - *Teleks* 13.4.1989, št. 14, str. 16-17: ilustr. Dodana še ocena Staneta Bernika.
- MAPPLETHORPE, Robert 737
Int. zap. Lawrence Chua, Robert Mapplethorpe. - *Tribuna* 14.3.1989, št. 10, str. 35-37: ilustr.
- 738
Ješa Denegri, Robert Mapplethorpe. - *M'ARS I*, št. 2, 1989, str. 49-51: ilustr.
- 739
Mojster klasične dekadence. - *Teleks* 1.6.1989, št. 21, str. 48-49: ilustr.
- MATELIČ, Janez 740
Int. zap. Danica Petrovič, Spodbude dveh svetov. Rusko-pariška obzorja. - *Delo* 24.5.1989, št. 118, str. 10.
- MENAŠE, Luc 741
Ksenija Rozman: Profesor dr. Luc Menaše. Ob petinšestdesetletnici. - *ZUZ n.v. XXV*, 1989, str. 9-18: ilustr.; str. 23-33: Ljerka Menaše: Bibliografija Luca Menašeja.
- METLIKOVIČ, Matej 742
Ivan Štuhec, Velikonočne razglednice nekoliko drugače. - *Tretji dan* marec 1989, št. 6(145), str. 21-22: ilustr.
- MODIC, Zmago 743
Primož Kališnik, Zajetni in bradati slikar je risanja naučil precej ljudi. - *Delo* 26.7.1989, št. 170, str. 11.
- MUŠIČ, Zoran 744
Marjan Kemperle, Osemdeset let resničnega slikarja Zorana Mušiča. - *Primorski dnevnik* 12.2.1989, št. 36, str.13: ilustr. Obisk pri slikarju v Benetkah, citiran Giuseppe Mazzariol.
- 745
Zoran Kržišnik, Zoran Mušič osemdesetletnik. - *Delo* 11.2.1989, št. 34, str. 2.
- Ivana Suhadolc, Zoran Mušič. - *Jadranski koledar* 1989, str. 115-119: ilustr.
- NEMEC, Rafael 747
Nives Marvin, Slikar Rafael Nmec. - *Primorska srečanja* 89,90/'89, str. 51-52: ilustr.
- OBLAK, Polde 748
Andrej Pirkovič, Pripovedi s Krasa svetu. Akademski slikar Polde Oblak je te dni prejel novo nagrado v Ncaplju. - *Dnevnik* 1.7.1989, št. 177, str. 16: ilustr.
- PAVLOVEC, France 749
Taras Kermauner, Blago skladje zemlje in neba. - *Srce in oko* junij 1989, št. 7, str. 460-464.
- 750
Marja Gorec Pavlovec, Življenje s slikarjem. - *Srce in oko* april 1989, št. 4, str. 242-252; maj 1989, št. 5, str. 322-328: ilustr.
- 751
Andrej Pavlovec, Ples čopiča. - *Srce in oko* april 1989, št. 4, str. 253-254: ilustr.
- PAVLOVIĆ BARILLI, Milena 752
Smiljana Stojanović, Sanje slikarstva. Slikarka in pesnica Milena Pavlović Barilli (1909-1945). - *Naši razgledi* (prevod iz *Petnaest dana*) 28.7.1989, št. 14, str. 430.
- PLEČNIK, Jože 753
Peter Krečič, Plečnikova praška arhitekturna šola. - *Nova revija* 83/84, marec-april 1989, str. 464-475.
- 754
Damjan Prelovšek, Arhitekt Jože Plečnik in reka Ljubljana. - *Nova revija* 83/84, marec-april 1989, str. 476-479.
- 755
Damjan Prelovšek, Le Corbusier in Plečnik. - *Nova revija* 83/84, marec-april 1989, str. 480-488.

756
Tine Kurent, Plečnikov spomenik NOB
za Litijo. - *Borec* 1989, št. 1: ilustr.

757
Tine Kurent, Simboli in sporočila Pleč-
nikovega spomenika NOB v Trnovem. -
Nova revija 83/84, marec-april 1989, str.
490-498: ilustr.

758
Tine Kurent, Jože Kušar, čarovniška
Mathesis v Plečnikovem Peklenskem
dvorišču. - *Varstvo spomenikov* 31, 1989,
str. 137-146 : ilustr.

PODOBNIK, Rafael

759
Int. zap. Marjan Tavčar, Mojster foto-
grafije - fotograf senc. - *Primorska sre-
čanja* 101/89, str. 805-815: ilustr.

POGAČNIK, Marko

760
Marko Pogačnik, Zbrajanje energije u
kozmičkom nazivniku. - *Oko* (Zagreb)
9.-23.3.1989, št. 443, str. 16-17: ilustr.

POLANEC, Irena

761
Nada Ravter, Rdeče in črno s prgiščem
zlata. - *7D* 6.4.1989, št. 14, str. 18-19:
ilustr.

POZZETTO, Marko

762
Utemeljitev Univerzitetnega priznanja
ob dnevu Univerze Edvarda Kardelja v
Ljubljani. - *Vestnik* (Univerze E. Kardelja
v Ljubljani) 1988/1989, št. 4, str. 156-157.

PUTRIH, Boštjan

763
Boštjan Putrih. - *Srce in oko* februar 1989,
št. 2: ilustr.

SCHOY, Janez Jakob

764
Sergej Vrišer, Janez Jakob Schoy -
m/!/ariborčan v vrhu štajerskega baro-
metra. - *Večer* 29.12.1989, št. 300, str. 31.

SCHWEIGHOFER, Anton

765
Boris Briški, Stanovanjske zgradbe An-
tona Schweighoferja. - *AB /Arhitektov*

bilten št. 99/100, junij 1989, str. 46-69:
ilustr.
Vzpor. bes. v nem.

SLAK, Jože

766
Tadej Pogačar, Jože Slak-Đoka (maj
1988). Intervju. - *M'ARS* I, št. 1, str. 29-
30: ilustr.

SPAZZAPAN, Luigi

767
Janez Mesesnel, Ob Spazzapanovi sto-
letnici. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na
hrbtu revije je leto 1989), str. 180-182:
ilustr.

STEGOVEC, Tinca

768
Ivan Sedej, Tinca Stegovec. - *Likovne
besede* 10,11, julij 1989, str. 62-63: ilustr.

SURINA, Zdeslav

769
Berislav Valušek, Moderna po moderni
- arhitekt Zdeslav Surina. - *Sinteza* 83-
86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto
1989), str. 87-92: ilustr.

ŠPANZEL, Rudi

770
Taras Kermauner, Pohvala meščanstvu.
- *Srce in oko* junij 1989, št. 6: ilustr.

ŠTOVIČEK, Vladimir

771
Ivan Sedej, Vladimir Štoviček. - *Delo*
21.12.1989, št. 294, str. 6.

772
Franc Zalar, Vladimir Štoviček (1896-
1989). - *Dnevnik* 16.12.1989, št. 340, str.
16: ilustr.

ŠUBIC, Ive (1922-1989)

773
Andrej Pavlovec, Ive Šubic - v spomin. -
Loški razgledi 36, 1989, str. 134-136.

ŠUBIC, Janez

774
Tomaž Brejc, Slikar Janez Šubic (ob
stoletnici smrti). - *Mohorjev koledar* 1989,
str. 86-88: ilustr.

TESTEN, Janez Ambrozij

775

Janez Mesesnel, Izgubljen in spet odkrit slikar. - *Delo* 14.4.1989, št. 87, str. 6: ilustr.

TISNIKAR, Jože

776

Int. zap. Helena Grandovec, Slikar smrti, ki ljubi življenje. - *Večer* 15.7.1989, št. 162, str. 23: ilustr.

Glej še: *Večer* 15.9.1989, št. 214, str. 16.

TUTTA, Klavdij

777

Int. zap. Brane Kovič, Slikar svetlobe. - *Ars vivendi* 6, 1989, str. 123-125: ilustr. Na str. 120: Uvodnik.

778

Brane Kovič, Znakovni mozaiki Klavdija Tutte. - *Sinteza* 83-86, oktober 1990 (na hrbtu revije je leto 1989), str. 27-34: ilustr.

VAVPOTIČ, Bruno

779

M.O., Bruno Vavpotič - 85-letnik. - *Delo* 26.12.1989, št. 297, str. 10.

VECCHIET, Franko

780

Int. zap. Barbara Gruden, Vecchietov način sprejemanja življenja. - *Primorski dnevnik* 8.2.1989, št. 32, str. 10: ilustr.

VEŠ SLIKAR SVOJ DOLG

781

Branko Cerovac, VSSD - Muzej. - *Rival* (Rijeka) 1989, št. 3-4, str. 178-182: ilustr. in prevod intervjuja Alenka Zupančič iz publikacije *Podoba-Kristal*, 1988.

782

Boris Čibej, Veš, slikar, svoj dolg - interpret pogleda. - *Teleks* 22.6.1989, št. 24, str. 54-55: ilustr.

VURNIK, Janez st.

783

Sonja Žitko, Radovljiški podobar Janez Vurnik starejši (1819-1889). - *Mohorjevo koledar* 1989, str. 82-86: ilustr.

WANG, Huiqin

784

Int. zap. Glorija Marinovič, 7D 23.2.1989, št. 8, str. 23.

ZAJEC, Franc Ksaver

785

Sonja Žitko, Kipar Franc Ksaver Zajec. Ob odkritju spominske plošče v Ljubljani. - *Naši razgledi* 7.4.1989, št. 7, str. 200.

ZAVADLAV, Metod

786

Primož Lampič, Drugi odvod stvarnosti. Gledališka fotografija Metoda Zavadvava. - *Primorska srečanja* 102/89, str. 955-957: ilustr.

ZUPET, Franc Krištof

787

Taras Kermauner, Herodus Magnus. - *Likovne besede* 10,11, julij 1989, str. 19-20: ilustr.

KAZALO

A

Aalto, Alvar: 668
Accetto, Matjaž: 193
Adamović, Dubravko: 461
Ahačič, Draga: 194
Ahčin, France: 523, 669
Ajdič, Andrej: 670
Alajbegović, Emir: 461
Alpers, Svetlana: 9
Anderle, Manja: 140
Antič, Ivo: 142, 663
Apih, Katja: 1
Apovnik, Dorothea: 506
Arhar, Vojan T.: 2
Arih, Igor: 191
Artnak, Beno: 186
Asplund, Erik, Gunnar: 230
Avguštin, Cene: 580, 607, 617, 732
Avguštin, Maruša: 540, 546, 584, 658

B

Babić, Damir: 462
Badovinac, Zdenka: 433, 469, 559, 638, 661

Bajt, Drago: 31
 Bajželj, Lenka: 649
 Balabanov, Kosta: 439
 Balažic, Janez: 40
 Balla, Giacomo: 83
 Bambič, Milko: 514
 Barišić, Petar: 461
 Baourriaud, Nicolas: 702
 Barši, Jože: 403, 433, 522
 Bartl, Alenka: 137
 Baselitz, Georg: 526
 Bassin, Aleksander: 3, 138, 300, 331, 400, 416, 419, 427, 430, 431, 435, 440, 445, 448, 451, 459, 461, 462, 474, 485, 492, 503, 517, 518, 523, 526, 543, 549, 555, 559, 564, 567, 577, 581, 589, 593, 594, 599, 607, 612, 620, 622, 630, 632, 640, 644, 645, 651, 653, 660, 662, 665, 666, 689
 Batista, Milan: 671
 Bauer, Antun: 4
 Baumgartner, Ervin: 29
 Bavčar, Evgen: 525
 Bavdaž, Jurij: 379
 Bayonette, Bernard: 524
 Beard, Geoffrey: 27
 Bec, Mojca: 455
 Bedrač, Boris: 462
 Beer, Nikolaj: 527
 Begić, Mirsad: 428, 492
 Belantič, Vida: glej Slivnikar Belantič, Vida
 Beljan, Mojca: 355
 Bensa, Bojan: 528
 Berce, Mitja: 529
 Bernard, Emerik: 530, 531, 672-674
 Bernik, Janez: 436, 491
 Bernik, Stane: 5, 138, 144, 145, 370, 407, 623, 659, 736
 Bertok, Biba: 146
 Bihalji-Merin, Oto: 71
 Bizovičar, Milan: 532
 Bogataj, Jadranka: 595
 Bogovčič, Ivan: 310, 463
 Boljka, Janez: 388
 Bonča, Jaka: 196, 450
 Bonča, Miloš: 450
 Borčić, Bogdan: 491
 Borčić, Barbara: 491, 508
 Bordon, Rado: 670
 Bošnjak, Slobodan: 195
 Božeglav Japelj, Majda: 497, 581, 585, 664

Božiček, Milena: glej Koren Božiček, Milena
 Brate, Tomaž: 138, 196-201, 499, 579, 586, 624
 Bratuša, Mirko: 433, 522
 Brazzoduro, Gino: 692
 Bregant, Mihael: 542
 Brejc, Taja: 455
 Brejc, Tomaž: 7-10, 72-78, 94, 404, 508, 569, 590, 774
 Brezar, Vladimir: 195, 234
 Briški, Boris: 765
 Brišnik, Ivan: 311
 Bukilica, Vesna: glej Velkovrh Bukilica, Vesna
 Bulatović, Dragan: 79
 Bulovec, Karla: 675
 Burić, Anka: 533
 Butina, Milan: 147

C

Campitelli, Maria: 428
 Caneva, Giancarlo: 534
 Cappellato, Gabriele: 733
 Carlini, Laura: 431
 Celiberti, Giorgio: 534
 Centa, Jože: 676
 Cerjak, Mojca: 118
 Cerovac, Branko: 781
 Cevc, Anica: 312
 Cevc, Emilijan: 70, 136
 Chipp, Herschel B.: 8
 Chipperfield, David: 677
 Chua, Lawrence: 737
 Ciglencčki, Marjeta: 3, 501
 Ciuha, Jože: 436, 532, 535, 536, 678, 679
 Clair, Rene: 80
 Cobelj, Štefka: 406, 680
 Cohen Françoise: 662
 Colnar, Peter: 357
 Cook, Peter: 202
 Coster, Cristien de: 551
 Coucke, Jo: 551
 Crispolti, Enrico: 94
 Curk, Franc: 313
 Curk, Iva: glej Mikl Curk, Iva
 Curk, Jože: 11-13, 21, 39, 203, 204
 Cvetkovič, Branko: 205
 Cvijetić, Mičo: 508
 Czeri, Laszlo: 537

Č

Čadež, Dragica: 538
Čemažar, Lojze: 539
Čepič, Tatjana: 314
Čeplak, Ralf: 315-318
Černigoj, Andrej: 282
Černigoj, Avgust: 54, 508, 549
Černigoj, Jaroslav: 681
Čerpes, Ilka: 262
Červek, Sandi: 428, 433, 542, 543
Čibej, Boris: 782
Čobal, Bogdan: 481
Čoh, Zvonko: 118, 137
Čok, Mario: 187
Čontala, Borut: 206
Čopič, Špelca: 423, 429, 491, 696
Čufer, Eda: 148
Čuk, Irena: 479
Čuk, Marij: 446

D

Dali, Salvador: 544, 682-688
Deacon, Richard: 496
Debelak, Boštjan: 545
Debeljak, Aleš: 14, 81
Debenjak, Riko: 491, 689
Dekleva, Milan: 430, 603
Demšar, Danijel: 118, 546
Denegri, Ješa: 15, 82, 83, 94, 399, 485, 492, 508, 592, 596, 643, 738
Depolo, Josip: 435
Despotović, Jovan: 530
Dešman, Miha: 207
Detela, Jure: 567
Dobrin, Jože: 208
Domjan, Alenka: 405, 408
Dragan, Srečo: 547
Draušbaher, Harald: 137, 690, 691
Drinković, Slavomir: 548
Druškovič, Drago: 549
Duccio (di Buonisegna): 126
Durjava, Iztok: 62, 84, 85, 329

Đ

Đukić, Sandro: 462

E

Ekar, Miloš: 736
Ekl, Vanda: 502
Erjavec, Aleš: 31, 86, 597
Erjavec, Andrej: 282

F

Fabiani, Max: 16, 254, 550, 692-694
Fabjanič, Nenad: 695
Fabre, Jan: 551
Fakin, Vida: 552
Fehn, Sver: 307
Fenz, Werner: 598
Ferjan, Jana: glej Intihar Ferjan, Jana
Firbas, Stanka: 501
Fister, Peter: 208, 319, 450
Fistrič, Igor: 391, 409, 428, 433
Flaker, Aleksandar: 87, 703
Florjančič, Miloš: 198, 210-213, 295
Forstnerič, France: 4, 31, 470, 484
Forstnerič Hajnšek, Melita: 24, 33, 359, 470
Fras, Vlatko: 149
Frelih, Črtomir: 391, 409, 454, 553
Frelih, Marko: 88
Freud, Sigmund: 89
Furlan, Miha: 214
Furlan, Silvan: 150

G

Gaberc, Slavko: 590, 664
Gabrič, Aleš: 90
Gabrijelčič, Peter: 357, 450
Gabrovec, Andreja: 215, 216
Gabršek-Prošenc, Meta: 396, 469, 473, 475, 508, 536, 542, 543, 603, 643, 657
Gajšek, Vladimir: 141, 523, 634, 708
Gale, Mateja: 448, 551, 591
Galonja, Saša: 274
Gangl, Alojzij: 696, 697
Gantar, Pavel: 226
Garzarolli, Tomaž: 693
Gaspari, Maksim: 554
Gauguin, Paul: 495, 496
Gedrih, Igor: 26, 493, 544, 599
Giacometti, Alberto: 80, 698
Glažar, Tadej: 274
Globočnik, Olaf: 555
Gnamuš, Marjan: 151
Gnezda, Zlatko: 467, 556
Godec Schmidt, Jelka: 118
Göstl Homšak, Maja: 165, 206
Golob, France: 91
Golob, Nataša: 66, 92
Gombač, Boris: 362
Gorec Pavlovec, Marija: 750
Gorenec, Bojan: 80, 93, 94, 403, 428, 557, 591, 655, 699

Gorjup, Dušan: 271
 Goropevšek, Ivo: 217
 Gothardi Škiljan, Renata: 491
 Grajfoner, Samuel: 479
 Grandovec, Helena: 474, 480, 481, 536, 681, 686, 776
 Grauf, Stojan: 394
 Grčar, Romana: 486
 Grčević, Mladen: 35
 Grebenšek, Borut: 236
 Gruden, Barbara: 511, 780
 Gruden, France: 558
 Grupa 69: 436
 Grupa Junij: 493
 Grupa Zemlja: 435
 Gržinić, Marina: 94, 95, 152, 153, 396, 494, 699
 Gspan, Eva: 615
 Gulič, Peter: 218
 Gumilar, Marjan: 428, 433, 559

H

Habič, Barbara: 454
 Häusser, Robert: 560
 Hamano Teruhiro: 427
 Hedl, Dušan: 186
 Heigl, Curt: 427, 491
 Heller, Erich: 431
 Hendriks, Ton: 154
 Herbert, Robert L.: 63
 Herzog M.: 165
 Herzog Thomas: 220
 Hilbert, Jaro: 700
 Hočevár, Zoran: 403
 Höfler, Janez: 18-23, 96
 Homšak, Maja: glej Göstl Homšak, Maja
 Horvat, Alojzija: 45
 Horvat, Jasna: 378, 425
 Horvat, Jože: 500
 Hostnik Šetinc, Majda: 431, 523
 Hoyer, Sonja: 497
 Hrausky, Andrej: 456, 623
 Hren, Tomaž: 18
 Hribar, Drago: 359
 Hribar, Tine: 97
 Hrvatin, Emil: 551
 Hudeček, Jože: 465
 Humar, Leon: 561
 Humek, Gabrijel: 701
 Husedžinović, Meliha: 485, 507
 Huzjan, Zdenko: 492

I

Ilc, Andrej: 155
 Ilich Klančnik, Breda: 24, 602, 603, 608, 709, 715
 Intihar Ferjan, Jana: 98, 395, 426
 Irwin (glej tudi NSK): 396, 404, 562, 563, 702-706
 Ivačković, Djordje: 564
 Ivanšek, France: 25, 707
 Ivanšek, Marta: 707

J

Jagt, Marijn van der: 551
 Jagodič, Stane: 26
 Jakac, Božidar: 42, 491, 708-720
 Jaki Mozetič, Barbara: 27, 312
 Japelj, Marko: 215
 Jarc, Janko: 710
 Javoršek, Jože: 664
 Jelačić, Iva: 461
 Jemec, Andrej: 109, 436, 491
 Jenčič, Beba: 418
 Jeraj, Zmago: 24, 109, 137, 396, 565, 566, 721
 Jovanović, Slobodan: 221
 Jovičić, Nataša: 410, 522
 Jugović, Miloš: 216
 Jurca, Niko: 213, 222
 Jurič, Dušan: 409
 Juteršek, Mirko: 34, 664

K

Kadijević, Aleksandar: 223
 Kalčič, Vesna: 188
 Kališnik, Primož: 743
 Kambič, Mirko: 156, 157
 Kapus, Sergej: 99, 567
 Kastelic, Janko: 568
 Kastelic, Jože: 439
 Kavčič, Maks: 722
 Kemperle, Marjan: 744
 Kemr, Andrej: 224, 303
 Kerbler, Stojan: 723, 731
 Kermauner, Taras: 57, 644, 675, 728, 770, 787
 Keršmanc, Tanja: 364
 Kladnik, Darinka: 5, 16, 189, 205, 206, 257, 262, 282, 295-300, 330, 360-367, 370, 377, 425, 434, 436, 450, 453, 456, 463, 486, 550, 632, 651, 691
 Klančnik, Breda: glej Ilich Klančnik Breda

- Klemenc, Alenka: 312
 Klemenc, Sonja: 640, 642, 726
 Klemenčič, Bojan: 324
 Klemenčič, Dore: 85
 Klinkon, Ada: 388, 636
 Klipšteter, Otmar: 217, 470
 Knez, Janez: 138, 459
 Knez, (Janez) Mišo: 389, 459
 Knifer, Julije: 569
 Knific, Timotej: 320
 Kobe, Jurij: 138, 570
 Kocbek, Rajmund: 571
 Kocuvan, Eva: 321
 Kočica, Dana: 158
 Kočica, Ljubica: glej Ratkajec Kočica, Ljubica
 Kokole, Stanko: 100
 Kogoj, Oskar: 187, 572
 Kolata, Jan: 391, 409
 Komelj, Milček: 34, 101, 422, 430, 491, 555, 576, 577, 603, 625, 644, 654, 656, 711, 712, 716-718
 Konec, Alojz: 389
 Konič, Marjan: 573
 Kopriva, Silvester: 28
 Koren Božiček, Milena: 225, 566
 Korošec, Josip: 321
 Korošec, Marija: 448
 Koršič, Verena: 495, 724, 734
 Kos, Drago: 226
 Kos, Gojmir Anton: 725
 Kos, Mateja: 29, 66, 70, 89, 114, 322, 425, 472, 519
 Kostelac, Ante Josip von: 227
 Kostović, Čedomir: 5
 Košak, Grega: 138, 159, 205, 228, 300
 Košan, Marko: 510, 650
 Koščević, Želimir: 160, 431, 455, 562, 704
 Košir, Fedja: 17, 205, 206, 229, 297
 Košir, Mitja: 389
 Kovač, Leonida: 522
 Kovačič, Marko: 396, 433, 459
 Kovič, Brane: 3, 5, 30, 102, 103, 138, 161, 162, 190, 230, 262, 441, 442, 445, 446, 486, 495, 518, 524, 541, 547, 549, 559, 567, 572, 590, 591, 596, 606, 619, 641, 645, 650, 661, 666, 668, 705, 777, 778
 Kozar, Jasna: 575
 Koželj, Janez: 210, 231-233, 303
 Koželj, Jože: 17, 254
 Kralj, France: 726
 Kralj, Mara: 576, 727
 Kralj, Niko: 163, 164, 228
 Kramar, Blaženka: 721
 Kranjc, Igor: 104, 603
 Kranjc, Miro: 234
 Krasko, Ivan: 369, 491
 Kraševac, Gregor: 471
 Krašovec, Metka: 577, 578, 728, 770
 Krečič, Peter: 5, 16, 31, 105, 138, 165, 166, 206, 235, 331, 434, 449, 508, 545, 649, 707, 752
 Kregar, Stane: 431
 Kresal, Janez: 236
 Kristl, Stanko: 605
 Krivec, Judita: 46, 459, 538, 539, 553, 575, 594, 599, 612, 621, 630
 Križnar, Naško: 42
 Kromar, Vlasta: 237
 Kronegger, Marcel: 238
 Krpan, Jurij: 239
 Krueger, Ingeborg: 29
 Kruft, Hanno Walter: 240
 Krulc Kržišnik, Maja: 5, 579
 Kržišnik, Maja: glej Krulc Kržišnik, Maja
 Kržišnik, Tomaž: 224, 303, 579
 Kržišnik, Zoran: 64, 427, 430, 436, 491, 535, 745
 Kudiš, Nina: 530
 Kugler, Miroslav: 729
 Kuglič, Franc: 301
 Kuhar, Karel: 580
 Kukman, Lilijana: 115
 Kulmer, Ferdinand: 581
 Kumer, Jože: 582
 Kunaver, Marta: 730, 731
 Kurent, Tine: 756-758
 Kušar, Jelka: 678
 Kužet, Zora: 369
- L**
 Lajovic, Janez: 211
 Lah Sušnik, Marvy: 324
 Lampič, Primož: 167, 446, 537, 560, 601, 785
 Lavrenčič, Marko: 219
 Lavrič, Ana: 18
 Legat, Kamilo: 732
 Legović, Eligio: 733
 Lenard, Jure: 205, 370
 Lenardič, Zmago: 403, 433, 583
 Lenaršič, Matija: 214
 Lenassi, Janez: 459, 581
 Lesar, Ladislav: 552
 Lesar, Marko: 34
 Leskovec, Boris: 308, 585
 Lešnik, Anton: 292
 Lešnik, Bogdan: 433

Licul, Miljenko: 224, 303
 Ličen, Mira: 586
 Liechenreitter, Janez Mihael: 734
 Linazasoro, Jose Ignazio: 241
 Lipoglavšek, Marjana: 106, 242, 414
 Lipovec, Dušan: 34, 485, 561, 617, 637, 646
 Logar, Jože: 243
 Logar, Lojze: 109, 586
 Lomberger, Aleš: 168
 Loos, Adolf: 588
 Lovko, Erik: 589
 Lovrič, Metka: 724
 Lozar Štamcar, Maja: 425, 520
 Lubej, Uroš: 370
 Lüpertz, Marcus: 590
 Lugarič, Albin: 33
 Lukas, Mladen: 212

M

Majcen, Irena: 118
 Maković, Zvonko: 578, 581
 Maksimović, Branko: 244
 Makše, Roman: 433, 522
 Makuc, Vladimir: 491, 735
 Maleš, Miha: 34
 Malevič, Kazimir: 591
 Mapplethorpe, Robert: 737-740
 Maraž, Bojan: 736
 Marflak, Štefan: 389
 Mari, Enzo: 592
 Marić, Savo: 325
 Marieschi, Michele: 414
 Marini, Marino: 413
 Marinović, Glorija: 784
 Marion, Danica: 756, 727
 Maroevič, Ivo: 35, 245-247
 Martinović-Cvijin, Kača: 248
 Marušič, Živko: 593
 Marvin, Nives: 573, 747
 Matelič, Janez: 396, 740
 Matičević, Davor: 548
 Matijević, Jožef: 529
 Medved, Andrej: 530, 558, 571, 586, 593, 632, 664
 Medved, Drago: 180, 302, 315, 331, 361, 362, 371-375, 390-392, 425, 430, 463-465, 505, 658, 700
 Medvešek, Tomaž: 251
 Mehmedović, Dejan: 528, 568
 Menaše, Jana: 26
 Menaše, Lev: 26, 107, 423, 438, 596, 603, 627, 628, 687

Menaše, Ljerka: 741
 Menaše, Luc: 423, 644, 741
 Mercina, Alenka: 169
 Merenik, Lidija: 623
 Mesarič, Franc: 396
 Mesesnel, Janez: 5, 33, 34, 36, 62, 421, 423, 435, 443, 444, 448, 491, 523, 532, 539, 540, 552, 555, 589, 594, 595, 603, 607, 609, 625, 636, 652, 656, 767, 775
 Metlikovič, Matej: 615, 742
 Mevlja, Dušan: 722
 Meyers, Yuske: 491
 Miani, Sergio: 693
 Miccini, Eugenio: 170
 Michelangelo (Buonarrotti): 89
 Mihailović, Bata: 400
 Mihelič, Breda: 16
 Mihelič, France: 594
 Mihelič, Marina: 595
 Miki Curk, Iva: 37
 Mileta, Edita: 477, 565, 575, 633
 Mikuž, Janez: 327, 476
 Mikuž, Jure: 52, 108, 109, 171, 404, 411, 415, 427, 428, 430, 492, 496, 524, 533, 597, 598, 608, 627, 630, 631, 640, 662
 Mikuž, Marjeta: 329, 363
 Miro, Joan: 596
 Mironski, Jasmina: 636
 Mislej, Irene: 641
 Miškot, Rudi: 625
 Mlinarič, Jože: 38, 39, 501
 Modic, Marko: 183, 597
 Modic, Zmago: 743
 Mohar, Milan: 148
 Mojster, Donato in Catarino: 100
 HGG: 106
 Kranjskega oltarja: 127
 Moswitzer, Gerhardt: 598
 Mozetič, Barbara: glej Jaki Mozetič Barabara
 Može, Peter: 33
 Mršnik, Ivo: 599
 Mrvič, Stane: 328
 Muhovič, Jožef: 110, 111
 Murko, Matija: 172, 649
 Mušič, Marko: 206, 235, 249, 270, 284, 453
 Mušič, Vladimir Braco: 41, 206, 331, 377, 611
 Mušič, Zoran: 491, 744-746

N

Nagrade: 137, 191, 303, 378
 Natečaji: 250

Nemanič, Ivan: 42
 Nemec, Ivo: 330
 Nemec, Krešimir: 43
 Nemec, Nelida: glej Silič Nemec, Nelida
 Nemec, Rafael: 747
 Nemetine, Julia: 431
 Neue Slowenische Kunst (NSK): 148, 703, 706
 Niedorfer, Srečko: 554
 Novak Kajzer, Marjeta: 137, 139
 Novak, Ranko: 173
 Novi kolektivizem (glej tudi NSK): 177

O

Obal, Franc: 483, 485, 527, 618
 Oblak, Mojca: 433, 547
 Oblak, Polde: 748
 Ocirk, Marjan: 200, 331, 370
 Ogrin, Dušan: 282
 Oliva, Achille Bonito: 15
 Oman, Valentin: 443, 600
 Opačak, Željko: 408
 Opačić, Branko: 601
 Oppler, Ellen C.: 7
 Oražem, Vito: 174
 Orešič, Ivo: 44, 487
 Otorepec, Božo: 11
 Owens, Craig: 112
 Ožbolt, Alen (glej tudi Veš slikar svoj dolg): 175

P

Pahor, Peter: 251, 252, 274
 Pajek, Samo: 472
 Pajk, Milan: 446
 Paladino, Mimmo: 496
 Palčič, Klavdij: 54
 Pandur, Lajči: 602
 Papotnik, Amand: 45
 Passuth, Krisztina: 30
 Paukovski, Ljuben: 444
 Pavlič, Jana: 260
 Pavlovec, Andrej: 32, 646, 751, 773
 Pavlovec, France: 603, 749-751, 770
 Pavlovec, Marija: glej Gorec Pavlovec, Marija
 Pavlovič Barilli, Milena: 753
 Pečenko, Borut: 253, 254, 456, 550, 585
 Pečko, Karel: 46, 604
 Pejić, Bojana: 404
 Pelko, Stojan: 176
 Perčič, Tone: 170
 Perinić, Damir in Maja: 255

Perossa, Mario: 342, 605
 Perpar, Samo: 408
 Peršin, France: 451
 Petek, Miro: 604
 Petelinkar, Jolanda: 154
 Petkovšek, Janez: 379
 Petrovič, Danica: 740
 Petrovič, Leo: 240
 Pezdirc, Vladimir: 178, 606
 Picasso, Pablo: 7, 8
 Picelj, Ivan: 102
 Pičenko, Slavica: 393
 Pičman, Nataša: 607
 Pikel, Valter: 256
 Pilon, Veno: 491, 608, 609
 Pirjevec, Jože: 54
 Pirkovič, Andrej: 748
 Pirkovič, Jelka: 332, 333
 Pirnat, Nikolaj: 36
 Pirnat Spahić, Nina: 623
 Pizzi Canella, Piero: 610
 Platovšek, Boris: 370
 Plečnik, Jože: 47, 206, 235, 254, 284, 331, 453, 611, 753-758
 Plemenitaš, Karel: 612
 Plestenjak, Barbara: 603
 Plevnik, Božena: 555
 Plevnik, Danko: 521
 Počivavšek, Matjaž: 390, 403, 404, 428, 492
 Podgoršek, Vlado: 729
 Podobnik, Rafael: 759
 Podrecca, Boris: 205, 262, 268, 456, 516
 Podgornik, Dušan: 113
 Pogačar, Tadej: 115, 433, 766
 Pogačar, Vojko: 477, 613, 614
 Pogačnik, Andrej: 257, 258
 Pogačnik, Bogdan: 604
 Pogačnik, Marjan: 491
 Pogačnik, Marko: 113, 615, 616, 760
 Pogačnik, Milan: 259
 Pogačnik Grobelšek, Helena: 334
 Polanec, Irena: 761
 Polano, Sergio: 47
 Polignac, Francois de: 260
 Posega, Zmago: 428, 433, 492
 Potnik, Bogdan: 617
 Potočnik, Vladimir: 618
 Potrč, Marjetica: 403, 415, 433, 492
 Povh, Peter: 177
 Poznanovič, Bogdanka in Dejan: 105
 Pozzetto, Marko: 16, 261, 762
 Pregelj, Marij: 431, 491, 508
 Pregl, Tatjana: 71, 491

Prelovšek, Damjan: 262, 331, 466, 516,
 754, 755
 Premrov, Iztok: 491, 555, 651, 659, 665
 Premšak, Marlen: 335, 477, 602, 604, 657
 Prešeren, Matjaž: 619
 Prosenc, Meta: glej Gabršek Prosenc,
 Meta
 Prvački, Milenko: 620
 Puc, Matjaž: 37
 Puc, Veselka: glej Šorli Pucova, Veselka
 Puhar, Alenka: 457, 523
 Purg, Franc: 492
 Purg, Kristina: glej Šamperl Purg, Kri-
 stina
 Pust, Viktor: 263-265
 Putrih, Boštjan: 763

R

Radosavljevič, Dragiša: 400, 578
 Radovič, Bojan: 183
 Rakuša, Jože: 381
 Ramič, Afan: 621
 Ramovš, Anton: 266
 Rappaport, Aleksander G.: 267
 Rashid, Zlatka: 381
 Ratkajec Kočica, Ljubica: 622
 Ravnikar, Edvard: 238
 Ravnikar, Edo ml.: 206
 Ravnikar, Vojteh: 268, 499, 623, 624
 Ravter, Nada: 384, 761
 Raztresen, Marjan: 192, 337
 Reichenberg, Bogdan: 478
 Reinhardt, Georg: 430
 Reisp, Branko: 48, 49, 337, 378
 Rembrandt (van Rijn): 9, 108
 Restany, Pierre: 94, 430
 Ricci, Sebastiano: 414
 Ribnikar, Stojan: 338
 Rihtar, France: 361
 Rijavec, Milan: 625
 Rizzi, Alberto: 57
 Rob, Ivan: 626
 Rohsmann, Arnulf: 428, 431, 597
 Romano, Giulio: 436, 627
 Romney, Georg: 628
 Rosenberg, Harold: 114
 Rotar, France: 436, 629
 Rovšnik, Borut: 339
 Rozman, Franc: 486
 Rozman, Ksenija: 50, 51, 378, 423, 741
 Rožič, Janko: 270
 Rublek, Božena: 695
 Rupnik, Iris: 5, 6

Rus, Zdenko: 485
 Rus, Zmago: 396
 Rusjan, Rene: 433, 492, 522
 Rybczynsky, Witold: 44

S

Sadar, Jure: 271
 Saksida, Aleksandra: 615
 Salle, David: 115
 Salminen, Pekka: 308
 Sambolec, Duba: 403, 404, 492
 Sanader, Slobodan S.: 490
 Satler, Gorazd: 630
 Savnik, Davorin: 179
 Schaffer, Nikolaus: 431
 Scharf, Aaron: 180
 Schapiro, Meyer: 52
 Schmidt, Jelka: glej Godec Schmidt,
 Jelka
 Schnabel, Julian: 10
 Schneider, Pierre: 688
 Schoy, Janez Jakob: 764
 Schweighofer, Anton: 746
 Sedej, Ivan: 46, 362, 425, 430, 491, 552,
 553, 600, 671, 701, 713, 768, 771
 Sedej, Maksim ml.: 137, 138, 396
 Seidl, Carl: 288
 Semerani, Luciano: 272
 Sepaenmaa, Yrjoe: 116
 Serra, Richard: 273
 Sever, Brane: 428, 433, 631
 Sevilla, Ferran Garcia: 632
 Silič Nemec, Nelida: 53, 488, 489, 492,
 534, 573, 635, 652, 735
 Simončič, Metka: 340
 Simončič, Vlastja: 654
 Simoniti, Marjetica: 7, 472, 501
 Sitar, Sandi: 26, 550
 Skreiner, Wilfried: 431, 598
 Skulj, Igor: 137, 269, 303
 Slabe, Marijan: 117
 Slak, Jože: 396
 Slana, Miroslav-Miros: 331, 367
 Slivnik Belantič, Vida: 53, 634
 Slodnjak, Jože: 382, 680
 Smerdu, Mojca: 492
 Smrekar, Andrej: 698
 Snozzi, Luigi: 275
 Solaković, Kenan: 276
 Soriano, Thomas: 525
 Sosič, Branko: 3, 5, 34, 118, 139, 140, 141,
 401, 423, 427, 428, 431, 433, 436-438,
 442, 444, 446, 447, 485, 508, 517, 581,

594, 596, 603, 615, 621, 622, 628, 629,
654, 656, 657
Sottriffer, Kristian: 491
Sovinc, Alenka: 277
Spacal, Jože: 298
Spacal, Lojze: 443, 491, 635
Spazzapan, Luigi: 636, 767
Stachelhaus, Heimer: 560
Staner, Joseph: 132
Starič Jenko, Marija: 181
Stegovec, Tina: 768
Stele, France: 333
Stepančič, Lilijana: 504, 551, 610, 667
Stepanov, Sava: 620
Stepanović, Milan: 440, 690, 723
Stephens, Charles: 706
Sterle, Dušan: 637
Stijepić, Vlado: 119, 433, 638
Stilinović, Mladen: 639
Stipančić, Branka: 639
Stojan, Julijana: 725
Stojanović, Smiljana: 751
Stopar, Ivan: 13, 20, 55, 56
Strehovec, Janez: 120, 121, 442
Studen, Andrej: 341
Stupica, Gabrijel: 431, 640
Stupica, Marija Lucija: 137
Subotić, Irina: 460
Suhadolc, Ivana: 746
Suhadolc, Janez: 213, 278, 279, 452
Suhomel, Jiri: 280
Suhy, Branko: 491
Sulčić, Viktor: 641
Svoljšak, Drago: 417, 572

Š

Šabec, Andrej: 342
Šalamun, Andraž: 642
Šalamun, Tomaž: 10
Šamperl Purg, Kristina: 501
Šerbelj, Ferdinand: 465
Šetinc, Majda: glej Hostnik Šetinc,
Majda
Šidjanin, Predrag: 643
Šimec, Marinka: 5
Šimenc, Stanko: 42
Šimunović, Damir: 461
Šivavec, Nevenka: 407, 408
Škerlavaj, Peter: 281
Škiljan, Renata: glej Gothardi Škiljan,
Renata
Škodlar Vujić, Živa: 448
Šorli Pucova, Veselka: 182, 523, 654

Španzel, Rudi: 644, 770
Špenko, Tanja: 492
Štamcar, Maja: glej Lozar Štamcar, Maja
Štefanac, Samo: 19, 57
Štoka, Tea: 109
Štokelj, Bojan: 396
Štoviček, Vladimir: 771, 772
Štuhec, Ivan: 742
Štupar Šumi, Nataša: 58
Šubic, Ive: 773
Šubic, Janez: 774
Šubic, Jože: 645
Šuklje, Ina: 282
Šulc, Matej: 304
Šuligoj, Boris: 343, 385
Šumi, Nace: 16, 122, 141, 283, 284, 523,
634, 641
Šumi, Nataša: glej Štupar Šumi Nataša
Šušnik, Tugomir: 403, 404
Šušteršič, Polona: 274
Šuvaković, Miško: 615
Švagelj, Jožef: 694

T

Tarfila, Lojze: 646
Tavčar, Lidija: 59, 123, 424
Tavčar, Marjan: 759
Tepina, Marjan: 206, 285, 286, 305, 453
Teruhiro Ando: 647
Teržan, Vesna: 457
Testen, Janez Ambrozij: 775
Tinguely, Jean: 496
Tisnikar, Jože: 776
Tišma, Andrej: 556
Toman, Veljko: 648
Tomičić, Goran: 124, 522, 588
Toplak, Pavel: 430
Topolovec, Konrad: 408
Trajkov, Krasimir: 444
Trampuž, Ljerka: 321
Tršar, Dušan: 72
Tršar, Marijan: 61, 109, 125, 397, 422,
428, 430, 436, 491, 549, 582, 647
Turičnik, Tone: 46
Turk, Marko: 649
Tušek, Vinko: 517
Tutta, Klavdij: 650, 651, 777, 778

U

Učakar, Pavle: 118
Udovič, Franc: 512
Ugrinčič, Sreten: 404
Unkovska, Biljana: 652

Urh, Bruno: 295
Uršič, Borut in Mojca: 60
Usenik, Milena: 653
Ušaj, Josip: 344

V

Valenčič, Jana: 287
Valušek, Berislav: 288, 769
Valvasor, Janez Vajkart: 49
Vardjan, Franc: 345
Vasev Dimeska, Viktorija: 485, 509
Vavpotič, Bruno: 779
Vecchiet, Franko: 137, 513, 780
Vehovar, Arne: 274
Velkoverh Bukilica Vesna: 126, 183, 628
Venturini, Vasja: 347
Verlič, Brabar: 347, 370
Vesel, Ferdo: 654
Vesel, Jana: 458
Veš slikar svoj dolg: 655, 781, 782
Vičič, Marko: 191
Vidic, Janez: 85
Vidmajer, Saša: 16, 144, 198, 205, 206,
217, 231, 232, 239, 249, 282, 306-309,
361, 413, 453, 456, 499, 550, 570
Vidmar, Marjan: 348
Vidmar, Nande: 62, 656
Vidmar, Taja: glej Brejc, Taja
Vidovič, Tea: 165
Vidrih, Rajko: 173
Vignjevič, Tomislav: 63, 127, 396, 462,
482, 526, 559, 590, 632, 655, 662
Vipotnik, Matjaž: 184
Visočnik, Mitja: 467, 472, 485, 583, 586,
613, 614
Vitanov, Risto: 400
Vizjak, Jana: 64, 657
Vodopivec, Aleš: 25, 271, 289
Vodopivec, Lujo: 403, 492
Vogrin, Marjan: 38, 349
Vovk, Melita: 658
Vovko, Andrej: 65
Vozel, Franc: 659, 660
Vozelj, Jani: 214
Vozliš, Vesna in Matej: 207
Vran, Tomo: 142
Vrezec, Žarko: 455, 459
Vrhovec, Aleš: 274
Vrhovec, Marjan: 385
Vrhunc, Polonca: 379, 654
Vrišer, Andreja: 128, 129, 350, 387
Vrišer, Sergej: 4, 130, 131, 351, 680, 764
Vrtačnik, Jožica: 402
Vuk, Marko: 66, 626

Vuk, Vili: 4, 350
Vukić, Fedja: 290
Vuković, Momo: 352
Vurnik, Janez st.: 783
Vuzem, Tatjana: 6

W

Wang, Huiqin: 784
Wilding, Allison: 661
Wolf, Tatjana: 47, 291, 515
Woodrow, Bill: 662

Z

Zabel, Igor: 52, 89, 114, 403, 415, 503,
522, 531, 615, 616, 673, 674
Zadnikar, Marijan: 2, 38, 65, 67, 132
Zadravec, Janko J.: 292, 681
Zagoričnik, Franci: 663
Zajec, Franc Ksaver: 785
Zalar, Franc: 394, 427, 428, 430, 431, 436,
438, 443-448, 451, 485, 491, 523, 524,
526, 532, 533, 547, 548, 552, 553, 555,
559, 564, 567, 575-577, 594, 595, 597,
603, 607, 610, 621, 622, 630, 632, 640,
644, 647, 648, 656, 661, 662, 665, 772
Zalaznik, Janez: 393
Zamar, Pavel: 664
Zaplatal, Boris: 492, 517, 665, 666
Zavadvl, Metod: 786
Zeri, Federico: 423
Zgonik, Nadja: 398, 408, 508, 559, 560,
603, 647
Zidanič, Peter: 237
Zidar, Dušan: 403, 433, 522, 667
Zidar, Ljubo: 353
Zidić, Igor: 644
Zigaina, Giuseppe: 443
Zlatac, Milena: 46
Zlobec, Marijan: 26, 68, 141, 331, 422,
423, 491, 513, 651, 720
Zorn, Verena: glej Koršič Zorn, Verena
Zsambecky, Monika: 431
Zupan, Gojko: 69, 206, 293, 387, 450, 550
Zupančič, Alenka: 781
Zupančič, Mirina: 34
Zupančič, Tadej: 185
Zupet, Kristof: 787
Zupet, Nives: 603

Ž

Žargi, Matija: 425
Železnik, Adela: 133, 555, 615
Železnik, Alenka: 354

Žigon, Bojana: 412, 656
Žitko, Salvator: 294
Žitko, Sonja: 70, 134, 697, 785
Žontar, Majda: 420

Jana Intihar-Ferjan

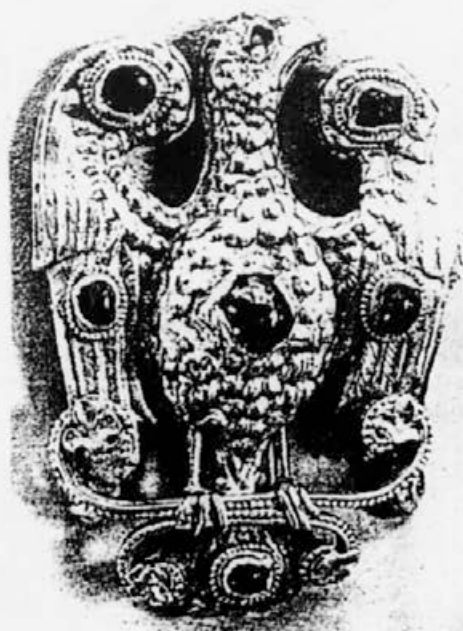
SLIKOVNE PRILOGE
PLATES

1. Repovre, OBIČAJI I TRADICIJE. 2. Repovre, OBIČAJI I TRADICIJE.

2. Repovre, OBIČAJI I TRADICIJE. 3. Repovre, OBIČAJI I TRADICIJE.

1 Pečat meščana iz Friedberga, 13. stoletje, Darmstadt, Landesmuseum

2 Zaponka iz Mainza, 13. stoletje, Darmstadt, Landesmuseum

3 Zaponka Essenske Madone, 13. stoletje, Darmstadt, Landesmuseum

4 Orel na kosu blaga, 13. stoletje, Mainz, Altertumsmuseum

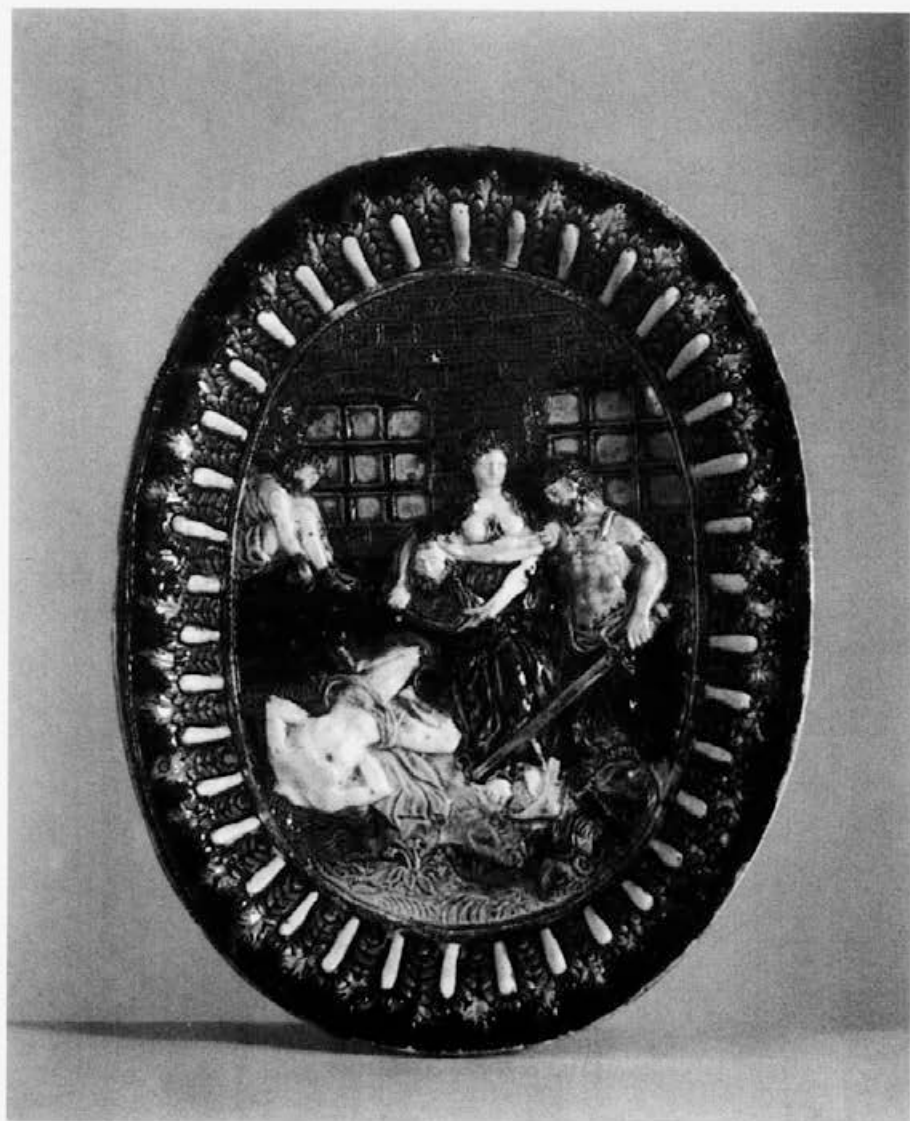
- 5 Obglavljenje sv. Janeza Krstnika, okoli 1635, c. sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru

- 6 Jan Sadeler I. po Martenu de Vosu: Obglavljenje sv. Janeza Krstnika, okoli 1580, Dunaj, Albertina

- 7 Giovanni Battista Castello, imen. *Il Genovese*: Obglavljenje sv. Janeza Krstnika, 1582, London, Walter Lees

- 8 *Bernard Palissy*, šola: Obglavljenje sv. Janeza Krstnika, keramika, okrog 1610-25, Chicago, The Art Institute of Chicago

9 Levi stranski oltar, okrog 1635, Bohinj, c. sv. Janeza Krstnika

10 Kristus in Marija, sreda 17. stoletja, atika glavnega oltarja, Spodnji Dolič, c. sv. Marjete

- 11 Lukas Kilian po Mathiasu Kagerju: *Salvator Mundi* (iz serije *Sanctuarium Christianorum*), 1623, Dunaj, Albertina

ITE IN MVNDVM VNIVERSVM, ET PRÆDICA TE EVANGELIVM OMNI CREATVRÆ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. porro & signa eos qui crediderint: hiis subsequenter, per nomen dñi, demonia eieciunt &c.

12 Jacob de Gheyn II. po Karlu van Mandru: Kristus, 1607, Dunaj, Albertina

13 Marija, sreda 17. stoletja, detajl slike glavnega oltarja, Spodnji Dolič, c. sv. Marjete

14 Lucas Kilian po Mathiasu Kagerju: Marija (iz serije *Sanctuarium Christianorum*), 1623, Ljubljana, Narodni muzej

15 Sv. Andrej, sreda 17. stoletja, severni stranski oltar, Spodnji Dolič, c. sv. Marjete

16 Lukas Kilian po Mathiasu Kagerju: Sv. Andrej (iz serije *Sanctuarium Christianorum*), 1623, Dunaj, Albertina

17 Sv. Marko, sreda 17. stoletja, južni stranski oltar, Spodnji Dolič, c. sv. Marjete

18 Lukas Kilian po Mathiasu Kagerju: Sv. Filip (iz serije *Sanctuarium Christianorum*), 1623, Ljubljana, Narodni muzej

19 Križani, sreda 17. stoletja, atika severnega stranskega oltarja, Spodnji Dolič, c. sv. Marjete

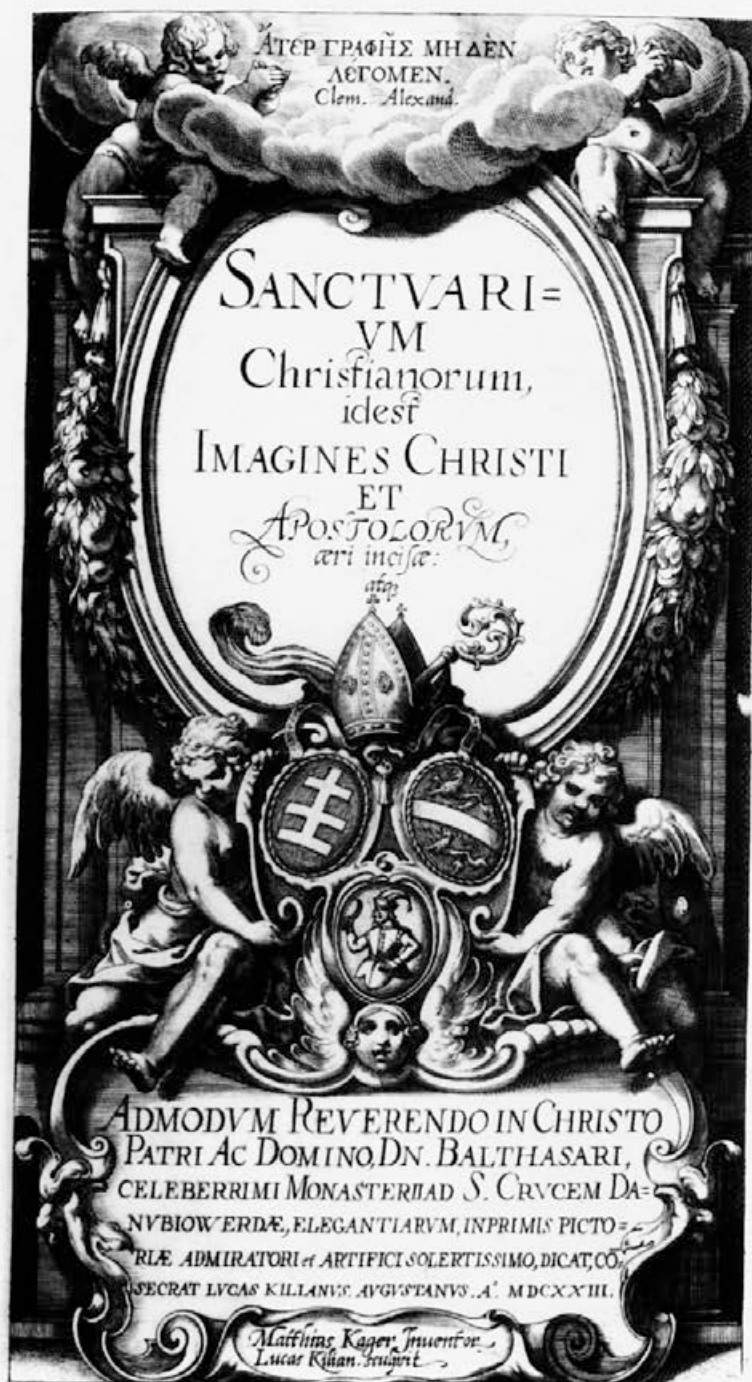

21 – Neznani svetnik, sreda 17. stoletja, atika južnega stranskega oltarja, Spodnji Dolič, c. sv. Marjete

22 Lukas Kilian po Mathiasu Kagerju: Sv. Jakob starejši (iz serije *Sanctuarium Christianorum*), 1623, Dunaj, Albertina

23 Lukas Kilian: Naslovni list grafične serije *Sanctuarium christianorum*, 1623, Dunaj, Albertina

24 Jedilnica, dekoracija iz srede 18. stoletja (stanje okrog leta 1930), Jabilje

25 *Franc Jelovšek: Triumf Bakha in Ariadne, 1745, Jablje*

26 *Raymond Lafage: Triumf, Albi, Bibliothèque Rochegude*

27 *Franc Jelovšek: Bakhični prizor, 1745, Jablje*

28 *François Eringer po Raymondū Lafageu: Satirična alegorija*

29 *Franc Jelovšek: Silenov padec, 1745, Jablje*

30 *François Ertinger po Raymondu Lafageu: Silenov padec*

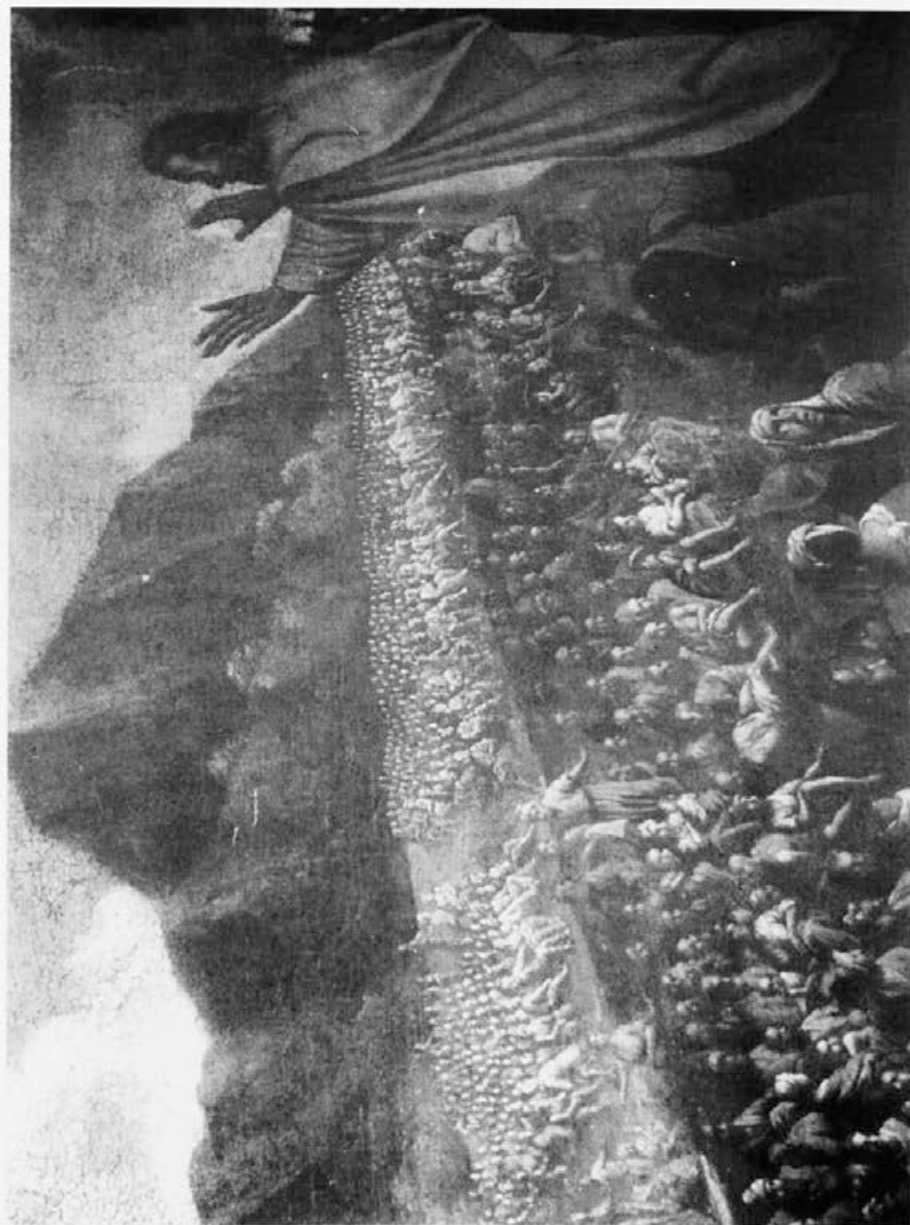
31 Detajl slike 30

32 *Valentin Metzinger: Nasičenje množice, 1747, Ljubljana, frančiškanski samostan*

33 *Valentin Metzinger: Nasičjenje množice, 1747, detajl s skrajne leve strani slike*

34 *Valentin Metzinger: Nasičanje množice, 1747, detajl z leve strani slike*

35 *Valentin Metzinger: Nasičenje množice, 1747, detajl z osrednjega dela slike, in restavrator Tomaž Kvas pri delu*

FOTOGRAFSKI POSNETKI: Chicago, The Art Institute: 8; Dunaj, Lichtbildwerkstätte "Alpenland": 6, 11, 12, 16, 22, 23; Marko Habič: 14, 18; Mirko Kambič: 33-35; Tomaž Lauko: 5, 10, 13, 15, 17, 19, 21; Ljubljana, Zavod republike Slovenije za varstvo naravne in kulturne dediščine: 9, 24; Helena Seražin: 25, 27, 29; po starejših fotografijah: 1-4, 7, 20, 26, 28, 30, 31, 32; risbe v članku o orlovskih fibulah delo avtorice.

ZBORNİK ZA UMETNOSTNO ZGODOVINO N. V. XXX 1994
UDK 7 - ISSN 0351-224X

Izdalo in založilo
Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo

Izdajateljski svet
Anka Aškerc, Cene Avguštin, Vesna Bučič, Anica Cevc, Špelca Čopič (predsednica),
Peter Fister, Peter Krečič, Damjan Prelovšek, Hanka Štular

Uredniški odbor
Tomaž Brejc, Emilijan Cevc, Nataša Golob, Milček Komelj, Ksenija Rozman,
Nace Šumi (glavni in odgovorni urednik), Sergej Vrišer,
Maja Lozar Štamcar (tehnična urednica), Blaženka First (tajnica)

Naklada
600 izvodov

Uredništvo in uprava
Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 61000 Ljubljana, Slovenija

Editées et publiées
par la Société d'Histoire de l'Art Slovène

Conseil d'édition
Anka Aškerc, Cene Avguštin, Vesna Bučič, Anica Cevc, Špelca Čopič (présidente),
Peter Fister, Peter Krečič, Damjan Prelovšek, Hanka Štular

Comité de rédaction
Tomaž Brejc, Emilijan Cevc, Nataša Golob, Milček Komelj, Ksenija Rozman,
Nace Šumi (rédacteur principal et responsable), Sergej Vrišer,
Maja Lozar Štamcar (rédactrice technique), Blaženka First (secrétaire)

Tirage
600 exemplaires

Rédaction et administration
Filozofska fakulteta, Aškerčeva 2, 61000 Ljubljana, Slovénie

Zbornik za umetnostno zgodovino izhaja ob finančni podpori Ministrstva za znanost
in tehnologijo in Ministrstva za kulturo republike Slovenije ter Slovenskega
umetnostnozgodovinskega društva.

Lektorica: Nada Šumi
Prevodi: Hanka Štular in Niko Hudelja (nemščina),
Amidas d.o.o. (angleščina)
Tisk: Birografika Bori, Ljubljana

Po mnenju Ministrstva za kulturo republike Slovenije št. 415-655/93 mb z dne
18.10.1993 šteje Zbornik za umetnostno zgodovino med proizvode, za katere se
plačuje 5% prometni davek.

UDK 739+7.042:03/12"

Izvirno znanstveno delo

Metoda Kempel

ŠTIRI ORLOVSKÉ ZAPONKE VIŠKEGA SREDNJEGA VEKA

Zbornik za umetnostno zgodovino, n.v. XXX, 1994, str. 11-26, sl. 1-4

Predmet obravnave so štiri orlovske zaponke visokega srednjega veka, najdene v Kranju, Pruju, Slovenj Gradcu in Žalah pri Zasipu, ki se zaradi podobne orla povezujejo z orlovskega zaponkami iz Judendorfa, Krungla, Burg Obertwang, "Hasenburger", Mainza in Trierja. Avtorica skuša s pomočjo pregleda širše produkcije zaponk v srednji orlovske državi pokazati, da obravnavane zaponke niso posebnosti ali izrazit znak keltske kulture, ampak so proizvod našega širšega okusa in so bile izdelane v delavnicah v Mainzu ali južneje od njega, lahko tudi na področju keltske kulture. V drugem delu pa avtorica obravnava ikonografski pomen in način upodobitve orla na zaponkah od rimske umetnosti do 13. stoletja in poda, kakšno mesto so imele obravnavane zaponke v tem razvoju.

UDK 75.04+726.54 (497.12 Bohinj)

Izvirno znanstveno delo

Ksenija Rozman

SLIKA OBLAVLJENJE SV. JANEZA KRSTNIKA IN STRANSKA OLTARJA V CERKVI SV. JANEZA OB BOHINJSKEM JEZERU

Zbornik za umetnostno zgodovino, n.v. XXX, 1994, str. 43-48, sl. 5-9

Desni stranski oltar v cerkvi sv. Janeza ob Bohinjskem jezeru je na predeli datiran z letnico 1635. Tabela slika v glavni niti *Oblavljenje sv. Janeza Krstnika* je iz istega časa in je upodobljena kot je že 1992 uglovljen Blaženka First, po grafičnem listu Jana Sadelerja. K letu 1635 so dodane omenbe, kateri umetnik, v kakšni tehniki, kdaj in kje so prav tako posneli kompozicijo *Oblavljenje*, ki jo je Sadeler vrezal po delu Martina de Vosa: Giovanni Battista Castello, imen. Il Genovese, leta 1582 za miniaturo na pergamentu, danes v zasebni zbirki v Londonu; Melchior Suez (Sorez) med 1599 do 1601 za srebrni antependij v stolnici v Genovi, danes v zakladnici genovske stolnice; neznan keramičar Palissyjevo šole za ovalni keramični krožnik med 1610 do 1625, danes v The Art Institute of Chicago. Vsi trije primerki so omenjeni v katalogu *Kunst in der Republik Genoa*, Frankfurt 1992, str. 36, vendar brez povezave s Sadelerjevo grafiko. Poropci obeh stranskih oltarjev v cerkvi sv. Janeza v Bohinju, stilne značilnosti, poslikava atik, predel in rezbarske nadrobnotosti uvrščajo oltarja v isto delavnico in v čas okoli 1635. Vprašanje, če še kje obstajajo dela te delavnice in kje je imela svoje središče, ostaja odprto.

UDK 794.4:7.04(450)*14"

Izvirno znanstveno delo

Tine Germ

SIMBOLIZEM TAROKA, RENESANČNI NEOPLATONIZEM IN IKONOLOGIJA ZGODNJIH ITALIJANSKIH TAROKOV

Zbornik za umetnostno zgodovino, n.v. XXX, 1994, str. 27-42.

V članku je ob primerjavi z nekaj pomembnejšimi italijanskimi taroki 15. stoletja in *Marsejskim tarokom* sumarično predstavljen ikonografija najpogostejše ohranjenega kompleta zgodnjih italijanskih tarokov: t.i. Pierpont Morgan-Bergamo Visconti-Sforza. Izhodiščna teorija, ki pravi, daje tarok ikonografski sistem kozmografskega značaja, čigar osnovne premise izhajajo iz kletnega sveta renesančnega neoplatonizma, je nadgrajena s tezo, da je vodilni motiv na platonskem mitu temelječe miselnice potovanje duše. Spoudarjam na značilnih elementih neoplatonistične filozofije avtor interpretira dvainvajset gradov kot ilustracijo humanistične vizije človeka in njegovega mesta v univerzumu.

UDK 75.046+726.54(497.12 Spodnji Dolci)

Izvirno znanstveno delo

Blaženka First

OLTARJE SLIKE IZ CERKVE SV. MARJETE V SPODNJEM DOLČU

Zbornik za umetnostno zgodovino, n.v. XXX, 1994, str. 49-61, sl. 10-23

Članek obravnava skupino poznamaničistih oltarnih slik iz cerkve Sv. Marjete v Spodnjem Dolcu. Nastale so v tretji četrtini 17. stoletja in se navezujejo na grafične predloge, ki so anonimnemu slikarju služile kot ikonografski in slogovni temelji pri njegovem delu. Gre za bakrenezno serijo *Sacrae Imagines Christianorum*, ki jo je po zamisli nemškega slikarja Mathiasa Kagerla leta 1623 vrezal avstrijski grafik Lukas Kilian. Kljub svoji konservativni poznamaničistični usmeritvi pa so slike tudi že prve glasnice baročne likovne ustvarjalnosti na Slovenskem.

UDK 75.04+726.54 (497.12 Bohinj)

Original scientific work

Ksenija Boznan

PAINTING OF THE BEHEADING OF ST. JOHN THE BAPTIST AND THE SIDE ALTARS IN THE CHURCH OF ST. JOHN ON BOHINJ LAKE

Zbornik za umetnostno zgodovino, S.n. XXX, 1994, pp. 43-48, pl. 5-9

The right hand side altar in the church of St. John on Bohinj lake carries the date of 1635 on its predella. The altarpiece in the main niche depicting *the Beheading of St. John the Baptist* dates from the same time and its design is based on a graphic print by Jan Sadeler I, as has already been established by Blaženka First. This finding is now accompanied with notes on which other artists copied the composition of *the Beheading*, which Sadeler based on a work by Marten de Vos; using which techniques, when and where. These are: Giovanni Battista Castello (Il Genovese), a miniature on parchment, 1582, now in a private collection in London; Melchior Suer (Sorez), a silver antependium in the cathedral in Genoa, between 1559 and 1601, now kept in the treasury of Genoa cathedral; and an unknown ceramics artist of the Palissy school, an oval ceramic plate, between 1610 and 1625, now kept in the Art Institute of Chicago. All three are included in the catalogue *Kunst in der Republik Genoa*, Frankfurt 1992, p. 56, but they are not connected to the print by Sadeler.

The proportions of both side altars in the church of St. John in Bohinj, the stylistic characteristics, the painted decorations on the altars and the predellas and details of the carving all place the altars as from the same workshop and the time around 1635. The question of whether other works from this workshop exist and where it was based remains open.

UDK 75.046+726.54(497.12 Spodnji Dolje)

Original scientific work

Blaženka First

OIL PAINTINGS FROM THE CHURCH OF ST. MARGARET AT SPODNJI DOLJE

Zbornik za umetnostno zgodovino, S.n. XXX, 1994, pp. 49-61, pl. 10-23

The subject of the article is a group of late Mannerist altarpieces from the church of St. Margaret in Spodnji Dolje. They were painted in the third quarter of the 17th century and are based on prints which served as an iconographic and stylistic basis for the anonymous artist. The prints belong to the series of copper engravings entitled *Sacramentum Christianum*, which was produced in 1623 by Augsburg engraver Lukas Kilian, following the ideas of German painter Matthias Kager. Despite their conservative late Mannerist style, the paintings are the first herald of Baroque art in Slovenia.

UDK 739+7.042:03.12*

Original scientific work

Metoda Kempner

FOUR EAGLE SHAPED BUCKLES DATING FROM THE HIGH MIDDLE AGES

Zbornik za umetnostno zgodovino, S.n. XXX, 1994, pp. 11-26, pl. 1-4

The subject of the study is four eagle shaped buckles dating from the High Middle Ages, which were found in Kranj, Ptuj, Slovenj Gradec and Zale pri Zasipu respectively and which in their depiction of the eagle are related to eagle shaped buckles from Jüdelendorf, Krungel, Burg Oberwangen, "Haseburg", Mainz and Trier.

In a review of a widespread production of buckles in the central Ottonian state, the author attempts to prove that the buckles in question do not represent a special phenomenon or a typical mark of the Kollach culture, but are a product of general taste and were produced in a workshop located in Mainz or further south, maybe even within the region of the Kollach culture.

In the second part, the author discusses the iconographic significance and style of depictions of the eagle on buckles from ancient Roman art to the 13th century and places the buckles in question in the framework of this development.

UDK 729.4:7.04(450)*14*

Original scientific work

Tine Gerni

RENAISSANCE NEOPLATONISM AND ICONOGRAPHY OF EARLY ITALIAN TAROCCHI

Zbornik za umetnostno zgodovino, S.n. XXX, 1994, pp. 27-42.

With the comparison of some important Italian *tarocchi* from the 15th century and the *Torci de Marseille*, the article briefly introduces the iconography of the best preserved deck of the early Italian *tarocchi*, namely the *Preprint Morgan-Bergamo Visconti-Sforza deck*. The initial theory describing *tarocchi* as an iconographical system of cosmographic nature, the basic premises of which stem from the conceptual world of Renaissance Neoplatonism, is continued with the thesis that the main motif is a mystical journey of the soul based on the myth of Plato. By emphasising the characteristic elements of Neoplatonistic philosophy, the author interprets the twenty-two trumps as an illustration of the humanistic vision of man and his place in the Universe.

UDK 7.046:929 Metzinger
 Izvorno znanstveno delo

Mirko Kambič
 VALENTIN METZINGER, NASIČENJE MNOŽICE (1747)

Zbornik za umetnostno zgodovino, n.v. XXX, 1994, str. 73-78, sl. 32-35

Izjemno velika slika panoramskega formata 5,14 x 1,59 m, delo Valentina Metzingerja (1699-1759), ki predstavlja evangeljsko zgodbo o čudežnem nasičenju množice, je nastala leta 1747. Ima razgibano zgodovino, delno dramatično zaradi požara. Bila je v zasebni lasti, zato je v javnosti malo znana. Deležna je bila pozornosti zbiralcev in umetnostnih zgodovinarjev. Marca 1994 je bila obnovljena in postavljena v novi refektorij frančiškanskega samostana v Ljubljani. Avtor te razprave preverja tako zgodovinske podatke kot umetnostnozgodovinsko analizo tega Metzingerjevega dela.

UDK 929 Lafage:76+929 Jelovšek: 7.041(497.12 Jablje)
 Izvorno znanstveno delo

Barbara Murovec
 GRAFIKE PO RISBAH RAYMONDA LAFAGEA KOT PREDLOGE ZA TRIJELOŠKOVE SUPRAPORTE V GRADU JABLJE

Zbornik za umetnostno zgodovino, n.v. XXX, 1994, str. 65-71, sl. 24-31

V prispevku so predstavljene grafične predloge, reprodukcije risb francoskega umetnika Raymonda Lafagea (1656-1684), ki jih je Franc Jelovšek uporabil kot ikonografski in kompozicijski vir, ko je leta 1745 slikal freske (supraporte) v gradu Jablje v Loki pri Mengšu. Na freskah so tako naslikani *Balthus in Ariadna in jurec*, *Balthus in jurec* in *Sileneau padelec*. Dve upodobitvi (prva in zadnja) pa ustrezata tudi tekstu v Ovidovi pesnitvi *Ar. amatoria*.

UDK 7.046:929 Metzinger

Original scientific work

Mirko Karbić

VALENTIN METZINGER, *THE FEEDING OF FIVE THOUSAND* (1747)

Zbornik za umetnostno zgodovino, S.n. XXX, 1994, pp. 73-78, pl. 32-35

This is an extremely large painting of panoramic format, 5.14 x 1.59 m, by Valentin Metzinger (1699-1759) depicting the gospel story of the *Feeding Five Thousand* and dating from 1747; its history is interesting, with some drama in the form of a fire. In the past it was privately owned and therefore little known to the public; it has been studied by collectors and art historians. In March 1994, it was restored and exhibited in the new refectory of the Franciscan monastery in Ljubljana. The author of the paper examines previous historic information and art historic analysis of this work by Metzinger.

UDK 929 Lafage:76+929 Jelovšek: 7.041(497.12 Jable)

Original scientific work

Barbara Murovec

RAYMOND LAFAGE'S DRAWINGS AND DERIVATIVE PRINTS AS PICTORIAL MODELS FOR THE PAINTED SOPRAPORTAS BY FRANČ JELOVŠEK IN THE CASTLE OF JABLE

Zbornik za umetnostno zgodovino, S.n. XXX, 1994, pp. 65-71, pl. 24-31

The article discusses pictorial models and iconography of Franč Jelovšek's painted sopraportas of 1745 in the Castle of Jable (Loka near Mengeš, Slovenia). The three frescoes, comprising a *Triumph of Bacchus and Ariadne*, an unidentified *Bacchic Scene* and the *Fall of Semeus*, were derived from reproductive prints after drawings by Raymond Lafage (1656-1684). The first and the last scene correspond thematically to the respective descriptive passages in Ovid's *Ars amatoria* (1.343-564).